

# PERIODICUM IURIS

*Cilt / Volume: 4 Sayı / Issue: 2 Yıl / Year: 2026 ISSN: 2980-0889 e-ISSN: 2980-0625*



*Eskişehir Osmangazi Üniversitesi  
Hukuk Fakültesi Dergisi*



# PERIODICUM IURIS

Dergimiz, TR Dizin, Erih Plus, JISC (Sherpa/Romeo), Hein Online, EuroPub, Directory of Research Journals Indexing (DRJI), the Directory of Open Access scholarly Resources (ROAD), WorldCat, the Global Index for Continuing Resources'ta taranmaktadır.

*Eskişehir Osmangazi Üniversitesi  
Hukuk Fakültesi Dergisi*

*Cilt/Volume: 4 Sayı/Issue: 2 Yıl/Year: 2026  
ISSN: 2980-0889 e-ISSN: 2980-0625*







## Yayın Sahibi ve Temsilcisi

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi  
Prof. Dr. Kamil Çolak

## Baş Editör

Prof. Dr. Kemal Şenocak

## Editörler

Prof. Dr. Alpay Hekimler  
Doç. Dr. Ufuk Tekin  
Doç. Dr. H. Tolunay Ozanemre Yayla

## Editör Yardımcıları

Doç. Dr. Beyza Özturanlı  
Dr. Öğr. Üyesi Burcu Erdiñç Tavi  
Dr. Öğr. Üyesi Ulaş Karadağ

## Mizanpaj Editörü

Arş. Gör. Alperen Erdoğan  
Arş. Gör. Ahmet Ata

## Tasarım

Prof. Dr. Şirin Şengel  
Arş. Gör. Safa Akalay

### İletişim

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Meşelik Kampüsü Büyükdere Mahallesi Prof. Dr. Nabi  
Avcı Bulvarı No: 4 Odunpazarı/Eskişehir



+90 (222) 239 3750/4711



periodicumius@gmail.com





## **Publisher and Representative**

Eskişehir Osmangazi University  
Prof. Dr. Kamil Çolak

## **Editor In-Chief**

Prof. Dr. Kemal Şenocak

## **Editors**

Prof. Dr. Alpay Hekimler  
Assoc. Prof. Dr. Ufuk Tekin  
Assoc. Prof. Dr. H. Tolunay Ozanemre Yayla

## **Co-Editors**

Assoc. Prof. Dr. Beyza Özturanlı  
Asst. Prof. Dr. Burcu Erdiñç Tavił  
Asst. Prof. Dr. Ulaş Karadağ

## **Layout Editor**

Res. Asst. Alperen Erdoğın  
Res. Asst. Ahmet Ata

## **Design**

Prof. Dr. şirin şengel  
Res. Asst. Safa Akalay

### **Contact**

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Hukuk Fakóltesi Meşelik Kampüsü Büyükdere Mahallesi Prof. Dr. Nabi  
Avcı Bulvarı No: 4 Odunpazarı/Eskişehir

+90 (222) 239 3750/4711

periodicumius@gmail.com



---

## Yayın Kurulu

---

**Prof. Dr. Mustafa Aksu**

• aksum@istanbul.edu.tr, İstanbul University

**Prof. Dr. Ali Cem Budak**

• acbudak@ticaret.edu.tr, İstanbul Commerce University

**Prof. Dr. Hayrettin Çağlar**

• hayrettin.caglar@hbv.edu.tr, Ankara Hacı Bayram Veli University

**Prof. Dr. Ece Göztepe Çelebi**

• goztepe@bilkent.edu.tr, Bilkent University

**Prof. Dr. Marc Engelhart**

• marc.engelhart@hm.edu, Universität München

**Prof. Dr. Osman İsfen**

• osman.isfen@fernuni-hagen.de, Fernuniversität

**Prof. Dr. Olivier Leclerc**

• olivier.leclerc@univ-st-etienne.fr, Universités Jean Monnet et Lyon 2

**Doç. Dr. Roberta Marini**

• roberta.marini@uniroma2.it, Università degli Studi di Roma Tor Vergata

**Prof. Dr. Ahmet Mumcu**

• ahmet.mumcu@ufuk.edu.tr, Ufuk University

**Prof. Dr. Seldağ Güneş Peschke**

• speschke@ybu.edu.tr, Ankara Hacı Bayram Veli University

**Prof. Dr. Margherita Paola Poto**

• margherita.p.poto@uit.no, The Arctic University of Norway

**Prof. Dr. Bilgin Tiryakioğlu**

• bilgint@bilkent.edu.tr, Bilkent University

**Prof. Dr. Ayşe Nur Tütüncü**

• tutuncu@istanbul.edu.tr, İstanbul University

**Prof. Dr. Oktay Uygün**

• oktay.uygun@yeditepe.edu.tr, Yeditepe University

**Prof. Dr. Gülriz Uygur**

• guygur@ankara.edu.tr, Ankara University

**Prof. Dr. Ali Yarayan**

• yarayan@yarayan.com, Nurnberg Universitat



---

## Danışma Kurulu

---

**Prof. Dr. Şebnem Akipek** • *Ted Üniversitesi*

**Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Hans-Jörg Albrecht** • *Max Planck Institute for the Study of Crime, Security and Law*

**Prof. Dr. Lorena Bachmaier** • *Universidad Complutense*

**Prof. Dr. Başak Baysal** • *Kadir Has Üniversitesi*

**Doç. Dr. Salvatore Cristaldi** • *Università degli Studi di Enna- "Kore"*

**Assist. Prof. Hossein Gholami** • *Allameh Tabatabai University*

**Dr. Christos Kypraios** • *Oxford University, Bonovero Institute, Research Manager*

**Prof. Dr. Susana Sánchez Ferro** • *Universidad Autónoma de Madrid*

**Dr. Michael Kilchling** • *Max Planck Institute for the Study of Crime, Security and Law, Senior researcher*

**Dr. Turkan Ertuna Lagrand** • *Erasmus University School of Social and Behavioural Science, Senior Lecturer*

**Assist. Prof. Firouz Mahmoudi** • *University of Tehran*

**Dr. Johanna Rinceanu** • *Max Planck Institute for the Study of Crime, Security and Law, Senior Researcher*

**Prof. Dr. Stefano Ruggeri** • *Università di Messina*

**Prof. Dr. Gianluca Ruggiero** • *Università del Piemonte Orientale*

**Dr. Dr. Silvia Tellenbach** • *Max Planck Institute for the Study of Crime, Security and Law, Senior Researcher*

**Doz. Dr. iur. Erhan Temel, LL.M.** • *Universität Augsburg*

**Prof. Dr. Salvatore Randazzo** • *Università di LUM-Bari*

**Prof. Dr. Müjgan Tunç Yücel** • *İstanbul Medipol Üniversitesi*

**Prof. Dr. Haluk Nami Nomer** • *İstanbul Üniversitesi*

**Prof. Dr. K. Emre Gökyayla** • *Bahçeşehir Üniversitesi*

**Prof. Dr. Fulya Erlüle** • *Marmara Üniversitesi*

**Prof. Dr. Hayrunnisa Özdemir** • *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*



## Hakkında

Periodicum Iuris, **açık erişimli, uluslararası** ve **hakemli** bir dergidir. Dergide, hukuk ve hukukla ilişkili alanlarda yazılmış, yerel ve evrensel literatüre yenilik katmak amacıyla olan, orijinal ve bilimsel çalışmalara yer verilir. Dergimiz, ocak ve temmuz aylarında olmak üzere yılda iki (2) sayı olarak elektronik ve basılı şekilde yayımlanır.

Dergiye gönderilen tüm çalışmalar, gerekli hâllerde yayın kurulunun da görüşü alınmak suretiyle Dergi Editoryası tarafından ön incelemeye tabi tutulur. Derginin bilimsel yayıncılık standartları gereğince uygun bulunduğu makaleler ancak bu süreçten sonra hakem incelemesine gönderilir.

## Etik İlkeler

Periodicum Iuris'te takip edilen makale kabul ve yayın süreçleri, bilginin tarafsız ve saygın bir şekilde gelişimine ve dağıtımına temel teşkil etmektedir. Bu doğrultuda uygulanan süreçler, yazarların ve yazarları destekleyen kurumların çalışmalarının kalitesine doğrudan yansımaktadır. Hakemli çalışmalar bilimsel yöntemi somutlaştıran ve destekleyen çalışmalardır. Bu noktada sürecin bütün paydaşlarının (yazarlar, okurlar ve araştırmacılar, yayıncı, hakemler ve editörler) etik ilkelere yönelik standartlara uyması önem taşımaktadır. Derginin yayın etiği kapsamında tüm paydaşlarının aşağıdaki etik sorumlulukları taşıması beklenmektedir. Aşağıda yer alan etik görev ve sorumluluklar oluşturulurken açık erişim olarak Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından yayımlanan rehberler ve politikalar dikkate alınmıştır.

### Yazarların Etik Sorumlulukları

Dergiye makale gönderen yazar(lar)ın aşağıdaki etik sorumluluklara uyması beklenmektedir:

- Yazar(lar)ın gönderdikleri çalışmaların özgün olması, yazar(lar)ın başka çalışmalardan yararlanmaları veya başka çalışmaları kullanmaları durumunda eksiksiz ve doğru bir biçimde atıfta bulunmaları ve/veya alıntı yapmaları gerekmektedir. Ayrıca yazar(lar) kör atıftan da kaçınmalıdırlar. Makaleler, derginin belirlemiş olduğu yazım kuralları ve kaynak gösterme biçimlerine uygun olarak hazırlanmalıdır. Bu çerçevede yazar(lar)ın gönderdikleri çalışmalar intihal, sahtecilik, çarpıtma gibi etik ihlallerden arınmış olmalı ve Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'ne uygun olmalıdır.
- Makalenin yazar(lar)ı eksiksiz ve doğru bir biçimde belirtilmelidir. Makalenin yazar(lar)ı olduğu belirtilen tüm kişilerin çalışmaya doğrudan ve "fikri" bir katkısı bulunmalıdır. Fikri katkı sunmadan çalışmaya başka şekillerde destek sağlayan kişilerin isimleri ve sundukları katkının niteliği çalışmada belirtilmelidir.
- Dergiye gönderilen yazılar, daha önce yayımlanmamış ve Periodicum Iuris dışında bir dergiye eş zamanlı olarak yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Daha önce, ulusal ya da uluslararası kongre ya da sempozyumlarda sunulmuş ve özeti yayımlanmış çalışmalar, bu nitelikleri belirtilerek dergiye gönderilebilir.
- Yayımlanmak üzere gönderilen tüm çalışmaların varsa çıkar çatışması teşkil edebilecek durumları ve ilişkileri açıklanmalıdır.
- Yazar(lar)dan değerlendirme süreçleri çerçevesinde makalelerine ilişkin ham veri talep edilebilir, böyle bir durumda yazar(lar) beklenen veri ve bilgileri editörler kurulu ve bilim kuruluna sunmaya hazır olmalıdır.
- Yazar(lar) kullanılan verilerin kullanım haklarına, araştırma/analizlerle ilgili gerekli izinlere sahip olduğuna veya deney yapılan deneklere yönelik izin prosedürlerini gerçekleştirdiğini gösteren belgeye sahip olmalıdır.
- Yazar(lar)ın yayımlanmış, erken görünüm veya değerlendirme aşamasındaki çalışmasıyla ilgili bir yanlış ya da hatayı fark etmesi durumunda, dergi editörünü veya yayıncıyı bilgilendirme, düzeltme veya geri çekme işlemlerinde editörle iş birliği yapma yükümlülüğü bulunmaktadır.
- Yazarlar çalışmalarını aynı anda birden fazla derginin başvuru sürecinde bulunduramaz. Her bir başvuru, önceki başvurunun tamamlanmasını takiben başlatılabilir. Başka bir dergide yayımlanmış çalışma Periodicum Iuris'e gönderilemez.
- Değerlendirme süreci başlamış bir çalışmanın yazar sorumluluklarının değiştirilmesi (Yazar ekleme, yazar sırası değiştirme, yazar çıkartma gibi) teklif edilemez.

Etik kurallar çerçevesinde; dergide değerlendirilmesi için Etik Kurul İzni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,

- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
  - Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.
- Bu çerçevede dergimizde değerlendirmeye alınacak çalışmalarda;
- Olgu sunumlarında "Aydınlatılmış Onam Formu"nın alındığının belirtilmesi,
  - Başkalarına ait ölçek, anket, fotoğrafların kullanımı için sahiplerinden izin alınması ve bunun belirtilmesi,
  - Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulduğunun belirtilmesi gerekmektedir.

### ***Editörün Etik Görev ve Sorumlulukları***

Dergi editryası, açık erişim olarak Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından yayınlanan "COPE Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors" ve "COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors" rehberleri temelinde aşağıdaki etik görev ve sorumluluklara sahip olmalıdır:

#### ***Genel Görev ve Sorumluluklar***

Editörler, Dergide yayımlanan her yayından sorumludur. Bu sorumluluk bağlamında editörler, aşağıdaki rol ve ykmllklri taşımaktadır:

- Okuyucuların ve yazarların bilgi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çaba sarf etme,
- Sürekli olarak derginin gelişimini sağlama,
- Dergide yayımlanan çalışmaların kalitesini geliştirmeye yönelik süreçleri yürütme,
- Düşünce özgürlüğünü destekleme,
- Akademik açıdan bütünlüğü sağlama,
- Fikri mülkiyet hakları ve etik standartlardan taviz vermeden iş süreçlerini devam ettirme,
- Düzeltme, açıklama gerektiren konularda yayın açısından açıklık ve şeffaflık gösterme,
- Aldıkları tüm kararlarda tarafsız ve adil davranma,
- Hakemlik veya yayın sürecine dair yaşanabilecek aksaklıkların önüne geçilebilmesi için gerekli koordinasyonu sağlama.

#### ***Okuyucu ile İlişkiler***

- Editörler; tüm okuyucu, araştırmacı ve uygulayıcıların ihtiyaç duydukları bilgi, beceri ve deneyim beklentilerini dikkate alarak karar vermelidir.
- Yayımlanan çalışmaların okuyucuya, araştırmacıya, uygulayıcıya ve onların bilimsel alanlarına katkı sağlamasına ve özgün nitelikte olmasına dikkat etmelidir.
- Ayrıca editörler okuyucu, araştırmacı ve uygulayıcılardan gelen geri bildirimleri dikkate almak, açıklayıcı ve bilgilendirici geri bildirim vermekle yükümlüdür.

#### ***Yazarlar ile İlişkiler***

Editörlerin yazarlara karşı görev ve sorumlulukları aşağıdaki şekildedir:

- Editörler, çalışmaların önemi, özgün değeri, geçerliliği, anlatımın açıklığı ve derginin amaç ve hedeflerine dayanarak olumlu ya da olumsuz karar vermelidir.
- Yayın kapsamına uygun olan çalışmaları haklı bir gerekçe olmadığı sürece n değerlendirme aşamasına almalıdır.
- Editörler, çalışma ile ilgili haklı bir gerekçe olmadıkça, olumlu yöndeki hakem önerilerini göz ardı etmemelidir.
- Yeni editörler, çalışmalara yönelik olarak önceki editör(ler) tarafından verilen kararları haklı bir gerekçe olmadıkça değiştirmemelidir.
- "Görmez Hakemlik ve Değerlendirme Süreci" mutlaka yayımlanmalı ve editörler tanımlanan süreçlerde yaşanabilecek sapmaların önüne geçmelidir.
- Editörler yazarlar tarafından kendilerinden beklenecek her konuyu ayrıntılı olarak içeren bir "Yazar Rehberi" yayımlamalıdır. Bu rehberler belirli zaman aralıklarında güncellenmelidir.
- Yazarlara açıklayıcı ve bilgilendirici şekilde bildirim ve dönüş sağlanmalıdır.
- Yazarların hassas kişisel verileri ayrımcılık unsuru olarak kullanılmamalıdır.
- İntihal, sahtecilik, çarpıtma gibi araştırma usulszlğnn meydana geldiği çalışma tespit edilmeli ve bunun yayımlanmasını önlemek için gereken tedbirler alınmalıdır. Hiçbir koşulda bu tür usulszlklr teşvik edilmemeli veya kasıtlı olarak bu tür usulszlklrin geekleşmesine izin verilmemelidir.

#### ***Hakemler ile İlişkiler***

Editörlerin hakemlere karşı görev ve sorumlulukları aşağıdaki şekildedir:

- Hakemleri çalışmanın konusuna uygun olarak belirlemelidir.
- Hakemlerin değerlendirme aşamasında ihtiyaç duyacakları bilgi ve rehberleri sağlamakla yükümlüdür.
- Yazarlar ve hakemler arasında çıkar çatışması olup olmadığını gözetmek durumundadır.
- Görmez hakemlik bağlamında hakemlerin kimlik bilgilerini gizli tutmalıdır.
- Hakemleri tarafsız, bilimsel ve nesnel bir dille çalışmayı değerlendirmeleri için teşvik etmelidir.

- Hakemleri zamanında dönüş ve performans gibi ölçütlerle değerlendirmelidir.
- Hakemlerin performansını artırıcı uygulama ve politikalar belirlemelidir.
- Hakem havuzunun sürekli ve dinamik şekilde güncellenmesi konusunda gerekli adımları atmalıdır.
- Nezaketsiz ve bilimsel olmayan değerlendirmeleri engellemelidir.
- Hakem havuzunun geniş bir yelpazeden oluşması için adımlar atmalıdır.

#### ***Danışma Kurulu ile İlişkiler***

- Editör, tüm danışma kurulu üyelerinin süreçleri yayın politikaları ve yönergelere uygun ilerletmesini sağlamalıdır.
- Danışma kurulu üyelerini yayın politikaları hakkında bilgilendirmeli ve gelişmelerden haberdar etmelidir.
- Danışma kurulu üyelerinin çalışmaları tarafsız ve bağımsız olarak değerlendirmelerini sağlamalıdır.
- Yeni danışma kurulu üyelerini, katkı sağlayabilir ve uygun nitelikte belirlemelidir.
- Danışma kurulu üyelerinin uzmanlık alanına uygun çalışmaları değerlendirme için göndermelidir.
- Danışma kurulu ile düzenli olarak etkileşim içerisinde olmalıdır.
- Danışma kurulu ile belirli aralıklarla yayın politikalarının ve derginin gelişimi için toplantılar düzenlemelidir.

#### ***Dergi Sahibi ve Yayıncı ile İlişkiler***

Editörler (baş editör ve bölüm editörleri) ve yayıncı arasındaki ilişki editöryal bağımsızlık ilkesine dayanmaktadır. Editörler ile yayıncı arasında yapılan yazılı sözleşme gereği, editörlerin alacağı tüm kararlar yayıncı ve dergi sahibinden bağımsızdır.

#### ***Editör ve Görmez Hakemlik Süreçleri***

Editörler; dergi yayın politikalarında yer alan "Görmez Hakemlik ve Değerlendirme Süreci" politikalarını uygulamakla yükümlüdür. Bu bağlamda editörler her çalışmanın adil, tarafsız ve zamanında değerlendirme sürecinin tamamlanmasını sağlar.

#### ***Kalite Güvencesi***

Editörler; dergide yayımlanan her makalenin, dergi yayın politikaları ve uluslararası standartlara uygun olarak yayımlanmasından sorumludur.

#### ***Kişisel Verilerin Korunması***

Editörler; değerlendirilen çalışmalarda yer alan kişilere, deneklere veya görsellere ilişkin kişisel verilerin korunmasını sağlamakla yükümlüdür. Çalışmalarda kullanılan kişilerin açık rızası belgeli olmadığı sürece çalışmayı reddetmekle görevlidir. Ayrıca editörler; yazar, hakem ve okuyucuların kişisel verilerini korumakla yükümlüdür.

#### ***Etik Kurul, İnsan ve Hayvan Hakları***

Editörler; değerlendirilen çalışmalarda insan ve hayvan haklarının korunmasını sağlamakla yükümlüdür. Çalışmalarda kullanılan deneklere ilişkin etik kurul onayı, deneysel araştırmalara ilişkin izinlerin olmadığı durumlarda çalışmayı reddetmekle yükümlüdür.

#### ***Olası Suiistimal ve Görevi Kötüye Kullanmaya Karşı Önlem***

Editörler; olası suiistimal ve görevi kötüye kullanma işlemlerine karşı önlem almakla yükümlüdür. Bu duruma yönelik şikâyetlerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi konusunda titiz ve nesnel bir soruşturma yapmanın yanı sıra, konuyla ilgili bulguların paylaşılması editörün sorumlulukları arasında yer almaktadır.

#### ***Akademik Yayın Bütünlüğünü Sağlamak***

Editörler çalışmalarda yer alan hata, tutarsızlık ya da yanlış yönlendirme içeren yargıların hızlı bir şekilde düzeltilmesini sağlamalıdır.

#### ***Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması***

Editörler; yayımlanan tüm makalelerin fikri mülkiyet hakkını korumakla, olası ihlallerde derginin ve yazar(lar)ın haklarını savunmakla yükümlüdür.

Ayrıca editörler yayımlanan tüm makalelerdeki içeriklerin başka yayınların fikri mülkiyet haklarını ihlal etmemesi adına gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.

#### ***Yapıcılık ve Tartışmaya Açıklık***

Editörler; Dergide yayımlanan eserlere ilişkin ikna edici eleştirileri dikkate almalı ve bu eleştirilere yönelik yapıcı bir tutum sergilemelidir.

Eleştirilen çalışmaların yazar(lar)ına cevap hakkı tanınmalıdır.

Olumsuz sonuçlar içeren çalışmaları göz ardı etmemeli ya da dışlamamalıdır.

#### ***Şikâyetler***

Editörler; yazar, hakem veya okuyuculardan gelen şikâyetleri dikkatlice inceleyerek bunlara aydınlatıcı ve açıklayıcı bir şekilde yanıt vermekle yükümlüdür.

## **Politik ve Ticari Kaygılar**

Dergi sahibi, yayıncı ve diğer hiçbir politik ve ticari unsur, editörlerin bağımsız karar almalarını etkilemez.

## **Çıkar Çatışmaları**

Editörler; yazar(lar), hakemler ve diğer editörler arasındaki çıkar çatışmalarını göz önünde bulundurarak, çalışmaların yayın sürecinin bağımsız ve tarafsız bir şekilde tamamlanmasını garanti eder.

## **Hakemlerin Etik Sorumlulukları**

Tüm çalışmaların "Görmez Hakemlik" ile değerlendirilmesi yayın kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bu süreç yayının nesnel ve bağımsız değerlendirilmesi ile güven sağlar. Dergi değerlendirme süreci çift taraflı görmez hakemlik ilkesiyle yürütülür. Hakemler yazarlar ile doğrudan iletişime geçemez, değerlendirme ve yorumlar dergi yönetim sistemi aracılığıyla iletilir. Bu süreçte değerlendirme formları ve tam metinler üzerindeki hakem yorumları editör aracılığıyla yazar(lar)a iletilir. Bu bağlamda Periodicum Iuris için çalışma değerlendiren hakemlerin aşağıdaki etik sorumluluklara sahip olması beklenmektedir:

- Hakemlik davetini kabul edip etmediğini makul bir süre içerisinde editöre bildirmelidir. Nitekim bu durum, yayın sürecinin gereksiz yere uzamasını engellemek açısından önem arz etmektedir.
- Sadece uzmanlık alanı ile ilgili çalışmaları değerlendirmeyi kabul etmelidir.
- Tarafsızlık ve gizlilik içerisinde değerlendirme yapmalıdır.
- Değerlendirme sürecinde çıkar çatışması ile karşı karşıya olduğunu düşünürse, çalışmayı incelemeyi reddederek, dergi editörünü bilgilendirmelidir.
- İlgili çalışmayı değerlendirmede kendini yetersiz hissettiğinde veya değerlendirmeyi verilen sürede tamamlamasının mümkün olamayacağını tespit ettiğinde; bu yöndeki tespitlerini dergi editörü ile paylaşmalı, gerekirse hakem değerlendirme sürecinden çekilmelidir.
- Gizlilik ilkesi gereği inceledikleri çalışmaları değerlendirme sürecinden sonra imha etmelidir. İncelikleri çalışmaların sadece nihai versiyonlarını ancak yayımlandıktan sonra kullanabilir. Bu çerçevede hakem, değerlendirme sürecinde elde ettiği bilgileri kendisi veya bir başkası yararına yahut bir kişi veya kurumu avantajlı yahut dezavantajlı duruma düşürmek amacıyla kullanmaz.
- Değerlendirmeyi nesnel bir şekilde sadece çalışmanın içeriği ile ilgili olarak yapmalıdır. Bilimsel nitelik taşımayan değerlendirmelerden kaçınılmalıdır. Milliyet, cinsiyet, dini inançlar, siyasal inançlar ve ticari kaygıların değerlendirmeye etki etmesine izin vermemelidir. Hakemin sayılan bu hususlara riayet etmediği tespit edildiği takdirde, kendisi ile iletişime geçilir ve yorumunu gözden geçirmesi ve düzeltmesi beklenir.
- Değerlendirmeyi yapıcı ve nazik bir dille yapmalıdır. Görüşlerini öneriler ile desteklemelidir. Düşmanlık, iftira ve hakaret içeren aşağılayıcı kişisel yorumlar yapmamalıdır.
- Değerlendirmeyi kabul ettikleri çalışmayı zamanında ve yukarıdaki etik sorumluluklarda gerçekleştirmelidir.
- Hakem, değerlendirdiği çalışma kapsamında telif hakkı ihlali ve intihalden haberdar olduğu veya bu durumdan şüphelendiği takdirde gecikmeksizin editöre durumu bildirmelidir.

## **Yayıncının Etik Sorumlulukları**

Dergiye gönderilen tüm makaleler gönderim sırasında intihal programı tarafından (iThenticate (<http://www.ithenticate.com/>), Turnitin (<https://www.turnitin.com/>) vb.) taranmaktadır. Benzerlik oranının dipnotlar, alıntılar ve kaynakça hariç olmak üzere %20'den az olması gereklidir. Bu oranı aşan makaleler ayrıntılı olarak incelenir ve gerekli görülürse gözden geçirilmesi ya da düzeltilmesi için yazarlara geri gönderilir. İntihal ya da etik dışı davranışlar tespit edilirse yayımlanması reddedilir. Ancak lisansüstü tezlerden türetilen makalelerle ilgili olarak söz konusu oranın aranmaması konusunda dergi editöryasının takdir yetkisi bulunmaktadır.

Derginin yayıncısı olan Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Baş Editör dergiyle ilgili aşağıdaki etik sorumlulukların bilinciyle hareket etmektedir:

- Dergide yayımlanmış her makalenin mülkiyet ve telif hakkını korur ve yayımlanmış her kopyanın kaydını saklama yükümlüğünü üstlenir.
- Editörlere ilişkin her türlü bilimsel suiistimal, atıf çeteciliği ve intihalle ilgili önlemleri alma sorumluluğuna sahiptir.

## **Etik Olmayan Bir Durumla Karşılaşılması Durumu**

Dergide yukarıda bahsedilen etik sorumluluklar dışında etik olmayan bir davranış veya içerikle karşılaşırsanız lütfen [periodicumIuris@gmail.com](mailto:periodicumIuris@gmail.com) adresine e-posta yoluyla bildiriniz.

## Yayın Politikası

- Periodicum Iuris, uluslararası ve hakemli bir dergidir. Ocak ve Temmuz aylarında olmak üzere yılda iki (2) sayı olarak elektronik ve basılı şekilde yayımlanır. Dergide, hukuk ve hukukla ilişkili alanlarda Türkçe, İngilizce, Fransızca, İtalyanca ya da Almanca yazılmış, yerel ve evrensel literatüre yenilik katmak amacıyla olan, orijinal ve bilimsel çalışmalara yer verilir.
- Dergide yer alabilecek türdeki çalışmalar; araştırma makalesi, derleme makale, çeviri, yorum, teknik not, kitap değerlendirmesi türleridir.
- Dergiye gönderilen tüm çalışmalar, gerekli hallerde yayın kurulunun da görüşü alınmak suretiyle Dergi Editoryası tarafından bir ön incelemeye tabi tutulur. Dergiye gönderilen makaleler öncelikle şekil ve içerik yönünden ön incelemeye tabi tutulmaktadır. Şekil şartlarının ve gönderim sürecinin derginin koşullarına uygun olarak yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunlara uymayan çalışmalar editoryal redde tabidir. Derginin bilimsel yayıncılık standartları gereğince uygun bulunduğu makaleler ancak bu süreçten sonra hakem incelemesine gönderilir. Bu konudaki ön eleme ve nihai karar, yayın kurulunun da görüşünü alacak olan Dergi Editoryasının tasarrufundadır. Dergiye sunulan makaleler için hakemlik sürecine alınacağı garantisi verilmez. Buna ek olarak, makalelerin değerlendirme süresi için tarih verilmemektedir.
- Dergi, hakem sürecine kabul edilen çalışmaları en az iki 'görmez' hakeme yönlendirir. Hakem raporları arasında çatışma olması ve editörlerin gerekli gördüğü diğer durumlarda bir üçüncü hakem değerlendirmesine başvurulur. Hakem seçim ve süreci konusundaki her türlü yetki ve karar, editörlerin tasarrufundadır. Hakemlerin çalışmanın dahil olduğu uzmanlık alanına ve yayının dil koşuluna göre tayin edilmesi esastır. Hakemler kendilerine gönderilen eserleri, hakemler için düzenlenmiş esasları ele alan COPE ilkeleri doğrultusunda değerlendirir. (<https://doi.org/10.24318/cope.2019.1.9>)
- Değerlendirilmeye alınması istenen çalışmaların hangi sayı için uygun bulunabileceği, gönderim tarihleri esas alınmak üzere, hakem değerlendirmesinden gelecek sonuca göre şekillenir.
- Dergiye gönderilen çalışmalar daha önce başka bir yerde yayımlanmamış ya da eş zamanlı olarak başka dergilere yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Yazar bu konuya ilişkin taahhüt formunu çalışmasıyla birlikte dergiye iletmekle yükümlüdür.
- Hakem değerlendirmesinde olan ve bu süreci tamamlamış olan çalışmaların, bu süreçten sonra yazar tarafından geri çekilmesinin imkânı yoktur. Kendisine tanınan süre içinde gerekli değişiklikleri yapmayı reddeden yazarların çalışmalarına ret işlemi uygulanır.
- Dergi, her yayın döneminde ancak yeterli nitelikte bulunduğu sayıdaki çalışmayı yayımlar. Bu konudaki takdir Dergi Editoryasındadır.
- Yazarlar tarafından ya da ilişkide oldukları üçüncü kişiler tarafından hakem seçimleri ve hakemlik sürecine yönelik yapılabilecek müdahalelerin ve anonimliği gölgeleyecek davranışların saptanması halinde, çalışmalar hangi aşamada olduğuna bakılmaksızın dergi yönetimi tarafından reddedilir.

## Ücret Politikası

Hiçbir ad altında yazar veya kurumundan ücret alınmaz. Yazarlara telif ücreti ödenmez. Hakemlere de herhangi bir ödemedede bulunulmaz.



## About

Periodicum Iuris is an **open-access**, **international** and **peer-reviewed** journal. The journal includes original and scientific studies written in the fields of law and law-related fields, aiming to add innovation to the local and universal literature. Our journal is published in two (2) issues per year, in January and July, in electronic and printed form. All studies submitted to the journal are subjected to preliminary review by the Editors, if necessary, by taking the opinion of the Editorial Board. Articles deemed appropriate by the journal in accordance with scientific publishing standards are sent for peer review only after this process.

## Ethical Principles

The manuscript acceptance and publication processes followed at Periodicum Iuris are the basis for the impartial and reputable development and dissemination of knowledge. The processes applied in this direction are directly reflected in the quality of the work of the authors and the institutions that support them. Peer-reviewed studies are studies that embody and support the scientific method. At this point, it is important that all stakeholders of the process (authors, readers, researchers, publishers, reviewers, and editors) comply with the standards for ethical principles. Within the scope of the journal's publication ethics, all stakeholders are expected to carry the following ethical responsibilities. Guidelines and policies published by the Committee on Publication Ethics (COPE) as open access were taken into consideration while creating the following ethical duties and responsibilities.

### *Ethical Responsibilities of Authors*

The author(s) submitting an article to the journal are expected to comply with the following ethical responsibilities:

- The author(s) are required to ensure that the submitted work is original, and if the author(s) utilize other works or use other works, they must give full and correct attribution and/or citation. The author(s) should also avoid blind citation. The manuscripts should be prepared by the journal's drafting rules and referencing formats. Within this framework, the work submitted by the author(s) must be comply with the Directive on Scientific Research and Publication Ethics of Higher Education Institutions and must be free from ethical violations such as plagiarism, forgery, distortion.
- The author(s) of the article must be indicated completely and accurately. All persons listed as author(s) of the article must have made a direct and "intellectual" contribution to the study. The names of the persons who provided support to the study in other ways without making an intellectual contribution and the nature of their contribution should be indicated in the study.
- Manuscripts submitted to the journal should not have been previously published and should not have been submitted to a journal other than Periodicum Iuris for simultaneous publication. Studies that have been previously presented at national or international congresses or symposia and whose abstracts have been published can be submitted to the journal by specifying these qualifications.
- All manuscripts submitted for publication should disclose any conflicts of interest and relationships.
- The author(s) may be requested to provide raw data on their manuscripts within the framework of the evaluation processes, in such a case, the author(s) should be ready to present the expected data and information to the editorial board and scientific committee.
- The author(s) should have a document showing that he/she has the rights to use the data used, has the necessary permissions related to the research/analyses, or has carried out the permission procedures for the experimental subjects.
- If the author(s) becomes aware of an inaccuracy or error in the published, early view, or under review manuscript, the author(s) must notify the journal editor or publisher and cooperate with the editor in correcting or withdrawing the manuscript.
- Authors cannot have their work in the submission process of more than one journal at the same time. Each application can be started after the completion of the previous application. Work published in another journal cannot be submitted to Periodicum Iuris.
- It cannot be proposed to change the author responsibilities (such as adding an author, changing the author order, or removing an author) of a study whose evaluation process has started.

Within the framework of ethical rules; researches that require Ethics Committee Permission for evaluation in the journal are as follows:

- All kinds of research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from

- participants using surveys, interviews, focus group studies, observations, experiments, interviews,
- Use of humans and animals (including materials/data) for experimental or other scientific purposes,
- Clinical trials in humans,
- Research on animals,
- Retrospective studies by the personal data protection law.

In this context, in the studies to be evaluated in our journal;

- Indication of receipt of the "Informed Consent Form" in case presentations,
- Obtaining permission from the owners for the use of scales, questionnaires, and photographs belonging to others and indicating this,
- For the intellectual and artistic works used, it must be stated that copyright regulations are complied with.

### ***Ethical Duties and Responsibilities of the Editor***

The journal editor should have the following ethical duties and responsibilities based on the "COPE Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors" and "COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors" published by the Committee on Publication Ethics (COPE) in open access:

#### ***General Duties and Responsibilities***

The editors are responsible for every publication in the Journal. In the context of this responsibility, the editors have the following roles and obligations:

- To strive to meet the information needs of readers and authors,
- Ensuring the continuous development of the journal,
- Carrying out processes to improve the quality of studies published in the journal,
- Supporting freedom of thought,
- Ensuring academic integrity,
- Maintaining business processes without compromising intellectual property rights and ethical standards,
- Demonstrating openness and transparency in terms of publication in matters requiring correction and clarification,
- Acting impartially and fairly in all decisions they make,
- Ensuring the necessary coordination to prevent any problems that may arise in the reviewing or publication process.

#### ***Relations with Readers***

- Editors should make decisions by taking into account the expectations of knowledge, skills, and experience needed by all readers, researchers, and practitioners.
- They should pay attention that the published studies contribute to the reader, researcher, practitioner, and their scientific fields and that they are original.
- In addition, editors are obliged to take into account the feedback from readers, researchers, and practitioners and to provide explanatory and informative feedback.

#### ***Relations with Authors***

The duties and responsibilities of editors towards authors are as follows:

- Editors should make a positive or negative decision based on the importance, original value, validity, clarity of expression, and the aims and objectives of the journal.
- Unless there is a justifiable reason, they should take the studies that are suitable for the scope of publication to the preliminary evaluation stage.
- Editors should not ignore reviewers' positive recommendations unless there is a justifiable justification for the study.
- New editors should not change the decisions made by the previous editor(s) unless there is a justified justification.
- "Reviewing and Evaluation Process" must be published and editors must prevent deviations that may occur in the defined processes.
- Editors should publish an "Author's Guide" that includes every issue expected from authors in detail. These guidelines should be updated at certain time intervals.
- Authors should be notified and returned in an explanatory and informative manner.
- Sensitive personal data of authors should not be used as an element of discrimination.
- The study in which research irregularities such as plagiarism, forgery, distortion, etc. occur should be identified and necessary measures should be taken to prevent its publication. Under no circumstances should such irregularities be encouraged or deliberately allowed to occur.

#### ***Relations with Reviewers***

The duties and responsibilities of the editors towards the reviewers are as follows:

- Determine the reviewers by the subject of the study.
- They are obliged to provide the information and guidelines that the reviewers will need during the evaluation phase.

- He/she has to observe whether there is a conflict of interest between authors and reviewers.
- He/she should keep the identity information of the reviewer confidential in the context of reviewing.
- Encourage the reviewers to evaluate the manuscript in an impartial, scientific, and objective manner.
- Evaluate reviewers on criteria such as timeliness and performance.
- He/she should determine practices and policies to improve the performance of reviewers.
- Take the necessary steps to ensure that the reviewers pool is continuously and dynamically updated.
- Prevent unkind and unscientific evaluations.
- Take steps to ensure that the reviewer pool consists of a broad spectrum.

### ***Relations with the Advisory Board***

- The editor should ensure that all advisory board members carry out the processes following the publication policies and guidelines.
- The editor should inform the advisory board members about the publication policies and keep them informed of developments.
- Ensure that advisory board members evaluate the work impartially and independently.
- Identify new advisory board members who can contribute and are of appropriate quality.
- Send for evaluation studies appropriate to the expertise of advisory board members.
- Interact regularly with the advisory board.
- Organize periodic meetings with the advisory board for the development of publication policies and the journal.

### ***Relations with the Journal Owner and Publisher***

The relationship between editors (editor-in-chief and section editors) and the publisher is based on the principle of editorial independence. Following the written agreement between the editors and the publisher, all editorial decisions are independent of the publisher and the journal owner.

### ***Editorial and Review Processes***

Editors are obliged to implement the "Blind Reviewing and Evaluation Process" policies in the journal's publication policies. In this context, editors ensure that the evaluation process of each study is completed in a fair, impartial, and timely manner.

### ***Quality Assurance***

Editors are responsible for the publication of each article published in the journal in accordance with the journal's editorial policies and international standards.

### ***Protection of Personal Data***

Editors are obliged to ensure the protection of personal data regarding the people, subjects, or images in the evaluated studies. Unless the explicit consent of the people used in the studies is documented, they are responsible for rejecting the study. Editors are also responsible for protecting the personal data of authors, reviewers, and readers.

### ***Ethics Committee, Human and Animal Rights***

Editors are obliged to ensure the protection of human and animal rights in the evaluated studies. They are obliged to reject the study in the absence of ethics committee approval for the subjects used in the studies and permissions for experimental research.

### ***Precautions Against Possible Abuse and Misconduct***

Editors are obliged to take precautions against possible misconduct and malfeasance. In addition to conducting a rigorous and objective investigation in identifying and evaluating such complaints, it is among the editor's responsibilities to share the relevant findings.

### ***Ensuring Academic Publication Integrity***

Editors should ensure that errors, inconsistencies, or misleading judgments are corrected quickly.

### ***Protection of Intellectual Property Rights***

Editors are responsible for protecting the intellectual property rights of all published articles and defending the rights of the journal and the author(s) in case of possible violations.

In addition, editors are obliged to take the necessary measures to ensure that the contents of all published articles do not violate the intellectual property rights of other publications.

### ***Constructivism and Openness to Discussion***

Editors should take into account the convincing criticisms of the works published in the journal and show a constructive attitude towards these criticisms.

They should give the author(s) of the criticized studies the right to reply.

They should not ignore or exclude studies with negative results.

### **Complaints**

Editors are obliged to carefully examine the complaints received from authors, reviewers, or readers and respond to them in an enlightening and explanatory manner.

### **Political and Commercial Concerns**

The journal owner, publisher, and no other political or commercial considerations influence the independent judgment of the editors.

### **Conflicts of Interest**

The editors guarantee the independent and impartial completion of the publication process, taking into account conflicts of interest between the author(s), reviewers, and other editors.

### **Ethical Responsibilities of Reviewers**

The evaluation of all studies by "Blind Reviewing" directly affects the quality of the publication. This process provides confidence through objective and independent evaluation of the publication. The journal evaluation process is carried out with the principle of bilateral blind reviewing. Reviewers cannot communicate directly with the authors, evaluations, and comments are communicated through the journal management system. In this process, reviewer comments on evaluation forms and full texts are communicated to the author(s) through the editor. In this context, reviewers evaluating manuscripts for Periodicum Iuris are expected to have the following ethical responsibilities:

- They should inform the editor within a reasonable period whether or not they accept the invitation to review. Indeed, this is important to prevent unnecessary prolongation of the publication process.
- Agree to evaluate only studies related to his/her field of expertise.
- Evaluate with impartiality and confidentiality.
- If he/she thinks that he/she is faced with a conflict of interest during the evaluation process, he/she should refuse to review the study and inform the journal editor.
- When he/she feels inadequate in evaluating the relevant study or determines that it will not be possible to complete the evaluation within the given time; he/she should share his/her findings in this direction with the journal editor and, if necessary, withdraw from the peer review process.
- Due to the principle of confidentiality, they should destroy the manuscripts they have reviewed after the evaluation process. They can only use the final versions of the studies they have reviewed only after they are published. In this context, the reviewer shall not use the information obtained during the evaluation process for the benefit of himself/herself or someone else, or to advantage or disadvantage a person or institution.
- The evaluation should be made objectively only with respect to the content of the manuscript. Avoid evaluations that are not of a scientific nature. Not allow nationality, gender, religious beliefs, political beliefs and commercial concerns to influence the evaluation. If it is found that the reviewer does not comply with these points, he/she will be contacted and expected to revise and correct his/her comment.
- He/she should conduct the evaluation in a constructive and courteous manner. He/she should support his/her opinions with suggestions. They should not make derogatory personal comments containing hostility, slander and insults.
- They should carry out the work they accept for evaluation on time and with the above ethical responsibilities.
- If the reviewer is aware of or suspects copyright infringement or plagiarism in the manuscript, he/she should notify the editor without delay.

### **Ethical Responsibilities of the Publisher**

All articles submitted to the journal are scanned by a plagiarism program (iThenticate (<http://www.ithenticate.com/>), Turnitin (<https://www.turnitin.com/>), etc.) at the time of submission. The similarity rate must be less than 20%, excluding footnotes, citations and bibliography. Articles exceeding this rate are reviewed in detail and, if deemed necessary, sent back to the authors for revision or correction. If plagiarism or unethical behavior is detected, publication is rejected. However, the editorial board of the journal has the discretion not to require the aforementioned ratio for articles derived from graduate theses.

As the publisher of the journal, Eskişehir Osmangazi University Faculty of Law and the Editor-in-Chief act with the awareness of the following ethical responsibilities regarding the journal:

- It protects the ownership and copyright of every article published in the journal and undertakes the obligation to keep a record of every published copy.
- He/she has the responsibility to take precautions against all forms of scientific misconduct, citation fraud and plagiarism related to editors.

### **In case of an Unethical Situation**

If you encounter any unethical behavior or content in the journal other than the ethical responsibilities mentioned above, please report it via e-mail to [periodicumIuris@gmail.com](mailto:periodicumIuris@gmail.com).

## Publication Policy

- Periodicum Iuris is an international and peer-reviewed journal. It is published electronically and in printed form in two (2) issues per year, in January and July. The journal includes original and scientific studies written in Turkish, English, French, Italian or German in the fields of law and law-related fields, which aim to add innovation to the local and universal literature.
- The types of studies that can be included in the journal are research articles, review articles, translations, commentaries, technical notes and book reviews.
- All manuscripts submitted to the journal are subjected to a preliminary review by the Journal Editorial Board, with the opinion of the editorial board if necessary. Articles submitted to the journal are subjected to a preliminary review in terms of form and content. The formal requirements and the submission process must be fulfilled in accordance with the conditions of the journal. Studies that do not comply with these are subject to editorial rejection. Only after this process, articles that the journal deems appropriate in accordance with scientific publishing standards are sent for peer review. The preliminary screening and final decision on this issue is at the discretion of the Journal Editorial Board, which will also take the opinion of the Editorial Board. Articles submitted to the Journal are not guaranteed to be included in the peer review process. In addition, no date is given for the evaluation period of the manuscripts.
- The Journal refers accepted manuscripts to at least two 'blind' reviewers. In case of conflict between the review reports and in other cases deemed necessary by the editors, a third reviewer will be consulted. All authority and decisions regarding the reviewer selection and process are at the discretion of the editors. It is essential that reviewers are appointed according to the field of specialization in which the work is included and the language requirement of the publication. Reviewers evaluate the submitted manuscripts in accordance with the COPE guidelines, which address the guidelines for reviewers. (<https://doi.org/10.24318/cope.2019.1.9>)
- The number of issues for which the manuscripts requested to be considered will be shaped according to the results of the reviewer evaluation, based on the submission dates.
- The manuscripts submitted to the journal must not have been previously published elsewhere or sent to other journals for publication simultaneously. The author is obliged to submit the commitment form regarding this issue to the journal together with his/her work.
- It is not possible for the author to withdraw the manuscripts that are in the peer review process and have completed this process. Authors who refuse to make the necessary changes within the allotted time are subject to rejection.
- The Journal publishes only the number of manuscripts that it deems to be of sufficient quality in each publication period. This is at the discretion of the Journal Editorial Board.
- In the event that interventions by the authors or third parties with whom they are related to the selection of reviewers and the reviewing process and behaviors that may compromise anonymity are detected, the manuscripts will be rejected by the journal management regardless of the stage of the manuscript.

## Fee Policy

No fee is charged to the author or his/her organization under any name. No royalties are paid to authors. No payment is made to the reviewers.



## Yazım Kuralları

• Periodicum Iuris'e gönderilen çalışmalarda OSCOLA yazım stiline 4. edisyonu esas alınmalıdır. Daha fazla bilgi için:

<[https://www.law.ox.ac.uk/sites/files/oxlaw/oscola\\_4th\\_edn\\_hart\\_2012.pdf](https://www.law.ox.ac.uk/sites/files/oxlaw/oscola_4th_edn_hart_2012.pdf)> adresinden yardım alınabilir.

• Her sayıda bir yazara ait yalnızca bir çalışma yer alabilir.

• Yazar unvanını, görev yaptığı kurumu, haberleşme adresini, telefon numarasını ve e-posta adresini bildirmelidir. Yazar ayrıca, <https://orcid.org/register> adresi üzerinden alacağı bilimsel araştırmacı numarasını (ORCID bilgisini) iletmelidir.

• Dergiye çalışmasıyla katkıda bulunmak isteyen yazar çalışmasıyla birlikte,

- Telif Hakları Devir Sözleşmesi'ni,
- Etik kurallara uygun hareket edildiğine ilişkin taahhünameyi,
- Çalışmasına ilişkin benzerlik oranını gösteren raporu sisteme yüklemelidir.

• Yazar, Periodicum Iuris'e gönderdiği çalışmanın bilimsel etik ilkelerine uygun hazırlandığını, çalışmasıyla birlikte göndereceği taahhünameyle kabul eder. Bilimsel etik ilkelerine aykırılığı tespit edilen çalışmalar gecikmeksizin yayından kaldırılır.

• Yazar, Periodicum Iuris'e göndereceği taahhüname ile çalışmasının telif haklarını elinde bulundurduğunu ve bu hakları telif hakları devir sözleşmesiyle Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'ne devrettiğini kabul eder.

• Periodicum Iuris'te değerlendirmeye alınacak olan bütün çalışmalar intihal programına tabi tutulacaktır. Kabul edilebilirlik için gerekli olan oran en fazla %20'dir.

• Periodicum Iuris'e gönderilen çalışmalarda aşağıdaki yazım kuralları dikkate alınmalıdır:

### A. Sözcük Sınırı

Periodicum Iuris'e gönderilecek çalışmaların en az 150 en fazla 300 sözcükten oluşan Türkçe ve İngilizce bir özet içermesi gerekmektedir. Çalışmalarda Türkçe ve İngilizce 5 anahtar kelimeye yer verilmesi gerekmektedir.

### B. Yazı tipi ve boyutu

1. Çalışmalar, ana metin Times New Roman 12 punto, tek satır aralığında; dipnotlar Times New Roman 10 punto, tek satır aralığında hazırlanmalıdır.
2. Metin içerisindeki başlıklar aşağıdaki şekilde düzenlenmelidir:

### I. KALIN VE TÜMÜ BÜYÜK HARF

#### A. Kalın ve Sadece İlk Harfler Büyük

##### 1. Kalın ve Sadece İlk Harfler Büyük

a. Normal ve Sadece İlk Harfler Büyük

aa. Normal ve Sadece İlk Harfler Büyük

### C. Dipnot ve Kaynakça Kuralları

#### 1. Mevzuata Yapılan Atıf

- a. Türkiye Cumhuriyeti mevzuatına atıf, aşağıda belirtildiği ve örneklendirildiği şekilde yapılmalıdır:  
Kanunun adı, Kanunun Numarası, Kanunun Kabul Tarihi, Resmî Gazete Tarihi/Resmî Gazete Sayısı.

### Örnek:

Sinai Mülkiyet Kanunu, Kanun Numarası: 6769, Kabul Tarihi: 22.12.2016, RG 10.1.2017/29944.

- b. Yabancı mevzuata yapılacak atıflar için bkz.:

<[https://www.law.ox.ac.uk/sites/files/oxlaw/oscola\\_4th\\_edn\\_hart\\_2012.pdf](https://www.law.ox.ac.uk/sites/files/oxlaw/oscola_4th_edn_hart_2012.pdf)>

## **2. Yargı Kararlarına Atıf**

- a. Türkiye Cumhuriyeti mahkemelerine atıf, aşağıda belirtildiği ve örneklendirildiği şekilde yapılmalıdır:  
Mahkeme adı, Esas numarası/Karar numarası, Karar Tarihi.

### Örnekler:

Yargıtay 11 HD, 14074/12707, 2.7.2014.

Danıştay 9 D, 14074/12707, 2.7.2014.

Ankara 2 BİM, 2882/2138, 15.10.2018.

Ankara 4 İdare Mahkemesi 882/2138, 15.10.2018.

- b. Yabancı mahkeme kararlarına yapılacak atıflar için bkz.:

<[https://www.law.ox.ac.uk/sites/files/oxlaw/oscola\\_4th\\_edn\\_hart\\_2012.pdf](https://www.law.ox.ac.uk/sites/files/oxlaw/oscola_4th_edn_hart_2012.pdf)>

## **3. Kitaplara Atıf**

- a. Kitaplara atıf, aşağıda belirtildiği ve örneklendirildiği şekilde yapılmalıdır.

Yazarın Adı Soyadı, *Kitabın Adı* (Kaçınıcı Bası Olduğu, Yayınevi Yılı) Atıf yapılan sayfanın numarası.

aa. İki yazarlı kitaplarda ilk yazar ile ikinci yazar arasında “ve” ibaresi bulunmalıdır. Çok yazarlı kitaplarda, son yazarın adından önce “ve” ibaresi bulunmalıdır.

bb. Birden fazla cildi bulunan kitaplara yapılan atıflarda, italik fontta yazılan kitap adından sonra virgül konularak, normal fontta cilt numarası yazılmalıdır.

### Örnekler:

Fırat Öztan, *Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku* (1. Bası, Turhan 2008) 274.

Kemal Oğuzman ve Turgut Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt 2* (15. Bası, Vedat 2020) 63.

Gareth Jones, *Goff and Jones: The Law of Restitution* (1st supp, 7th edn, Sweet & Maxwell 2009).

Julian V Roberts and Mike Hough, *Public Opinion and the Jury: An International Literature Review* (Ministry of Justice Research Series 1/09, 2009) 42.

## **4. Editörlü Kitaplara Atıf**

- a. Editörlü kitaplardaki yazarı olan bölümlere atıf, aşağıda belirtildiği ve örneklendirildiği şekilde yapılmalıdır.

Yazarın Adı Soyadı, 'Eser (Bölüm) Adı' in Editör(ler) Adı (ed / birden çok editör olması halinde eds), *Kitap Adı* (Yayınevi Yılı) Atıf yapılan sayfanın numarası.

aa. İki yazarlı kitaplarda ilk yazar ile ikinci yazar arasında “ve” ibaresi bulunmalıdır. Çok yazarlı kitaplarda, son yazarın adından önce “ve” ibaresi bulunmalıdır.

### Örnekler:

Hamdi Yasaman, 'Marka Hukukuna İlişkin Temel Yenilikler' in Feyzan Hayal Şehirali Çelik (ed), *6769 sayılı Sinai Mülkiyet Kanunu Sempozyumu* (9-10 Mart 2017) (Yetkin 2006) 130.

Ergun Özsunay, 'Yaşamın sonu Aşamasında Tıbbi Tedaviye İlişkin Karara Hastanın Katılımı' in Hakan Hakeri ve Cahid Doğan (eds), *III. Uluslararası Tıp Hukuku Kongresi Bildirileri Kitabı* Cilt 1 (Adalet 2019) 542.

- b. Yazarı olmayan eserlerin toplandığı editörlü kitaplara atıf, aşağıda belirtildiği ve örneklendirildiği şekilde yapılmalıdır.

Editör Adı Soyadı (ed)/birden çok editör varsa (eds), *Kitap Adı* (Kaçınıcı Bası Olduğu, Yayınevi Yılı) Sayfa Numarası.

### Örnek:

## 5. Basılı Dergilerde Yer Alan Makalelere Atıf

- a. Basılı dergilerde yer alan makalelere atıf, aşağıda belirtildiği ve örneklendirildiği şekilde yapılmalıdır.  
Yazarın Adı Soyadı, 'Makalenin Adı' (Yıl) Cilt (Sayı) Dergi Adı İlk Sayfa Numarası, Atıf Yapılan sayfanın numarası.
- aa. İki yazarlı kitaplarda ilk yazar ile ikinci yazar arasında "ve" ibaresi bulunmalıdır. Çok yazarlı kitaplarda, son yazarın adından önce "ve" ibaresi bulunmalıdır.

### Örnekler:

Kemal Şenocak, 'Tescilli Markanın Aynısının veya Benzerinin Alan Adı (Domain Name) Olarak Kullanılması Suretiyle Marka Hakkının İhlali' (2009) 25(3) Batider 87, 130.

Kemal Şenocak ve Ali Yarayan, 'Kötü Niyetli Marka Tescili' (2015) 10(111) Terazi Hukuk Dergisi 99, 102.

## 6. Elektronik Dergilere Atıf

- a. Elektronik ortamda yer alan eserlere atıf, aşağıda belirtildiği ve örneklendirildiği şekilde yapılmalıdır.  
Yazarın Adı Soyadı, 'Eserin Adı' (Yıl) Cilt (Sayı) Dergi Adı <websitesi> Erişim Tarihi.
- aa. İki yazarlı kitaplarda ilk yazar ile ikinci yazar arasında "ve" ibaresi bulunmalıdır. Çok yazarlı kitaplarda, son yazarın adından önce "ve" ibaresi bulunmalıdır.

### Örnek:

Graham Greenleaf, 'The Global Development of Free Access to Legal Information' (2010) 1(1) EJLT <<http://ejlt.org/article/view/17>> 27 Temmuz 2010 tarihinde erişildi.

## 7. Web Sitelerinde ve Bloglarda Yer Alan Eserlere Atıf

- a. Web sitelerinde ve bloglarda yer alan eserlere atıf, aşağıda belirtildiği ve örneklendirildiği şekilde yapılmalıdır.  
Yazarın Adı Soyadı, 'Eserin Adı' (Web Sitesinin Adı, Eserin Yayın Tarihi) Erişim Tarihi
- aa. İki yazarlı kitaplarda ilk yazar ile ikinci yazar arasında "ve" ibaresi bulunmalıdır. Çok yazarlı kitaplarda, son yazarın adından önce "ve" ibaresi bulunmalıdır.

### Örnek:

Ali Paslı ve Mehmet Hamza Arslan, 'COVID-19 Salgını ve Patent Hukuku: Salgın Nedeniyle Patentli Buluş, Üçüncü Kişilerce Hak Sahibinin Rızası Olmaksızın Kullanılabilir Mi?' (IPR Gezgini, 28 Nisan 2020) <<https://iprgezgini.org/2020/04/28/covid-19-salgini-ve-patent-hukuku>> 13 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

## 8. Aynı Esere Birden Fazla Atıf Yapılması

- a. Aynı esere birden fazla atıf yapılması halinde, ilk dipnottaki atıf yukarıda belirtildiği şekilde yapılır; sonraki dipnotlarda ise yazarın/yazarların soyadından sonra ilk dipnot numarasına "(n ...)" şeklinde referans verilir. İlk dipnot numarasına verilen referansın ardından atıf yapılan sayfanın numarası belirtilir.
- b. Üst üste iki dipnotta aynı esere atıf yapılırsa, sonraki dipnotta "ibid" ifadesi kullanılır, ardından atıf yapılan sayfanın numarası belirtilir.

### Örnek:

<sup>15</sup>Kemal Şenocak, 'Tescilli Markanın Aynısının veya Benzerinin Alan Adı (Domain Name) Olarak Kullanılması Suretiyle Marka Hakkının İhlali' (2009) 25(3) Batider 87, 130.

...

<sup>39</sup>Şenocak (n 15) 120.

<sup>40</sup>ibid 124.

- c. Aynı yazarın birden fazla eserine atıf yapılması halinde, sonraki atıflarda eser adları uygun bir biçimde kısaltılmalıdır.

### Örnek:

<sup>3</sup>Kemal Şenocak, 'Tescilli Markanın Aynısının veya Benzerinin Alan Adı (Domain Name) Olarak Kullanılması Suretiyle Marka Hakkının İhlali' (2009) 25(3) Batider, 87, 130.

...

<sup>8</sup>Kemal Şenocak, *Üçüncü Şahıs Lehine Hayat Sigortası Sözleşmesi* (1. Bası, Turhan 2009) 160.

...

<sup>15</sup>Şenocak, 'Domain Name' (n 3) 99.

...

<sup>30</sup>Şenocak, Hayat Sigortası Sözleşmesi (n 8) 140.

## **9. Çeviri Kitaplara Atıf**

- a. Çeviri kitaplara atıf, aşağıda belirtildiği ve örneklendirildiği şekilde yapılmalıdır.

Yazarın Adı Soyadı, *Kitap Adı* (Çevirenin Adı Soyadı (tr)/birden çok çevirmen varsa (trs), Kaçınıcı Bası Olduğu, Yayınevi Yılı) Sayfa Numarası.

### Örnek:

Malcolm N. Shaw, *Uluslararası Hukuk* (İbrahim Kaya (tr), 8, Cambridge University Press 2017). 235.

## **10. Yeni Basımı Olan Eski Kitaplara Atıf**

- a. Yeni basımı olan eski kitaplara atıf, aşağıda belirtildiği ve örneklendirildiği şekilde yapılmalıdır.

Yazarın Adı Soyadı, *Kitap Adı* (İlk basım tarihi, Yararlanılan kaynağın Kaçınıcı Bası Olduğu Yayınevi Yılı) Sayfa Numarası.

### Örnek:

Thomas Hobbes, *Leviathan* (1651, 23. Baskı YKY 2022) 268.

## **11. Yayımlanmamış Tezlere Atıf**

- a. Yayımlanmamış tezlere atıf aşağıda belirtildiği ve örneklendirildiği şekilde yapılmalıdır.

Yazarın Adı Soyadı, 'Tezin Adı' (Tezin türü, Üniversitenin adı Tamamlanma yılı).

### Örnek:

Javan Herberg, 'Injunctive Relief for Wrongful Termination of Employment' (DPhil thesis, University of Oxford 1989).

## **12. Kaynakça Hazırlanması**

- a. Dipnot atıflarından farklı olarak kaynakçada, öncelikle yazarın soyadına daha sonra adının ilk harfine yer verilir. Makalelerde sayfa aralığı da belirtilmelidir.

- b. Kaynakça yazarların soyadına göre, alfabetik olarak sıralanmalıdır.

c. Aynı yazarın birden fazla eserine atıflara ilişkin kaynakça kullanımında, ilk seferde genel kaynakça kuralları geçerliken, devamında verilen atıflarda iki kere "em dash" işareti kullanılır. Aynı yazarın kitaplarında ortak yazar veya yazarlar olması durumunda ise ortak yazarın adı tekrarlanır.

### Örnekler:

Öztañ F, *Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku* (1. Bası, Turhan 2008)

Şenocak K, 'Tescilli Markanın Aynısının veya Benzerinin Alan Adı (Domain Name) Olarak Kullanılması Suretiyle Marka Hakkının İhlali' (2009) 25(3) Batider 87-141

— 'İnsansız Hava Aracı (Drone) İşletenin Sorumluluğu ve Sigortalanması' (2020) 36(2) Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi

— ve Yarayan A, 'Kötü Niyetli Marka Tescili' (2015) 10(111) Terazi Hukuk Dergisi 99-107

— ve Yarayan A, 'Das Markenrecht der Türkei nach dem neuen Gesetz über gewerbliche Schutzrechte' (2017) 19(11-12) MarkenR 514-519

---

## Author Guidelines

---

• Periodicum Iuris is committed to the OSCOLA reference style 4th edition. For additional information the authors can see the official guidance at:

<[http://www.law.ox.ac.uk/sites/files/oxlaw/oscola\\_4th\\_edn\\_hart\\_2012.pdf](http://www.law.ox.ac.uk/sites/files/oxlaw/oscola_4th_edn_hart_2012.pdf)>

• Authors can only submit a single manuscript for a certain issue.

• The authors must provide their academic titles, affiliations, phone numbers and emails. The authors are also expected to provide their ORCID numbers where they can access from the following address: <<http://orcid.org/register>>.

• The authors who will submit a manuscript to the journal must additionally upload the following to the system:

- The Copyright Transfer Agreement,
- A commitment letter to act in accordance with the ethical rules,
- A report showing the similarity score of the manuscript.

• The authors accept that the work submitted to Periodicum Iuris has been prepared in accordance with the scientific ethical principles with the commitment letter to be sent with the manuscript. Manuscripts that are found to violate the scientific ethical principles are instantly removed from publication.

• The authors agree that they retain the copyright of their work and transfer these rights to Eskişehir Osmangazi University with the copyright transfer agreement.

• All the manuscripts that are submitted to the journal will be evaluated through a plagiarism check program. This percentage must not exceed 20%.

• The following spelling rules must be followed in the manuscripts to be submitted to Periodicum Iuris:

### A. Word Count Limit

Manuscripts to be submitted to Periodicum Iuris must include abstracts between 150 and 300 words in the language of the manuscript and in English. Also the manuscript must include 5 keywords in the language of the manuscript and in English.

### B. The Font

1. Manuscripts must be written in Times New Roman font 12, single line spacing; the footnotes must be written in Times New Roman font 10 and with single line spacing.
2. Titles in the text must be organized as follows:

#### I. BOLD AND ALL CAPS

##### A. Bold and Initial Case

##### 1. Bold and Initial Case

a. Normal and Initial Case

aa. Normal and Initial Case

### C. Citations and Footnotes

#### 1. Citing Legislation

- a. Citing legislation of the Republic of Turkey must be made as follows:

Name of the Act, Act No., Date of Adoption of the Act, Date of the Official Gazette of the Republic of Turkey/Issue No. of the Official Gazette.

Example:

Industrial Property Law, Act No.: 6769, Date of Adoption: 22.12.2016, RG 10.1.2017/29944.

- b. For citations to other legislation, see;

<[https://www.law.ox.ac.uk/sites/files/oxlaw/oscola\\_4th\\_edn\\_hart\\_2012.pdf](https://www.law.ox.ac.uk/sites/files/oxlaw/oscola_4th_edn_hart_2012.pdf)>

## 2. Citing Cases

- a. Citing to court decisions of the Republic of Turkey must be made as follows:

Court Name, Case ID/Decision No., Judgement Date.

Examples:

Yargıtay 11 HD, 14074/12707, 2.7.2014.

Danıştay 9 D, 14074/12707, 2.7.2014.

İstanbul 16 BAM, 2882/2138, 15.10.2018.

Ankara 2 BİM, 2882/2138, 15.10.2018.

İstanbul 1 Sulh Mahkemesi 2882/2138, 15.10.2018.

Ankara 4 İdare Mahkemesi 882/2138, 15.10.2018.

- b. For citations to other court decisions, see;

<[https://www.law.ox.ac.uk/sites/files/oxlaw/oscola\\_4th\\_edn\\_hart\\_2012.pdf](https://www.law.ox.ac.uk/sites/files/oxlaw/oscola_4th_edn_hart_2012.pdf)>

## 3. Citing Books

- a. Citation of books must be in accordance with OSCOLA reference style 4th edition, i.e. as follows;

Author, *Title* (Additional information, Edition, Publisher Year) Page/s.

aa. For two or more authors, all named authors must be included. There must be an 'and' before the last author's name.

bb. In citations to books with more than one volume, a comma must be placed after the book title in italic font and the volume number should be written in normal font.

Examples:

Fırat Öztan, *Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku* (1. Bası, Turhan 2008) 274.

Kemal Oğuzman and Turgut Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt 2* (15. Bası, Vedat 2020) 63.

Levent Yavuz, Türkay Alica and Fethi Merdivan, *Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Yorumu, Cilt II* (49-91. Maddeler) (2. Bası, Seçkin 2014) 3021.

Timothy Endicott, *Administrative Law* (OUP 2009).

Gareth Jones, *Goff and Jones: The Law of Restitution* (1st supp, 7th edn, Sweet & Maxwell 2009).

Julian V Roberts and Mike Hough, *Public Opinion and the Jury: An International Literature Review* (Ministry of Justice Research Series 1/09, 2009) 42.

## 4. Citing Edited Books

- a. Citation of edited book chapters must be in accordance with OSCOLA reference style 4th edition, i.e. as follows;

Author, 'Title' in editor (ed), *Book title* (Additional information, Publisher Year) Page/s.

aa. For two or more authors, all named authors must be included. There must be an 'and' before the last author's name.

Examples:

Justine Pila, 'The Value of Authorship in the Digital Environment' in William H Dutton and Paul W Jeffreys (eds), *World Wide Research: Reshaping the Sciences and Humanities in the Century of Information* (MIT Press 2010).

John Cartwright, 'The Fiction of the "Reasonable Man"' in AG Castermans and others (eds), *Ex Libris Hans*

*Nieuwenhuis* (Kluwer 2009).

- b. Edited books without an author must be cited as follows;

Editor/s (ed/eds), *Book title* (Additional information, Publisher Year) Page/s.

Example:

Jeremy Horder (ed), *Oxford Essays in Jurisprudence: Fourth Series* (Oxford University Press 2000).

## 5. Citing Articles in Published Journals

- a. Citation to articles in published journals must be made as follows;

Author, 'Title' (Year) Volume (No) Journal Name or Abbreviation First Page of the Article Page.

aa. For two or more authors, all named authors must be included. There must be an 'and' before the last author's name.

Examples:

Paul Craig, 'Theory, "Pure Theory" and Values in Public Law' [2005] PL 440.

Alison L Young, 'In Defence of Due Deference' (2009) 72 MLR 554.

## 6. Citing Electronic Journals

- a. Citation to journals that has published electronically must be made as follows;

Author, 'Title' (Year) or [Year] Volume/Issue Journal Name or Abbreviation <web address> Date accessed.

aa. For two or more authors, all named authors must be included. There must be an 'and' before the last author's name.

Examples:

Graham Greenleaf, 'The Global Development of Free Access to Legal Information' (2010) 1(1) EJLT <<http://ejlt.org/article/view/17>> accessed 27 July 2010.

James Boyle, 'A Manifesto on WIPO and the Future of Intellectual Property' 2004 Duke L & Tech Rev 0009 <[www.law.duke.edu/journals/dltr/articles/2004dltr0009.html](http://www.law.duke.edu/journals/dltr/articles/2004dltr0009.html)> accessed 18 November 2009.

## 7. Citing Websites and Blogs

- a. Citation to websites and blogs must be made as follows;

Author, 'Title' (Name of the Website or Blog, Publication Date) <web address> Date of Access.

aa. For two or more authors, all named authors must be included. There must be an 'and' before the last author's name.

Example:

Sarah Cole, 'Virtual Friend Fires Employee' (*Naked Law*, 1 May 2009) <[www.nakedlaw.com/2009/05/index.html](http://www.nakedlaw.com/2009/05/index.html)> accessed 19 November 2009.

## 8. Further Citations to the Same Source

- a. In further citations to the same source, citation to the first footnote must be made indicated as above; in following footnotes after the authors the first footnote number must be indicated as '(n ...)'. After the citation of the first footnote, the number of the cited page must be indicated.

- b. If two or more consecutive references are from the same source, then they are cited using *ibid*.

Example:

<sup>1</sup>Robert Stevens, *Torts and Rights* (OUP, Oxford 2007).

...

<sup>6</sup>Stevens, (n 1) 110.

<sup>7</sup>ibid 271-278.

- c. In cases of citing more than one sources of the same author, subsequent footnotes must be used in proper abbreviations.

Example:

<sup>3</sup>Kemal Şenocak, 'Tescilli Markanın Aynısının veya Benzerinin Alan Adı (Domain Name) Olarak Kullanılması Suretiyle Marka Hakkının İhlali' (2009) 25(3) Batider, 87, 130.

...

<sup>8</sup>Kemal Şenocak, *Üçüncü Şahıs Lehine Hayat Sigortası Sözleşmesi* (1. Bası, Turhan 2009) 160.

...

<sup>15</sup>Şenocak, 'Domain Name' (n 3) 99.

...

<sup>30</sup>Şenocak, *Hayat Sigortası Sözleşmesi* (n 8) 140.

## 9. Citing Translated Books

- a. Citation to translated books must be made as follows;

Author, *Title* (Translator/s (tr/trs), Additional Information, Publisher Year) Page/s.

Example:

Malcolm N. Shaw, *Uluslararası Hukuk* (İbrahim Kaya (tr), 8, Cambridge University Press 2017) 235.

## 10. Citing Older Works

- a. Citation the the older works must be made as follows;

Author, *Title* (First edition date, Number of edition of the used book Publisher) Page/s.

Example:

Thomas Hobbes, *Leviathan* (1651, 23th edn YKY 2022) 268.

## 11. Citing Unpublished Theses

- a. Citation the unpublished theses must be made as follows;

Author, 'Title' (Type of Thesis, University Year of Completion).

Example:

Javan Herberg, 'Injunctive Relief for Wrongful Termination of Employment' (DPhil thesis, University of Oxford 1989).

## 12. Bibliographies

- a. In bibliography unlike the citations, the author's surname should precede their initial(s), with no comma separating them, but a comma after the final initial. The page range must also be specified in the articles.
- b. The bibliography must be listed alphabetically, according to the surnames of the authors.
- c. In the use of bibliography when there are citations to more than one sources of the same author, general bibliography ruled applies for the first one. Whilst in citations subsequent to the first one, double "em dash" must be used. If there are co-authors or other authors in the same author's books, the name of the joint author must be indicated.

Examples:

Fisher E, *Risk Regulation and Administrative Constitutionalism* (Hart Publishing 2007)

Hart HLA, *Law, Liberty and Morality* (OUP 1963)

—— 'Varieties of Responsibility' (1967) 83 LQR 346

—— *Punishment and Responsibility* (OUP 1968)

—— and Honoré AM, 'Causation in the Law' (1956) 72 LQR 58, 260, 398

## İçindekiler

|                                                                                                                                                                                           |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Uluslararası Hukukta Konsolosluk Dokunulmazlıklarının Sınırları: Güncel Yargı Kararları Işığında Bir İnceleme<br><b>Dr. Betül ÇATAL</b>                                                   | 183 |
| Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi Bağlamında Özel Hukukun Uyumlaştırılması<br><b>Dr. Mehmet Ali AKGÜN</b>                                                          | 225 |
| İcra Hukukunda Borçlunun Mal Beyanında Bulunmasının Cebrî İcra Kanunu Taslağı Açısından Değerlendirilmesi<br><b>Dr. Öğr. Üyesi İsmet MAZLUM</b>                                           | 263 |
| Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Anayasa Hukuku Açısından Adil Yargılanma Hakkından Eşit Yararlanma Sorunu ve Kırılgan Bir Grup Olarak Yabancılar<br><b>Dr. Öğr. Üyesi Eda YILDIZ</b> | 303 |
| Third-Party Violations in Evidence Gathering from the Perspective of Fundamental Rights<br><b>Dr. Öğr. Üyesi Burak BOZ</b>                                                                | 335 |
| Tüpgaz Zorunlu Sorumluluk Sigortası Genel Şartlarında Öngörülen Kusursuz Sorumluluğa İlişkin Hükümlerin Yasal Dayanakları Açısından İncelenmesi<br><b>Dr. Öğr. Üyesi Serdar HIZIR</b>     | 367 |
| Gizli Sosyal Medya Profiline Erişim Sağlayan Uygulamaların Ceza Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi<br><b>Ar. Gör. Duygu TÜZÜN KARAKOÇAK</b>                                              | 415 |



---

## Contents

---

Limits of Consular Immunities in International Law: An Examination in the Light of Contemporary Judicial Decisions

**Dr. Betül ÇATAL** \_\_\_\_\_ **183**

Harmonization of Private Law in the Context of the United Nations 2030 Sustainable Development Agenda

**Dr. Mehmet Ali AKGÜN** \_\_\_\_\_ **225**

An Evaluation of the Debtor's Declaration of Assets in Enforcement Law in Light of the Draft Compulsory Enforcement Code

**Asst. Prof. Dr. İsmet MAZLUM** \_\_\_\_\_ **263**

The Problem of Equal Exercise of Right to a Fair Trial in terms of International Human Rights Law and Constitutional Law, and Foreigners as a Vulnerable Group

**Asst. Prof. Dr. Eda YILDIZ** \_\_\_\_\_ **303**

Third-Party Violations in Evidence Gathering from the Perspective of Fundamental Rights

**Asst. Prof. Dr. Burak BOZ** \_\_\_\_\_ **335**

An Analysis of the Legal Foundations of the Strict Liability Provisions Prescribed in the General Conditions of Compulsory Liability Insurance for LPG

**Asst. Prof. Dr. Serdar HIZIR** \_\_\_\_\_ **367**

An Assessment of Applications Enabling Access to Private Social Media Profiles from the Perspective of Criminal Law

**Res. Asst. Duygu TÜZÜN KARAKOÇAK** \_\_\_\_\_ **415**





## ULUSLARARASI HUKUKTA KONSOLOSLUK DOKUNULMAZLIKLARININ SINIRLARI: GÜNCEL YARGI KARARLARI IŞIĞINDA BİR İNCELEME (\*)

### *Limits of Consular Immunities in International Law: An Examination in the Light of Contemporary Judicial Decisions*

  Betül ÇATAL (\*\*)

#### ÖZET

Bu çalışma, uluslararası hukukta konsolosluk görevlilerine tanınan dokunulmazlıkların mutlak bir koruma sağlayıp sağlamadığını ve bu dokunulmazlıkların hangi koşullarda sınırlandırılabilceğini incelemektedir. Çalışmanın temel araştırma sorusu, konsolosluk dokunulmazlıklarının işlevsel gereklilik ilkesi çerçevesinde hangi ölçüde korunmaya devam ettiği ve özellikle ağır suçlar, insan hakları ihlalleri ile devletlerarası uyumsuzluklar karşısında ne ölçüde daraltılabildiğidir. Bu kapsamda öncelikle 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nde düzenlenen konsolosluk dokunulmazlıklarının hukuki niteliği ve kapsamı ele alınmış; kişi dokunulmazlığı, yargı bağışıklığı ve konsolosluk binalarına ilişkin koruma mekanizmaları işlevsel gereklilik ilkesi temelinde değerlendirilmiştir. Akabinde, konsolosluk dokunulmazlıklarının sınırlarını ortaya

\* Araştırma makalesi.  
(Research Article).

Bu çalışma intihal programında kontrol edilmiş ve hakem denetiminden geçmiştir.  
(This article has been checked for plagiarism and peer reviewed).

Gönderim Tarihi (Submitted): 05.05.2026. Kabul Tarihi (Accepted): 29.06.2026.

\*\* Dr. Öğretim Görevlisi, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Adalet Meslek Yüksekokulu Adalet Bölümü.

 0000-0002-7154-4975.

koyan güncel uluslararası ve ulusal yargı kararları incelenmiştir. Özellikle Meksika v. Ekvador, Türkiye Halkbankası AŞ v. United States ve CC/Devas v. Antrix kararları üzerinden uluslararası yargı organları ile ulusal yüksek mahkemelerin dokunulmazlık rejimine yaklaşımları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Ayrıca Cemal Kaşıkçı olayı bağlamında dokunulmazlıkların kötüye kullanılması ve devlet sorumluluğu arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda, konsolosluk dokunulmazlıklarının uluslararası hukukta önemini korumaya devam etmekle birlikte mutlak nitelikte olmadığı; özellikle ağır suçlar, insan hakları ihlalleri ve ticari faaliyetlerden kaynaklanan uyuşmazlıklar bakımından daha sınırlı ve hesap verebilirliği önceleyen bir yaklaşımın güç kazandığı tespit edilmiştir. Bu durum, çağdaş uluslararası hukukta dokunulmazlık ile hukuki sorumluluk arasındaki dengenin yeniden şekillendiğini göstermektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Konsolosluk Görevlileri, Yargı Bağımsızlığı, Ayrıcalıklar, Viyana Sözleşmesi, Dokunulmazlık.

## ABSTRACT

This study examines whether the immunities accorded to consular officers under international law provide absolute protection and under which conditions these immunities can be restricted. The primary research question of the study is to what extent consular immunities continue to be protected within the framework of the principle of functional necessity, and to what degree they can be narrowly construed, particularly in the face of serious crimes, human rights violations, and interstate disputes. Within this scope, the legal nature and scope of consular immunities regulated under the 1961 Vienna Convention on Consular Relations are first addressed, and the protection mechanisms regarding personal inviolability, jurisdictional immunity, and consular premises are evaluated on the basis of the principle of functional necessity. Subsequently, contemporary international and domestic judicial decisions that delineate the limits of consular immunities are analyzed. In particular, the approaches of international judicial bodies and domestic supreme courts toward the immunity regime are comparatively analyzed through the cases of Mexico v. Ecuador, Turkey Halkbankasi AS v. United States, and CC/Devas v. Antrix. Furthermore, the relationship between the abuse of immunities and State responsibility is evaluated within the context of the Jamal Khashoggi incident. The study concludes that while consular immunities maintain their significance in international law, they are not absolute; rather, a more limited and accountability-oriented approach has gained momentum, especially regarding

disputes arising from serious crimes, human rights violations, and commercial activities. This situation demonstrates that the balance between immunity and legal accountability is being reshaped in contemporary international law.

**Keywords:** Consular Officers, Judicial Immunity, Privileges, Vienna Convention, Immunity.

## GİRİŞ

Diplomatik ilişkiler genellikle devlet başkanları düzeyinde, resmi hükümetler arası tanıma çerçevesinde kurulurken; konsolosluk ilişkileri, daha düşük bir temsil seviyesinde olup, esasen konsolosluk bölgelerinde vatandaşların çıkarlarının korunmasına odaklanmaktadır. Bu ilişkiler, hükümetler veya idari merciler arasında yapılan anlaşmalar yoluyla tesis edilmekte olup, işlevsel ve hukuki açıdan diplomatik ilişkilerden farklı bir nitelik taşımaktadır. Bu durum, diplomatik temsil ile devlet başkanlarına akredite olan diplomatik temsilciliklerden ayrılmaktadır. Zaman içinde, konsoloslar ya da başkonsoloslar, gönderen devletin başkanı tarafından buyrultu (*exequatur*<sup>1</sup>) belgesiyle yetkilendirilirken, diplomatik misyon başkanlarının kabulü, kabul eden devletin uygun bulma (*agreement*) süreciyle onaylanması gereken bir adımdır. Diplomatik temsil, ülke genelinde geçerli olup, konsolosluk ilişkileri ise kabul eden devlette daha küçük bölgelerde sınırlı olabilir. Bu nedenle, kabul eden devletin topraklarında, doğrudan bir diplomatik misyonun hiyerarşik denetimi altında veya bu misyonun görev alanı dışında müstakil olarak faaliyet gösteren birden fazla konsolosluk temsilciliğinin bulunması mümkündür. Bir konsolosluk, diplomatik misyondan bağımsız olarak faaliyet gösterebilirken, bir büyükelçilik,

<sup>1</sup> Konsolosluk hukukunda "buyrultu" terimi iki farklı şekilde kullanılır. İlk anlamı, kabul eden devletin yetkili makamlarının belirli bir sonuca ulaşmak amacıyla ifade ettikleri irade beyanıdır. Bu irade beyanı, konsolosluk hukukundan doğan yetki ve görevleri yerine getirebilmesi için, gönderen devletin konsolosluk şefi de dahil olmak üzere tüm konsolosluk görevlilerine, kabul eden devletin izin verdiği anlamına gelir. Bu bağlamda, buyrultu tek taraflı bir hukuki işlemdir ve kabul eden devlet tarafından her zaman geri alınabilir. İkinci anlamı ise, konsolosluk şefinin, kabul eden devlette konsolosluk görevlerini yerine getirebilmesi için, kabul eden devletin verdiği onaya dair bir belge olarak kabul edilir. Bu işlem, atama işlemiyle benzer şekilde, kabul eden devletin hangi makamı tarafından düzenleneceği ve şeklinin, kabul eden devletin iç hukukuna göre belirlenecektir. Gündüz Ökçün, *Konsolosluk İlişkilerinin Kurulması ve Yürütülmesi* (1. Bası, Sevinç Matbaası 1973) 53. Ayrıca Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi 12. maddesinde buyrultuya ilişkin şu şekilde bir düzenleme yer almaktadır: "Konsolosluk şefi, kabul eden devletin herhangi bir biçimde verdiği ve 'Buyrultu' olarak adlandırılan izinle görevine başlar".

başkonsolos, konsoloslar, vekil konsoloslar ve diğer idari görevlilerle donatılmış bir konsolosluk bölümü de oluşturabilmektedir<sup>2</sup>.

Diplomatik temsilciler ile konsolosluk görevlileri arasındaki en belirgin fark, ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklar konusunda ortaya çıkmaktadır. Uluslararası hukuk, tüm devletlerin diplomatik dokunulmazlıklara saygı göstermelerini sağlarken, konsolosluk ayrıcalıkları ve dokunulmazlıkları, genellikle antlaşmaların hükümleri ve devlet uygulamaları ile belirlenmektedir. Devletler, konsolosluk görevlilerine diplomatik ayrıcalıklar tanımada genellikle isteksiz davranabilmektedir. Konsolosluk dokunulmazlıkları ve ayrıcalıklarının kapsamı, ilgili antlaşmalara ve yerel yasalarla yapılan düzenlemelere bağlı olarak büyük farklılıklar gösterebilmektedir. Gerçekten de konsolosların talep edebileceği dokunulmazlık ve ayrıcalıklar arasında sadece iki tanesi evrensel olarak kabul edilmiştir. Bunlar konsolosluk arşivlerinin dokunulmazlığı ve resmi görevdeki eylemler için sorumluluğun olmamasıdır. Bununla birlikte, birçok uzman, konsolosların, atandıkları devletin temsilcileri ve kabul eden devletten aldıkları buyrultu (*exequatur*) belgeleri sayesinde, görevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli olan dokunulmazlık ve ayrıcalıklara sahip olmaları gerektiğini savunmuşlardır. Aksi takdirde, bu temsilcilerin kabul edilmesinin hiçbir anlamı olmayacaktır. Doktrinde bazı yazarlar, diplomatik temsilciler ile konsoloslar arasındaki eski ayrımın mantıklı olup olmadığını sorgulamış ve önemli görevlerdeki konsolosların, daha küçük devletlerde misyon başkanlarından daha büyük sorumluluklar taşıdığını belirtmişlerdir<sup>3</sup>.

Uluslararası hukukta, diplomatik ve konsolosluk bağışıklıklarını düzenleyen iki temel sözleşme bulunmaktadır: 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi (DİHVS)<sup>4</sup> ve 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi (KİHVS)<sup>5</sup>. Konsolosluk bağışıklıkları ve ayrıcalıkları, diplomatik bağışıklıklara kıyasla daha dar bir çerçevede tanınmaktadır<sup>6</sup>. Bu nedenle, diplomatik bağışıklıklara daha

<sup>2</sup> Sompong Sucharitkul, 'Immunities from Jurisdiction in Contemporary International Law' (2002) 6 Digital Commons Law <https://digitalcommons.law.ggu.edu/pubs/548/> Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2025.

<sup>3</sup> Biswanat Sen, 'Consular Privileges and Immunities' in Biswanat Sen (ed), *A Diplomat's Handbook of International Law and Practice* (1. Bası, Springer 1965) 245.

<sup>4</sup> Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi (18 Nisan 1961) RG 24.04.1963/11390.

<sup>5</sup> Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi (24 Nisan 1963) RG 29.05.1975/15249.

<sup>6</sup> Bu farklılığın temelinde, diplomatik temsilcilerin devletlerarası siyasi ilişkileri yürütme fonksiyonu ile konsolosların daha çok idari ve bireysel menfaatlerin korunmasına yönelik görevler üstlenmesi yatmaktadır. Bu nedenle, konsolosluk bağışıklıkları tarihsel olarak daha sınırlı tutulmuş ve devletlerin egemenlik yetkileri karşısında daha dar yorumlanmıştır, bkz. Luke T. Lee, *Consular Law and Practice* (1. Bası, Oxford University Press 1963) 23; Irwin Stewart, *Consular Privileges and Immunities* (2. Bası, Columbia University Press 2019) 12.

geniş bir hukuki alan ayrılmaktadır. Uluslararası konsolosluk hukukunun en temel yazılı kaynağı niteliğindeki 1963 KİHVS, Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun (UHK) tarihteki en başarılı ve kapsamlı kodifikasyon çalışmaları arasında yer almaktadır. KİHVS hem konsolosluk kurumuna hem de konsolosluk personeline ilişkin olarak dokunulmazlık ve ayrıcalıklar konusunda ayrıntılı düzenlemeler bulunmaktadır. Konsolosluklar, bağlı oldukları devletin yurtdışındaki temsilcilikleri olarak görev yapmaktadır. Konsolosluk personeli ise, başka bir devlette görev yapan resmi yetkililerden oluşur. Dolayısıyla, konsolosluk görevlilerinin kendilerine tevdi edilen işlevleri etkin bir biçimde yerine getirebilmeleri adına, bu ayrıcalık ve dokunulmazlıkların eksiksiz olarak tanınması hayati bir önem arz etmektedir.

Konsolosluk görevlilerinin ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklarına ilişkin literatür, uluslararası hukukta önemli bir yere sahip olmakla birlikte, bu alanda yapılan çalışmalar sınırlı sayıdadır. Özellikle Türkiye'de, konuya dair yürütülen akademik araştırmaların büyük bir kısmı yüksek lisans tezleri düzeyinde kalmakta; konu üzerine yayımlanmış özgün makale sayısı oldukça azdır. Nitekim bu alanda yayımlanmış son önemli makale 1982 yılına tarihlenmektedir. Bu durum, konsolosluk görevlilerine tanınan bağımsızlık ve imtiyazların güncel gelişmeler ışığında yeniden ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Günümüzde özellikle konsolosluk binalarında yaşanan bazı olaylar (örneğin Cemal Kaşıkçı vakasında olduğu gibi) konsolosluk dokunulmazlıklarının sınırlarının ne ölçüde işlevsel olduğu sorusunu gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, konsolosluk görevlilerine tanınan dokunulmazlıkların hem gönderen devletin çıkarlarını koruma işlevi açısından hem de kabul eden devletin egemenlik yetkisiyle olan ilişkisi bakımından yeniden değerlendirilmesi kaçınılmazdır.

Bu çalışma, konsolosluk görevlilerine tanınan ayrıcalık ve dokunulmazlıkların uluslararası hukukta nasıl düzenlendiğini, normatif temellerini ve uygulamadaki yansımalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede, özellikle 1963 tarihli KİHVS esas alınarak, konsolosluk bağımsızlıklarının kapsamı, sınırları ve istisnaları analiz edilmekte; ayrıca bu bağımsızlıkların kabul eden devletin egemenlik yetkisiyle olan ilişkisi değerlendirilmektedir. Çalışmada, konsolosluk görevlilerinin statüsü, görev ve yetkileri ile birlikte kişi dokunulmazlığı ve yargı bağımsızlığı gibi temel koruma mekanizmaları ele alınmakta ve bu bağımsızlıkların salt bir ayrıcalık değil, işlevsel gereklilik ilkesine dayanan bir koruma rejimi olduğu ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın yapısal çatısı dört ana bölüm üzerine inşa edilmiştir. Birinci bölümde, konsolosluk ilişkilerinin uluslararası hukuktaki tesisi ve hukuki niteliği tarihsel ve normatif çerçevede ele alınırken; ikinci bölümde konsolosluk

mensuplarının atanma usulleri ve ifa ettikleri işlevler incelenmektedir. Çalışmanın ağırlık merkezini oluşturan üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise, sırasıyla konsolosluk binaları ile görevlilerine tanınan dokunulmazlık ve yargı bağımsızlıkları analiz edilmektedir. Türk hukuk literatüründe bu konuyu dogmatik ve güncel boyutuyla ele alan kapsamlı çalışmaların uzun yıllardır eksikliği ve mevcut eserlerin genellikle klasik sözleşme metinlerinin teorik izahıyla yetinmesi, bu makalenin temel çıkış noktasını oluşturmuştur. Söz konusu literatür boşluğunu doldurmak ve geleneksel yaklaşımlardan farklı, yenilikçi bir perspektif sunmak amacıyla bu çalışma; salt mevzuat okuması yapmaktan kaçınarak, Cemal Kaşıkçı olayı gibi ezber bozan yakın dönem krizlerini ve Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) Meksika v. Ekvador (2024) kararı ile ABD Yüksek Mahkemesi'nin Halkbank (2023) gibi en güncel ulusal ve uluslararası yargı pratiklerini merkeze almaktadır. Bu sayede makale, konsolosluk bağımsızlıklarının mutlak bir cezazırlık zırhı olmaktan çıkarak ağır suçlar ve insan hakları ihlalleri karşısında çağdaş yargı mercileri tarafından nasıl dar yorumlandığını somut vakalar üzerinden sentezlemeyi hedeflemektedir.

## I. KONSOLOSLUK İLİŞKİLERİNİN TESİS EDİLMESİ VE HUKUKİ NİTELİĞİ

Konsolosluk ilişkileri, devletler arasında yapılan anlaşmalar ve karşılıklı verilen muvafakatler doğrultusunda tesis edilmektedir (KİHVS m. 2/1<sup>7</sup>). İki devlet arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasına yönelik bir muvafakat verildiğinde, aksi özellikle belirtilmediği sürece, bu muvafakat aynı zamanda konsolosluk ilişkilerinin de kurulduğu anlamını taşımaktadır<sup>8</sup>. Konsolosluk ilişkileri, diplomatik ilişkiler bulunmaksızın da tesis edilebilir. Örneğin, 1959 yılında Alman Demokratik Cumhuriyeti, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin başkenti Kahire'de bir başkonsolosluk açmıştır. Ancak, daha sonra Birleşik Arap Cumhuriyeti, yaptığı resmi bir açıklamayla Alman Demokratik Cumhuriyeti ile kurulan konsolosluk ilişkisinin diplomatik

<sup>7</sup> KİHVS, 24 Nisan 1963'te imzalanmış ve 19 Mart 1967'de yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme konsolosluk hukukunun temelini oluşturmaktadır. 2014 yılı itibarıyla 177 devlet bu sözleşmeyi onaylamıştır. KİHVS, konsolosluk ilişkilerinin yürütülmesine dair asgari standartları belirleyen genel bir çerçeve sunmaktadır. Bunun yanı sıra, sözleşme yürürlüğe girmeden önce var olan veya KİHVS hükümlerini tamamlayan, genişleten veya detaylandıran ikili ya da bölgesel anlaşmaların geçerliliğini de kabul etmektedir. Sonuç olarak, geniş bir konu alanını kapsayan bu sözleşme, konsolosluk görevlilerine kapsamlı yetkiler tanımakta; vatandaşlarına yardım ve koruma sağlamak, ticari, ekonomik, kültürel ve bilimsel ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunmak gibi çeşitli görevler üstlenmelerine olanak tanımaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Jan Wouters, Sanderijn Duquet ve Katrien Meuwissen, *The Vienna Conventions on Diplomatic and Consular Relations* (1. Bası, Oxford University Press 2013) 2.

<sup>8</sup> Şeref Ünal, *Uluslararası Hukuk* (1. Bası, Yetkin 2015) 260.

ilişkilerin tesis edildiği anlamına gelmediğini açıkça ifade etmiştir. Söz konusu bu tarihi örnek, konsolosluk ilişkilerinin diplomatik ilişkilerden bağımsız ve müstakil niteliğini ortaya koymaktadır. Nitekim 1963 tarihli KİHVS'in 2. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan, iki devlet arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasına yönelik muvafakatin (aksi belirtilmedikçe) konsolosluk ilişkilerini de kapsayacağına dair kuralın zıt anlamından hareket edildiğinde; diplomatik tanıma veya ilişki olmaksızın da konsolosluk ilişkilerinin tesis edilebileceği açıkça görülmektedir<sup>9</sup>. KİHVS 3. maddesinde "*Konsolosluk görevleri, bu Sözleşme'nin hükümleri uyarınca, diplomatik temsilcilikler tarafından da yerine getirilir*" hükmü yer almakta olup, bu uygulamaya hukuki dayanak sağlanmaktadır. Ayrıca konsolosluk teşkilatı genellikle devletlerin dışişleri bakanlıklarına bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Uluslararası alanda, diplomatik misyonların da konsolosluk görevlerini yerine getirdiği yaygın bir uygulamadır<sup>10</sup>.

İki devlet arasındaki konsolosluk ilişkisi, genellikle taraflar arasında yapılan bir antlaşma ile tesis edilmektedir. Bu antlaşmanın biçimine dair KİHVS' de belirli bir şart bulunmamaktadır. Bununla birlikte, uluslararası antlaşmalar hukukunu düzenleyen 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne (VAHS)<sup>11</sup> göre, uluslararası antlaşmaların yazılı olarak yapılması esas kuraldır<sup>12</sup>. Ancak, UHK tarafından yayımlanan bir şerhte, antlaşmaların yazılı olması şartının, sözlü antlaşmaların hukuki geçerliliğini ortadan kaldırmadığı belirtilmiştir<sup>13</sup>. Buna karşın, yazılı olmayan uluslararası antlaşmaların varlığını kanıtlamak için destekleyici belge veya delillere ihtiyaç duyulduğu açıktır. Bu nedenle, uluslararası antlaşmaların bir türü olan konsolosluk antlaşmalarında da genellikle yazılı biçim tercih edilmektedir<sup>14</sup>. Konsolosluk ilişkilerinin kurulmasına dair antlaşmalar, yalnızca konsolosluk ilişkisi kurmayı amaçlayan antlaşmalar olabileceği gibi, aynı zamanda ticaret, dostluk gibi daha geniş kapsamlı antlaşmaların bir parçası olarak da karşımıza çıkabilmektedir.

<sup>9</sup> Lee (n 6) 34.

<sup>10</sup> Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları* (9. Bası, Beta 2015) 262; Ian Brownlie, *Principles of Public International Law* (1. Bası, Oxford University Press 2008) 34.

<sup>11</sup> Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (22 Mayıs 1969 tarihinde kabul edilmiş, 27 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe girmiştir) 1155 UNTS 331.

<sup>12</sup> İbrahim Kaya, *Uluslararası Hukukta Temel Belgeler* (4. Bası, Seçkin 2020) 66.

<sup>13</sup> UHK'nin 1966 tarihli "*Draft Articles on the Law of Treaties*" adlı çalışmasında, antlaşmaların yazılı olması şartının, sözlü antlaşmaların hukuki geçerliliğini ortadan kaldırmadığı belirtilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. International Law Commission, 'Draft Articles on the Law of Treaties with commentaries' (United Nations Legal 1966) [https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1\\_1\\_1966.pdf](https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_1_1966.pdf) Erişim Tarihi: 2 Nisan 2025.

<sup>14</sup> Edip Çelik, *Milletlerarası Hukuk* (2. Bası, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi 1987) 463.

Eğer bir antlaşmada sadece konsolosluk ilişkilerinin kurulmasına dair bir düzenleme bulunuyorsa ve konsolosların görev alanları, rütbeleri ve yerleri açıkça belirtilmemişse, bu tür hususlar genellikle devletlerarasında yapılan mektup teatisi ile belirlenmektedir<sup>15</sup>.

Konsolosluk temsilcilikleri dört sınıfa ayrılmaktadır: başkonsolosluklar, konsolosluklar, konsolosluk vekillikleri ve konsolosluk acenteleri. Başkonsolosluklar ve konsolosluklar genellikle kabul eden devletin önemli merkezlerinde, gönderen devletin büyük bir vatandaş kitlesine sahip olduğu ya da önemli ticaret veya denizcilik çıkarlarının bulunduğu bölgelerde kurulmaktadır. Konsolosluk vekillikleri ve konsolosluk acenteleri ise daha az önemli olan merkezlerde, özellikle de limanlarda kurulmaktadır<sup>16</sup>.

Konsolosluklar, yalnızca kabul eden devletin izniyle, kabul eden devletin topraklarında kurulabilir. Konsolosun yeri, rütbesi ve görev alanı, gönderen devlet tarafından belirlenmekle birlikte, bu düzenlemelerde herhangi bir değişiklik yapıldığında, kabul eden devletin izninin alınması gerekmektedir. Ayrıca, konsoloslüğün bulunduğu yerle ilgili yapılacak tüm değişikliklerde de yine kabul eden devletin izni şarttır<sup>17</sup>.

Konsolosluk birimlerinin sayısı, her devletin konsolosluk hizmetlerine duyduğu ihtiyaca bağlıdır. Örneğin, bir ülkede çok sayıda vatandaş bulunan bir devlet, o ülkede diğer devlete kıyasla daha fazla konsolosluk açabilir. Ancak, eşit öneme sahip ülkeler veya komşu devletler söz konusu olduğunda, genellikle karşılıklılık ilkesi uygulanmaktadır. Nitekim Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Leningrad'da, Sovyetler Birliği'nin ise New York'ta karşılıklı olarak birer konsolosluk açmış olması, bu diplomatik ve siyasi dengenin somut birer tarihsel örneği olarak zikredilebilir<sup>18</sup>.

## II. KONSOLOSLUK ÇALIŞANLARININ ATANMASI VE GÖREVLERİ

Konsolos, bir devletin çıkarlarını ve vatandaşlarının haklarını korumak, gerektiğinde idari ve hukuki destek sağlamak amacıyla, başka bir devletin sınırları içinde

<sup>15</sup> Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk* (24. Bası, Turhan 2025) 369-370.

<sup>16</sup> Rudolf L. Bindschedler, Thomas Buergenthal ve Karl Doebling, *Encyclopedia Of Public International Law* (1. Bası, Elsevier 1986) 36.

<sup>17</sup> Kamuran Reçber, *Diplomasi ve Konsolosluk Hukuku* (1. Bası, Dora 2011) 104.

<sup>18</sup> Bindschedler, Buergenthal ve Doebling (n 16) 36.

görevlendirilen ve diplomatik statüye sahip olmayan resmi temsilcisidir<sup>19</sup>. Ancak, konsoloslar genellikle siyasi ilişkiler yerine idari işler üzerine yoğunlaşmaktadırlar. Konsolosluk ilişkisinin kurulmasının temel amacı, yurt dışında bulunan vatandaşların işlemlerini kolaylaştırmak, daha spesifik bir şekilde ifade etmek gerekirse, anavatan ile yabancı ülke arasında bir köprü kurmaktır. Konsolosluk işlemleri arasında noterlik, askerlik işlemleri, pasaport verilmesi, yabancılara vize verilmesi, ticari işlerde kolaylık sağlanması ve hukuki yardım sağlanması gibi hizmetler öne çıkmaktadır. Özellikle, yabancı bir ülkede bulunan vatandaşların karşılaştığı her türlü sorun ve yardım talebi için başvuracakları ilk yer konsolosluklardır<sup>20</sup>.

Konsolosluk şefinin, atandığı devlette göreve başlayabilmesi için, gönderen devlet tarafından konsolosun adı, soyadı, sınıfı, konsolosluğun görev çevresi ve yerini belirten bir atama belgesinin kabul eden devlete gönderilmesi gerekmektedir. Kabul eden devlet, bu belgeleri inceledikten sonra, olumlu bir irade belirterek konsolosluğa buyrultu (*exequatur*) verir. Bu süreç, konsolosun resmi göreve başlaması için gerekli olan yasal adımları oluşturur<sup>21</sup>.

Konsolosluk personeli, görevlerinin niteliğine ve sorumluluklarına göre üç ana sınıfa ayrılmaktadır<sup>22</sup>:

1. Konsolosluk Memurları: Bu grup, konsolosluk görevlerinin temel sorumluluğunu taşıyan, diplomatik ve konsolosluk işlerini yürüten kişilerdir. Genellikle, konsoloslukların resmi temsilcileri olarak kabul edilirler.
2. Konsolosluk Hizmetlileri: Bu sınıf, yönetsel ve teknik işlerde görev yapan, konsolosluk hizmetlerini yerine getiren kişilerdir. Onlar, konsolosluk faaliyetlerinin düzenli işlemesi için gerekli olan destek görevlerini üstlenirler.
3. Hizmet Personeli: Bu grup, genellikle şoför, kavas gibi destekleyici görevlerde bulunan kişilerden oluşur. Bu personel, konsolosluk faaliyetlerinin günlük işleyişinde yardımcı olmakla sorumludur.

Konsolosların görev ve yetkileri, KİHVS 5. maddesinde<sup>23</sup> ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu madde, konsolosluk görevlerinin kapsamını belirlerken,

<sup>19</sup> Enver Bozkurt, Yasin Poyraz ve Selcen Erdal, *Devletler Hukuku* (12. Bası, Legem 2023) 235.

<sup>20</sup> Yusuf Aksar, *Uluslararası Hukuk-I* (1. Bası, Seçkin 2017) 314.

<sup>21</sup> Bozkurt, Poyraz ve Erdal (n 19) 230.

<sup>22</sup> United States Department of State Office of Foreign Missions, 'Diplomatic and Consular Immunity: Guidance for Law Enforcement and Judicial Authorities' (U.S. Department of State), 2011, <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/149734.pdf> Erişim Tarihi: 31 Mart 2025.

<sup>23</sup> "Konsolosluk görevleri aşağıdaki hususlardan oluşur:

konsolosluk görevlilerinin hangi yetkilerle donatıldığını ve bu yetkilerin hangi sınırlar içinde kullanılması gerektiğini açıkça ifade etmektedir. Konsolosların, görevlendirildikleri devlette üstlenecekleri çeşitli görevler, her devletin kendi ulusal mevzuatında belirlenmektedir. Ancak bu görevlerin yerine getirilmesi, kabul eden

- 
- a) Devletler Hukukunca kabul edilen sınıflar çerçevesinde gönderen Devlet'in ve bu Devlet'in uyruğu bulunan gerçek ve tüzel kişilerin çıkarlarını kabul eden Devlet'te korumak;
- b) Bu sözleşme hükümleri çerçevesinde, gönderen Devlet ile kabul eden Devlet arasında ticarî, ekonomik, kültürel ve bilimsel ilişkilerin gelişmesini kolaylaştırmak ve onlar arasındaki dostluk ilişkilerini teşvik etmek;
- c) Kabul eden Devlet'in ticarî, ekonomik, kültürel ve bilimsel, hayat şartları ve gelişmeleri hakkında, her türlü kanuni yollarla bilgi edinmek ve bu hususlarda gönderen Devlet hükûmetine rapor ve ilgili kişilere bilgi vermek;
- d) Gönderen Devlet uyruklarına pasaport ve seyahat belgeleri ve keza bu Devlet'e gitmeyi arzu eden kişilere vize ve gerekli belgeler vermek;
- e) Gönderen Devlet'in uyruğu bulunan gerçek ve tüzel kişilere yardım etmek; f) Noter ve kişi halleri memuru sıfatıyla hareket etmek ve benzeri görevleri ve kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemelerine aykırı olmadığı ölçüde bazı idarî mahiyetteki görevleri yapmak;
- g) Kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemeleri uyarınca, gönderen Devlet'in uyruğu bulunan gerçek ve tüzel kişilerin bu Devlet'te mirasla ilgili çıkarlarını korumak;
- h) Özellikle haklarında bir velâyet veya kayımlık söz konusu olduğunda gönderen Devlet'in uyruğu bulunan küçük ve gayri mümeyyizlerin çıkarlarını kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemeleriyle saptanmış sınırlar çerçevesinde korumak;
- i) Kabul eden Devlet'te yürürlükte bulunan uygulama ve usuller saklı kalmak üzere, gönderen Devlet uyrukları kabul eden Devlet'te bulunmadıkları veya tamamen başka bir nedenle zamanında hak ve çıkarlarını koruyamayacak durumda oldukları takdirde, bu uyrukların hak ve çıkarlarının korunması amacıyla, kabul eden Devlet kanun ve düzenlemeleri uyarınca, geçici tedbirlerin alınmasını talep etmek için söz konusu uyrukları kabul eden Devlet mahkemeleri veya başka makamlar önünde temsil etmek veya uygun şekilde temsil edilmelerini sağlamak üzere tertibat almak;
- j) Yürürlükteki uluslararası anlaşmalar uyarınca veya böyle anlaşmalar bulunmadığı takdirde kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemelerine uygun olacak şekilde, adli ve gayri adli evrakı ulaştırmak veya istinabeleri yerine getirmek;
- k) Gönderen Devlet'in uyrukluğunu taşıyan deniz ve nehir gemileri ile bu Devlet'te kayıtlı uçaklar üzerinde ve keza bunların mürettebatı üzerinde gönderen Devlet'in kanun ve düzenlemelerinde öngörülen kontrol ve teftiş haklarını kullanmak;
- l) Bu maddenin (k) bendinde söz konusu gemi, vapur ve uçaklarla, bunların mürettebatına yardım etmek ve bu gemi ve vapurların seyahati ile ilgili beyanları kabul etmek, geminin kâğıtlarını incelemek ve vize etmek ve kabul eden Devlet makamlarının yetkilerine hâlel getirmeksizin yolculuk sırasında vuku bulan olaylar hakkında soruşturma yapmak ve gönderen Devlet'in kanun ve düzenlemelerinin verdiği yetki ölçüsünde kaptan, gemi zabitanı ve tayfalar arasında her çeşit anlaşmazlıkları çözümlemek;
- m) Gönderen Devlet tarafından bir konsolosluğa verilen ve kabul eden Devlet kanun ve düzenlemelerinin yasaklamadığı veya bu Devlet'in karşı çıkmadığı veya gönderen Devletle kabul eden Devlet arasında yürürlükte bulunan uluslararası anlaşmalarda belirtilen bütün diğer görevleri yapmak".

devletin onayına bağlıdır. Bu çerçevede konsolosların görevleri genel olarak dört ana başlık altında değerlendirilebilir<sup>24</sup>:

- 1) Gönderen devletin ticari faaliyetlerini desteklemek ve geliştirilmesine katkı sağlamak,
- 2) Gönderen devletin bayrağını taşıyan gemi ve uçakları denetlemek ve gerekli yardımlarda bulunmak,
- 3) Gönderen devletin vatandaşlarını korumak, onlara rehberlik ve destek sağlamak,
- 4) Noterlik işlemlerini gerçekleştirmek. Bunların yanı sıra, uygulamada konsolosların zaman zaman belirli siyasi görevler üstlendiği de görülmektedir.

Konsolosluk mensubunun görevi üç temel durumda sona erebilir. Bunlardan ilki, gönderen devletin kabul eden devlete yazılı bir bildirimde bulunarak görevi sonlandırmasıdır. İkinci olarak, kabul eden devletin, ilgili kişinin konsolosluk mensubu statüsünü tanımadığını belirten resmi bir bildirim yapmasıdır. Son olarak, kabul eden devletin verdiği buyrultuyu (*exequatur*) geri çekmesiyle de görev sona ermektedir. Bununla birlikte, bu durumlar yalnızca bireysel bir konsolosluk mensubunun görevini etkiler; iki devlet arasındaki konsolosluk ilişkisi devam edebilir. Ancak, devletlerarasındaki konsolosluk ilişkilerinin tamamen sona ermesi, konsolosluk mensuplarının görevlerini de otomatik olarak sonlandırmaktadır<sup>25</sup>.

### III. KONSOLOSLUK TEŞKİLATINDA DOKUNULMAZLIK VE AYRICALIKLAR

Konsolosluk dokunulmazlıklarının sınırları doğrudan resmi görevlerin ifasıyla çizildiğinden, Viyana Sözleşmesi'ni kaleme alan hazırlayıcı komisyonun karşılaştığı en büyük zorluklardan biri, konsolosluk işlevlerinin kapsamını ve sınırlarını net bir biçimde kodifiye etmek olmuştur. Yapılan çalışmalar sonunda, dokunulmazlığın belirli bir eylemin konsolosluk görevleri kapsamında gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine bağlı olduğu kabul edilmiştir. Bu nedenle mahkemelerin, hangi işlevlerin bu koruma kapsamında değerlendirileceğini belirleyebilmesi önemli hale gelmiştir. UHK ve Viyana Konferansı üyeleri arasındaki uzun tartışmaların ardından, geniş bir tanım ile belirli bir liste arasında bir uzlaşma olarak 5. madde oluşturulmuştur. Bu madde, temel konsolosluk işlevlerinin kapsamlı olmayan bir listesini sunmaktadır. Ancak, hangi eylemlerin bu görevler kapsamında

<sup>24</sup> Mesut Hakkı Çaşın, *Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları* (1. Bası, Legal 2013) 592.

<sup>25</sup> Sur (n 10) 255.

değerlendirileceği konusunda yorumlama sorunları ortaya çıkmaya devam etmektedir<sup>26</sup>.

Aslında, konsoloslara ve diplomatlara bağışıklık ve ayrıcalık tanınması nispeten yeni bir gelişmedir. Bu alandaki ilk önemli adım, 1895 tarihli Uluslararası Hukuk Enstitüsü Taslak Sözleşmesi ile atılmıştır. Bu sözleşme, diplomatik dokunulmazlık kurallarını kodifiye etmeyi amaçlamıştır. Günümüzde ise bağışıklık ve ayrıcalıklar, temel olarak 1961 tarihli DİHVS ve 1963 tarihli KİHVS ile düzenlenmektedir<sup>27</sup>. Konsolosların hukuki statüleri ve ayrıcalıkları, konsolosluk antlaşmaları çerçevesinde belirlenmiştir. Diplomatik temsilcilerden farklı olarak, konsoloslar devletlerarası diplomatik temsil işlevi üstlenmediklerinden, sahip oldukları dokunulmazlık ve ayrıcalıklar daha sınırlıdır. KİHVS'in 29. maddesinde de belirtildiği üzere; gönderen devletin resmi görevlileri olarak kabul edildikleri ve kabul eden devlet tarafından bu statüleri tanındığı için, görevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmeleri amacıyla belirli ayrıcalıklar sağlanmıştır<sup>28</sup>.

Konsolosluk bağışıklıkları toplumsal algıda sıklıkla mutlak bir muafiyet alanı olarak yanlış yorumlanmaktadır. Özellikle trafik kolaylıkları gibi protokole ilişkin ayrıcalıklar ile KİHVS kapsamındaki hukuki dokunulmazlıklar arasındaki farkın bulanıklaşması, görevlilerin yasaların üzerinde olduğu yanılgısını beslemektedir. Oysa dokunulmazlık, şahsi bir imtiyaz değil; temsil edilen devletin egemenliğini ve konsolosluk işlevlerinin kesintisizliğini koruyan işlevsel bir mekanizmadır<sup>29</sup>.

Konsolosluk ayrıcalıklarının tanınma düzeyi ve sınırları, devletlerin taraf olduğu uluslararası antlaşmalar ile mütekabiliyet esasları çerçevesinde farklılık arz etmektedir. Örneğin İngiltere, tek bir konsolosluk sözleşmesi müzakere etmeyi sürekli olarak reddetmiş ve teamüllere dayanan bazı ayrıcalıkların varlığını sorgulamıştır. Fransa ise tam aksine, pek çok ikili antlaşma akdetmiş ve normatif bir yükümlülük bulunmaksızın dahi geniş muafiyetler tanımaya açık bir tutum sergilemiştir. Devletler hukukundaki bu yaklaşım farklılıkları, konsolosluk muafiyet ve ayrıcalıklarının kapsamının belirlenmesinde, genel kuralların ötesinde ilgili

<sup>26</sup> Curtis J. Milhaupt, 'The Scope of Consular Immunity under the Vienna Convention on Consular Relations: Towards a Principled Interpretation' (1988) 88(4) Columbia Law Review 841, 845.

<sup>27</sup> Said Vakkas Gözlüğü, 'Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıkların Kötüye Kullanılması' (2013) 19(1) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 99, 104.

<sup>28</sup> Amien Kacou, "What is Diplomatic Immunity", 06.04.2025, <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/what-is-diplomatic-immunity.html>, Erişim Tarihi: 16 Nisan 2026.

<sup>29</sup> Cami Green Hofstadter, *Modern Consuls, Local Communities and Globalization* (Palgrave Pivot Cham 2020) 23.

devletlerin sübjektif pozisyonlarının ve ikili pratiklerinin de incelenmesini zorunlu kılmaktadır<sup>30</sup>.

1963 tarihli KİHVS'in 55/1. maddesinde belirtildiği üzere, bağımsızlık ve ayrıcalıklardan faydalanan bireyler, sahip oldukları statüyü korumak kaydıyla, bulundukları devletin iç hukukuna riayet etmeli ve o devletin iç işlerine müdahil olmamalıdır. Ayrıca, kabul eden devlet, konsolosluk mensuplarına sağlanan bağımsızlık ve ayrıcalıkları ayırım gözetmeksizin uygulamakla yükümlüdür. Bununla birlikte, devletler arasında karşılıklı olarak tanınan ayrıcalıklar ve bağımsızlıklar ile iki devlet arasındaki ilişkilerin doğasından kaynaklanan farklılıklar, ayrımcılık olarak değerlendirilmemelidir. Konsoloslara sağlanan bağımsızlık ve ayrıcalıklar, resmi olarak kabul eden devletin topraklarına giriş yaptıkları veya görevlerine başladıkları an itibarıyla yürürlüğe girmektedir. Söz konusu bağımsızlık ve ayrıcalıklar, konsolosluk görevlisinin işlevi sona erse dahi hemen ortadan kalkmamakta; ilgili kişinin kabul eden devleti terk etmesi için tanınan makul sürenin bitimine veya ülkeyi resmi olarak terk ettiği ana kadar devam etmektedir. Bununla birlikte, resmi görevlerin yerine getirilmesi esnasındaki fiillere yönelik bağımsızlık, görev süresinin bitiminden sonra da süresiz olarak varlığını korumaktadır<sup>31</sup>.

Uluslararası hukukta konsolosluk teşkilatının yararlandığı başlıca dokunulmazlık ve ayrıcalıklar şunlardır<sup>32</sup>:

- I. Bina ve araç dokunulmazlığı
- II. Konsolosluk arşiv ve belgelerin dokunulmazlığı
- III. Konsolosluk haberleşme serbestliği
- IV. Konsolosluğun vergi ve gümrük ayrıcalığı

Konsolosluk binaları, mülkiyet durumuna bakılmaksızın, yalnızca konsolosluk faaliyetlerine tahsis edilen yapılar, bu yapıların bölümleri, ek tesisleri ve bulunduğu arsadan oluşur<sup>33</sup>. Kabul eden devletin, konsolosluk binalarına ilişkin bazı kolaylıkları sağlaması gerekmektedir. Bu doğrultuda, kendi ulusal mevzuatı çerçevesinde, gönderen devletin konsolosluk hizmetleri için gerekli binaları edinmesini

<sup>30</sup> Stewart (n 6) 12.

<sup>31</sup> Caşın (n 24) 594.

<sup>32</sup> Pazarcı (n 15) 398.

<sup>33</sup> KİHVS m. 1/1-j: *"Konsolosluk Binaları' deyiminden, maliki kim olursa olsun, münhasıran konsolosluk amaçları için kullanılan binalar veya bina kısımları, müştemilâtı ve bunların üzerinde bulundukları arsalar anlaşılır"*.

desteklemeli veya bu süreci kolaylaştıracak gerekli yardımları sunmalıdır<sup>34</sup>. Konsolosluk binalarının dokunulmazlığı yükümlülük; bu binaların korunmasına yönelik özel bir yükümlülüktür. Bu yükümlülük, önleyici nitelikte olup, kabul eden devletin mevcut koşullara uygun bir özen göstermesini ve konsolosluk binasına yönelik herhangi bir şiddet eylemini, huzurunun bozulmasını veya saygınlığının zedelenmesini engellemek için gerekli tüm tedbirleri almasını gerektirir. Ayrıca kabul eden devlet yetkililerinin, konsolosluk binasına, konsolosluk şefinin izni olmaksızın girmemektedir<sup>35</sup>. Ancak bu yükümlülük, yalnızca konsolosluk görevlerinin yürütüldüğü alanları kapsamaktadır. Bununla birlikte, acil müdahale gerektiren durumlar (örneğin yangın gibi) bu kurala istisna teşkil eder. Böyle bir durumda, normalde gerekli olan izin alınmaksızın, kabul eden devlet yetkilileri konsolosluk binasının "özel" alanlarına girebilir. Dolayısıyla, konsolosluk binalarının dokunulmazlığı, büyükelçiliklerde olduğu gibi mutlak bir nitelik taşımamaktadır<sup>36</sup>. Bu istisna, diplomatik misyon binalarına tanınan mutlak dokunulmazlıktan en belirgin kopuşu temsil eder. 1961 tarihli DİHVS'te yangın gibi acil durumlarda dahi misyon şefinin izni karinesi kabul edilmezken, KİHVS m. 31/2 ile kabul eden devletin kamu güvenliği, konsolosluk dokunulmazlığının önüne geçirilmiştir<sup>37</sup>. Ancak kamu güvenliğinin sağlanması ya da suçun önlenmesi gibi gerekçeler öne sürülerek diplomatik misyon binalarına zorla girilmesi, devletin gizli belgelerinin ele geçirilmesi veya misyon faaliyetlerine ilişkin bilgilerin sızdırılması gibi riskler doğabileceğinden, bu tür tesislere tanınan dokunulmazlık, herhangi bir istisnaya yer verilmeksizin mutlak biçimde güvence altına alınmıştır<sup>38</sup>.

Konsolosluk binalarının dokunulmazlığı çerçevesinde, bu binalar, içerdikleri eşyalar, taşınır mallar ve ulaşım araçları, prensip olarak milli savunma veya kamu yararı gibi gerekçelerle kamulaştırılmaz veya icra takibine konu edilemez. Ancak bu koruma mutlak değildir; özellikle devletin rızası ya da konsolosluk faaliyetlerinden bağımsız, ticari nitelikte işlemler söz konusu olduğunda, sınırlı da olsa istisnalar gündeme gelebilir. Bu hususta devletin açık rızasının bulunması gerektiği uluslararası hukukta genel kabul görmektedir<sup>39</sup>. Ancak, bu koruma yalnızca konsolosluk faaliyetlerinin

<sup>34</sup> KİHVS m. 30/ 1: *"Kabul eden Devlet kendi kanun ve düzenlemeleri çerçevesinde ve ülkesi içinde konsoloslukla gerekli binaları gönderen Devlet'in iktisap etmesini kolaylaştırmalı veya binaların temini konusunda başka bir şekilde gönderen Devlet'e yardımda bulunmalıdır"*.

<sup>35</sup> Bindschedler, Buergenthal ve Doebling (n 16) 37.

<sup>36</sup> ibid 37.

<sup>37</sup> Wouters, Duquet ve Meuwissen (n 7) 210.

<sup>38</sup> Esra Ata Dağıstanlı, *Uluslararası Hukukta Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıklar* (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 2023) 91.

<sup>39</sup> Bu konuyla ilgili Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) Türkiye-Bulgaristan kararı oldukça dikkat çekicidir. Türkiye ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasında 14 Nisan 1988'de imzalanan

yürütüldüğü alanlardaki eşyalar için geçerlidir<sup>40</sup>. Bununla birlikte, milli savunma ya da kamu yararı nedeniyle bir kamulaştırma zorunlu hale gelirse, kabul eden devlet, konsolosluk faaliyetlerinin aksamasını önlemek için gerekli tedbirleri almalı ve gönderen devlete peşin, adil ve yeterli bir tazminat ödemelidir<sup>41</sup>.

Konsolosluk arşiv ve belgeleri, bulundukları yer neresi olursa olsun her zaman dokunulmaz statüye sahiptir (KİHVS m. 33). Bu kapsamda, konsolosluk defterleri, vatandaş kayıtları, şifrelenmiş belgeler ve bunların numaraları da dahil olmak üzere tüm arşiv ve belgeler, zaman ve mekândan bağımsız olarak bu dokunulmazlıktan faydalanmaktadır. 1963 tarihli KİHVS'te konsolosluk arşivlerinin kapsamı açıkça tanımlanmıştır. Bu tanıma göre konsolosluk arşivleri; konsolosluk makamına ait her türlü evrak, belge, yazışma, kitap, film, ses kaydı, kayıt defteri ve şifreleme materyalinin yanı sıra, bunların muhafazasına ve düzenli biçimde saklanmasına hizmet eden kartotekler ile mobilya unsurlarını da içermektedir. Bu kapsamlı tanımlamanın temelinde, kayıt altına alınmış bilginin güvenliğinin sağlanması amacı yatmaktadır. Ayrıca, "arşiv" ve "evrak" kavramlarının yalnızca geleneksel dokümantasyonu değil, aynı zamanda modern veri saklama yöntemlerini de kapsadığı açıktır<sup>42</sup>. Bu dosyaların tek kullanımlık olup olmaması herhangi bir fark yaratmamaktadır. Bu nedenle, elektronik belgeler de dahil olmak üzere, tüm arşiv ve belgelerin açılması, aranması veya bu tür işlemler için talepte bulunulması hiçbir şekilde mümkün değildir<sup>43</sup>.

---

protokol kapsamında, Bulgaristan'daki bir bina Türkiye Burgaz Başkonsolosluğu olarak kullanılmak üzere Türkiye'ye tahsis edilmiştir. Ancak, 1991 yılında Bulgaristan Halk Cumhuriyeti rejiminin sona ermesiyle, binanın eski sahipleri mülkiyetlerinin ellerinden alınmasında usulsüzlük yapıldığı gerekçesiyle konuyu AİHM'e taşımıştır. AİHM, kararında 1963 tarihli KİHVS'in 31/4. maddesine atıfta bulunarak, kabul eden devletin konsolosluk binalarının kamulaştırılması durumunda gerekli önlemleri alması gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme, bu doğrultuda Türkiye'ye peşin ve adil bir tazminat ödenmesi gerektiğine işaret etmiş ve Türkiye'nin bu durumdan sorumlu tutulamayacağına karar vermiştir. Ayrıca, karar çerçevesinde, Bulgaristan mahkemelerinin ve makamlarının bina ile ilgili işlemlerine karşı Türkiye'nin yetkili mercilerinin, konsolosluk binalarının dokunulmazlığı gerekçesini Bulgar mahkemelerinde öne sürmesinin hukuka aykırı olmadığı değerlendirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. AİHM, *Alexandrov and Kirov v. Turkey*, B. No: 58694/00, 12.10.2006.

<sup>40</sup> Aksar (n 20) 303.

<sup>41</sup> KİHVS m. 31/4: "Konsolosluk binaları, mobilyaları, konsolosluk malları ve keza ulaşım araçları millî savunma veya kamu yararı amaçlarıyla hiçbir çeşit el koymaya konu teşkil edemezler. Bu amaçlarla istimlâk yapılması gerekli ise, konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesinin sekteye uğramaması amacıyla uygun tedbirler alınır ve gönderen Devlet'e peşin, adil ve yeterli bir tazminat ödenir".

<sup>42</sup> Dağıstanlı (n 38) 110.

<sup>43</sup> Won Mog Choi, 'Diplomatic and Consular Law in the Internet Age' in Chin Leng (ed), *Singapore Year Book of International Law* (National University of Singapore Publishing 2006) 123.

Konsoloslukların bir diğer önemli dokunulmazlığı ise KİHVS 35. maddesinde oldukça ayrıntılı bir şekilde düzenlenen haberleşme serbestliğidir<sup>44</sup>. Kabul eden devletin, kendi ülkesinde görev yapan konsolosların resmi görevleri kapsamında gerçekleştirdikleri haberleşmeye müdahale etmemesi ve bu haberleşmenin gizliliğine saygı göstermesi beklenmektedir. Sözleşme, konsolosların haberleşme özgürlüğüne verdiği önemi vurgulamak amacıyla, ilgili maddenin ilk fıkrasında kabul eden devletin gösterdiği özen ve koruma yükümlülüğüne dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda, kabul eden devletin konsolosların haberleşme özgürlüğüne engel olmaması, bu süreci kolaylaştırması ve gerekli hoşgörüyü göstermesi gerekmektedir. Nitekim uluslararası ilişkilerde iyiniyet ve dürüstlük ilkeleri de bunu zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, ilgili madde kapsamında kabul eden devlet yalnızca haberleşme özgürlüğüne saygı göstermekle kalmamalı, aynı zamanda bu haberleşmeyi koruma altına almalıdır. Bu koruma, gizliliği ihlal edenlerin iç hukuk çerçevesinde

<sup>44</sup> KİHVS m. 35: "1. Kabul eden Devlet, konsolosluğun her türlü resmî amaçlarla yaptığı haberleşme serbestliğine müsaade eder ve bunu korur. Gönderen Devlet'in Hükümetiyle ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar diplomatik temsilcilikleri ve sair konsoloslukları ile haberleşmede, konsolosluk, diplomatik veya konsolosluk kuryelerini, diplomatik torbayı veya konsolosluk torbasını ve kriptö veya şifre olmak üzere uygun göreceği her türlü haberleşme vasıtalarını kullanabilecektir. Bununla beraber, konsolosluk ancak kabul eden Devlet'in muvafakatıyla telsiz cihazı koyabilir ve kullanabilir. 2. Konsolosluğun resmi haberleşmesine dokunulamaz, "Resmî haberleşme" deyiminden, konsoloslukla ve konsolosluk görevleri ile ilgili tüm haberleşme anlaşılır. 3. Konsolosluk torbası ne açılabilir, ne de ona el konulabilir. Bununla beraber kabul eden Devletin yetkili makamları, torbanın bu maddenin 4. fıkrasında istihdaf olunan yazışmalar, belgeler ve eşyalardan başka şeyler ihtiva ettiğine inanmak için ciddi nedenlere sahip oldukları takdirde, bu makamlar torbanın kendi önlerinde gönderen Devlet'in yetkili bir temsilcisi tarafından açılmasını isteyebilirler. Eğer gönderen Devlet'in makamları talebi reddederlerse torba çıkış yerine geri çevrilir. 4. Konsolosluk torbasını teşkil eden paketler niteliklerini belirten dış alâmetleri taşımalıdır. Bunlar ancak, resmî yazışmalar ve münhasıran resmî kullanmağa yönelmiş belge veya eşyaları ihtiva edebilirler. 5. Konsolosluk kuryesi, sıfatını gösteren ve konsolosluk torbasını teşkil eden paketlerin sayısını belirten bir resmî belgeyi hamil olmalıdır. Kabul eden Devlet'in razı olması hali hariç, kurye ne bu Devlet uyruğu olabilir, ne de gönderen Devlet'in uyruğu olması hariç kabul eden Devlet'in devamlı sakini olabilir. Kurye, görevlerini yerine getirirken kabul eden Devlet tarafından korunur. Kişi dokunulmazlığından yararlanır ve hiçbir şekilde tutuklanmaya ve gözaltına alınmaya tabi tutulamaz. 6. Gönderen Devlet, diplomatik temsilcilikleri ve konsoloslukları özel konsolosluk kuryeleri tayin edebilirler. Bu durumda, bu maddenin 5. fıkrası hükümleri uygulanır. Şu şartla ki, kurye uhdesinde bulunan torbayı muhatabına teslim eder etmez anılan fıkra zikredilen bağımsızlıkların uygulanması son bulur. 7. Konsolosluk torbası müsaade edilmiş bir giriş noktasına gelecek bir ticarî geminin veya uçağın kaptanına verilebilir. Bu kaptan torbayı teşkil eden paketlerin sayısını gösteren resmî bir belgeyi hamil olmalıdır. Fakat kaptan bir konsolosluk kuryesi sayılamaz. Konsolosluk, yetkili mahallî makamlarla varılacak mutabakatla, mensuplarından birini, torbayı doğrudan doğruya ve serbestçe gemi veya uçak kaptanından teslim almak üzere gönderebilir".

cezalandırılmasını da içermektedir<sup>45</sup>. Haberleşme serbestliği kavramı; açık veya şifreli mesajlaşma, konsolosluk torbası kullanımı ve telsiz iletişimi gibi tüm iletişim türlerini kapsamaktadır. Ancak, telsiz yoluyla yapılacak haberleşmeler için kabul eden devletten özel izin alınması gerektiği unutulmamalıdır (KİHVS m. 35/1). Bu çerçevede, haberleşmenin hangi araçla yapıldığının bir önemi bulunmamakta, esas olan iletişimin içeriği ve niteliğidir. Nitekim bu serbestlik yalnızca resmi mahiyetteki haberleşmeler için geçerli olup, kişisel veya özel içerikli iletişimlerini kapsamamaktadır<sup>46</sup>.

Konsolosluğun vergi ayrıcalığına baktığımızda ise gönderen devletin veya bu devlet adına hareket eden herhangi bir kişinin maliki ya da kiracısı olduğu konsolosluk konutları ile meslekten konsolosluk şefinin ikametgâhı, sağlanan özel hizmetler karşılığında ödenen bedeller dışında, kabul eden devletin iç hukukuna göre ulusal, bölgesel veya belediyeye ait tüm vergi ve harçlardan muaftır. Ancak, söz konusu vergi ve harçlar, gönderen devletle ya da bu devlet adına hareket eden kişiyle sözleşme yapan tarafa ait olduğunda, bu vergi muafiyeti geçerli olmayacaktır<sup>47</sup>. KİHVS'in 32. maddesine benzer bir düzenleme, aynı sözleşmenin 60. maddesinde de yer almaktadır. Bu maddeye göre, gönderen devletin maliki ya da kiracısı olduğu ve bir onursal konsolosluk memuru tarafından yönetilen konsolosluk konutları, sağlanan özel hizmetler karşılığında alınan bedeller haricinde, her türlü ulusal, bölgesel veya belediyeye ait vergi ve harçlardan muaftır. Ancak, bu muafiyet, kabul eden devletin iç hukuk düzenlemeleri çerçevesinde, gönderen devlet ile sözleşme yapan kişinin ödemesi gereken vergi ve harçlara uygulanmamaktadır<sup>48</sup>.

Konsoloslukların gümrük muafiyetine ilişkin olarak, KİHVS'te doğrudan bir düzenleme yer almamaktadır. Ancak, uluslararası teamül kuralları çerçevesinde, devletlerarasında yapılan ikili anlaşmalarda karşılıklılık esasına dayalı olarak ve kendi

<sup>45</sup> Rona Aybay, *Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk* (1. Bası, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2009) 171-172.

<sup>46</sup> Hofstadter (n 29) 68.

<sup>47</sup> KİHVS m. 32: "1. Gönderen Devlet veya bu Devlet hesabına hareket eden her kişinin maliki veya kiracısı olduğu konsolosluk binaları ile meslekten konsolosluk şefinin ikametgâhı, yapılan özel hizmetler karşılığı bedeller dışındaki, ulusal, bölgesel veya belediyeye ait tüm vergi ve her nevi harçtan muaftırlar. 2. Bu vergi ve harçlar, kabul eden Devlet kanun ve düzenlemelerine göre, gönderen Devlet'le veya bu Devlet hesabına hareket eden kişi ile mukavele yapan kişiye ait olduğu takdirde, bu maddenin 1. fıkrasında öngörülen akçalı bağışıklık söz konusu vergi ve harçlara uygulanmaz".

<sup>48</sup> Sur (n 10) 2.

ulusal hukukları doğrultusunda konsolosluklara gümrük muafiyeti tanınabilmektedir<sup>49</sup>.

#### IV. KONSOLOSLUK GÖREVLİLERİNİN DOKUNULMAZLIK ve BAĞIŞIKLIKLARI

##### A. Kişi Dokunulmazlığı

Diplomatik ve konsolosluk görevlileri günümüzde hâlâ ciddi mesleki risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Yakın tarihte, 2012 yılında Bingazi’de ABD Büyükelçisi’nin öldürülmesi ve 2016 yılında Ankara’daki bir sanat galerisinde Rus Büyükelçisi’nin suikasta uğraması, uluslararası kamuoyunun dikkatini çeken örnekler arasındadır. Bu tür olaylar, dokunulmazlık ilkesinin yalnızca devlet yetkililerinin zararlı davranışlardan kaçınma yükümlülüğünü değil, aynı zamanda kabul eden devletin pozitif yükümlülüklerini de içerdiğini göstermektedir. Nitekim DİHVS’in 29. maddesi ile KİHVS’in 40. maddesi uyarınca, kabul eden devletin temsilcilerin şahsına, özgürlüğüne veya onuruna yönelik her türlü saldırıyı önlemek için gerekli tüm tedbirleri alması beklenmektedir. Bu yükümlülük, UAD’nin 1980 tarihli Tahran Rehine Krizi davası ile 2008 tarihli Cibuti-Fransa davasında da teyit edilmiştir. Bu bağlamda, diplomatik ve konsüler temsilcilerin bireyler tarafından gerçekleştirilen saldırılara karşı korunması, devletin uluslararası yükümlülükleri arasında yer almaktadır<sup>50</sup>.

Uluslararası hukuk, bazı devlet görevlilerine, bulundukları makamla doğrudan bağlantılı olan belirli dokunulmazlıklar tanımaktadır. Bu bağışıklıklar, ilgili kişinin görev süresiyle sınırlı olup, yalnızca görevde bulunduğu müddetçe geçerliliğini

<sup>49</sup> Örneğin, Türkiye ile Gürcistan arasında imzalanan Konsolosluk Antlaşması’nda gümrük bağışıklığına yönelik düzenlemeler yer almaktadır. Söz konusu antlaşmada, kabul eden devletin yürürlükteki kanun ve düzenlemeler çerçevesinde belirli kalemlerin ülkeye girişine izin vereceği ve depolama, nakliye gibi hizmetlere ilişkin masraflar dışında kalan tüm gümrük vergileri, harçlar ve diğer ilgili mali yükümlülüklerden muafiyet tanıyacağı belirtilmiştir. Bu kapsamda, özellikle konsolosluğun resmi kullanımı için gerekli eşyaların gümrük bağışıklığından yararlanacağı ifade edilmiştir (m. 29/1-a). Ayrıntılı bilgi için bkz. Türkiye Cumhuriyeti ile Gürcistan Arasında Konsolosluk Antlaşması (26 Temmuz 1997) Resmî Gazete No 23168.

<sup>50</sup> Eileen Denza, ‘Diplomatic and Consular Immunities-Trends and Challenges’ in Tom Ruys, Cedric Ryngaert ve Luca Ferro (eds), *The Cambridge Handbook of Immunities and International Law* (Cambridge University Press 2019) 435.

korumaktadır. Söz konusu koruma, genellikle “kişiye bağlı dokunulmazlık” ya da “statüden kaynaklı kişisel dokunulmazlık” olarak adlandırılmaktadır<sup>51</sup>.

Konsoloslara tanınan kişisel dokunulmazlık, diplomatik temsilcilerde olduğu gibi mutlak nitelikte değildir. Diplomatik temsilciler açısından bu dokunulmazlık, görev yaptıkları yabancı devlet sınırları içinde hiçbir koşul altında tutuklanamayacakları veya herhangi bir zorlayıcı önleme tabi tutulamayacakları anlamına gelirken; konsoloslar açısından bu koruma yalnızca resmi görevlerini yerine getirdikleri sürece geçerlidir<sup>52</sup>. 1963 tarihli KİHVS’in 41. maddesi, “Konsolosluk memurlarının kişisel dokunulmazlığı” başlığı altında, söz konusu görevlilere sağlanan şahsi koruma kalkanının normatif sınırlarını ve hukuki rejimini ayrıntılı bir biçimde düzenlemektedir<sup>53</sup>.

Genel ilke olarak, konsolosluk memurlarının, sadece görev yaptıkları devlette değil aynı zamanda görevleriyle ilgili ceza ve hukuk yargılamalarına tabi tutulamayacağı kabul edilmektedir. Ancak bu bağışıklık mutlak değildir. 1963 tarihli KİHVS çerçevesinde, konsolosluk mensuplarının kişisel dokunulmazlığı sınırlı niteliktedir. Bu bağlamda, konsolosluk görevlileri ancak ciddi suçlarla itham edildikleri durumlarda tutuklanabilir ya da gözaltına alınabilirler. Böyle bir durumda, konsolosluk mensubu, kabul eden devletin vatandaşlarıyla aynı şekilde yargı sürecine tabi tutulabilmektedir.<sup>54</sup> Bu noktada, “ağır suç”<sup>55</sup> kavramının tanımlanmasında ulusal

<sup>51</sup> Dapo Akande ve Sangeeta Shah, ‘Immunities of State Officials, International Crimes, and Foreign Domestic Courts’ (2011) 21(4) European Journal of International Law 815, 818.

<sup>52</sup> Çelik (n 14) 368.

<sup>53</sup> KİHVS m. 41: “1. Konsolosluk memurlarının tutuklanmaları veya gözaltına alınmaları, ancak, ağır bir suç halinde ve yetkili adli makamın kararı ile olur. 2. Bu maddenin 1. fıkrasında öngörülen hal saklı kalmak üzere kesinleşmiş adli bir kararın uygulanması dışında, konsolosluk memurları hapsedilemez ve herhangi bir şekilde kişisel hürriyetleri kısıtlamaya tabi tutulamaz. 3. Aleyhine cezaî bir dava ikame edilen konsolosluk memuru yetkili makamların önüne çıkmak zorundadır. Bununla beraber, dava, konsolosluk memurunun resmî durumu icabı kendisine gösterilmesi gereken saygı ile ve bu maddenin 1. fıkrasında öngörülen hal hariç olmak üzere, konsolosluk işlemlerinin yerine getirmesini en az etkileyecek biçimde yürütülecektir. Bu maddenin 1. fıkrasında zikredilen hallerde, bir konsolosluk memurunun gözaltına alınması kaçınılmaz olduğu takdirde, aleyhine ikame edilecek dava en kısa zamanda açılmalıdır”.

<sup>54</sup> Caşın (n 24) 594.

<sup>55</sup> “Ağır suç” kavramı, her devletin kendi iç hukuk sistemi çerçevesinde farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Bu nedenle, devletler bu terimi kendi mevzuatlarına göre değişik biçimlerde yorumlayabilirler. Bu durumdan hareketle, bazı hukukçular Viyana Sözleşmesi’nin uygulanmasında belirsizliklerin önüne geçmek adına “ağır suç” tanımının konsolosluk anlaşmalarıyla veya karşılıklılık ilkesi çerçevesinde belirlenebileceğini ileri sürmektedir, bkz. Berrin Akbulut, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (6. Bası, Adalet Yayınevi 2019) 201. Ayrıca, doktrinde genel kabul gören bir diğer görüşe

hukuk sistemleri ile uluslararası hukuk arasında anlam farklılıklarının bulunduğu görülmektedir. Literatürde bazı hukukçular, kişi dokunulmazlığı ile yargı bağımsızlığının birbirinden bağımsız iki ayrı hukuki statü olduğunu vurgulamaktadır. Bu çerçevede, konsolosluk memurunun belirli durumlarda yargı bağımsızlığından yararlanamaması halinde dahi, eğer söz konusu fiil ağır suç kapsamına girmiyorsa, kişi dokunulmazlığının devam edebileceğini ileri sürmektedirler<sup>56</sup>. KİHVS, konsolosluk memurlarına ve konsolosluk hizmetlilerine tanınan yargı bağımsızlığının bazı özel hukuk davalarında geçerli olmayacağını öngörmektedir. Sözleşmenin 43. maddesinin ikinci fıkrası, bu istisnaları açık biçimde belirtmektedir. Buna göre, bir konsolosluk memuru ya da hizmetlisinin, gönderen devleti açıkça ya da zımnen temsil etmediği durumlarda yaptığı sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklar ile kabul eden devlet topraklarında, ilgili kişinin karıştığı bir kara, deniz ya da hava taşıtının sebep olduğu zararlar nedeniyle üçüncü şahıslar tarafından açılan hukuk davalarında yargı bağımsızlığı uygulanmamaktadır.

Bir konsolosluk çalışanının gözaltına alınması, tutuklanması ya da hakkında ceza davası açılması durumunda, kabul eden devlet, bu durumu en kısa sürede konsolosluk şefine bildirmekle yükümlüdür. Eğer konsolosluk şefi kişi dokunulmazlığından yararlanamıyorsa ve söz konusu işlemler şef hakkında gerçekleştirilecekse, kabul eden devlet, diplomatik kanallar aracılığıyla gönderen devleti bilgilendirmelidir<sup>57</sup>. Sözleşmede bildirimin şekliyle ilgili bir düzenleme bulunmadığından ve bildirimin en kısa sürede yapılması gerektiği vurgulandığından, telefonla yapılacak bir bildirim dahi geçerli kabul edilebilir<sup>58</sup>.

Devlet yetkililerinin uluslararası suçlar karşısındaki dokunulmazlık sınırları tartışılırken, UAD'nin Tutuklama Emri (*Arrest Warrant*) davası, kişisel ve görevle sınırlı bağımsızlıkların kapsamını belirleyen en temel mihenk taşıını oluşturmaktadır. Kararda Divan, görevde bulunan üst düzey devlet yetkililerinin (Devlet Başkanları, Hükümet Başkanları ve Dışişleri Bakanları) "kişisel dokunulmazlıklarının" (*ratione personae*) mutlak ve geniş yorumlanması gerektiğine hükmetmiştir. Buna göre; söz konusu yetkililer, görev süreleri boyunca, iddia edilen suçların niteliğine bakılmaksızın (uluslararası hukukun en ağır suçları olan savaş suçları veya insanlığa karşı suçlar da dahil olmak üzere) yabancı devletlerin ceza yargılamalarından tamamen muaftır. Buna karşılık, işlevsel veya "görevle sınırlı bağımsızlıklar" (*ratione materiae*) daha dar

---

göre, kabul eden devletin güvenliğini tehdit eden eylemler, örneğin casusluk, "ağır suç" kategorisinde değerlendirilmelidir, bkz. Aybay (n 45) 254.

<sup>56</sup> Ökçün (n 1) 174; Aksar (n 20) 256.

<sup>57</sup> Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri III. Kitap* (4. Bası, Turhan Kitabevi 2005) 141-142.

<sup>58</sup> Aybay (n 45) 281.

bir çerçevede değerlendirilmiş; yetkililerin resmi görevleri çerçevesinde işledikleri fiiller ile şahsi fiilleri arasında net bir ayırım yapılmıştır<sup>59</sup>. Divan'ın bu katı yaklaşımı, uluslararası suçlarla mücadele (hesap verebilirlik) ile devletlerin egemen eşitliği ve uluslararası ilişkilerin istikrarı arasındaki hassas dengede, geçici olarak da olsa devlet istikrarına ve egemenlik korumasına üstünlük tanındığını açıkça ortaya koymuştur.

Kişisel bağışıklıkların ötesinde, doğrudan devletin kendisinin egemenlik bağışıklığı ve ağır insan hakları ihlalleri arasındaki gerilim, UAD'nin uluslararası hukukta çığır açan Devletin Yargı Bağışıklığı davası (*Jurisdictional Immunities of the State*, Almanya v. İtalya, 2012) kararında somutlaşmıştır. İtalyan mahkemelerinin, İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanya'sı tarafından işlenen ağır savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar nedeniyle Almanya aleyhine tazminat hükmü kurması üzerine doğan uyuşmazlıkta Divan, son derece muhafazakâr ve devlet egemenliğini koruyucu bir yaklaşım sergilemiştir. Divan; işlenen suçların niteliği ne kadar ağır olursa olsun ve uluslararası hukukun emredici normlarını (*jus cogens*) ihlal etse dahi, devletlerin yargı bağışıklığına ilişkin kuralların usulî nitelikte olduğunu ve esasa ilişkin kurallarla çatışmayacağını belirtmiştir. Bu doğrultuda UAD, ulusal mahkemelerin yabancı bir devletin egemenlik fiillerini yargılama yetkisinin bulunmadığını teyit ederek, ağır insan hakları ihlallerinin dahi devletin yargı bağışıklığını kendiliğinden ortadan kaldırmayacağını hükme bağlamıştır<sup>60</sup>. Bu içtihat, ulusal yargıların müdahale

<sup>59</sup> International Court of Justice, *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, Judgment, 14.02.2002, para. 51, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/121/121-20020214-JUD-01-00-EN.pdf> (Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2026). Uyuşmazlık, Belçika yargı makamlarının, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin (KDC) görevdeki Dışişleri Bakanı *Abdulaie Yerodia Ndombasi* hakkında, Cenevre Sözleşmeleri'ni ağır ihlal ve insanlığa karşı suç isnadıyla uluslararası bir tutuklama emri çıkarması üzerine doğmuştur. KDC, bu emrin diplomatik bağışıklık ilkelerini ve devletlerin egemen eşitliği kuralını ihlal ettiğini ileri sürerek UAD'ye başvurmuştur. Divan, uluslararası örf ve âdet hukuku uyarınca, dışişleri bakanlarının devlet adına uluslararası ilişkileri yürütebilmeleri için tam bir serbestiye ihtiyaç duyduklarını, bu nedenle görevde oldukları sürece şahsi veya resmi fiil ayrımı yapılmaksızın yabancı ulusal mahkemelerin ceza yargı yetkisinden mutlak olarak muaf olduklarını (kişisel bağışıklık-*ratione personae*) teyit etmiştir. Ancak Divan, bu dokunulmazlığın bir "cezasızlık" anlamına gelmediğini vurgulayarak bağışıklıkların sona erebileceği dört hukuki senaryo ortaya koymuştur: (i) yetkilinin kendi devleti tarafından yargılanması, (ii) kendi devletin bu bağışıklığı açıkça kaldırması, (iii) yetkilinin görevinin sona ermesinden sonra, şahsi fiilleri veya görev süresi içindeki şahsi nitelikteki eylemleri nedeniyle yabancı mahkemelerce yargılanabilmesi, (iv) Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) gibi yetkili bir uluslararası ceza mahkemesi önünde yargılanması. Karar, uluslararası ağır suçların varlığının dahi ulusal mahkemeler önündeki *ratione personae* bağışıklığını kendiliğinden ortadan kaldırmayacağını (*jus cogens* normların bağışıklık usul kurallarını otomatik olarak askıya almayacağını) hükme bağlaması açısından uluslararası hukukta çığır açıcı bir tartışma başlatmıştır.

<sup>60</sup> International Court of Justice, *Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening)*, Judgment, 03.02.2012. Davanın kökeni, İkinci Dünya Savaşı sırasında İtalya'da Alman

sınırlarının uluslararası örf ve âdet hukuku tarafından ne denli sıkı korunduğunu açıkça göstermektedir.

Kişî dokunulmazlığı kapsamında somut ve güncel bir örnek teşkil eden Cemal Kaşıkçı cinayeti, uluslararası hukukta önemli tartışmalara yol açmıştır. 2 Ekim 2018 tarihinde, Suudi Arabistan vatandaşı gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın, Suudi Arabistan'ın İstanbul'daki Başkonsolosluğu'nda öldürülmesi olayı, devlet egemenliği, diplomatik dokunulmazlıklar ve insan hakları ihlalleri bağlamında uluslararası kamuoyunda geniş yankı bulmuştur. Bu olay, konsolosluk ve diplomatik alanlarda kişî dokunulmazlığının kapsamı ve sınırları üzerine hukuki değerlendirmeleri ve tartışmaları gündeme getirmiştir. Söz konusu olayın, bir konsolosluk binasında gerçekleşmesi; faillerin bir kısmının resmi devlet görevlisi olması ve bazılarının konsüler dokunulmazlık tanınması; öldürülen kişinin rejim karşıtı bir gazeteci kimliğine sahip olması; cinayetin işleniş biçimi ile cesedin bugüne kadar bulunamaması gibi unsurlar, bu vakayı sıradan bir adli hadise olmaktan çıkararak uluslararası düzeyde siyasi ve hukuki tartışmaların odağı hâline getirmiştir<sup>61</sup>. Şüphelilerin, Cemal Kaşıkçı'yı Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'a dönmeye ikna etmeye çalıştıkları, bu görüşmenin Suudi Arabistan'ın İstanbul Başkonsolosu El Katibi'nin huzurunda gerçekleştiği ve taraflar arasında yaşanan tartışmanın Kaşıkçı'nın hayatını kaybetmesiyle sonuçlandığı rapor edilmiştir. Cinayetin ardından, şüphelilerin olayı gizlemeye yönelik girişimlerde bulundukları da belirtilmiştir. Bu bağlamda, Başkonsolos'un olayın en önemli tanığı konumunda olduğu kabul edilmekte, ayrıca Suudi Arabistan'dan gelen infaz timinden haberdar olduğuna

---

askerleri tarafından katledilen sivillerin yakınlarının (ünlü *Ferrini* davası gibi) ve Yunanistan'da işlenen Distomo katliamı mağdurlarının, İtalyan yerel mahkemelerinde Almanya Federal Cumhuriyeti aleyhine açtığı tazminat davalarına dayanmaktadır. İtalyan Yargıtay'ı, uluslararası hukukun emredici kurallarını (*jus cogens*) ihlal eden ve uluslararası suç teşkil eden fiiller söz konusu olduğunda devletlerin yargı bağıışıklığından yararlanamayacağını ileri sürerek İtalyan mahkemelerinin yetkili olduğuna hükmetmiştir. Almanya ise bu durumun egemen eşitlik ve yargı bağıışıklığı ilkelerini ihlal ettiği gerekçesiyle uyuşmazlığı UAD'ye taşımıştır. Divan, esasa ilişkin normlar (*jus cogens*-insan hakları hukuku) ile usule ilişkin normlar (yargı bağıışıklığı) arasında mantıksal bir ayırım yapmış; bir mahkemenin öncelikle yargı yetkisine sahip olması gerektiğini, bağıışıklık kuralının ise bu yetkinin kullanılmasını engelleyen usulî bir def'i olduğunu savunmuştur. Dolayısıyla, esastaki suçun ağırlığı, usul hukukundaki bağıışıklık kalkanını otomatik olarak düşürmez. Divan ayrıca, devletlerin resmi silahlı kuvvetleri tarafından savaş sırasında işlenen fiiller için uluslararası örf ve âdet hukukunda "haksız fiil istisnası" bulunmadığını teyit etmiştir. Karar, insan hakları aktivistleri tarafından "hesap verebilirlik adına büyük bir geri adım" olarak eleştirilse de uluslararası hukukta devlet egemenliğinin ve yargı muafiyetinin sınırlarını çizen en baskın içtihat olma özelliğini korumaktadır.

<sup>61</sup> Sadullah Özel, 'Uluslararası Hukuk Açısından Cemal Kaşıkçı Cinayeti' (2022) 27(46) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 169, 170.

ilişkin bulgular da raporda yer almaktadır<sup>62</sup>. Başkonsolos'un gözetimine alınabilmesi, KİHVS 41. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan koşullara bağlıdır. Bu durum, konsolosluk personeli açısından da benzer şekilde geçerlidir. Bununla birlikte, bu maddeye göre konsolosluk mensupları hakkında adli işlem başlatılabilmesi için, suçlamaya dayanak teşkil edecek yeterli ve somut delillere ulaşılması gerekmektedir. Bir kişinin alıkonulması ya da öldürülmesi, diplomatik bir görev kapsamında değerlendirilemeyeceğinden, bu tür eylemlere karışan Suudi şüphelilerin söz konusu dokunulmazlıklardan yararlanamayacağı açıktır<sup>63</sup>. Bu durum, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi Özel Raportörü *Agnes Callamard* tarafından eleştirilmiştir<sup>64</sup>. Cinayetin, kamu görevlisi statüsündeki kişilerin ve diplomatik dokunulmazlıktan yararlanan görevlilerin katılımıyla gerçekleştirilmiş olması, Suudi makamlarının KİHVS'in 41. maddesini ihlal ettiklerini göstermektedir<sup>65</sup>. Bu vaka, konsolosluk dokunulmazlıklarının mutlak niteliğe sahip olmadığı ve kötüye kullanılması halinde uluslararası sorumluluk doğurabileceği yönündeki görüşleri güçlendirmiştir. Özellikle uluslararası suçlar söz konusu olduğunda, dokunulmazlıkların dar yorumlanması gerektiği yönünde doktrinde giderek artan bir eğilim bulunmaktadır<sup>66</sup>.

## B. Yargı Bağımsızlığı

Bütün devletler, büyük ya da küçük, zengin ya da fakir, uluslararası hukuk nezdinde eşittir. Her devlet egemen ve bağımsızdır. Devlet olmak, kendi topraklarında tanınan, münhasır ve mutlak bir egemenlik ve bağımsızlık türüne sahip olmayı ifade eder<sup>67</sup>. Günümüzde diplomatik ve konsolosluk dokunulmazlıklarının gerekçelendirilmesinde, geçmişte sıkça başvurulan mutlak egemenlik, devletlerin eşitliği ve karşılıklı bağımsızlıkları gibi ilkelere dayalı açıklamalar giderek önemini yitirmiştir. Bu klasik yaklaşım, bir devletin diğer bir devletin egemenlik yetkisine, onun rızası olmaksızın müdahale etmeyeceği varsayımına dayanmaktaydı. Ancak artık bu görüşe pek itibar edilmemekte; bunun yerine, diplomatik ve konsolosluk dokunulmazlıklarının esas olarak, temsil görevlerinin etkin ve kesintisiz biçimde

<sup>62</sup> UN Human Rights Council, *Annex to the Report of the Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions: Investigation into the Unlawful Death of Mr. Jamal Khashoggi (A/HRC/41/CRP.1)*, 19 June 2019, para. 35 <https://digitallibrary.un.org/record/3809582?v=pdf>, Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2026.

<sup>63</sup> Özel (n 61) 181.

<sup>64</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. UN Human Rights Council (n 62) para. 40.

<sup>65</sup> Özel (n 61) 181.

<sup>66</sup> Akande ve Shah (n 51) 820; Cedric Ryngaert, *Jurisdiction in International Law* (2. Bası, Oxford University Press 2015) 110.

<sup>67</sup> Sucharitkul (n 2) 715.

yerine getirilebilmesini sağlamak amacıyla tanındığı kabul edilmektedir. Bu yaklaşım, işlevsel gereklilik (*functional necessity*) ilkesi olarak adlandırılmakta ve çağdaş uluslararası hukukta geniş kabul görmektedir<sup>68</sup>.

Klasik uluslararası hukukta, devletlere ve onların hükümetlerine, diğer devletlerin toprak yetkisi kapsamı dışında kalmalarını sağlayan bir yargı bağımsızlığı tanınmıştır. Higgins'e göre, devletlerin bu tür bağımsızlıklardan yararlanmasının ardında birbirleriyle bağlantılı çeşitli siyasal gerekçeler bulunmaktadır. İlk olarak, bu yaklaşımın temelinde egemen eşitlik ilkesi yer alır: *Par in parem non habet imperium* (bir eşit, diğeri üzerinde yetki kullanamaz). Bu ilkeye göre, hiçbir devletin, başka bir devletin hukukuna tabi olması beklenemez. İkinci olarak, bir devletin başka bir devletin yargı yetkisine tâbi kılınması, o devletin onurunu ve egemenliğini zedeleyici kabul edilmiştir<sup>69</sup>. Bu bağlamda, *Parlement Belge*<sup>70</sup> davasında Brett, her egemen devletin diğerrinin bağımsızlığına ve haysiyetine saygı göstermesi gerektiğinden söz etmiştir<sup>71</sup>.

<sup>68</sup> Bu ilke, uluslararası hukukta bağımsızlıkların normatif temelini oluşturmakta olup, devlet temsilcilerine tanınan korumanın kişisel bir ayrıcalık değil, görevlerin etkin şekilde yerine getirilmesini sağlamaya yönelik fonksiyonel bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, dokunulmazlıkların kapsamının belirlenmesinde dar yorum ilkesini de beraberinde getirmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Denza (n 50) 39.

<sup>69</sup> Rosalyn Higgins, *Problems and Process: International Law and How We Use It* (1. Bası, Oxford University Press 1994) 116.

<sup>70</sup> *Parlement Belge* davası, yabancı bir devletin mülkiyetindeki bir geminin hukuki statüsü ve bu gemiye tanınacak yargı bağımsızlığının sınırları açısından uluslararası hukukta kurucu nitelikte bir içtihatır. Dava konusu olayda, Belçika Kralı'na ait olan ve posta taşıma hizmetinin yanı sıra ticari amaçlı yolcu ve yük taşımacılığı da yapan *Parlement Belge* adlı geminin, İngiliz karasularında karıştığı bir çarpışma sonrası İngiliz mahkemeleri önünde yargılanıp yargılamayacağı tartışılmıştır. Mahkeme önündeki temel uyuşmazlık, geminin yürüttüğü ticari faaliyetlerin (posta ve ticaret gemisi niteliği), onun bir "kamu gemisi" olarak sahip olduğu dokunulmazlığı ortadan kaldırıp kaldırmayacağı noktasında toplanmıştır. İngiliz Temyiz Mahkemesi, geminin ticari işlevine rağmen Belçika Devleti'nin mülkiyetinde ve kamu hizmetinde olması nedeniyle yargı bağımsızlığından yararlanması gerektiğine hükmetmiştir. Hakim Brett LJ tarafından kaleme alınan gerekçede; her egemen devletin diğerrinin bağımsızlığına ve onuruna saygı göstermesi gerektiği vurgulanarak, "eşitin eşit üzerinde yetkisi yoktur" ilkesine atıf yapılmıştır. Kararda, bir devletin kamu hizmetine tahsis edilmiş malvarlığına yönelik icra veya yargılama girişiminin, o devletin egemenlik haklarını ve onurunu zedeleyeceği, bu nedenle devlet mülkiyetindeki bir aracın (ticari amaçlarla kullanılsa dahi) yabancı bir mahkemenin yargı yetkisine tabi kılınamayacağı belirtilmiştir. Bu yaklaşım, o dönemde "mutlak yargı bağımsızlığı" doktrininin yerleşmesinde en önemli hukuki dayanaklardan biri olmuştur. Ayrıca bkz. The Parlement Belge [1880] 5 PD 197 (CA, 27 February 1880) <https://uniset.ca/other/css/5PD197.html>, Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2026.

<sup>71</sup> Higgins (n 69) 90.

Günümüzde devletlerin yargı bağımsızlığı konusunda genel kabul gören çift yönlü bir ayırım söz konusudur. Bu ayırımın ilk boyutu, devletlerin egemenlik yetkisine dayanarak yürüttükleri faaliyetlere (*acta iure imperii*) ilişkin; ikinci boyut, devletin daha çok bir özel hukuk kişisi gibi davrandığı durumları (*acta iure gestionis*) kapsamaktadır<sup>72</sup>. Bir fiil ya da işlemin bu iki kategoriden hangisine girdiği ise, davaya bakan mahkemenin uyguladığı hukuk kurallarına (*lex fori*) göre belirlenmektedir<sup>73</sup>. Eğer işlem, devletin yalnızca kamu gücü kullanımı çerçevesinde yerine getirdiği bir faaliyeti ifade ediyorsa, bu durumda egemenlik yetkisine dayalı bir işlem olarak değerlendirilir ve yargı bağımsızlığı kapsamında korunur<sup>74</sup>. Buna karşılık, devletin özel

<sup>72</sup> Yargıtay HGK, 299/406, 18.09.1991 tarihli kararı özel hukuk ilişkilerine karşı açılacak davalar ile yargı muafiyetinin farklı olduğu özellikle vurgulanmaktadır. Lübnan Devleti'ni temsilen işlemleri yürüten Lübnan Büyükelçiliği'ne hitaben düzenlenen davetiye, Adalet ve Dışişleri Bakanlıkları aracılığıyla diplomatik yoldan ilgili büyükelçiliğe tebliğ edilmiştir. Yerel Mahkeme, davalı devletin bu ikametgâhının yargı muafiyeti kapsamında bulunduğunu gerekçe göstererek davayı reddetmiştir. Davacının temyiz başvurusu üzerine Özel Daire, devletlerin mahkemeler önünde yargılanmama muafiyetinin egemenlik hakkına dayandığını; bu muafiyetin özel hukuk ilişkilerinden doğan uyuşmazlıklara uygulanamayacağını; 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Kanunu'nun 33. maddesinin de aynı yönde düzenleme getirdiğini belirterek yerel mahkeme kararını bozmuştur. Yerel Mahkeme ise bozma ilamına direnme yönünde karar almıştır. Esas uyuşmazlık, ihtiyaç nedeniyle tahliye talebine dayanmakta olup, davalı devletin yargı muafiyetinden yararlanıp yararlanamayacağı noktasında yoğunlaşmaktadır. 2675 sayılı Kanunu'nun 33. maddesi, yabancı devletin özel hukuk alanındaki işlemlerinden kaynaklanan uyuşmazlıklarda yargı muafiyeti öngörmediğini ve bu durumlarda tebligatların ilgili devletin diplomatik temsilcilerine yapılabileceğini hükme bağlamaktadır. Yabancı bir devletin, özel hukuk şahsı gibi giriştiği işlemler dolayısıyla aleyhine açılan davalar ile diplomatik temsilcilerin muafiyeti karıştırılmamalıdır. Türkiye'nin taraf olduğu Viyana Sözleşmesi ve diğer ikili-multi taraflı antlaşmalar, yalnızca diplomatik temsilcilere yönelik yargı muafiyetini düzenler, temsil ettikleri devlet aleyhine açılan davalar için değil. Bu nedenle yerel mahkemenin direnme kararı usul ve yasaya aykırıdır ve bozma nedenidir. Benzer bir karar Yargıtay 12 HD, 8401/11313, 06.11.1984 tarafından verilmiştir.

<sup>73</sup> Ersin Erdoğan, 'Yabancı Devletin Yargı Bağımsızlığının Sınırları Hakkında Güncel Sorunlar ve Terör Suçları Açısından Yargı Bağımsızlığı' (2016) 65(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 3375, 3377.

<sup>74</sup> Yargıtay 4. Hukuk Dairesi tarafından verilen bir karar, konsolosluk teşkilatlarının yargı bağımsızlığına ilişkin olarak emsal niteliği taşımaktadır. İlgili dava, Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Almanya Federal Cumhuriyeti Hükûmeti arasında imzalanan, Türk şirketlerinde çalışan işçilerin istihdamına yönelik özel sözleşme çerçevesindeki bir anlaşmadan kaynaklanmaktadır. Bu anlaşma kapsamında davacı, İzmir'deki Almanya Başkonsolosluğu'na vize başvurusunda bulunmuştur. Ancak başvurusu üzerine konsolosluk tarafından herhangi bir olumlu ya da olumsuz yanıt verilmemiştir. Davacı bu durumu ticari zarara yol açtığı gerekçesiyle İzmir 6. Asliye Hukuk Mahkemesi'ne taşımış ve tazminat talebinde bulunmuştur. Yerel mahkeme, MÖHUK m. 49/1 (Burada bahsi geçen kanun, 27 Kasım 2007 tarihli ve 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'dur) hükmünü dikkate almaksızın, vize başvurusuna gerekçesiz olarak yanıt verilmemesini haksız fiil olarak değerlendirmiş ve tazminata hükmetmiştir. Kararın ardından davalı Almanya, temyiz yoluna başvurmuştur. Yargıtay ise kararında, vize işlemlerinin hem uluslararası hukuk hem de iç hukuk

hukuk alanında gerçekleştirdiği işlemler ise bu korumadan yararlanamaz<sup>75</sup>. Zira çağdaş milletlerarası hukukta “*acta jure gestionis-acta jure imperii*” ayrımı kabul edilmekte; devlet yalnızca egemenlik yetkisini kullandığı işlemler bakımından yargı bağıışıklığına sahiptir. Bu ilke, MÖHUK’un 49. maddesinde de açıkça benimsenmiştir. Anılan maddeye göre, “*Yabancı devletin özel hukuk ilişkilerinden doğan uyuşmazlıklarda Türk mahkemeleri yargı yetkisine sahiptir*”<sup>76</sup>. Bu çerçevede, yargı bağıışıklığının yalnızca devletlerin kendisine özgü bir koruma olduğu şeklinde sınırlı bir değerlendirme yapılmamalıdır. Devletin iç örgütlenmesindeki kurumları, yabancı ülkelerde bulunan diplomatik temsilcilikleri ile konsolosluk birimleri de gerçekleştirdikleri faaliyetlerin niteliğine bağlı olarak bu bağıışıklıktan yararlanabilmektedir<sup>77</sup>. Ancak devletin yargı bağıışıklığına ilişkin yaklaşımlar zamanla değişim göstermiş; özellikle sınırlı bağıışıklık anlayışının kabul görmesiyle birlikte bu bağıışıklığın kapsamı, artık daha çok “konu bakımından” (*ratione materiae*) esas alınarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte, davalı tarafın bir devlet

---

bakımından devletlerin egemenlik yetkisi çerçevesinde gerçekleştirilen işlemler arasında yer aldığını vurgulamıştır. Buna göre, bir devletin vize başvurusunu reddetmesi, kabul etmesi ya da hiç yanıt vermemesi egemenlik tasarrufunun bir yansımasıdır. Türkiye ile Almanya arasında imzalanan anlaşmada işçilere yönelik bazı ayrıcalıklar tanınmış olsa da bu düzenlemelere aykırı davranılması, vize işlemlerinin özel hukuk kapsamında değerlendirilmesini mümkün kılmamaktadır. Bu nedenle, ortaya çıkan uyuşmazlık MÖHUK m. 49/1 kapsamına girmemekte; işlem, doğrudan Almanya’nın egemenlik yetkisinden kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak Yargıtay, Almanya Devleti’nin ve dolayısıyla İzmir Almanya Başkonsolosluğu’nun yargı bağıışıklığına sahip olduğunu belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yargıtay 4. HD, 10023/13933, 10.09.2013.

<sup>75</sup> Bu konuda Yargıtay 13. HD, 3896/6648, 16.11.1989 sayılı kararı oldukça önemlidir. Tarafların iddia ve savunma beyanlarından anlaşılacağı üzere, kira sözleşmesi davacı ile ABD Konsolosluğu arasında akdedilmiştir. Konsolosluğun ABD’yi temsil etmesi sebebiyle, hukuken kira ilişkisinin davacı ile ABD devleti arasında doğduğu kabul edilmelidir. 2675 sayılı Kanunu’nun 33. maddesi, yabancı bir devletin özel hukuk alanındaki işlemlerinden kaynaklanan uyuşmazlıklarda yargı bağıışıklığına yer olmadığını; böyle durumlarda tebligatların ilgili yabancı devletin diplomatik temsilcilerine yapılabileceğini hükme bağlamaktadır. Kira sözleşmesi, özel hukuk tasarrufu mahiyetinde bir işlemdir. Davacı, bu sözleşmeye aykırı fiilden kaynaklanan “hor kullanma” tazminatı ile telefon kullanımından doğan alacağın ödenmesini talep etmiştir. Buna karşılık davalı, milletlerarası hukuka ve Viyana Antlaşması’na atıfla, bir devletin başka bir devlet tarafından yargılanamayacağı gerekçesiyle bağıışıklık iddiasında bulunmuştur. Somut olayda ise özel hukuk ilişkilerinden doğan uyuşmazlıklarda yargı muafiyeti tanınmayacağına ilişkin istisna hükmü işletilecek, dolayısıyla davanın reddi usul ve yasaya aykırı olup bozma gerektirecektir.

<sup>76</sup> Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 5718, Kabul Tarihi: 27.11.2007, RG 12.12.2007/26728; Hazel Fox ve Philippa Webb, *The Law of State Immunity* (3. Bası, Oxford University Press 2015) 45; Malcolm N Shaw, *International Law* (8. Bası, Cambridge University Press 2017) 645.

<sup>77</sup> Cemal Şanlı, Emre Esen ve İnci Ataman Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk* (11. Bası, Beta Yayınları 2024) 347.

olması durumu, hâlâ ulusal mahkemeler önünde belirli bir ayrıcalık teşkil etmeye devam etmektedir. Bu durum, kişiye bağlı bağışıklık (*ratione personae*) anlayışından uzaklaşmış olsa da devletlerin mahkemeler karşısındaki özel statüsünün sürdüğünü göstermektedir<sup>78</sup>.

Uluslararası teamül hukuku ve uygulamalarında, konsolosluk faaliyetlerinin etkin şekilde yürütülebilmesi amacıyla, kabul eden devletin yargı yetkisi karşısında konsolosluk memurlarına bazı ayrıcalık ve bağışıklıkların tanınması kabul görmüştür. Bununla birlikte, bu ayrıcalık ve bağışıklıkların, kabul eden devletin yargı yetkisiyle dengeli bir şekilde uygulanması önem arz etmektedir. Bu dengeyi sağlamak adına, ağır suç teşkil etmeyen eylemler bakımından konsolosluk görevlilerine ve hizmet personeline kişisel dokunulmazlık tanınmakta; aynı zamanda görevleriyle bağlantılı fiiller bakımından kabul eden devletin yargısına tabi tutulmamaktadırlar. Böylelikle hem konsolosluk görevlerinin sorunsuz icrası sağlanmakta hem de yargı yetkisi ile bağışıklık arasında bir denge gözetilmektedir<sup>79</sup>.

1963 tarihli KİHVS'in "Yargı Bağışıklığı" başlıklı 43. maddesi<sup>80</sup>, konsolosluk memurlarına tanınan yargı bağışıklığını içerik bakımından sınırlı bir şekilde düzenlemiştir. Söz konusu bağışıklık yalnızca, konsolosluk görevlerinin ifasından kaynaklanan fiil ve işlemleri kapsamaktadır. Maddede ayrıca, bağışıklıktan yararlanabilecek kişiler arasına konsolosluk hizmetlileri de dâhil edilerek bu ayrıcalığın kapsamı belirli ölçüde genişletilmiştir. Buna göre, konsolosluk görevlileri ve hizmetlileri, mesleki faaliyetleri dışında gerçekleştirdikleri eylemler bakımından, kabul eden devletin yargı yetkisine tabi tutulmaktadırlar<sup>81</sup>.

1963 tarihli KİHVS'in 43. maddesi, konsolosluk memurları ile idari ve teknik personelin, resmî görevlerini ifa ettikleri sırada gerçekleştirdikleri eylemler bakımından kabul eden devletin yargı yetkisinden muaf olduklarını hükme bağlamıştır. Bu düzenleme, yargı bağışıklığına ilişkin fonksiyonel bir yaklaşımın benimsendiğini göstermektedir<sup>82</sup>. Ancak aynı maddede bu bağışıklığın istisnalarına

<sup>78</sup> Fox ve Webb (n 76) 339.

<sup>79</sup> Hakkı Yaşar, 'Konsoloslara İlişkin Adli Ayrıcalıklar ve Bağışıklıklar' (1982) 8(3) Yargıtay Dergisi 44, 45.

<sup>80</sup> KİHVS m. 43: "1. Konsolosluk memurları ve konsolosluk hizmetlileri, resmî görevlerinin yerine getirilmesi sırasında işledikleri fiillerden dolayı kabul eden Devlet'in adli ve idarî makamlarının yargısına tabi değildirler. 2. Bununla beraber, bu maddenin fıkrası hükümleri a) Bir konsolosluk memurunun veya bir konsolosluk hizmetlisinin açıkça veya zımnen gönderen Devlet'in vekili sıfatıyla akdetmediği bir mukaveleden doğan veya b) Kabul eden devlette bir taşıt aracının, bir geminin veya bir hava taşıtının sebebiyet verdiği zarar yüzünden üçüncü bir kişi tarafından açılan hukuk davalarına uygulanmaz".

<sup>81</sup> Aybay (n 45) 281.

<sup>82</sup> Lee (n 6) 512.

da yer verilmiştir. Burada özellikle belirtilmesi gereken husus, konsoloslara tanınan yargı bağımsızlığının kişisel nitelik taşıdığıdır<sup>83</sup>. Bu bağımsızlık, konsolosun resmî görev çerçevesinde gerçekleştirdiği fiiller sebebiyle şahsı aleyhine dava açılmasının önüne geçmektedir. Öte yandan, konsolosun görev kapsamında gerçekleştirdiği eylemlerden kaynaklanan bir uyuşmazlık söz konusu olduğunda, bu eylemler gönderen devlet adına yapıldığından, bu durumda doğrudan ilgili yabancı devletin yargı bağımsızlığı devreye girmektedir<sup>84</sup>.

Bir konsolosluk görevlisinin belirli bir olayda yargı bağımsızlığına sahip olup olmadığını belirlemek için bazı kriterler dikkate alınmalıdır. En önemli kıstas, ilgili fiilin konsolosluk mensubu ya da hizmetlisi tarafından görev esnasında gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğidir. Bir eylemin “resmî görev kapsamında” yapıp yapılmadığı ise dört farklı yaklaşımla değerlendirilebilir<sup>85</sup>:

I. Konsolosun suçun işlendiği sırada resmî görevli olup olmadığının mahkeme tarafından kendiliğinden belirlenmesi: Ancak bu yöntem teknik bilgi gerektirdiğinden, mahkemenin hatalı bir değerlendirme yapma riski doğabilir.

II. Diplomatik kanallar aracılığıyla sorularak mahkemenin gelen cevaba göre karar vermesi: Bu durumda ise görüş bildiren makamın, fiilen mahkemenin yerine geçmesi gibi bir sorun ortaya çıkabilir.

III. Diplomatik yollarla edinilen bilginin mahkeme tarafından dikkate alınarak hukuki değerlendirmeye tabi tutulması: Bu yöntem, sayılanlar arasında en güvenilir olanıdır. Uygulamada Dışişleri Bakanlığı'nın görüşü ve yargının yaklaşımı da bu yöntemi desteklemektedir.

IV. Uluslararası teamül hukuku açısından ise konsolosun bağlı bulunduğu yabancı misyonun şefinden bilgi alınması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Böyle bir durumda, Adalet Bakanlığı aracılığıyla Dışişleri Bakanlığı'ndan bilgi talep edilmesi ve bu doğrultuda işlem yapılması gerekir.

KİHVS çerçevesinde, gönderen devleti temsilen yapılmayan işlemler bakımından konsoloslara yargı bağımsızlığı tanınmamaktadır. Her ne kadar ilgili madde bu hususu doğrudan ifade etmese de hükmün zıt anlamından hareketle, konsolosların

<sup>83</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. International Court of Justice (n 59) 129. Divan bu kapsamda dışişleri bakanının uluslararası alandaki işlevini ve sahip olduğu dokunulmazlığın kapsamını tespit etmiştir. Divan'a göre; “*diplomatik temsilciler ve konsoloslar gibi, bir devlette devlet başkanı, hükümet başkanı ve dışişleri bakanı gibi üst düzey devlet görevlilerinin de bir başka devlette hem cezai hem de medeni konularda yargı bağımsızlığından yararlanmaları uluslararası hukukta yerleşik bir kural olduğunu*” ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ryngaert (n 66) 129.

<sup>84</sup> Engin Nomer, *Devletler Hususi Hukuku* (22. Bası, Beta Yayıncılık 2017) 439.

<sup>85</sup> Yaşar (n 79) 42.

gönderen devleti temsil ederek ve resmi sıfatla gerçekleştirdikleri işlemlerden ötürü yargı bağıışıklığına sahip oldukları sonucuna ulaşılmaktadır (KİHVS m. 43). Bu yaklaşım ile konsolosun görev kapsamında gerçekleştirdiği sözleşmelerden kaynaklanan uyuşmazlıklarda bizzat kendisine karşı dava açılmasının önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Dolayısıyla bu bağlamda söz konusu olan yargı bağıışıklığı, şahsi değil; temsil edilen devletin hukuki dokunulmazlığının bir yansımasıdır<sup>86</sup>.

Konsolosların yargı bağıışıklığı, ceza ve hukuk davaları açısından yalnızca görevleriyle ilgili konular için dokunulmazlığa sahip olmalarıdır<sup>87</sup>. Diplomatik temsilcilerle karşılaştırıldığında, konsolosların en belirgin özelliği, devlet başkanını veya hükümetini temsilen hareket etme yetkilerinin bulunmamasıdır. Bir diğer önemli fark ise diplomatik temsilcilerin hukuki statüsünü belirleyen kuralların büyük ölçüde teamüle dayanmasına karşın, konsolosların hukuki statüsünün genellikle sözleşmelerle belirlenmesidir<sup>88</sup>.

Uluslararası alanda, konsolosların kabul eden devletin yargı yetkisine tabi olması genel bir kuraldır. Ancak bu kural, bazı hafif nitelikteki suçlar açısından belli ölçüde esnetilmiştir<sup>89</sup>. Ne var ki, bir konsolos ya da konsolosluk görevlisi ciddi bir suç işlediğinde, diğer bireylerde olduğu gibi, bulunduğu devletin ceza yargısı tarafından yargılanabilir ve cezalandırılabilir. Bu duruma örnek olarak, 1917 yılında savaş malzemesi imhasına teşebbüs suçlamasıyla Almanya'nın San Francisco'daki Konsolosu *Franz Popp*'un yargılanması gösterilebilir. Kendisine, görevli olduğu devlette hem hapis hem de para cezası uygulanmıştır<sup>90</sup>. Nitekim yakın tarihli bazı davalar, bu yaklaşımın Türkiye'deki yargı uygulamasında da benimsendiğini göstermektedir. Örneğin, ABD İstanbul Başkonsolosluğu'nda irtibat görevlisi olarak çalışan Metin Topuz, FETÖ'ye yardım suçlamasıyla yargılanmış ve İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından 11 Haziran 2020'de 8 yıl 9 ay hapis cezasına çarptırılmıştır<sup>91</sup>. Aynı şekilde, Nazmi Mete Cantürk adlı konsolosluk çalışanı da benzer suçlamalarla yargılanmış ve İstanbul 27. Ağır Ceza Mahkemesi, 28 Ekim 2020 tarihli kararında 5 yıl 2 ay 15 gün hapis cezası vermiştir. Bu davalarda Türk mahkemeleri,

<sup>86</sup> Çelik (n 14) 567.

<sup>87</sup> Aksar (n 20) 312.

<sup>88</sup> Shaw, (n 76) 415; Yaşar (n 79) 42; Çelik (n 14) 567.

<sup>89</sup> Sen (n 3) 58.

<sup>90</sup> Seha L Meray, *Devletler Hukukuna Giriş* (3. Bası, Ankara Üniversitesi Yayınları 1965) 74-75.

<sup>91</sup> Anadolu Ajansı, 'ABD İstanbul Başkonsolosluğu görevlisi Topuz'a 8 yıl 9 ay hapis cezası' (11 Haziran 2020) <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/metin-topuz-davasinda-karar/1873367>, Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2026.

suç teşkil eden eylemlerin resmi görevle ilgisi bulunmadığı kanaatine vararak bağışıklık tanımamıştır<sup>92</sup>.

Konsolosluk bağışıklıklarının ve devlet organlarının uluslararası alandaki koruma sınırlarını belirleyen güncel yargı içtihatları, bağışıklık rejiminin mutlakiyetçi yorumundan giderek hesap verebilirlik eksenine doğru evrildiğini göstermektedir. Bu bağlamda, devletin egemenliğini temsil eden mekânlar ile devletin ticari/cezaî faaliyetleri arasındaki hukuki ayırım netleşmektedir. UAD'nin Meksika v. Ekvador davasında verdiği ihtiyati tedbir kararı, mekân dokunulmazlığının sınırlarına ilişkin devlet egemenliği lehine çok güçlü bir koruma kalkını çizmiştir. Ekvador güvenlik güçlerinin, eski Devlet Başkan Yardımcısı Jorge Glas'ı tutuklamak amacıyla Meksika'nın Quito Büyükelçiliği'ne zorla girmesi, uluslararası hukukta "kamu düzeni" veya "ağır ceza soruşturması" gibi gerekçelerin dahi diplomatik/konsolosluk mekânlarının dokunulmazlığını askıya alamayacağını ortaya koymuştur. Divan, diplomatik ilişkilerin sürdürülebilmesi için dokunulmazlık ilkesinin kutsal ve mutlak niteliğini yeniden teyit ederek, devletlerin tek taraflı müdahale haklarını kesin bir dille reddetmiştir<sup>93</sup>. Bu durum, konsolosluk binaları yönünden de (1963 Viyana Sözleşmesi m. 31 uyarınca sınırlı yangın/felaket istisnası hariç) mekân dokunulmazlığının devlet pratiklerine karşı korunduğunu gösteren bir parametredir.

Öte yandan, mekân bütünlüğüne sağlanan bu mutlak korumaya karşılık, devletlerin ve onların tüzel kişiliklerinin yargı bağışıklıkları, özellikle Anglo-Amerikan yargı organları tarafından daraltıcı bir yoruma tabi tutulmaktadır. ABD Yüksek Mahkemesi'nin Türkiye Halkbankası A.Ş. v. United States kararı, bu dönüm noktalarından biridir. Mahkeme, Yabancı Devlet Yargı Bağışıklığı Kanunu'nun yalnızca hukuk davalarını kapsadığına, yabancı devletlerin veya onların mülkiyetindeki kamu bankası gibi organların ceza davalarında mutlak bir dokunulmazlığa sahip olmadığına hükmetmiştir<sup>94</sup>. Bu içtihat, devletlerin ticari nitelikteki veya ceza kanunlarını ihlal eden faaliyetlerinin, egemenlik hakkı arkasına gizlenerek yargı denetiminden kaçırılamayacağını göstermesi açısından kritik önemdedir.

Benzer bir daraltıcı yaklaşım, mahkemelerin yetki sınırları bağlamında CC/Devas (Mauritius) Ltd. v. Antrix Corp. Ltd. davasında da devam ettirilmiştir. ABD Yüksek

<sup>92</sup> Bianet, 'ABD Başkonsolosluğu çalışanı Cantürk'e 5 yıl 2,5 ay hapis' (27 Ekim 2020). <https://bianet.org/haber/abd-baskonsoloslugu-calisani-canturk-e-5-yil-2-5-ay-hapis-233475> Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2026.

<sup>93</sup> International Court of Justice, Embassy of Mexico in Quito (Mexico v. Ecuador), Provisional Measures, 23.5.2024, para. 35-42.

<sup>94</sup> U.S. Supreme Court, Türkiye Halkbankası AS v. United States, 598 U.S. 264, 19.4.2023, 268.

Mahkemesi, yabancı bir devlet organına karşı açılan davalarda, “kişisel yargı yetkisi” tesis edilebilmesi için anayasal düzeyde ayrı bir minimum temas testi<sup>95</sup> aranmasına gerek olmadığına karar vermiştir<sup>96</sup>. Bu karar, yabancı devletlerin ve onlara bağlı aparatların, uluslararası ticari uyuşmazlıklarda ve hak ihlallerinde yerel mahkemeler karşısında hesap verebilirliğini kolaylaştırmıştır.

Sonuç olarak, söz konusu güncel içtihatlar birlikte değerlendirildiğinde; uluslararası hukukta devletlerin fiziki misyon alanları ve egemenlik sembolleri üzerindeki dokunulmazlık kararlılıkla sürdürülürken; ticari faaliyetler, ağır suçlar ve finansal uyuşmazlıklar söz konusu olduğunda şahsi ve kurumsal bağışlıkların sınırlandığı, ulusal ve uluslararası yargının müdahale alanının genişlediği açıkça görülmektedir.

Genel olarak, konsolosluk memurları ve hizmetlileri yargı bağışlığına sahiptir. Ancak bu bağışlığın istisnai durumları da mevcuttur. İlk istisna, konsolosluk görevlisinin gönderen devleti temsilen hareket etmeden, ister açık ister örtülü biçimde, bir sözleşmenin tarafı olması hâlinde ortaya çıkar. Bu durumda, kabul eden devlette açılacak davalarda ilgili kişinin yargı bağışlığından faydalanması mümkün değildir (KİHVS m. 43/2-a). Örneğin, özel hukuk sözleşmeleri kapsamında konsolosluk mensubu ya da hizmetlisinin taraf olduğu bir sözleşmeden ya da doğabilecek tazminat yükümlülüklerinden kaynaklanan uyuşmazlıklarda, yargı bağışlığı ileri sürülemez. Böyle bir durumda, konsolosluk personelinin dışa

<sup>95</sup> Amerikan hukukunda “minimum temas” (*minimum contacts*) testi, federal veya eyalet mahkemelerinin kendi sınırları dışındaki (yabancı) bir davalı üzerinde “kişisel yargı yetkisi” tesis edip edemeyeceğini belirleyen anayasal bir ölçüttür. ABD Yüksek Mahkemesi’nin *International Shoe Co. v. Washington*, kararından bu yana uygulanan bu doktrine göre; mahkemenin yabancı bir gerçek veya tüzel kişi üzerinde yetki sahibi olabilmesi için, o kişinin forum devletiyle (davanın açıldığı yerle) adil yargılanma hakkını (*due process*) zedelemeyecek düzeyde belirli, kasıtlı ve asgari bir ilişki/temas kurmuş olması gerekir. Yabancı devletlerin ticari faaliyetleri söz konusu olduğunda bu test, Yabancı Devlet Yargı Bağışlığı Kanunu (*Foreign Sovereign Immunities Act-FSIA*) hükümleriyle kesişmektedir. Nitekim federal mahkemeler uzun süre, yabancı bir devlet organının ticari istisna kapsamında yargılanabilmesi için FSIA’deki yasal şartların yanı sıra, Anayasa’nın Beşinci Değişikliği kapsamında bu “minimum temas” testini de karşılaması gerektiğini savunmuştur. Ancak ABD Yüksek Mahkemesi, 2025 tarihli *CC/Devas* kararında bu yaklaşımı değiştirerek; yabancı devletlerin ve onlara bağlı kurumların (tıpkı ABD içindeki eyaletler gibi) federal anayasal haklar bağlamında birer “kişi” olarak kabul edilemeyeceğine ve dolayısıyla yabancı devletlere karşı açılan davalarda ayrıca bir anayasal minimum temas testi aranmaması gerektiğine hükmetmiştir. Bu içtihat, uluslararası hukukta devletlerin ticari nitelikteki eylemleri nedeniyle yabancı mahkemeler önünde yargılanabilme eşliğini ciddi oranda düşürmüş ve hesap verebilirlik ilkesini güçlendirmiştir. *CC/Devas (Mauritius) Ltd v Antrix Corp Ltd* 145 S Ct 2056 (2025), [efaidnbmnnbpcjpcglclefindmkaj/https://www.supremecourt.gov/opinions/24pdf/23-1201\\_8759.pdf](https://www.supremecourt.gov/opinions/24pdf/23-1201_8759.pdf), Erişim Tarihi: 6 Temmuz 2026.

<sup>96</sup> ibid 12.

yansıttığı davranış biçimi, gönderen devlet adına hareket edip etmediğini belirlemede önemli bir ölçüttür. Kesin bir değerlendirme yapılamayan hâllerde ise, işlemin devlet adına yapıldığı varsayımı esas alınmalıdır<sup>97</sup>. İkinci istisna ise, kabul eden devlet sınırları içerisinde bir kara taşıtı, deniz aracı ya da hava vasıtasının sebep olduğu zararlardan kaynaklanan hukuk davalarıyla ilgilidir (KİHVS m. 43/2-b). Bu gibi durumlarda, ilgili araca ilişkin dava söz konusu olduğunda yargı bağıışıklığı uygulanmaz. Önemli olan husus, taşıtın resmi görev kapsamında kullanılıp kullanılmadığı değil, kabul eden devlet toprakları içinde zarara neden olup olmadığıdır. Dolayısıyla, resmi bir görev sırasında dahi olsa bir taşıtın üçüncü kişiye zarar vermesi halinde, konsolosluk mensubu yargı bağıışıklığından faydalanamaz. Ayrıca, zarar gören kişi ister kabul eden devletin vatandaşı olsun isterse başka bir devletin vatandaşı, bu istisna yine geçerli olacaktır<sup>98</sup>.

Konsolosluk görevlisinin görevini yerine getirirken ceza yasalarının uygulanmasından etkilenmesi mümkün olsa da Viyana Sözleşmesi bireyi değil, konsolosluk işleyişini koruma altına alır. Konsolosluk görevlerinin ifası, suç teşkil eden fiillerin gerçekleştirilmesini gerektirmez. Bu nedenle, söz konusu eylemlerin yargılama yetkisine tabi tutulması, dokunulmazlıkların işlevsel gerekçelendirilmesiyle tamamen uyumludur<sup>99</sup>. Bu yaklaşıma örnek olarak Türkiye’de verilmiş önemli bir karar, Yargıtay 9. Ceza Dairesi’nin 11.11.1969 tarihli içtihadıdır. Söz konusu olayda, Yunanistan Konsolosluğu’nda görevli bir memur, kişisel aracıyla bir vatandaşa çarparak ölümüne neden olmuş; bu olayın resmi görevle ilgisi bulunmadığı gerekçesiyle, konsolosluk mensubunun yargı bağıışıklığından yararlanamayacağına hükmedilmiştir. Yerel mahkemenin verdiği mahkûmiyet kararı, Yargıtay tarafından da onanmıştır. Böylelikle, görev dışı fiillerin cezai sorumluluğa tabi olduğu, yüksek yargı tarafından açıkça ortaya konmuştur<sup>100</sup>.

Diplomatik temsilcilerden farklı olarak, konsolosluk görevlerinde yalnızca meslekten değil, aynı zamanda fahri konsoloslar da yer almaktadır. Genellikle, görev yapılacak devlette ikamet eden iş insanları ya da tüccarlar arasından seçilen fahri konsoloslar, gönderen devletin vatandaşı olmak zorunda değildirler<sup>101</sup>. Bu nedenle, fahri konsoslara sağlanan bağıışıklık ve ayrıcalıklar, meslekten konsoslara tanınanlara kıyasla daha sınırlıdır. 1963 tarihli KİHVS’in 71. maddesi uyarınca, fahri konsoslara

<sup>97</sup> Lee (n 6) 253.

<sup>98</sup> Aybay (n 45) 260.

<sup>99</sup> Milhaupt (n 26) 861.

<sup>100</sup> Yargıtay 2 CD, 6809/7238, 11.11.1969.

<sup>101</sup> Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri* (4. Bası, Beta Yayınevi 1996) 418.

yalnızca görevlerini yürütürken gerçekleştirdikleri resmi işlemler bakımından yargı bağıışıklığı tanınmaktadır<sup>102</sup>.

1963 tarihli KİHVS'in 45. maddesi<sup>103</sup> uyarınca, gönderen devletin konsolosluk mensuplarına tanınan yargı bağıışıklığı hakkında feragat etmesi mümkündür. Bu bağıışıklıklar kişilere tanınmış gibi görünse de feragat etme yetkisi doğrudan gönderen devlete aittir<sup>104</sup>. Bu yetkinin kullanımı ise açık ve yazılı bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Dolayısıyla, gönderen devletin zımni davranışları bağıışıklıktan vazgeçme olarak kabul edilemez. Sözleşme'nin 45. maddesi, bu hususta yazılılık şartını açıkça ortaya koymuştur. Öte yandan, konsolosluk mensubu dava açtığında, bu davayla doğrudan bağlantılı olarak karşı tarafın açacağı karşı davalar veya öne süreceği talepler bağlamında yargı bağıışıklığından yararlanamayabilir. Bununla birlikte, yargı bağıışıklığından vazgeçilmiş olması, doğrudan cebri icra işlemleri için de geçerli değildir; bu tür işlemler için ayrıca ve açıkça feragat edilmesi gerekir<sup>105</sup>.

Konsolosluk temsilcilerinin bağıışıklıkları yalnızca yargı yetkisine karşı koruma ile sınırlı olmayıp, belirli ölçüde icra bağıışıklığını da kapsamaktadır. Bununla birlikte, bu bağıışıklık diplomatik temsilcilerde olduğu kadar geniş değildir; çünkü konsolosluk görevlileri, görev yaptıkları devletle daha yoğun özel hukuk ilişkilerine girebilmektedirler<sup>106</sup>. Bu nedenle KİHVS'in 43. maddesi, konsolosluk görevlilerinin yalnızca "resmî görevlerini yerine getirirken yaptıkları fiiller" bakımından bağıışıklığa sahip olduklarını düzenlerken, icra tedbirlerine karşı da kural olarak sınırlı bir koruma öngörmüştür. Türk hukukunda da devlet mallarının cebri icraya tabi tutulması kural olarak yasaklanmıştır. İcra ve İflas Kanunu'nun<sup>107</sup> 82. maddesi, "devlet mallarının haczedilemeyeceğini" açıkça düzenlemekte; Anayasa Mahkemesi ise bu hükmün devletin kamu hizmetlerini düzenli ve sürekli biçimde yürütmesini sağlamayı

<sup>102</sup> Nomer (n 84) 439.

<sup>103</sup> KİHVS m. 45: "1. Gönderen Devlet, bir konsolosluk mensubu hakkında, 41, 43 ve 44. maddelerde öngörülen ayrıcalık ve bağıışıklıklardan feragat edebilir. 2. Feragat daima açık olmalı ve bu maddenin 3. fıkrasındaki hükümler saklı kalmak üzere, kabul eden Devlet'e yazılı olarak bildirilmelidir. 3. Bir konsolosluk memuru veya bir konsolosluk hizmetlisi, 43. madde uyarınca yargı bağıışıklığından yararlandığı bir konuda bir dava ikame ederse, esas talebe doğrudan doğruya bağlı herhangi bir mukabil talep hakkında yargı başkanlığını ileri süremez. 4. Hukukî veya idarî bir dava ile ilgili olarak yargı bağıışıklığından feragat, kararın uygulanmasına ait tedbirlere ilişkin bağıışıklıktan da feragat edildiği anlamına gelmez. Bunlar için de ayrı bir feragat gereklidir".

<sup>104</sup> Aybay (n 45) 287.

<sup>105</sup> Toluner (n 101) 425.

<sup>106</sup> Denza (n 50) 273.

<sup>107</sup> İcra ve İflas Kanunu, Kanun Numarası: 2004 Kabul Tarihi: 09.06.1932, RG 19.06.1932/2128.

amaçladığını belirterek Anayasa'ya<sup>108</sup> uygun bulmuştur<sup>109</sup>. Buna karşılık, doktrinde İİK m. 82'de öngörülen devlet mallarının haczedilemezliğine ilişkin düzenlemenin yalnızca Türk devlet mallarını kapsadığı, yabancı devlet mallarının ise uluslararası teamül hukuku ve devlet bağımsızlığı ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği kabul edilmektedir<sup>110</sup>. Bu doğrultuda, diplomatik veya konsolosluk görevleriyle bağlantılı olmayan yabancı devlet mallarının, Türkiye'de cebrî icra tedbirlerine konu olabileceği sonucuna varılmaktadır<sup>111</sup>. Uluslararası düzeyde ise bu yaklaşım, uluslararası teamül hukukunda kabul gören "görev bağlantılı malvarlığı" ayrımıyla örtüşmektedir. Nitekim UAD, Tahran'daki Amerika Birleşik Devletleri Diplomatik ve Konsolosluk Personeli Davası (Amerika Birleşik Devletleri v. İran) kararında, konsolosluk binalarına yönelik zorlayıcı tedbirlerin uluslararası yükümlülük ihlali teşkil ettiğini açıkça vurgulamıştır<sup>112</sup>. Dolayısıyla, konsolosluk görevlilerinin icra bağımsızlığı mutlak nitelikte olmayıp, yalnızca resmî görevle bağlantılı mallar bakımından geçerlidir<sup>113</sup>.

### C. Tanıklık Yapma Yükümlülüğü ve Muafiyeti

Konsolosluk bağımsızlıklarının kapsamı ve sınırları, doğrudan görevle bağlantılı olarak belirlenir. Bu çerçevede, bir konsolosluk görevlisi hem ceza hem de hukuk davalarında, iç hukuk, uluslararası hukuk ya da antlaşma hükümleri uyarınca tanıklık yapmak üzere çağrılabilir. Eğer taraflar arasında bu konuda özel bir antlaşma yoksa konsolosların görevleri sırasında edindikleri bilgiler ya da konsolosluk arşivlerinde yer alan belgelerle ilgili tanıklık yapmaktan muaf tutulmaları genel bir kuraldır<sup>114</sup>. Zamanla genel kabul gören uygulama, diplomatların geniş kapsamlı bir şekilde yerel yargı yetkisinden muaf tutulmalarına karşın, konsolosların yalnızca resmi görevleriyle bağlantılı eylemler bakımından bağımsızlığa sahip oldukları yönünde şekillenmiştir. Bir cinayete tanıklık eden diplomat hakkında tanıklık yükümlülüğü doğmazken, aynı durum bir konsolos için geçerli olmayacaktır. Zira bir konsolosun bir cinayete tanıklık

<sup>108</sup> Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kanun Numarası: 2709, Kabul Tarihi: 18.10.1982, RG 09.11.1982/17863 (Mükerrer), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> Erişim Tarihi: 6 Temmuz 2026.

<sup>109</sup> Anayasa Mahkemesi, B. No: 2007/45, 14.03.2007.

<sup>110</sup> Süha Tanrıver, *Medenî Usûl Hukuku* Cilt II (1. Bası, Yetkin Yayınları 2021) 1532.

<sup>111</sup> Serhat Eskiörük, 'Güncel İçtihatlar Işığında Uluslararası Tahkim Kararlarının Devlet Bankaları Aleyhine Cebri İcrasında Bağımsızlık Savunması' (2022) 13(2) İnönü Hukuk Fakültesi Dergisi 290, 296.

<sup>112</sup> International Court of Justice, United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (United States of America v. Iran), Judgment, 24.05.1980, para. 86.

<sup>113</sup> Anthony Aust, *Handbook of International Law* (2. Bası, Cambridge University Press 2010) 188.

<sup>114</sup> Stephen J Werber, 'Consular Officer's Amenability as Witness' (1971) 20(2) Clevelen State Law Review 323.

etmesi halinde, kabul eden devletin hukukuna göre diğer bireyler gibi tanıklık yapması istenebilmektedir<sup>115</sup>.

Kabul eden devletin yetkili mercileri, adli ya da idari yargı süreçlerinde konsolosluk görevlilerini tanıklık yapmak üzere davet edebilir. Bu husus, 1963 tarihli KİHVS'in 44. maddesinde, "Tanıklık yapma yükümlülüğü" başlığı altında ele alınmıştır. Söz konusu maddede "konsolosluk mensubu" ifadesine yer verildiğinden, bu kavram yalnızca konsolosluk memurlarını değil; aynı zamanda hizmetlileri ve yardımcı personeli de kapsar. Konsolosluk mensupları, görevlerini ifa etmeleriyle doğrudan bağlantılı olaylara ilişkin olarak tanıklık yapmayı, ilgili belge ve evrakları ibraz etmeyi veya gönderen devletin iç hukukuna dair konularda bilirkişi sıfatıyla beyanda bulunmayı reddetme hakkına sahiptir (KİHVS m. 44/3). Bu çerçevede özellikle konsolosluk memurlarının, tanıklık yapmayı reddetme yetkisinin diğer konsolosluk mensuplarına kıyasla daha kapsamlı olduğu ifade edilmelidir. Zira konsolosluk memurları, görevleriyle doğrudan ilgili olmayan hususlarda da tanıklıktan kaçınabilirler. Ayrıca, konsolosluk memurunun tanıklık yapmayı reddetmesi durumunda, bu tutumuna karşı herhangi bir zorlayıcı tedbirin ya da başka bir yaptırımın uygulanması hukuken mümkün değildir (KİHVS m. 44/1). Tanıklık talebinde bulunan yetkili makam, konsolosluk memurunun görevlerini yerine getirmesini engelleyecek ya da aksatacak herhangi bir uygulamadan kaçınmakla yükümlüdür (KİHVS m. 44/2). Bu bağlamda, konsolosluk faaliyetlerinin kesintisiz şekilde sürdürülmesini teminen, tanıklık ifadesi, memurun ikametgâhında ya da doğrudan konsolosluk binasında alınabilir. Ayrıca, gerekli görüldüğü takdirde, söz konusu makamın, konsolosluk memurunun yazılı beyanı ile yetinmesi de gerekebilir<sup>116</sup>.

1963 tarihli KİHVS'in 44. maddesinde belirtilen istisnai durumlar haricinde, konsolosluk mensuplarının adli ve idari yargı mercilerince tanıklık yapmak üzere davet edilmesi mümkündür. Anılan maddenin üçüncü fıkrasında öngörülen tanıklıktan çekinme hakkı, yalnızca konsolosluk görevlerinin ifasından doğan olaylarla sınırlıdır. Bu kapsamın dışında kalan durumlarda ise tanıklık yükümlülüğü genel kural olarak geçerlidir. Bununla birlikte, tanıklık yapmayı reddetmesi hâlinde kendisine herhangi bir yaptırım uygulanamayacak olan kişiler yalnızca konsolosluk memurlarıdır. Buna karşılık, konsolosluk hizmetlileri ile diğer yardımcı personelin

<sup>115</sup> John Bernard Quigley, 'Diplomatic and Consular Law in the Age of Empire' (2023) Ohio State Legal Studies Research Paper 784, 8.

<sup>116</sup> Aybay (n 45) 265.

tanıklık yapmaktan imtina etmeleri durumunda, hukuken yaptırıma tabi tutulmaları mümkündür<sup>117</sup>.

Gönderen devlet, bir konsolosluk mensubuna tanınan tanıklık yapma yükümlülüğünden muafiyet hakkından feragat edebilir (KİHVS m. 45/1). Bu feragat işleminin usulü, yukarıda da bahsettiğimiz kişi dokunulmazlığından feragat ilişkisi prosedür ile paralellik arz etmektedir. Buna göre, gönderen devletin söz konusu feragati açık ve yazılı bir beyanla gerçekleştirmesi gerekmektedir. Feragat işlemi sırasında, gönderen devletin kabul eden devletten herhangi bir onay ya da izin alma yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bu bağlamda, feragat beyanının kabul eden devlete bildirilmesi, işlemin geçerliliği açısından yeterli sayılmaktadır.

## SONUÇ

Uluslararası hukukta konsolosluk dokunulmazlıkları, tarihsel olarak devlet egemenliğinin bir uzantısı olarak ortaya çıkmış olmakla birlikte, günümüzde meşruiyetini egemenlik düşüncesinden ziyade işlevsel gereklilik ilkesinden almaktadır. Bu nedenle konsolosluk görevlilerine tanınan bağıışıklık ve ayrıcalıkların amacı, belirli kişilere imtiyaz sağlamak değil; gönderen devletin konsolosluk hizmetlerinin kabul eden devlette etkin, güvenli ve kesintisiz şekilde yürütülmesini temin etmektir. Nitekim 1963 tarihli KİHVS incelendiğinde, diplomatik dokunulmazlıklardan farklı olarak konsolosluk koruma rejiminin daha sınırlı, daha işlevsel ve daha denetlenebilir bir yapıda tasarlandığı görülmektedir.

Çalışmada incelenen normatif çerçeve ve devlet uygulamaları, konsolosluk dokunulmazlıklarının uluslararası hukukta hiçbir zaman mutlak bir koruma alanı olarak kabul edilmediğini ortaya koymaktadır. Konsolosluk görevlilerinin kişi dokunulmazlığı, yargı bağıışıklığı ve bina dokunulmazlığı gibi koruma mekanizmaları, görevin yerine getirilmesiyle doğrudan bağlantılı olduğu ölçüde hukuki korumadan yararlanmaktadır. Özellikle konsolosluk görevlilerinin ağır suçlar bakımından tutuklanabilmesine imkân tanıyan KİHVS m. 41 hükmü ile görev dışı faaliyetlere ilişkin uyuşmazlıklarda yargı bağıışıklığını sınırlayan düzenlemeler, konsolosluk hukukunun temelinde mutlak dokunulmazlık anlayışının değil, fonksiyonel koruma yaklaşımının bulunduğunu açıkça göstermektedir.

Bununla birlikte güncel uluslararası gelişmeler, konsolosluk dokunulmazlıklarının sınırlarının yalnızca sözleşme hükümleriyle değil, aynı zamanda yargısal yorumlar

---

<sup>117</sup> ibid 265.

aracılığıyla da yeniden şekillendiğini ortaya koymaktadır. Özellikle Meksika v. Ekvador davasında uluslararası yargının diplomatik misyon binalarının dokunulmazlığını güçlü biçimde koruyan yaklaşımı ile Halkbank ve CC/Devas kararlarında görülen daha sınırlayıcı bağışıklık anlayışı birlikte değerlendirildiğinde, çağdaş uluslararası hukukun yeknesak bir dokunulmazlık rejimi öngörmediği anlaşılmaktadır. Aksine günümüz uygulaması, dokunulmazlığın türüne, korunan menfaatin niteliğine ve uyuşmazlığın özelliklerine göre farklı yoğunluklarda koruma sağlayan çok katmanlı bir yapıya işaret etmektedir.

Öte yandan Cemal Kaşıkçı olayı, konsolosluk ayrıcalıklarının uluslararası hukukun amacıyla bağdaşmayacak biçimde kullanılmasının doğurabileceği sonuçları bütün açıklığıyla ortaya koymuştur. Bu olay, dokunulmazlıkların devlet görevlilerine hukukun dışında hareket etme serbestisi tanımadığını; aksine bu kurumun meşruiyetinin, yalnızca görevlerin hukuka uygun şekilde yerine getirilmesini güvence altına aldığı ölçüde korunabileceğini göstermiştir. Dokunulmazlıkların ağır suçların gizlenmesi veya insan hakları ihlallerinin soruşturulmasını engellemek amacıyla kullanılması, yalnızca devletler arasındaki güven ilişkisini zedelememekte; aynı zamanda uluslararası hukuk düzeninin normatif temellerini de aşındırmaktadır.

Bu çalışma sonucunda ulaşılan temel tespit, konsolosluk dokunulmazlıklarının geleceğinin mutlak koruma ile sınırsız yargısal müdahale arasında kurulacak dengede yattığıdır. Uluslararası hukukun güncel yönelimi, konsolosluk görevlilerinin görevlerini bağımsız biçimde yerine getirebilmeleri için gerekli güvenceleri korurken, bu korumanın cezasızlığa dönüşmesini önleyecek mekanizmaları da güçlendirme yönündedir. Bu nedenle özellikle ağır suçlar, uluslararası suçlar ve ciddi insan hakları ihlalleri bakımından dokunulmazlıkların kapsamının daha öngörülebilir ölçütlerle belirlenmesi, hem devletlerin egemen eşitliği ilkesinin hem de hukukun üstünlüğü anlayışının birlikte korunabilmesi açısından zorunlu görünmektedir. Nitekim çağdaş uluslararası hukukta dokunulmazlık kurumu giderek daha fazla bir ayrıcalık rejimi olarak değil, hesap verebilirlik ilkesiyle uyumlu şekilde yorumlanması gereken istisnai ve amaçsal bir hukuki mekanizma olarak değerlendirilmektedir.

---

**Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı**

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

**Yazarların Makaleye Olan Katkıları**

Yazar 1'in makaleye katkısı %100'dür.

**Destek Beyanı**

Araştırmada herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

**Çıkar Beyanı**

Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

**Statement Regarding Research and Publication Ethics**

The study has been composed on the basis of the scientific research and the publication ethics rules.

**Authors' Contributions**

Author 1 has contributed %100 to the study.

**Statement Regarding Financial Support**

Author states no funding involved.

**Statement Regarding Conflict of Interest**

Author states no conflict of interest.

---

**KAYNAKÇA**

Akande D ve Shah S, 'Immunities of State Officials, International Crimes, and Foreign Domestic Courts' (2011) 21(4) European Journal of International Law 815-852

Akbulut B, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* 6. Bası, Adalet Yayınevi 2019)

Aksar Y, *Uluslararası Hukuk-I* (1. Bası, Seçkin 2017)

Aust A, *Handbook of International Law* (2. Bası, Cambridge University Press 2010)

Aybay R, *Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk* (1. Bası, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2009)

Bindschedler R L, Buergenthal T ve Doehring K, *Encyclopedia Of Public International Law* (1. Bası, Elsevier 1986)

Bozkurt E, Poyraz Y ve Erdal S, *Devletler Hukuku* (12. Bası, Legem 2023)

Brownlie I, *Principles of Public International Law* (1. Bası, Oxford University Press 2008)

Choi W M, 'Diplomatic and Consular Law in the Internet Age' in Leng C (ed), *Singapore Year Book of International Law* (National University of Singapore Publishing 2006) 117-132

Çelik E, *Milletlerarası Hukuk* (2. Bası, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi 1987)

Dağıstanlı E A, *Uluslararası Hukukta Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıklar* (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 2023)

Denza E, 'Diplomatic and Consular Immunities-Trends and Challenges' in Tom Ruys, Cedric Ryngaert ve Luca Ferro (eds), *The Cambridge Handbook of Immunities and International Law* (Cambridge University Press 2019) 433-451

Erdoğan E, 'Yabancı Devletin Yargı Bağışıklığının Sınırları Hakkında Güncel Sorunlar ve Terör Suçları Açısından Yargı Bağışıklığı' (2016) 65(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 3375-3391

Eskiyörük S, 'Güncel İçtihatlar Işığında Uluslararası Tahkim Kararlarının Devlet Bankaları Aleyhine Cebri İcrasında Bağışıklık Savunması' (2022) 13(2) İnönü Hukuk Fakültesi Dergisi 290-305

Fox H ve Webb P, *The Law of State Immunity* (3. Bası, Oxford University Press 2015)

Gözlügöl S D, 'Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıkların Kötüye Kullanılması' (2013) 19(1) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 99-111

Hofstadter C, *Modern Consuls, Local Communities and Globalization* (Palgrave Pivot Cham 2020)

Higgins R, *Problems and Process: International Law and How We Use It* (1. Bası, Oxford University Press 1994)

International Law Commission, 'Draft Articles on the Law of Treaties with commentaries' (UN Legal, 1966)  
[https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1\\_1\\_1966.pdf](https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_1_1966.pdf)  
Erişim Tarihi: 2 Nisan 2025

Kacou A, 'What is Diplomatic Immunity' (<https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/what-is-diplomatic-immunity.html>), Erişim Tarihi: 16 Nisan 2025.

Kaya İ, *Uluslararası Hukukta Temel Belgeler* (4. Bası, Seçkin 2020)

Lee L T, *Consular Law and Practice* (1. Bası, Oxford University Press 1963)

- Meray S L, *Devletler Hukukuna Giriş* (3. Bası, Ankara Üniversitesi Yayınları 1965)
- Milhaupt C J, 'The Scope of Consular Immunity under the Vienna Convention on Consular Relations: Towards a Principled Interpretation' (1988) 88(4) Columbia Law Review 841-862
- Nomer E, *Devletler Hususi Hukuku* (22. Bası, Beta Yayıncılık 2017)
- Ökçün G, *Konsolosluk İlişkilerinin Kurulması ve Yürütülmesi* (1. Bası, Sevinç Matbaası 1973)
- Özel S, 'Uluslararası Hukuk Açısından Cemal Kaşıkçı Cinayeti' (2022) 27(46) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 169-199
- Pazarcı H, *Uluslararası Hukuk* (24. Bası, Turhan 2025)
- , *Uluslararası Hukuk Dersleri III. Kitap* (4. Bası, Turhan Kitabevi 2005)
- Quigley J B, 'Diplomatic and Consular Law in the Age of Empire' (2023) Ohio State Legal Studies Research Paper 784, 1-25
- Reçber K, *Diplomasi ve Konsolosluk Hukuku* (1. Bası, Dora 2011)
- Ryngaert C, *Jurisdiction in International Law* (2. Bası, Oxford University Press 2015)
- Shaw M N, *International Law* (8. Bası, Cambridge University Press 2017)
- Stewart I G, *Consular Privileges and Immunities* (2. Bası, Columbia University Press 2019)
- Sucharitkul S, 'Immunities from Jurisdiction in Contemporary International Law' (2002) 6 Digital Commons Law <https://digitalcommons.law.ggu.edu/pubs/548/> 700-726 Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2025
- Sur M, *Uluslararası Hukukun Esasları* (9. Bası, Beta 2015)
- Şanlı C, Esen E ve Ataman Fıganmeşe İ, *Milletlerarası Özel Hukuk* (11. Bası, Beta Yayınları 2024)
- Toluner S, *Milletlerarası Hukuk Dersleri* (4. Bası, Beta Yayınevi 1996)
- UN Human Rights Council, *Annex to the Report of the Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions: Investigation into the Unlawful Death of Mr Jamal Khashoggi* (A/HRC/41/CRP.1, 19 June 2019) <https://digitallibrary.un.org/record/3809582?v=pdf> Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2026.

United States Department of State Office of Foreign Missions, 'Diplomatic and Consular Immunity: Guidance for Law Enforcement and Judicial Authorities' (U. S. Department of State) 2011 <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/149734.pdf> Erişim Tarihi: 31 Mart 2025

Ünal Ş, *Uluslararası Hukuk* (1. Bası, Yetkin 2015)

Werber S J, 'Consular Officer's Amenability as Witness' (1971) 20(2) Clevelen State Law Review 323-338

Wouters J, Duquet S ve K Meuwissen, *The Vienna Conventions on Diplomatic and Consular Relations* (1. Bası, Oxford University Press 2013)



# BİRLEŞMİŞ MİLLETLER 2030 SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA GÜNDEMİ BAĞLAMINDA ÖZEL HUKUKUN UYUMLAŞTIRILMASI (\*)

## *Harmonization of Private Law in the Context of the United Nations 2030 Sustainable Development Agenda*

Mehmet Ali AKGÜN (\*\*)

### ÖZET

Sürdürülebilir kalkınma birçok disiplini içine alan geniş kapsamlı bir kavramdır. Pek tabii ki bu disiplinlerden biri de hukuktur. Fakat hukuk doktrinde sürdürülebilir kalkınma çoğunlukla çevre hukuku ve kamu hukuku açısından ele alınmış ve tartışılmıştır. Özel hukuk alanı bu tartışmaların büyük ölçüde dışında kalmıştır ve bu konuda gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler'in 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'ne ilişkin 2025 tarihli gelişme raporuna göre birçok hedefe ilişkin genel olarak yeterli ilerleme sağlanamamış, bazılarında ise gerileme yaşanmıştır. Bu yetersizlik, sürdürülebilir kalkınma gündemine daha geniş bir perspektiften bakılması ve konunun farklı hukuk disiplinleriyle birlikte ele alınması gerektiğine işaret etmektedir. Bu çalışmada sürdürülebilir kalkınma kavramı, özel hukukta uyumlaştırma ile ilişkisi bağlamında ele alınmış ve UNIDROIT, UNCITRAL, HCCH, ICC, EBRD, OHADA gibi kuruluşların özel hukukta uyumlaştırmaya hizmet eden seçili enstrümanlarının, BM Sürdürülebilir

\* Araştırma makalesi.  
(Research Article).

Bu çalışma intihal programında kontrol edilmiş ve hakem denetiminden geçmiştir.

(This article has been checked for plagiarism and peer reviewed).

Gönderim Tarihi (Submitted): 25.04.2026. Kabul Tarihi (Accepted): 01.07.2026.

\*\* Dr.

0009-0002-3653-0145.

Kalkınma Gündemi'nde yer alan amaçlar bakımından belirli koşullar altında anlamlı bir potansiyel taşıdığı tartışılmıştır. 2030'un giderek yaklaştığı şu günlerde bu konunun akademik yazında her geçen gün daha fazla tartışılacağı aşîkârdır.

**Anahtar Kelimeler:** Özel Hukukun Uyumlaştırılması, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, 2030 Gündemi, Birleşmiş Milletler.

## ABSTRACT

Sustainable development is a broad concept encompassing many disciplines. Law is, of course, one of these disciplines. However, in legal doctrine, sustainable development has mostly been examined and discussed from the perspective of environmental law and public law; private law has largely remained outside these discussions, and there is a limited body of scholarship on the subject at both the national and international levels. According to the 2025 progress report on the United Nations 2030 Agenda for Sustainable Development, sufficient progress has generally not been achieved for many of the goals, and regression has occurred in some. This inadequacy indicates that the sustainable development agenda needs to be approached from a broader perspective and addressed together with different branches of law. This study examines the concept of sustainable development in the context of its relationship with harmonization in private law, and discusses that selected instruments of organizations such as UNIDROIT, UNCITRAL, HCCH, ICC, EBRD, and OHADA, which serve harmonization in private law, carry meaningful potential under certain conditions with regard to the goals set out in the UN Sustainable Development Agenda. It is evident that this topic will be discussed increasingly further in the academic literature as 2030 draws nearer.

**Keywords:** Harmonization of Private Law, Sustainable Development Goals, Sustainable Development Targets, 2030 Agenda, United Nations.

## GİRİŞ

Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'ni 2015 yılında kabul etmiştir<sup>1</sup>. 17 ana amaç (Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları-SKA) ve 169

---

<sup>1</sup> United Nations General Assembly, Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, A/RES/70/1 (21.10.2015) <https://docs.un.org/en/A/RES/70/1>. Erişim Tarihi: 07 Temmuz 2026.

alt hedeften oluşan bu program, yoksulluğun sona erdirilmesinden aılıkla mücadele, kapsayıcı büyümeden barış, adalet ve güçlü kurumların tesisine kadar birbirinden oldukça farklı öncelikleri tek bir çatı altında toplamaktadır<sup>2</sup>. Ne var ki, 2025 tarihli BM İlerleme Raporu<sup>3</sup>, hedeflerin önemli bir kısmında yeterli gelişmenin sağlanmadığını ve hatta bazılarında gerileme yaşandığını ortaya koymaktadır<sup>4</sup>. Bu tablo, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinin yalnızca siyasi taahhütlere değil, etkili kurumsal ve hukuki araçların varlığına da bağlı olduğunu göstermektedir<sup>5</sup>.

Bu doğrultuda, bu çalışma, özel hukuk sahasındaki uyumlaştırma enstrümanlarının SKA bakımından taşıdığı potansiyele dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla özel hukukun uyumlaştırılması alanında faaliyet gösteren başlıca uluslararası aktörlere odaklanılacak ve Uluslararası Özel Hukukun Birleştirilmesi Enstitüsü (*International Institute for the Unification of Private Law-UNIDROIT*), Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (*United Nations Commission on International Trade Law-UNCITRAL*), Lahey Milletlerarası Özel Hukuk Konferansı (*Hague Conference on Private International Law-HCCH*) ve diğer bazı aktörler tarafından geliştirilen seçili enstrümanlar incelenecektir.

## I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde incelenecek enstrümanları değerlendirmek için öncelikle bazı temel kavramların açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bu bölümde sırasıyla sürdürülebilir kalkınma kavramı ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ele alınacak, akabinde özel hukuk uyumlaştırmasının kavramsal çerçevesi üzerinde durulacak ve son olarak bu ikisi arasındaki ilişkiye değinilecektir.

### A. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, ilk olarak BM bünyesinde kurulan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 1987 tarihli, Brundtland Raporu olarak da anılan,

<sup>2</sup> 17 ana amaç ve alt hedefler hakkında Türkçe açıklama için bkz. Birleşmiş Milletler, 'Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları çalışmamız' (<https://turkiye.un.org/tr/sdgs>) Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2026.

<sup>3</sup> United Nations, The Sustainable Development Goals Report 2025 <https://unstats.un.org/sdgs/report/2025/> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

<sup>4</sup> Gelişme raporunda bu hususa özgülenmiş bir başlık bulunmaktadır: *Confronting hard truths*.

<sup>5</sup> Steven Malby, 'The Rule of Law and Sustainable Development' (2017) 43(3-4) Commonwealth Law Bulletin 521.

raporunda sistematik bir tanıma kavuşmuştur<sup>6</sup>. Rapora göre sürdürülebilir kalkınma, bugünün ihtiyaçlarını gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama imkânını tehlikeye atmadan karşılayan kalkınmayı ifade etmektedir<sup>7</sup>. Bu tanım, kalkınmanın yalnızca ekonomik büyüme ile özdeşleştirilemeyeceğini ortaya koymaktadır. Sosyal adalet ve çevresel denge, bu çerçevede ekonomik gelişmenin tamamlayıcısı değil, ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir<sup>8</sup>. Brundtland Raporu'ndan 28 sene sonra, 2015 yılında, BM Genel Kurulu'nun benimsediği 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi, bu anlayışı 17 ana amaç ve 169 alt hedeften oluşan somut bir programa dönüştürmüştür<sup>9</sup>.

Söz konusu hedefler arasında yoksulluğun sona erdirilmesi (Yoksulluğa Son, SKA 1), açlığın ortadan kaldırılması (Açlığa Son, SKA 2), kapsayıcı ekonomik büyüme ve insana yakışır iş (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme, SKA 8), sanayi, yenilikçilik ve altyapı (Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı, SKA 9), eşitsizliklerin azaltılması (Eşitsizliklerin Azaltılması, SKA 10), barış, adalet ve güçlü kurumlar (Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar, SKA 16) ve küresel ortaklıkların geliştirilmesi (Amaçlar için Ortaklıklar, SKA 17) bu çalışma kapsamında özellikle öne çıkmaktadır<sup>10</sup>. Bu hedeflerin ortak paydası, finansmana erişim, uyumsuzluk çözümü, kurumsal şeffaflık ve uluslararası iş birliği gibi doğrudan hukuki altyapının kalitesiyle ilişkili alanlara temas etmeleridir<sup>11</sup>.

Öte yandan, BM 2030 Gündemi'nde yer alan sürdürülebilir kalkınma amaçları kendi içinde gerilimler de barındırmaktadır. Mesela, ekonomik büyümeyi önceleyen hedefler ile çevresel sürdürülebilirliği esas alan hedefler her zaman uyumlu sonuçlar doğurmayabilir. Nitekim 2025 tarihli BM İlerleme Raporu, hedeflerin önemli bir bölümünde yeterli ilerleme sağlanamadığını, bir kısmında ise gerileme yaşandığını

<sup>6</sup> World Commission on Environment and Development, Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, UN Doc A/42/427 (1987) <https://digitallibrary.un.org/record/139811?ln=en&v=pdf> Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2026 (Buradan sonra Brundtland Raporu olarak da anılacaktır). Raporun İngilizce versiyonunun 54. sayfasında yer alan tanımın Türkçe çevirisi: *"Bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma."*; Sürdürülebilir kalkınma kavramının kavramsal kapsamı ve tarihsel gelişimi hakkında ayrıca bkz. Aytaç Yüksel ve Duygu Barut, 'Uluslararası Çevre Hukukunda Sürdürülebilir Kalkınma' (2023) 2(3) Çevre, Şehir ve İklim Dergisi 32.

<sup>7</sup> Brundtland Raporu (n 6) 54.

<sup>8</sup> *"They are integrated and indivisible and balance the three dimensions of sustainable development: the economic, social and environmental"* United Nations General Assembly (n 1) 3 para. 5.

<sup>9</sup> ibid 3 para. 5.

<sup>10</sup> Her bir amaç ile ilgili detay için bkz. Birleşmiş Milletler (n 2).

<sup>11</sup> Jaye Ellis ve Dylan Edmonds, 'Coming to Terms with the SDGs: A Perspective from Legal Scholarship' (2023) 36(2) Leiden Journal of International Law 251, 253.

ortaya koymaktadır<sup>12</sup>. Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi bu nedenle yalnızca siyasi iradeye ve ekonomik göstergelerin iyileşmesine değil, işlevsel kurumsal ve hukuki araçların varlığına da bağlıdır<sup>13</sup>.

## B. Özel Hukukta Uyumlaştırma

Özel hukuk alanındaki uyumlaştırma çabaları genellikle iki temel yöntemle hayata geçirilmektedir<sup>14</sup>. Yeknesaklaştırma (*unification*), farklı hukuk sistemlerindeki belirli kuralların tek ve ortak bir düzenlemeyle ikame edilmesini ifade eder<sup>15</sup>. Harmonizasyon (*harmonization*) ise ulusal hukuk sistemlerinin özgünlüğüne dokunmaksızın bu sistemler arasında yeterli düzeyde uyum ve etkileşim sağlamayı hedeflemektedir<sup>16</sup>. Literatürde bu iki kavram arasındaki benzerlikler ve farklılıklar uzun uzadıya tartışılmış, çeşitli tanımlamalar yapılmış ve farklı görüşler dile getirilmiştir<sup>17</sup>. Bu çalışmayı ana ekseninden çıkarmamak adına bu tartışmalara burada değinilmeyecek ve anlamı itibarıyla her iki yöntemi de kapsayan "uyumlaştırma" kavramı, Boodman'ın da ifade ettiği ve benimsediği üzere, "problem çözüme" ile eşanlamli olarak kullanılacaktır<sup>18</sup>.

Uyumlaştırma enstrümanları hukuki bağlayıcılıkları bakımından da ayrışmaktadır. Uluslararası sözleşmeler ve konvansiyonlar, onaylayan devletler açısından bağlayıcı yükümlülükler doğurmakta olup ihlali halinde uluslararası sorumluluk mekanizmalarını harekete geçirebilen kurallar bütünüdür (bağlayıcı hukuk-*hard law*)<sup>19</sup>. Buna karşılık, model kanunlar, rehberler, ilkeler ve uygulama kılavuzları hukuki bağlayıcılıktan yoksun olmakla birlikte devletlere ve uygulamacılara normatif bir referans çerçevesi sunmaktadır (bağlayıcı olmayan

<sup>12</sup> United Nations (n 3) 3.

<sup>13</sup> Malby (n 5) 521.

<sup>14</sup> A Claire Cutler, 'Public Meets Private: The International Unification and Harmonisation of Private International Trade Law' (1999) 13(1) Global Society 25, 35.

<sup>15</sup> ibid 35.

<sup>16</sup> ibid 35.

<sup>17</sup> Emanuela Carbonara ve Francesco Parisi, 'The Paradox of Legal Harmonization' (2007) 132 Public Choice 367, 368; Hans Henrik Edlund, 'The Concept of Unification and Harmonization' in Morgen Fogt (ed), *Unification and Harmonization of International Commercial Law: Interaction or Deharmonization?* (Walters Kluwer 2012) 8.

<sup>18</sup> Martin Boodman, 'The Myth of Harmonization of Laws' (1991) 39(4) The American Journal of Comparative Law 699, 702.

<sup>19</sup> Gregory C Shaffer ve Mark A Pollack, 'Hard vs. Soft Law: Alternatives, Complements, and Antagonists in International Governance' (2010) 94 Minnesota Law Review 706, 717-718.

hukuk-soft law)<sup>20</sup>. Bu ikinci kategorideki enstrümanlar özellikle ulusal hukuk reformlarına ilham kaynağı olmak ve uluslararası uygulamada tutarlılığı teşvik etmek bakımından özgün bir işleve sahiptir<sup>21</sup>. Bağlayıcı hukuk enstrümanları daha güçlü bir uyum mekanizması sunmakla birlikte, müzakere ve onay süreçlerinin katılımı nedeniyle bu enstrümanların benimsenmesi güç olabilir<sup>22</sup>. Bağlayıcı olmayan hukuk enstrümanları ise devletlere daha fazla esneklik tanıdığından daha geniş bir coğrafyada karşılık bulabilmekte; ancak bunların da etkileri gönüllü benimsemeye ve ulusal uygulama kapasitesine bağlı kalmaktadır<sup>23</sup>. Bu çalışmada incelenecek enstrümanlar her iki kategoriden seçilmiş olup değerlendirme bu ayırım gözetilerek yapılacaktır.

### C. Özel Hukukta Uyumlaştırmanın SKA ile İlişkisi

Sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin hukuki tartışmalar genellikle kamu hukuku, çevre hukuku ve uluslararası kamu hukuku çerçevesinde yürütülmüştür<sup>24</sup>. Özel hukukun<sup>25</sup> ve özel hukuktaki uyumlaştırma çabalarının bu süreçteki rolü görece sınırlı biçimde incelenmiştir<sup>26</sup>. Oysa farklı hukuk sistemleri arasında öngörülebilirliğin artması birçok farklı SKA ile ilgili olup ciddi katkılar sağlama potansiyeline sahiptir<sup>27</sup>. Somutlaştırmak gerekirse, teminatlı işlemler hukukundaki bir uyumlaştırma çabası küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansmana erişimini kolaylaştırabilir<sup>28</sup>. Sözleşmeli tarıma ilişkin

<sup>20</sup> Arnold N Pronto, 'Understanding the Hard/Soft Distinction in International Law' (2015) 48 Vanderbilt Law Review 941, 942.

<sup>21</sup> Kenneth W Abbott ve Duncan Snidal, 'Hard and Soft Law in International Governance' (2000) 54(3) International Organization 421, 434.

<sup>22</sup> Shaffer ve Pollack (n 19) 717.

<sup>23</sup> Abbott ve Snidal (n 21) 444-445.

<sup>24</sup> Örneğin bkz. Christina Voigt, *Sustainable Development as a Principle of International Law: Resolving Conflicts Between Climate Measures and WTO Law* (Brill 2009).

<sup>25</sup> Sınırlı sayıdaki çalışmalardan biri için bkz. Axel Halfmeier, 'Nachhaltiges Privatrecht' (2016) 216(5) Archiv für die civilistische Praxis 717-762.

<sup>26</sup> Ralf Michaels, Verónica Ruiz Abou-Nigm ve Hans van Loon, 'Introduction' in Ralf Michaels, Verónica Ruiz Abou-Nigm ve Hans van Loon (eds) *The Private Side of Transforming Our World - UN Sustainable Development Goals 2030 and the Role of Private International Law* (Intersentia 2021) 2-3.

<sup>27</sup> Jeannette M E Tramhel, 'Contributions of Unidroit to Sustainable Development' in Thomas John, Rishi Gulati ve Ben Köhler (eds), *The Elgar Companion to UNIDROIT* (Edward Elgar Publishing 2024) 98.

<sup>28</sup> Bu çalışmanın II. bölümünün B. başlığı altında ele alınan MAC Protokolü ve III. bölümde incelenen MLST. Ayrıca bkz. Mehmet Ali Akgün, *The Success and the Effective Implementation of the Cape Town Convention with a Comparative Analysis of the Securities over Movable Properties among German, English, Turkish Laws, and the Laws of the USA* (Verlag Dr Kovač 2025) 72-88.

ortak standartlar çiftçilerin pazara entegrasyonunu güçlendirebilir<sup>29</sup>. Sınır ötesi uyumsuzluk çözümüne dair ortak kurallar, yatırım güvenliğini artırarak ekonomik faaliyetlerin önündeki belirsizlikleri azaltabilir<sup>30</sup>. Bu örneklerin her biri farklı SKA'larla ilişkilendirilebilir. Ancak bu ilişkinin kendiliğinden SKA'lara katkı sağlayacağı varsayımından kaçınmak gerekmektedir. İlgili enstrümanın yeterince geniş bir devlet çevresince benimsenmesi, ulusal hukuk sistemlerine etkin biçimde aktarılması ve içeriğinin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarının dengeli biçimde gözetilmesi bu katkının ön koşullarından bazıları olarak gösterilebilir<sup>31</sup>. Mesela standartlaştırılmış tarımsal yatırım sözleşmeleri her ne kadar bu alanda hukuk güvenliğine katkı sağlama potansiyeline sahipse de çevresel bozulma veya sosyal güç asimetrisi gibi sorunları kendiliğinden çözemez<sup>32</sup>. Bu çalışmada incelenen enstrümanlar, bu sınırlar gözetilerek değerlendirilmeye çalışılacaktır.

## **II. UNIDROIT ENSTRÜMANLARININ ANALİZİ**

İsminden de anlaşılacağı üzere UNIDROIT, özünde özel hukukta yeknesaklaştırma (*unification*) amacıyla kurulmuştur. Bununla birlikte UNIDROIT'in kurucu statüsünün 1. maddesine göre UNIDROIT'in amaçları arasında özel hukukta harmonizasyon (*harmonization*) da yer almaktadır<sup>33</sup>. Bu yaklaşıma paralel olarak, uyumlaştırma kavramının bu çalışmada hem yeknesaklaştırmayı hem de harmonizasyonu kapsayacak şekilde, *Boodman*'ın da ifade ettiği üzere bir problem çözme metodu olarak kullanılacağı belirtilmişti<sup>34</sup>. Bu kısa açıklama ışığında, bu bölümde UNIDROIT tarafından geliştirilen enstrümanların tamamı değil, sürdürülebilir kalkınma amaçları bakımından daha önemli ve öncelikli olduğu değerlendirilen enstrümanlar

<sup>29</sup> Bu çalışmanın II. bölümünün A. başlığı altında ele alınan LGCF Rehberi ve ALIC Yatırım Rehberi.

<sup>30</sup> Bu çalışmanın IV. bölümünde incelenen HCCH.

<sup>31</sup> United Nations General Assembly (n 1) 3.

<sup>32</sup> United Nations Conference on Trade and Development-Trade and Development Board, Principles for Responsible Agricultural Investment that Respects Rights, Livelihoods and Resources: A Discussion Note (UN Doc TD/B/C.II/CRP.3, 16 April 2010) 3.

<sup>33</sup> UNIDROIT'in Kurucu Statüsünün 1. maddesinde belirtildiği üzere, kurumun temel amacı, devletlerin ve devlet gruplarının özel hukuklarının uyumlaştırılması ve koordinasyonuna yönelik yöntemleri incelemek ve bu doğrultuda çeşitli devletler tarafından yeknesak özel hukuk kurallarının benimsenmesine kademeli olarak zemin hazırlamaktır, bkz. <https://www.unidroit.org/about-unidroit/institutional-documents/> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

<sup>34</sup> Bu çalışmanın I. bölümünün B. başlığı altında.

incelenecektir<sup>35</sup>. Bu çerçevede, 2015 tarihli Sözleşmeli Tarıma İlişkin Hukuki Rehber (*Legal Guide on Contract Farming*-LGCF Rehberi) ile 2021 tarihli Tarım Arazisi Yatırım Sözleşmelerine İlişkin Hukuki Rehber (*Legal Guide on Agricultural Land Investment Contracts*-ALIC Yatırım Rehberi) ve 2001 tarihli Taşınır Donanım Üzerindeki Uluslararası Teminatlara İlişkin Cape Town Konvansiyonu (*Cape Town Convention on International Interests in Mobile Equipment*-CTC) ile CTC'ye ek olan Madencilik, Tarım ve İnşaat Ekipmanına İlişkin Hususlara Dair Protokol (*Protocol to the Convention on International Interests in Mobile Equipment on Matters Specific to Mining, Agricultural and Construction Equipment*-MAC Protokolü) ele alınacak<sup>36</sup>. Bu enstrümanların seçilmesinin sebebi BM 2030 programı kapsamında özel bir öneme sahip olan SKA 2 (Açlığa Son) başta olmak üzere SKA 1 (Yoksulluğa Son) ve SKA 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme) gibi birçok SKA ile ilgili ciddi katkı sağlama potansiyeline sahip olmalarıdır<sup>37</sup>.

Pek çok yoksul ve gelişmekte olan ülkede başlıca gelir kaynağının tarımsal üretime dayanması, bu hedefe yönelik katkıların önemini daha da artırmaktadır<sup>38</sup>. Şöyle ki, adil tarımsal yatırım politikalarının oluşturulması, sözleşmeli üretim modellerinin işlevselliği, yüksek teknoloji tarım ekipmanlarını edinirken düşük maliyetli finansmana erişimin sağlanması gibi hususlar gıda güvenliğinin temini bakımından büyük önem taşımaktadır<sup>39</sup>. UNIDROIT'in yukarıda zikredilen enstrümanları bu ihtiyaçlara cevap vermeyi amaçlamaktadır<sup>40</sup>. Bu suretle farklı hukuk sistemleri arasında uyumlaştırmayı teşvik ederek sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı sağlama potansiyeline sahiptir<sup>41</sup>.

<sup>35</sup> UNIDROIT'in sürdürülebilir kalkınmaya katkılarına ilişkin yapılan bir diğer çalışma için bkz. Tramhel, (n 27).

<sup>36</sup> LGCF Rehberi ile ALIC Yatırım Rehberi *soft law* niteliğindeki araçlardır. *Hard law* niteliğindeki araçlar ise CTC ile CTC'nin farklı ekipman tiplerine özgü dört ek protokolünden biri protokolü olan MAC Protokolüdür, bkz. Akgün (n 28) 1-4.

<sup>37</sup> Tramhel (n 27) 99-108.

<sup>38</sup> Nepal örneği için bkz. Lokendra Nath Yogi, Tara Thalal ve Sarada Bhandari, 'The Role of Agriculture in Nepal's Economic Development: Challenges, Opportunities, and Pathways for Modernization' (2025) 11(2) Heliyon; Tramhel (n 27) 103-104.

<sup>39</sup> International Fund for Agricultural Development, *Rural Development Report 2021: Transforming Food Systems for Rural Prosperity* (IFAD 2021) 48; Tramhel (n 27) 99-100.

<sup>40</sup> UNIDROIT resmî sitesi için bkz. <https://www.unidroit.org/sustainable-development/#1456405893720-a55ec26a-b30a> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

<sup>41</sup> Tramhel (n 27) 104-109.

## A. Bağlayıcı Olmayan Enstrümanlar (*Soft Law Instruments*)

Sözleşmeli tarım, üretim öncesinde alıcı ile çiftçi arasında kurulan ve ürünün fiyatını, miktarını, kalite standartlarını ve teslimat koşullarını önceden belirleyen bir tarımsal üretim ve pazarlama modelidir<sup>42</sup>. Bu modelin etkin kullanılmasıyla küçük ölçekli çiftçiler büyük ve modern üretim ağlarına dahil olmakta, gelirleri ve teknik desteğe erişim imkânları artmaktadır<sup>43</sup>. Sözleşmeli üretim sayesinde çiftçiler ile sözleşme tarafı işletmeler arasında ticari açıdan adil ve istikrarlı ilişkiler kurulabilmektedir<sup>44</sup>. Diğer bir ifadeyle, söz konusu sözleşmenin muhteviyatına da bağlı olmak kaydıyla, işlevsel bir sözleşmeli üretim modeli tarımsal verimliliğin artırılmasına, gıda güvenliğinin iyileştirilmesine ve dolaylı olarak kırsal göçün önlenmesine katkı sağlamaktadır<sup>45</sup>. Sözleşmeli tarımın bu ve benzeri faydaları sebebiyle birçok uluslararası kuruluş ve devlet, sözleşmeli tarıma ilişkin farklı üretim modellerine ilgi göstermektedir<sup>46</sup>. Keza, UNIDROIT 2010 yılından bu yana sürdürülebilir tarımsal kalkınma alanında özel hukukun oynadığı kilit role yoğun biçimde odaklanmaktadır. Bu amaçla UNIDROIT diğer uluslararası kuruluşlarla da iş birlikleri yapmıştır<sup>47</sup>. Somutlaştırmak gerekirse, 2015 yılında UNIDROIT, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (*Food and Agriculture Organization of the United Nations-FAO*) ve Birleşmiş Milletler Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (*The International Fund for Agricultural Development of the United Nations-IFAD*) tarafından hazırlanan Sözleşmeli Tarıma İlişkin Hukuki Rehber (LGCF Rehberi), sözleşmeli üretim ilişkisinin müzakere aşamasından sözleşmenin kurulmasına ve uygulanmasına kadar uzanan süreci ele almakta ve yaygın sözleşme hükümlerine ilişkin açıklamalar sunmaktadır<sup>48</sup>. Bu

<sup>42</sup> FAO internet sitesinde yer alan tanım için bkz. <https://www.fao.org/in-action/contract-farming/en/> Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2026.

<sup>43</sup> Tramhel (n 27) 104-105. Sözleşmeli üretim ilişkilerinde çiftçiler ile sözleşmenin diğer tarafını oluşturan işletmeler (*contractors*) yer almakta olup tarafların menfaatleri farklıdır. Keiji Otsuka, Yuko Nakano ve Kazushi Takahashi, 'Contract Farming in Developed and Developing Countries' (2016) 8 Annual Review of Resource Economics 353, 354.

<sup>44</sup> Tramhel (n 27) 104.

<sup>45</sup> Henry D Gabriel, 'Unidroit's Work in Contract Farming and Land Investment in the Broader Context of Agricultural Development and Food Security' (2018) 23 Uniform Law Review 270, 273.

<sup>46</sup> H Holly Wang, Yanbing Wang ve Michael S Delgado, 'The Transition to Modern Agriculture: Contract Farming in Developing Economies' (2014) 96(5) American Journal of Agricultural Economics 1257.

<sup>47</sup> Tramhel (n 27) 104.

<sup>48</sup> UNIDROIT resmî sitesi bkz. UNIDROIT, FAO ve IFAD, 'Legal Guide on Contracting Farming' (<https://www.unidroit.org/instruments/contract-farming/>, 2015) Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026. Konuya ilişkin kapsamlı bir çalışma için ayrıca bkz. A Bryan Endres ve Jessica Guarino, 'The Role of Unidroit and the Development of Legal Structures to Support Contract Farming' *The Elgar Companion to UNIDROIT* (Edward Elgar Publishing 2024).

yönüyle, LGCF Rehberi, sözleşmeli üretim alanındaki hukuki sürecin ve uygulamaların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır<sup>49</sup>. Sözleşmeli üretim tarafları ile devletler veya diğer uluslararası kuruluşlar yeni politikalar geliştirirken bu rehberden bir referans noktası olarak istifade edebilmektedir<sup>50</sup>. Diğer bir ifadeyle, LGCF Rehberi, sözleşmeli üretim düzenlemelerine ilişkin olarak hem sözleşme tarafları açısından hem de yasa koyucu veya politika belirleyiciler tarafından kullanılabilir<sup>51</sup>. İç hukuktaki adaptasyon ve uygulama başarısına da bağlı olmak kaydıyla, LGCF Rehberi bu yönüyle özellikle küçük çaplı gıda üreticilerinin üretim kaynaklarına ve gıda sistemlerine erişimini hedefleyen SKA 2.3<sup>52</sup> açısından büyük bir potansiyele sahiptir<sup>53</sup>. Bununla birlikte, *soft law* niteliğindeki bu rehberin katkısı gönüllülük esasına dayandığı için benimsenmesinin ve ulusal politikalara yansıtılmasının kapsamına bağlı olarak değişkenlik gösterecektir<sup>54</sup>.

İkinci olarak, 2021 tarihli ALIC Yatırım Rehberi, sürdürülebilir tarımsal kalkınma alanında UNIDROIT tarafından geliştirilen diğer bir enstrümandır<sup>55</sup>. Rehberin arka planında, tarım sektörüne yönelik yatırım talebinin son yıllarda belirgin biçimde artması yatmaktadır<sup>56</sup>. Gıda güvenliği kaygısıyla hareket eden devletler, bu talebi karşılamak için büyük tarım arazilerinin kullanım hakkını uzun vadeli sözleşmelerle yatırımcılara devretmektedir<sup>57</sup>. Farklı ihtiyaçları karşılamak üzere çeşitli yatırım sözleşmesi modelleri bulunmakla birlikte, tüm bu modellerin ortak özelliği, tarım

<sup>49</sup> Gabriel (n 45) 274-277.

<sup>50</sup> Tramhel (n 27) 105.

<sup>51</sup> Gabriel (n 45) 278.

<sup>52</sup> SKA 2.3: "2030'a kadar tarımsal verimliliğin ve özellikle kadınlar, yerli halklar, çiftçilikle uğraşan aileler, göçebe çobanlar ve balıkçılar olmak üzere küçük çaplı gıda üreticilerinin toprağa, diğer verimli kaynaklara ve girdilere, bilgiye, finansal hizmetlere, piyasalara ve değer temini ve tarım dışı istihdam olanaklarına güvenli ve eşit erişiminin sağlanması aracılığıyla gelirlerinin iki katına çıkarılması" Çevirinin yer aldığı internet sitesi için bkz. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/acliga-son/> Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026. Orijinal metnin yer aldığı internet sitesi için [https://sdgs.un.org/goals/goal2#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal2#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026.

<sup>53</sup> Tramhel (n 27) 105-106; Jeannette M E Tramhel, 'SDG 2: Zero Hunger' *The Private Side of Transforming our World: UN Sustainable Development Goals 2030 and the Role of Private International Law* (Intersentia 2021) 80-81.

<sup>54</sup> LGCF Rehberi, önsöz (preface).

<sup>55</sup> ALIC Yatırım Rehberi, giriş bölümünün birinci paragrafında sürdürülebilir kalkınma amaçlarına atıf yapmaktadır: "Intro. 1. More responsible investment, particularly in agriculture, is needed to achieve the Sustainable Development Goals (SDGs)2 which aim to improve human lives while protecting the environment." <https://www.unidroit.org/instruments/agriculture/alic/> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

<sup>56</sup> Tramhel (n 27) 106-107; Gabriel (n 45) 271.

<sup>57</sup> Lorenzo Cotula, Sonja Vermeulen, Rebeca Leonard ve James Keeley, *Land Grab or Development Opportunity? Agricultural Investment and International Land Deals in Africa* (IIED/FAO/IFAD 2009) 4-5.

arazileri üzerinde yatırımcılara genellikle geniş kapsamlı kullanım hakları tanımlarındır<sup>58</sup>. Örneğin; Angola, Mozambik ve Zambiya’da Çin devlet şirketleri ile yapılan ve on binlerce hektarlık arazileri kapsayan yatırım anlaşmaları yatırımcılara bu araziler üzerinde uzun süreli kullanım, üretimi organize etme, ürünleri ihraç etme, altyapı kurma ve belirli ölçüde araziyi fiilen kontrol etme imkânı tanıyan kapsamlı haklar sağlamıştır<sup>59</sup>. Yatırım sözleşmelerine konu olan arazilerin genişliği, bu sözleşmelerin sürelerinin genelde çok uzun olması ve yatırımcılara tanınan kapsamlı kullanım hakları da dikkate alındığında, doğal olarak bu sözleşmeler bazı riskleri de beraberinde getirmektedir<sup>60</sup>. Nitekim ALIC Yatırım Rehberi’nde de birçok tarımsal arazi yatırım sözleşmesinin yeterli danışma süreçleri işletilmeksizin, şeffaflık ve hesap verebilirlikten uzak biçimde müzakere edildiği ifade edilmektedir<sup>61</sup>. ALIC Yatırım Rehberi, bu durumun meşru arazi kullanım haklarının ihlaline yol açabildiğini, sosyal, çevresel ve ekonomik risklerin yeterince dikkate alınmaması sonucunu doğurabildiğini de peşinen kabul etmektedir<sup>62</sup>.

Bu riskler nedeniyle yatırım sözleşmeleri haklı olarak önemli tartışmalara yol açmıştır<sup>63</sup>. Nitekim, Brundtland Raporu’nda da ifade edildiği üzere, sürdürülebilir kalkınmanın en büyük zorluklarından biri, *“bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama imkânını tehlikeye atmadan karşılayabilmektir”*<sup>64</sup>. Bu bağlamda geliştirilen ALIC Yatırım Rehberi, UNIDROIT Uluslararası Ticari Sözleşmeler İlkeleri (*UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*-UPICC) ve yukarıda incelenen LGCF Rehberi üzerine inşa edilmiş olup, uluslararası düzeyde kabul gören bazı ilkelerin uygulamaya geçirilmesini amaçlamaktadır<sup>65</sup>. Bu ilkeler arasında FAO tarafından 2012’de hazırlanan Ulusal Gıda Güvenliği Bağlamında Arazi, Balıkçılık ve Ormanlara İlişkin Mülkiyet (Tasarruf) Rejimlerinin Sorumlu Yönetişimine Dair Gönüllü Rehber İlkeler (*Voluntary Guidelines on the Responsible Governance of Tenure of Land, Fisheries and Forests in the Context of National Food Security*-VGGT), Dünya Gıda Güvenliği Komitesi (CFS) tarafından 2014’te hazırlanan Tarım ve Gıda Sistemlerinde Sorumlu Yatırım İlkeleri (*Principles for Responsible Investment in Agriculture and Food Systems*-CFS RAI İlkeleri) ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları

<sup>58</sup> Gabriel (n 45) 280.

<sup>59</sup> Yuezhou Yang, ‘Varieties of Chinese Capital in African Agriculture: A Bounded Improvisation Analysis’ (2025) 195 World Development 107091.

<sup>60</sup> Tramhel (n 27) 106.

<sup>61</sup> ALIC Yatırım Rehberi (n 55) 14.

<sup>62</sup> ibid 14.

<sup>63</sup> Yang (n 59) 107091.

<sup>64</sup> Brundtland Raporu (n 6) 54; Ayrıca bkz. Oya Boyar, ‘Anayasa ve Sürdürülebilir Kalkınma’ (2021) 78(4) İstanbul Hukuk Mecmuası 1921, 1931.

<sup>65</sup> ALIC Yatırım Rehberi (n 55) 10.

Konseyi tarafından 2011'de hazırlanan İş Dünyası ve İnsan Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Rehber İlkeleri (*United Nations Guiding Principles-UNGP*)<sup>66</sup> yer almaktadır<sup>67</sup>.

Bu çerçevede ALIC Yatırım Rehberi, farklı devletlerin hukuk sistemlerindeki farklı yatırım sözleşmesi uygulamalarına ilişkin ortak standartlar oluşturarak uyumlaştırmaya katkı sağlama potansiyeline sahip olduğu gibi, ayrıca sürdürülebilir tarımsal yatırımların desteklenmesi yoluyla gıda güvenliğinin sağlanmasına yönelik sürdürülebilir kalkınma amaçlarına da katkı sağlayabilir<sup>68</sup>. Şöyle ki, kronolojik olarak ALIC Yatırım Rehberi'nden daha eski olan VGGT ve CFS RAI İlkeleri, mülkiyet ve kullanım haklarının korunması, gıda güvenliğinin sağlanması ve çevrenin korunması hassasiyetleri ile tarımsal yatırımların teşvik edilmesi için çeşitli standartlar ortaya koymaktadır<sup>69</sup>. Bununla birlikte ALIC Yatırım Rehberi, önceki uluslararası ilkelerden farklı olarak yalnızca genel standartlar ortaya koymakla yetinmemekte, yatırım sözleşmelerinin hazırlanması ve müzakere edilmesi sürecine ilişkin daha somut bir uygulama çerçevesi de sunmaktadır<sup>70</sup>. ALIC Yatırım Rehberi özellikle taraflar arasında risklerin dengeli dağıtılması, yerel toplulukların sürece katılımının sağlanması, çevresel ve sosyal etkilerin sözleşme hükümlerinde dikkate alınması, şeffaflığın artırılması ve yatırımcının yükümlülüklerinin açık biçimde düzenlenmesi bakımından ayrıntılı yönlendirmeler içermektedir<sup>71</sup>. ALIC Yatırım Rehberi bu pratikliği sayesinde ulusal politikaların geliştirilmesi, sosyal sorumluluğun güçlendirilmesi, hak sahiplerinin bilgilendirilmesi gibi konularda farklı aktörler tarafından kullanılabilir bir enstrüman niteliğindedir<sup>72</sup>.

Bu yönüyle farklı hukuk sistemlerinde yatırım sözleşmesi uygulamalarına ilişkin ortak standartlar oluşturarak uyumlaştırmayı teşvik eden ALIC Yatırım Rehberi, özellikle sürdürülebilir tarımsal üretim sistemlerinin geliştirilmesini hedefleyen SKA 2.4<sup>73</sup> ile

<sup>66</sup> United Nations Human Rights Council, *Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations 'Protect, Respect and Remedy' Framework*, (UN Doc. A/HRC/17/31 2011).

<sup>67</sup> ALIC Yatırım Rehberi (n 55) 9; Tramhel (n 27) 106-107.

<sup>68</sup> UNIDROIT resmî sitesi <https://www.unidroit.org/sustainable-development/#1739982207392-e934b5a6-457b> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

<sup>69</sup> FAO, VGGT (2012) para. 3A. 2022 tarihli revize versiyon için bkz. <https://openknowledge.fao.org/items/609a716c-464c-4454-9222-78f5e7cd23f7> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026; CFS, CFS RAI İlkeleri (2014) İlke 1, 5 ve 6.

<sup>70</sup> Tramhel (n 27) 107.

<sup>71</sup> ALIC Yatırım Rehberi (n 55) para. 2.12-2.18, 3.14-3.25, 9.01-9.18.

<sup>72</sup> ALIC Yatırım Rehberi (n 55) 12.

<sup>73</sup> SKA 2.4: "2030'a kadar sürdürülebilir gıda üretimi sistemlerinin güvence altına alınması ve üretimi ve üretkenliği artıran, ekosistemlerin sürdürülmesine yardımcı olan, iklim değişikliğine, aşırı hava koşullarına, kuraklığa, sellere ve diğer felaketlere uyum sağlama kapasitesini güçlendiren ve toprak

ilgili olarak katkı sağlama potansiyeline sahiptir<sup>74</sup>. Bununla birlikte, bu katkının kendiliğinden oluşmayacağını da vurgulamak gerekir. Zira her tarımsal yatırımın sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlayacağı varsayımı tartışmaya açıktır. Tarımsal yatırımlar çevresel açıdan toprağın bozulması ile yoğun su tüketimi, sosyal açıdan sözleşmeli üretim ilişkilerindeki güç asimetrisi ve ekonomik açıdan kapsayıcılık eksikliği gibi riskler barındırabilmektedir<sup>75</sup>. ALIC Yatırım Rehberi, bu riskleri tümüyle ortadan kaldırmamakla birlikte, uluslararası düzeyde kabul görmüş ilkeleri (VGGT, CFS RAI, UNGP) somut sözleşme standartlarına dönüştürerek söz konusu risklerin yönetimi için bir çerçeve sunmaktadır. Dolayısıyla ALIC Yatırım Rehberi'nin katkısı, tarımsal yatırımların kendiliğinden sürdürülebilir kılınmasından değil, bu yatırımların daha sorumlu bir zemine oturtulması için gerekli hukuki araçları sağlamasından kaynaklanmaktadır<sup>76</sup>.

LGCF Rehberi ve ALIC Yatırım Rehberlerine tamamlayıcı olması planlanan<sup>77</sup> Tarımsal İşletmelerin Hukuki Yapısına İlişkin Rehber (*Collaborative Legal Structure of Agricultural Enterprises-CLSAE*) ise tarımsal işletmelerin hukuki yapılanmasına ilişkin ortak standart yaklaşımlar geliştirmeyi hedeflemektedir<sup>78</sup>. Henüz tamamlanmamış bir çalışma olması nedeniyle CLSAE hakkında yeteri kadar çalışma yapılamamış olsa da UNIDROIT'in tarıma bütüncül bir perspektiften yaklaştığını ve *soft law* araçlarını birbirini tamamlayan bir sistem olarak tasarladığını göstermesi bakımından kayda değerdir.

---

*kalitesini devamlı olarak artıran dayanıklı tarım uygulamalarının hayata geçirilmesi". Çevirinin yer aldığı internet sitesi için <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/acliga-son/> Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026. İngilizce orijinal metnin yer aldığı internet sitesi için [https://sdgs.un.org/goals/goal2#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal2#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026.*

<sup>74</sup> ALIC Yatırım Rehberi (n 55); VGGT, paragraf 1.1; CFS RAI İlkeleri, İlke 1.

<sup>75</sup> Cotula, Vermeulen, Leonard ve Keeley (n 57) 73-90.

<sup>76</sup> Tramhel (n 27) 99-103.

<sup>77</sup> UNIDROIT Study LXXX C- Preparation of an International Guidance Document on Collaborative Legal Structures for Agricultural Enterprises <https://www.unidroit.org/work-in-progress/legal-structure-of-agri-enterprise/> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

<sup>78</sup> UNIDROIT resmî internet sitesinde sunulan raporlar ve projeye ilişkin verilerden çalışmanın tarımsal işletmelerin yapısına ilişkin referans bir rehber oluşturmayı amaçladığı anlaşılmaktadır, bkz. <https://www.unidroit.org/work-in-progress/legal-structure-of-agri-enterprise/> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026; CLSAE henüz tamamlanmadığı için bu çalışmada kendisine daha fazla yer ayrılmayacaktır sadece sürdürülebilir kalkınma amaçları ve uyumlaştırma ile alakasına istinaden buraya kadarki kısa izahatla iktifa edilecek, bkz. Tramhel (n 27) 108.

## B. Bağlayıcı Enstrümanlar (*Hard Law Instruments*)

Yatırım sözleşmelerinde finansman yükünü ağırlıklı olarak yatırımcı, tarım sözleşmelerinde ise daha güçlü konumdaki taraf olan alıcı firma (*contractor*) üstlenmektedir<sup>79</sup>. Ancak herhangi bir sözleşme ilişkisine dahil olmayan bağımsız çiftçiler için finansmana erişim noktasında imkânlar çok daha kısıtlıdır<sup>80</sup>. Modern ekipmanlara erişimin güçleşmesi ve finansman imkânlarının yetersiz kalması, tarım sektörünün modernleşme hızını ve verimliliğini doğrudan olumsuz etkilemektedir<sup>81</sup>. İşte bu noktada UNIDROIT tarafından geliştirilen CTC ile MAC Protokolü, tarımsal mobil ekipmanların finansmanı açısından önemli bir rol oynamaktadır<sup>82</sup>. CTC ve ona ek olan MAC Protokolü, alacaklılar açısından iç hukuka göre daha etkin bir koruma sağlayarak alacaklarına ilişkin riski azaltmakta ve buna bağlı olarak oluşan güven ortamı sayesinde daha düşük faiz oranlarıyla finansmana erişimi kolaylaştırmaktadır<sup>83</sup>.

Bu çalışmanın kaleme alındığı tarihte, MAC Protokolü'ne ilaveten CTC'nin farklı ekipman tiplerine özgü üç ayrı protokolü daha bulunmaktadır<sup>84</sup>. Bu protokollerin tamamı, CTC ile birlikte, ilgili protokol kapsamında ekipmanlar üzerindeki teminatların korunmasına yönelik uyumlaştırılmış bir hukuki çerçeve oluşturmayı amaçlamaktadır<sup>85</sup>. Ayrıca, bu teminatların kurulan veya kurulacak uluslararası tescil sistemine kaydedilmesi öngörülmektedir<sup>86</sup>. Borçlunun temerrüdü halinde,

<sup>79</sup> Charles Eaton ve Shepherd Andrew, 'Contract Farming: Partnerships for Growth' (2001) 145 FAO Agricultural Services Bulletin 2-5.

<sup>80</sup> ibid 2-4.

<sup>81</sup> Gabriel (n 45) 271; Tramhel (n 27) 99.

<sup>82</sup> CTC'nin başarısı hakkında bkz. Akgün (n 28). MAC Protokolü'nün yıllık küresel ekonomik etkisinin gelişmekte olan ülkelerde 23 milyar, gelişmiş ülkelerde ise 7 milyar ABD doları olduğu öngörülmektedir. UNIDROIT resmi internet sitesi <https://www.unidroit.org/sustainable-development/> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

<sup>83</sup> Akgün (n 28) 153-158; Mark J Sundahl, 'The Cape Town Approach: A New Method of Making International Law' (2005) 44 Columbia Journal of Transnational Law 339.

<sup>84</sup> 2001 tarihli Uçak Donanımına İlişkin Hususlara Dair Protokol (Protocol to the Convention on International Interests in Mobile Equipment on Matters specific to Aircraft Equipment-Uçak Protokolü); 2007 tarihli Demiryolu Taşınır Donanımına İlişkin Hususlara Dair Protokol (Luxembourg Protocol to the Convention on International Interests in Mobile Equipment on Matters specific to Railway Rolling Stock-Lüksemburg Protokolü); 2012 tarihli Uzay Varlıklarına İlişkin Hususlara Dair Protokol (Protocol to the Convention on International Interests in Mobile Equipment on Matters specific to Space Assets-Uzay Protokolü).

<sup>85</sup> CTC önsöz; Akgün (n 28) 72-88.

<sup>86</sup> Hava aracı sicili şu an faal olup milyonlarca kayıt barındırmaktadır. MAC Protokolü Madde XIV-The Supervisory Authority and the Registrar <https://www.internationalregistry.aero/ir-web/> Erişim Tarihi: 07 Temmuz 2026.

uluslararası sicil sistemine kaydedilen uluslararası teminat hakkı (*international interest*)<sup>87</sup>, alacaklıya (*creditor*) olağanüstü ayrıcalıklar tanıyarak alacağını ivedilikle tahsil etme veya üzerinde uluslararası teminat tesis edilen ekipmanı geri alma imkânı sağlamaktadır<sup>88</sup>. CTC'nin ve ek protokollerinin alacaklıya bu denli korunaklı bir sistem kurması doğal olarak borçluya da daha düşük risk hesaplamalarına maruz kalarak düşük faizle finansmana erişim imkânı sağlamaktadır<sup>89</sup>.

Bu yönüyle CTC ve MAC Protokolü, tarım sektöründe teminatlı finansman alanında görece standartlaştırılmış kurallar oluşturarak uyumlaştırmayı teşvik etmekte ve özellikle sermayeye erişimin kolaylaştırılması potansiyelinden dolayı küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansal hizmetlere erişimini hedefleyen SKA 8.3<sup>90</sup> ile işlevsel bir bağ taşımaktadır<sup>91</sup>.

<sup>87</sup> Akgün (n 28) 89-93. Tanımlar başlıklı CTC madde 1'de ifade edildiği üzere "*international interest*" alacaklının sahip olduğu güvenceyi ifade eder. CTC Türkiye'de 2011 yılında 6192 sayılı kanunla onaylanıp yürürlüğe girmiştir. CTC'nin Türkçe metninde "*international interest*" ifadesi "uluslararası teminat" olarak çevrilmiştir. Türkçe tercüme UNIDROIT resmi sitesinde erişime açıktır, bkz. <https://www.unidroit.org/instruments/security-interests/cape-town-convention/cape-town-convention-translations/> Erişim Tarihi: 07 Temmuz 2026.

<sup>88</sup> Akgün (n 28) 158-174. CTC maddeler 8-15.

<sup>89</sup> Bu bağlamda taraf devletlerdeki borçluların bu ekonomik avantajlardan faydalanabilmeleri için bulundukları ülkenin indirim uygulanacak ülkeler listesinde (*Cape Town Discount List*) yer alması gerekmektedir. Bu listede yer almanın koşulu ise sadece sözleşmeye ve protokole taraf olmak değil aynı zamanda bu indirim için şart koşulan deklarasyonları yapmış olmak ve iç hukukta ilgili değişiklikleri eksiksiz tamamlamış olmaktır. Mesela Hava Aracı Protokolü bağlamında OECD (*Organisation for Economic Co-operation and Development*) *Aircraft Sector Understanding*'de (ASU) yer alan belirli deklarasyonların (*qualifying declarations*) yapılmış olması gerekmektedir. OECD ASU'nun 2026 tarihli en güncel versiyonu (*OECD, Arrangement on Officially Supported Export Credits, OECD/LEGAL/5005*) OECD'nin internet sitesinde takip eden bağlantı üzerinde erişime açıktır, bkz. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-5011> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026. Ayrıca CTC'nin sağladığı bu ayrıcalıklar hakkında bir eleştiri için bkz. Nuray Ekşi, 'Taşınır Donanım Üzerindeki Uluslararası Teminatlar Hakkında Cape Town Konvansiyonu ve Bu Konvansiyona Ek Protokoller' (2020) 78(3) İstanbul Hukuk Mecmuası 1387. Ekşi, çalışmasının sonuç kısmında, CTC'nin sağladığı ayrıcalıklardan bazılarının mülkiyet hakkı ve adil yargılanma hakkının ihlali olabileceğine dikkat çekmektedir. Ayrıca bkz. Akgün (n 28) 158-174.

<sup>90</sup> SKA 8.3: "*Üretim faaliyetlerinin, insana yakışır istihdam yaratmanın, girişimciliğin, yaratıcılık ve yenilikçiliğin desteklendiği kalkınma odaklı politikaların desteklenmesi ve finansal hizmetlere erişim yoluyla mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin resmiyet kazanmalarının ve büyümelerinin teşvik edilmesi*". Çevirinin yer aldığı internet sitesi için bkz. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/insana-yakisir-is-ve-ekonomik-buyume/>. Orijinal metin için bkz. [https://sdgs.un.org/goals/goal8#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal8#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026.

<sup>91</sup> Bununla birlikte MAC Protokolü henüz yürürlüğe girmediğinden tarım ekipmanları özelinde bu katkı şimdilik potansiyel düzeyde kalmaktadır, bkz. Tramhel (n 27) 101; Akgün (n 28) 153-155.

### III. UNCITRAL ENSTRÜMANLARININ ANALİZİ

UNCITRAL, BM Genel Kurulu'nun uluslararası ticaret hukukuna odaklanan tali bir organıdır ve hedefi ticaret hukukunun modernleştirilmesi ve uyumlaştırılmasıdır<sup>92</sup>. Bu bölümde UNCITRAL'ın sırasıyla şu üç enstrümanı incelenecektir: 2016 tarihli Teminatlı İşlemlere İlişkin Model Kanun (*Model Law on Secured Transactions*-MLST), 2021 tarihli Mikro ve Küçük İşletmelerin İflasına İlişkin Yasama Rehberi (*Legislative Guide on Insolvency Law for Micro and Small Enterprises*-MSE İflas Rehberi)<sup>93</sup> ve 1996 tarihli Elektronik Ticarete İlişkin Model Kanun (*Model Law on Electronic Commerce*-MLEC).

Birçok hukuk sisteminde teminat türleri birbirinden farklı düzenlemelerle yönetilmektedir. Taşınır rehni, ticari işletme rehni, alacak temliki ve finansal kiralama gibi teminat araçlarının her biri ayrı kanun hükümlerine, ayrı tescil mekanizmalarına ve ayrı öncelik kurallarına tâbi tutulmaktadır<sup>94</sup>. Bu parçalı yapı içinde alacaklı, hangi varlığın hangi rejime girdiğini belirlemek ve her bir teminat türü için farklı usul gerekliliklerini yerine getirmek zorunda kalmaktadır. Söz konusu durum hem işlem maliyetlerini artırmakta hem de hukuki öngörülebilirliği zedelemektedir<sup>95</sup>. Bu dağınık yapı, özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler için bir sorun oluşturmaktadır<sup>96</sup>. Zira bu işletmelerin malvarlıkları genellikle envanter, alacak ya da fikri mülkiyet haklarından veya haklarında düzenleme bile bulunmayan dijital varlıklardan

<sup>92</sup> United Nations General Assembly Resolution 2205 (XXI), 17 Aralık 1966; Ayrıca bkz. UNCITRAL resmî internet sitesi: "About UNCITRAL" <https://uncitral.un.org/en/about> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

<sup>93</sup> UNCITRAL (2021) *Legislative Guide on Insolvency Law for Micro and Small Enterprises*- İki belgeden oluşmaktadır: UNCITRAL'ın 54. oturumunda (Temmuz 2021) kabul edilen asıl tavsiye metni ile İflas Hukuku Çalışma Grubu'nun (Working Group V) 59. oturumunda (Aralık 2021) tamamlanan açıklayıcı yorum. İkisi tek bir yayım olarak basılmış; aynı zamanda UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law'un Beşinci Bölümü olarak da kabul edilmiştir.

<sup>94</sup> Orkun Akseli, 'International Harmonisation of Credit and Security Laws: The Way Forward' in M. Andenas ve C B Andersen (eds), *The Theory and Practice of Harmonisation* (Edward Elgar 2012) 551, 561; Mehmet Ali Akgün, 'Mülkiyet Kavramının Sınırlarının Belirsizliği ve Teminat Hukukuna Yansımaları' (2024) 218 Terazi Hukuk Dergisi 10, 14-15.

<sup>95</sup> Akseli (n 94) 555-556.

<sup>96</sup> Louise Gullifer ve Ignacio Tirado, 'A Global Tug of War: A Topography of Micro-Business Financing' (2017) 81 Law and Contemporary Problems 109-110.

oluştugu için mevcut hukuki çerçeve finansmana erişimi fiilen güçleştirmektedir<sup>97</sup>. Buna karşılık birçok hukuk sistemi, kredi teminatı bakımından hâlen taşınır rehni gibi belirli malvarlığı unsurlarına ve çoğu zaman zilyetliğin devrine dayanan klasik teminat modellerine öncelik vermektedir<sup>98</sup>. Bu durum, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ekonomik değeri olan malvarlıklarını etkin biçimde teminat göstermelerini güçleştirmekte ve finansmana erişimlerini fiilen sınırlandırmaktadır<sup>99</sup>. Diğer taraftan, *Akseli* ve *Neo*, teminatlı işlemler hukukunun (*secured transactions law*) mülkiyet hukuku, borçlar hukuku ve iflas hukuku kesişiminde yer almasının bu sahada yapılacak köklü değişimleri zorlaştırdığını ifade etmekte ve reformun ancak UNCITRAL gibi uluslararası kuruluşlar aracılığıyla yukarıdan aşağıya bir yaklaşımla hayata geçirilebildiğini vurgulamaktadır<sup>100</sup>. Bu tespit, *Sjef van Erp* tarafından ileri sürülen “*petrification*” (taşlaşma) argümanı ile de örtüşmektedir. *Van Erp*’e göre, özellikle eşya hukuku alanında sistem içi tutarlılık kaygısı, hukuk kurallarının katılaşmasına ve değişime karşı direnç göstermesine yol açmakta; bu durum, teminatlı işlemler gibi birden fazla hukuk dalının kesiştiği alanlarda reform girişimlerini daha da zorlaştırmaktadır<sup>101</sup>.

Kısmen bu dağınıklığa son vermek üzere kabul edilen MLST’de<sup>102</sup>, geniş bir yelpaze ile maddi (*tangible*) ve maddi olmayan (*intangible*) varlık gruplarının birçoğu üzerinde tesis edilecek teminat haklarını birleşik, işlevsel ve kapsamlı (*uniform*) bir yaklaşımla düzenlemektedir<sup>103</sup>. Ayrıca, zilyetliğin devrini gerektirmeyen (*non-possessory*) teminat haklarının kurulmasına imkân tanımakta, alacaklılar arasındaki öncelik (*priority*) kurallarını netleştirmekte ve aleni teminat sicillerinin oluşturulmasını hedeflemektedir<sup>104</sup>. Böylece MLST, kredi verenlerin riskini azaltmayı

<sup>97</sup> Orkun Akseli, ‘Financial Inclusion, Access to Credit, and Sustainable Finance: What Role for the UNCITRAL Model Law on Secured Transactions?’ (2021) 84(1) *Law and Contemporary Problems* 181, 189.

<sup>98</sup> Akseli (n 94) 560-561; Akgün (n 94) 15.

<sup>99</sup> Gullifer ve Tirado (n 96) 117; Akseli (n 97) 188-189.

<sup>100</sup> Orkun Akseli ve Dora Neo, ‘Comparative Perspectives on Secured Transactions: UCC Article 9, the UNCITRAL Model Law and Reform Efforts’ (2025) 18(1) *Law and Financial Markets Review* 1, 2-3.

<sup>101</sup> Sjef Van Erp, *Comparative Property Law the Oxford Handbook of Comparative Law* (Oxford University Press 2019) 1032; Akgün (n 94) 18.

<sup>102</sup> UNCITRAL, MLST (2016) Chapter I. Scope of application and general provisions. Madde 1 ve Madde 2 (p).

<sup>103</sup> Spyridon V Bazinas, ‘The UNCITRAL Model Law on Secured Transactions: Preparation and Implementation Issues’ (2025) 18(1) *Law and Financial Markets Review* 29.

<sup>104</sup> UNCITRAL, MLST (2016) Chapter V. Priority of a security right, madde 29-51.

ve işlem maliyetlerini düşürmeyi amaçlamaktadır. İç hukukta benimsenip etkili bir şekilde tatbik edilmesi durumunda, finansmana erişimi nispeten kolaylaştırma potansiyeline sahiptir<sup>105</sup>.

UNCITRAL'in kendi değerlendirmesine göre MLST, teminatlı finansman alanında şeffaf ve tutarlı bir yapı oluşturarak krediye erişilebilirliği artırmayı ve kredi maliyetlerini düşürmeyi hedeflemektedir<sup>106</sup>. Bu hedefler gerçekleştiği ölçüde MLST, küçük ve orta ölçekli işletmelerin kayıt dışılıktan çıkarılmasını ve finansal hizmetlere erişimini hedefleyen SKA 8.3<sup>107</sup> ve sürdürülebilir altyapı ve yenilikçiliği öngören SKA 9.1<sup>108</sup> açısından anlamlı bir işlev üstlenebilecek niteliktedir. Ne var ki, bu potansiyelin fiilen hayata geçtiğini söylemek için henüz erken ve temkinli olmak gerekmektedir. Model Kanun, kabul edildiği günden bu yana oldukça sınırlı bir coğrafyada karşılık bulmuştur<sup>109</sup>. Resmî UNCITRAL verilerine göre Avustralya, Kolombiya, Fiji, Kenya, Yeni Zelanda, Nijerya, Papua Yeni Gine, Filipinler ve Zimbabve gibi ülkelerde MLST ile uyumlu veya benzer bir yaklaşımı benimseyen reform süreçleri görülmektedir. Bununla birlikte, aynı veriler Avustralya, Kolombiya, Yeni Zelanda ve Papua Yeni Gine'deki reformların doğrudan MLST'nin kabulüne değil, Model Kanun'dan daha önce benimsenmiş benzer işlevsel teminat yaklaşımına dayandığını da ortaya koymaktadır. Ayrıca küresel finans mimarisine yön veren büyük Avrupa ekonomileri ile Amerika Birleşik Devletleri bu tablonun henüz dışında durmaktadır<sup>110</sup>. Dolayısıyla

<sup>105</sup> United Nations, *UNCITRAL Practice Guide to the Model Law on Secured Transactions* (UN Publications 2020) 2.

<sup>106</sup> ibid 2-6.

<sup>107</sup> SKA 8.3: "Üretim faaliyetlerinin, insana yakışır istihdam yaratmanın, girişimciliğin, yaratıcılık ve yenilikçiliğin desteklediği kalkınma odaklı politikaların desteklenmesi ve finansal hizmetlere erişim yoluyla mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin resmiyet kazanmalarının ve büyümelerinin teşvik edilmesi" Çevirinin yer aldığı internet sitesi için bkz. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/insana-yakisir-is-ve-ekonomik-buyume/>. Orijinal metin için bkz. [https://sdgs.un.org/goals/goal8#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal8#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026.

<sup>108</sup> SKA 9.1: "Herkes için uygun fiyatlı ve eşitliğe dayalı bir erişime vurguda bulunarak ekonomik kalkınmayı ve insanların esenliğini desteklemek için bölgesel ve sınırlararası altyapıyı kapsayan kaliteli, güvenilir, sürdürülebilir ve dayanıklı altyapıların oluşturulması". Çevirinin yer aldığı internet sitesi için bkz. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/sanayi-yenilikcilik-ve-altyapi/> Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026. Orijinal metin için bkz. [https://sdgs.un.org/goals/goal9#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal9#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026.

<sup>109</sup> [https://uncitral.un.org/en/texts/securityinterests/modellaw/secured\\_transactions/status](https://uncitral.un.org/en/texts/securityinterests/modellaw/secured_transactions/status) Erişim Tarihi: 07 Temmuz 2026.

<sup>110</sup> [https://uncitral.un.org/en/texts/securityinterests/modellaw/secured\\_transactions/status](https://uncitral.un.org/en/texts/securityinterests/modellaw/secured_transactions/status) Erişim Tarihi: 07 Temmuz 2026.

MLST'nin krediye erişim ve finansman maliyetleri üzerindeki etkisini somut biçimde ölçmek bugün itibarıyla güçlüğüne korumaktadır. Tüm bu çekincelere karşın MLST, özellikle hukuk sistemleri gelişme sürecinde olan devletler bakımından modern teminatlı işlemler hukukunun nasıl kurgulanması gerektiğine dair önemli bir normatif çerçeve sunmaya devam etmektedir<sup>111</sup>.

Diğer taraftan, finansmana erişim problemin yalnızca bir boyutunu oluşturmaktadır. Küçük işletmelerin daha kırılgan olduğu nokta, mali güçlüğüne düşüklerinde karşılarına çıkan hantal ve pahalı iflas süreçleridir<sup>112</sup>. UNCITRAL'ın küçük işletmelere ilişkin oluşturduğu düzenleme serisinin bir parçası olan 2021 tarihli MSE İflas Rehberi, tam da bu noktada MLST'yi tamamlayan bir işlev üstlenmektedir<sup>113</sup>. Küçük ve mikro işletmeler dünya genelinde işletmelerin büyük çoğunluğunu oluşturduğu için istihdam, tedarik zinciri ve girişimcilik açısından kritik bir işleve sahiptirler<sup>114</sup>. Ne var ki mali sıkıntıya düşüklerinde karşılarına çıkan iflas süreçleri yüksek maliyetli, karmaşık ve usul bakımından katıdır ve bu işletmelerin kendilerine has yapısal özelliklerini gözetmemektedir<sup>115</sup>. Bu yetersizlik pratikte ağır sonuçlar doğurmakta söz konusu işletmeler mali güçlükler altında ezilmekte ve borç sarmalına girerek kayıt dışına sürüklenmektedir<sup>116</sup>. MSE İflas Rehberi, küçük ve mikro ölçekli

<sup>111</sup> Bir önceki bölümde incelenen CTC ile kıyaslandığında, her iki aracın birbirini tamamladığı görülmektedir. Zira CTC, yüksek değerli ve hareketli donanımlara özgülenmiş bir tescil ve icra çerçevesi sunarken, MLST genel nitelikteki taşınır varlıkları kapsayan daha geniş bir uyumlaştırma işlevi üstlenmektedir. Aralarında birçok farklılık doğal olarak bulunmaktadır. Mesela, CTC'nin ve Hava Aracı Protokolünün kayıt sistemi üzerinde teminat tesis edilecek şey üzerine (ayırt edici unsurları belirtilerek) kaydedilir (mesela uçak). Fakat UNCITRAL Model Law'ın öngördüğü kayıt sistemi Amerikan sistemine (*Uniform Commercial Code Article 9*) benzer bir şekilde teminatı borçlu üzerine kaydeder, bkz. Akgün (n 28) 89-93; Akgün (n 94) 16-18.

<sup>112</sup> Aurelio Gurra Martinez, 'Implementing an Insolvency Framework for Micro and Small Firms' (2021) 30(1) *International Insolvency Review* 46, 48.

<sup>113</sup> UNCITRAL'ın küçük işletmelere ilişkin diğer enstrümanlarından bazıları: UNCITRAL, Mikro, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Krediye Erişimine İlişkin Rehber (*Guide on Access to Credit for Micro-, Small and Medium-sized Enterprises* 2023); Sınırlı Sorumlu İşletmelere İlişkin Yasama Rehberi (*Legislative Guide on Limited Liability Enterprises* 2021); Mikro ve Küçük İşletmelerin İflasına İlişkin Yasama Rehberi (*Legislative Guide on Insolvency Law for Micro- and Small Enterprises* 2021); Ticaret Siciline İlişkin Temel İlkeler Hakkında Yasama Rehberi (*Legislative Guide on Key Principles of a Business Registry* 2018).

<sup>114</sup> OECD, *Financing SMEs and Entrepreneurs 2024: An OECD Scoreboard* (OECD Publishing 2024) 15-17.

<sup>115</sup> UNCITRAL, MSE İflas Rehberi, (Preface) Giriş; Louise Gullifer and Ignacio Tirado, 'Financing Micro-Businesses and the UNCITRAL Model Law on Secured Transactions' (2017) 22 *Uniform Law Review* 642.

<sup>116</sup> MSE İflas Rehberi: <https://uncitral.un.org/en/ilmse> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

işletmelere özgü basitleştirilmiş bir iflas rejimine ilişkin tavsiyeler sunarak mahkeme süreçlerini, bürokratik yükü ve maliyetleri minimize ederek bu işletmelerin standart prosedürler karşısındaki yapısal dezavantajını gidermeyi hedeflemektedir<sup>117</sup>.

SKA açısından MSE İflas Rehberi, girişimciliğin desteklenmesi, kayıt dışılığın önüne geçilmesi ve küçük ölçekli işletmelerin teşvik edilmesini amaçlayan SKA 8.3<sup>118</sup> ile örtüşmektedir. Ayrıca mali güçlüğü düşen küçük işletmeciler için adil bir çıkış yolu sunması bakımından fırsat eşitliğini ve ekonomik katılımı engelleyen yapısal eşitsizliklerin giderilmesini hedefleyen SKA 10.3<sup>119</sup> ile de işlevsel bir bağ taşımaktadır. Ancak bu katkının gerçekleşmesi rehberin ulusal iflas mevzuatına etkin biçimde yansıtılmasına bağlıdır. MLST ile birlikte değerlendirildiğinde MSE Rehberi, UNCITRAL'in küçük işletmelerin tabi olduğu hukuk kurallarını bütüncül bir perspektifle iyileştirme yaklaşımını açıkça ortaya koymaktadır. MLST bu işletmelerin finansmana erişimini kolaylaştıran bir araç olarak işlev görürken (*ex ante*), MSE İflas Rehberi mali sıkıntı anında adil ve işlevsel bir çıkış mekanizması sunmaktadır (*ex post*). İkisi bir arada düşünüldüğünde, küçük işletmeler için yaşam döngüsünün iki ucunu kapsayan bütüncül bir tablo ortaya çıkmaktadır<sup>120</sup>.

Öte yandan, ticari ilişkilerin giderek dijital bir zemine taşınması, UNCITRAL'in elektronik ticaret alanındaki çalışmalarını sürdürülebilir kalkınma perspektifinden ele almayı kaçınılmaz kılmaktadır. Bu alandaki temel araç 1996 tarihli MLEC'dir. Bu Model Kanunun günümüzden otuz yıl önce kabul edilmiş olması, UNCITRAL'in bu alana verdiği önemi yansıtmaktadır<sup>121</sup>. Her ne kadar, ulusal hukuk sistemlerindeki kâğıt belge ve ıslak imza zorunluluklarından kaynaklanan gereksiz bürokrasiyi ortadan kaldırmayı hedefleyen teknik bir metin olarak değerlendirilebilirse de

<sup>117</sup> MSE İflas Rehberi. Takip eden başlık altında: Key objectives of a simplified insolvency regime.

<sup>118</sup> SKA 8.3: "Üretim faaliyetlerinin, insana yakışır istihdam yaratmanın, girişimciliğin, yaratıcılık ve yenilikçiliğin desteklendiği kalkınma odaklı politikaların desteklenmesi ve finansal hizmetlere erişim yoluyla mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin resmiyet kazanmalarının ve büyümelerinin teşvik edilmesi".

<sup>119</sup> SKA 10.3: "Ayrımcılığa dayalı yasaların, politikaların ve uygulamaların ortadan kaldırılması ve bu bağlamda uygun mevzuatın, politikaların ve eylemlerin desteklenmesi yoluyla eşit fırsatlar sunulması ve eşitsizliklerin azaltılması". Çeviri için bkz. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/esitsizliklerin-azaltilmasi/> Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2026. Orijinal metin için bkz. [https://sdgs.un.org/goals/goal10#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal10#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2026.

<sup>120</sup> Gurrea Martinez (n 112) 46-50.

<sup>121</sup> UNCITRAL resmi sitesi: [https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/modellaw/electronic\\_commerce](https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/modellaw/electronic_commerce) Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2026.

MLEC'nin asıl fonksiyonu, *Sorieul, Clift ve Estrella-Faria*'nın da ifade ettiği üzere, farklı hukuk sistemlerinin elektronik ticaret konusunda buluşabileceği ortak normatif bir zemin işlevi görmesidir<sup>122</sup>. MLEC bugüne kadar 88 devlet ve 171 yargı sahasında yürürlüğe giren mevzuata doğrudan kaynaklık etmiştir<sup>123</sup>.

MLEC aynı zamanda kendisinden sonraki dönemde geliştirilen enstrümanlar için bir referans noktası olmuştur. 2001 tarihli Elektronik İmzalara İlişkin Model Kanun (*Model Law on Electronic Signatures*), 2005 tarihi Uluslararası Sözleşmelerde Elektronik İletişimlere İlişkin BM Sözleşmesi (*United Nations Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts*), 2022 tarihli Kimlik Yönetimi ve Güven Hizmetlerine İlişkin Model Kanun (*Model Law on the Use and Cross-border Recognition of Identity Management and Trust Services*) ve 2024 tarihli Otomatik Sözleşme Yapımına İlişkin Model Kanun (*Model Law on Automated Contracting*) bu zincirin sonraki halkaları olarak değerlendirilebilir<sup>124</sup>. Bu açıdan bakıldığında, bu enstrümanlar ile bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimi hedefleyen SKA 9.1<sup>125</sup> ve SKA 17.8<sup>126</sup> ile doğrudan bağlantı kurmak mümkündür. MLEC'nin 88 devlet ve 171 yargı

<sup>122</sup> MLEC, UNCITRAL'in resmi sitesinde yer alan açıklamaya göre üç temel ilkeye dayanmaktadır: ayırimcılık yapmama (*non-discrimination*), teknolojik tarafsızlık (*technological neutrality*) ve işlevsel eşdeğerlik (*functional equivalence*): [https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/modellaw/electronic\\_commerce](https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/modellaw/electronic_commerce) Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026; Renaud Sorieul, Jennifer R Clift and Jose Angelo Estrella-Faria, 'Establishing a Legal Framework for Electronic Commerce: The Work of the United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL)' (2001) 35(1) *International Lawyer* 107, 108-110.

<sup>123</sup> Status of MLEC: [https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/modellaw/electronic\\_commerce/status](https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/modellaw/electronic_commerce/status) Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

<sup>124</sup> UNCITRAL'in elektronik ticaret sahasında yaptığı çalışmalar resmi internet sitesinde yer almaktadır. <https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce> Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2026.

<sup>125</sup> SKA 9.1: "Herkes için uygun fiyatlı ve eşitliğe dayalı bir erişime vurguda bulunarak ekonomik kalkınmayı ve insanların esenliğini desteklemek için bölgesel ve sınırlararası altyapıyı kapsayan kaliteli, güvenilir, sürdürülebilir ve dayanıklı altyapıların oluşturulması" Çevirinin yer aldığı internet sitesi için bkz. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/sanayi-yenilikcilik-ve-altyapi/> Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026. Orijinal metin için bkz. [https://sdgs.un.org/goals/goal9#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal9#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026.

<sup>126</sup> SKA 17.8: "2017 yılına kadar en az gelişmiş ülkeler için teknoloji bankasının ve bilim, teknoloji ve yenilikçilik kapasite geliştirme mekanizmasının tam olarak faaliyete geçirilmesi ve özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri olmak üzere etkinleştirme teknolojileri kullanımının artırılması". Çevirinin yer aldığı internet sitesi için bkz. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/amaclar-icin-ortakliklar/> Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026. Orijinal metin için bkz. [https://sdgs.un.org/goals/goal17#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal17#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026.

sahasında uygulamaya yansımış olması bu potansiyelin kısmen somutlaştığını göstermektedir<sup>127</sup>.

Sonuç olarak, UNCITRAL'in teminatlı işlemler, iflas hukuku ve elektronik ticaret alanlarındaki çalışmaları, özel hukuka ilişkin uyumlaştırma enstrümanları ile 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi arasındaki bağlantıya dikkat çekmek açısından büyük bir öneme sahiptir. MLST finansmana erişimi genişletmekte, MSE İflas Rehberi küçük işletmelerin en kırılgan noktasına müdahale etmekte, MLEC ise dijital ticaretin hukuki zeminini oluşturmaya yönelik yöntemler ihtiva etmektedir. Farklı alanlara yönelmiş olsalar da bu üç enstrüman, daha adil, daha kapsayıcı ve hukuken öngörülebilir bir küresel ekonomi için ortak bir zemin oluşturulmasına hizmet etme potansiyeline sahiptir.

#### IV. LAHEY MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUK KONFERANSI ENSTRÜMANLARI

HCCH doğrudan kalkınma politikaları üreten bir kuruluş olmamakla birlikte, geliştirdiği enstrümanlar sınır ötesi hukuki ilişkileri daha öngörülebilir ve güvenli hâle getirmeyi amaçlamaktadır<sup>128</sup>. Dolayısıyla, 2030 Gündemi'ne önemli katkılar sağlaması beklenebilir. Bu katkı özellikle sınır ötesi yargısal iş birliğinin güçlendirilmesi, hukuki belirliliğin artırılması ve uluslararası ekonomik faaliyetler için güvenilir bir hukuki altyapının oluşturulması şeklinde tezahür edebilir<sup>129</sup>. Başka bir deyişle, HCCH tarafından geliştirilen bazı enstrümanlar belirli sürdürülebilir kalkınma amaçları ile ilişkilendirilebilir<sup>130</sup>.

Öncelikle, sınır ötesi yargısal süreçlerin etkin şekilde yürütülmesini amaçlayan 1965 tarihli Hukukî ve Ticari Konularda Adli ve Gayrîadli Belgelerin Yabancı Memleketlerde Tebliğine Dair Lahey Sözleşmesi (*Convention on the Service Abroad of Judicial and*

<sup>127</sup> Status of MLEC: [https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/modellaw/electronic\\_commerce/status](https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/modellaw/electronic_commerce/status) Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

<sup>128</sup> HCCH, Strategic Plan 2023-2028 (HCCH 2023) 2 <https://assets.hcch.net/docs/935a0fb4-e8e1-469f-bad8-03aafc7de292.pdf> Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2026; Matthias Weller, Joao Riberio-Bidaoui, Moritz Brinkmann ve Nina Dethloff (eds), *The HCCH 2019 Judgments Convention-Cornerstones, Prospects, Outlook* (Hart Publishing 2023) x-xi.

<sup>129</sup> Zhao Ning, 'Lessons Learned from the Genesis of the HCCH 2019 Judgments Convention' *The HCCH 2019 Judgments Convention: Cornerstones, Prospects, Outlook* (Hart Publishing 2023) 315.

<sup>130</sup> Michaels, Ruiz Abou-Nigm ve Loon (n 26) 2-3; Tramhel, (n 53) 69.

*Extrajudicial Documents in Civil or Commercial Matters*-Lahey Tebligat Sözleşmesi) ve 1970 tarihi Hukukî ve Ticarî Konularda Yabancı Ülkelerde Delil Sağlanması Hakkında Sözleşme (*Convention on the Taking of Evidence Abroad in Civil or Commercial Matters*-Lahey Delil Sözleşmesi) farklı devletlerin mahkemeleri arasında tebligat ve delil toplama süreçlerini düzenleyerek uluslararası davalarda karşılaşılan usulî engelleri önemli ölçüde azaltmaktadır<sup>131</sup>. Bu sayede mahkemeler, yabancı bir ülkede bulunan taraflara tebligat yapılması veya delil toplanması gibi işlemleri diplomatik kanallara başvurmaksızın sözleşmede öngörülen usuller aracılığıyla gerçekleştirebilmektedir<sup>132</sup>. Böylece sınır ötesi uyuşmazlıklarda yargısal iş birliği kolaylaşmakta, yargı süreçleri daha etkin hâle gelmektedir. Bu husus özellikle hukukun üstünlüğünü ve adalete erişimi hedefleyen SKA 16.3<sup>133</sup> ile şeffaf ve hesap verebilir kurumların güçlendirilmesini öngören SKA 16.6<sup>134</sup> ile işlevsel bir bağ taşımaktadır. Bununla birlikte, doğal olarak, bu katkının somutlaşması sözleşmelere taraf olan devlet sayısına ve ulusal uygulamanın etkinliğine bağlıdır<sup>135</sup>.

Benzer şekilde, yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine ilişkin ortak bir çerçeve oluşturmayı amaçlayan 2 Temmuz 2019 tarihli Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Lahey Sözleşmesi (*Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters*-Lahey Tanıma ve Tenfiz Sözleşmesi)<sup>136</sup>, sınır ötesi ticari ve hukuki ilişkilerde hukuki belirliliğin artırılmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir<sup>137</sup>.

<sup>131</sup> Lahey Delil Sözleşmesi, Önsöz. Her iki enstrümana da HCCH resmî internet sitesinde erişilebilir, bkz. <https://www.hcch.net> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

<sup>132</sup> Lahey Tebligat Sözleşmesi m. 2; Lahey Delil Sözleşmesi m. 2.

<sup>133</sup> SKA 16.3: "*Hukukun üstünlüğünün ulusal ve uluslararası düzeylerde geliştirilmesi ve herkesin adalete eşit biçimde erişiminin güvence altına alınması*". Çevirinin yer aldığı internet sitesi için bkz. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/baris-adalet-ve-guclu-kurumlar/> Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026. Orijinal metin için bkz. [https://sdgs.un.org/goals/goal16#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal16#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026.

<sup>134</sup> SKA 16.6: "*Her düzeyde etkili, hesap verebilir ve şeffaf kurumlar kurulması alınması*". Çevirinin yer aldığı internet sitesi için bkz. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/baris-adalet-ve-guclu-kurumlar/> Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026. Orijinal metin için bkz. [https://sdgs.un.org/goals/goal16#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal16#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026.

<sup>135</sup> Hans van Loon, 'Access to Justice (SDG 16): The Role of the Hague Conventions on Private International Law' (2023) 7(3) Revista Direito.UnB 201.

<sup>136</sup> Lahey Tanıma ve Tenfiz Sözleşmesine ilişkin genel esaslar için bkz. Gizem Halis Kasap, '2 Temmuz 2019 Tarihli Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Lahey Konvansiyonu'na İlişkin Genel Esaslar' (2023) 13 Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 529.

<sup>137</sup> HCCH, *Explanatory Report on the 2019 Hague Judgments Convention* (2022) Önsöz. Tamamı erişilebilir, bkz. <https://assets.hcch.net/docs/a1b0b0fc-95b1-4544-935b-b842534a120f.pdf> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

Farklı ülkelerde verilen mahkeme kararlarının diğer taraf devletlerde öngörülebilir ve kolay bir şekilde tanınması ve icra edilebilmesi, özellikle uluslararası ticari faaliyetler bakımından önemli bir güven ortamı oluşturmaktadır<sup>138</sup>. Literatürde Tanıma ve Tenfiz Sözleşmesi, uluslararası tahkim kararlarının tanınması bakımından 1958 tarihli New York Konvansiyonu'nun yargı kararları alanındaki işlevsel karşılığı olarak konumlandırılmaktadır<sup>139</sup>. Bu nedenle söz konusu sözleşme, ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilir biçimde gelişmesini destekleyen SKA 8, uluslararası ekonomik altyapının güçlendirilmesini hedefleyen SKA 9.1<sup>140</sup> ve adalete erişimi öngören SKA 16.3<sup>141</sup> açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Sözleşmenin 2023'te yürürlüğe girmiş ve henüz sınırlı sayıda devlet tarafından uygulanıyor olması nedeniyle bu potansiyelin somutlaşması önümüzdeki yıllardaki gelişmelere bağlıdır. Zira HCCH enstrümanlarının sürdürülebilir kalkınma amaçlarına katkısı yalnızca içerikleriyle değil, aynı zamanda uluslararası düzeyde ne ölçüde kabul gördükleriyle de yakından bağlantılıdır. Bu sözleşmelerin uygulanabilmesi için devletlerin ilgili sözleşmelere taraf olması ve bunları kendi hukuk sistemlerinde uygulamaya koymasına gerekmektedir. Örneğin, Tebligat Sözleşmesi, bugün itibarıyla seksenin üzerinde devlet tarafından uygulanmakta ve uluslararası tebligat işlemleri bakımından en yaygın kullanılan enstrümanlardan biri olarak kabul edilmektedir<sup>142</sup>. Benzer şekilde, Lahey Delil Sözleşmesi birçok ülkede mahkemeler tarafından aktif biçimde kullanılan bir iş birliği mekanizması oluşturmuştur<sup>143</sup>. Buna karşılık, 2019 tarihli Tanıma ve

<sup>138</sup> Halis Kasap (n 136) 531.

<sup>139</sup> Lucas Clover Alcolea, 'The 2005 Hague Choice of Court and the 2019 Hague Judgments Conventions versus the New York Convention: Rivals, Alternatives or Something Else?' (2019) 6 McGill Journal of Dispute Resolution 184, 188.

<sup>140</sup> SKA 9.1: "Herkes için uygun fiyatlı ve eşitliğe dayalı bir erişime vurguda bulunarak ekonomik kalkınmayı ve insanların esenliğini desteklemek için bölgesel ve sınırlararası altyapıyı kapsayan kaliteli, güvenilir, sürdürülebilir ve dayanıklı altyapıların oluşturulması". Çevirinin yer aldığı internet sitesi için bkz. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/sanayi-yenilikcilik-ve-altyapi/> Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026. Orijinal metin için bkz. [https://sdgs.un.org/goals/goal9#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal9#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026.

<sup>141</sup> SKA 16.3: "Hukukun üstünlüğünün ulusal ve uluslararası düzeylerde geliştirilmesi ve herkesin adalete eşit biçimde erişiminin güvence altına alınması". Çevirinin yer aldığı internet sitesi için bkz. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/baris-adalet-ve-guclu-kurumlar/> Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026. Orijinal metin için bkz. [https://sdgs.un.org/goals/goal16#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal16#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026.

<sup>142</sup> Status Table- Hague Service Convention, <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=17> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

<sup>143</sup> Status Table- Hague Evidence Convention, <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=82> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

Tenfiz Sözleşmesi nispeten yeni bir sözleşme olup 2023'te yürürlüğe girdiği için sınırlı bir uygulama sahasına sahiptir<sup>144</sup>. Yine de mahkeme kararlarının uluslararası dolaşımını kolaylaştırma potansiyeli nedeniyle önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir<sup>145</sup>. Nitekim *Van Loon* tarafından da belirtildiği gibi, bu sözleşmelerin potansiyellerinin ortaya çıkması ancak yaygın ve tutarlı biçimde uygulanmalarıyla mümkündür<sup>146</sup>. Bu potansiyelin ortaya çıkması durumunda ise kurumsal ve yargısal iş birliğini taraf devletlerde güçlendireceğinden zikredilen HCCH enstrümanları SKA 16 (Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar) ve SKA 17 (Amaçlar için Ortaklıklar) bakımından önemli bir kurumsal altyapının temelini oluşturmuş olacaktır<sup>147</sup>.

## V. DİĞER AKTÖRLER VE ENSTRÜMANLAR

Yukarıda ele alınan uyumlaştırma süreci yine yukarıda zikredilen kurumlarla sınırlı bir alan değildir. Bölgesel örgütler ile özel sektör temelli ve kalkınma odaklı uluslararası aktörler de bu sürece katkılarını kendi enstrümanlarıyla sunmaktadır. Söz konusu enstrümanlar kimi zaman küresel standartlarla örtüşmekte, kimi zaman ise onları tamamlayıcı bir işlev üstlenmektedir<sup>148</sup>. Aşağıda, bölgesel örgütlere örnek olarak OHADA ele alındıktan sonra, takip eden alt başlıkta ICC, Dünya Bankası ve EBRD ele alınacaktır.

### A. OHADA Örneği

Birçok bölgesel örgüt, üye devletleri arasında ekonomi ve hukuk alanlarında ortak standartlar geliştirerek farklı ölçülerde de olsa uyumlaştırmaya katkıda bulunmaktadır<sup>149</sup>. Avrupa'da AB (*European Union*-Avrupa Birliği), Güneydoğu Asya'da ASEAN (*Association of Southeast Asian Nations*-Güneydoğu Asya Uluslar

<sup>144</sup> Status Table- Hague Judgments Convention, <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=137> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

<sup>145</sup> Francisco Garcimartín ve Geneviève Saumier, *Explanatory Report on the Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters: HCCH 2019 Judgments Convention* (HCCH 2020) 3.

<sup>146</sup> van Loon (n 135) 210-215.

<sup>147</sup> Hague Conference on Private International Law, 'The HCCH and the United Nations Sustainable Development Goals' (Info Doc 3 2020) 1-2.

<sup>148</sup> Michaels, Ruiz Abou-Nigm ve Loon (n 26) 2-5; Cutler (n 14) 26-30.

<sup>149</sup> Bölgesel uyumlaştırma (regional harmonization) için bkz. Roy Goode, Herbert Kronke ve Ewan McKendrick, *Transnational Commercial Law: Text, Cases, and Materials* (2. Bası, Oxford University Press 2015) 181.

Birliği), Arap dünyasında ise Arap Birliği (*League of Arab States-Arap Devletleri Birliği*) örnek olarak gösterilebilir. Konumuzla daha yakından ilgili olması ve aşağıda zikredileceği üzere kendine has yapısından ötürü çalışmanın bu bölümünde Afrika'da bulunan ve genellikle Fransızca konuşulan 17 üye devletin bulunduğu OHADA ele alınacaktır<sup>150</sup>. Afrika'da özel hukuk alanlarının uyumlaştırılması amacıyla kurulmuş olan OHADA'nın hedefi<sup>151</sup>, üye devletler arasında ortak bir hukuki çerçeve oluşturarak yatırım ve ticari faaliyetler için öngörülebilir bir ortam sağlamaktır<sup>152</sup>.

OHADA'yı bu bölümde yukarıda zikredilen diğer bölgesel aktörlerden farklı kılan yanı, üye devletleri arasında doğrudan uygulanabilen kanunlar ihdas edebilmesidir<sup>153</sup>. *Uniform Acts* olarak adlandırılan bu düzenlemeler, üye devletlerin iç hukuklarına ayrıca aktarılmasına gerek kalmaksızın üye ülkelerde yürürlüğe girmektedir<sup>154</sup>. OHADA'nın kendine has ve iddialı bu yaklaşımı, doğal olarak, geleneksel uluslararası hukuk yaklaşımından belirgin bir kopuşu ifade etmektedir<sup>155</sup>. Ayrıca OHADA, Ortak Adalet ve Tahkim Mahkemesi (*Common Court of Justice and Arbitration-CCJA*) olarak isimlendirilen bir mekanizma aracılığıyla düzenlemelerinin tutarlı biçimde uygulanmasını temin etmeye çalışmaktadır<sup>156</sup>. Böylece farklı üye ülkelerin farklı uygulamalarından kaynaklanabilecek tutarsızlık sınırlandırılmakta ve ekonomik aktörler daha istikrarlı bir hukuki ortamda faaliyet gösterebilmektedir<sup>157</sup>.

OHADA'nın asıl özgünlüğü, norm üretimi ile kurumsal denetimi tek bir çatı altında birleştirmesinde yatmaktadır<sup>158</sup>. Nitekim *Enonchong*, bu yapının Afrika'da ticari öngörülebilirlik açısından yarattığı kurumsal değere dikkat çekmektedir<sup>159</sup>.

<sup>150</sup> OHADA'nın Fransızca açılımı: *Organisation pour l'harmonisation en Afrique du droit des affaires*. Treaty on the Harmonization of Business Law in Africa (Port-Louis 17.10.1993, Yürürlük: 18.9.1995), Revised Treaty (Québec, 17.10.2008). OHADA'nın kurumsal yapısı ve amaçları için bkz. [www.ohada.com](http://www.ohada.com) Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

<sup>151</sup> *ibid.*

<sup>152</sup> *ibid.*

<sup>153</sup> Justin Monsenepwo, 'Vereinheitlichung Des Wirtschaftsrechts in Afrika Durch Die OHADA' (2020) 84(1) *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht* 97, 104.

<sup>154</sup> Nelson Enonchong, 'The Harmonization of Business Law in Africa: Is Article 42 of the OHADA Treaty a Problem?' (2007) 51(1) *Journal of African Law* 95, 96.

<sup>155</sup> Alhousseini Mouloul, *Understanding the Organization for the Harmonization of Business Laws in Africa (OHADA)* (OHADA 2009) 7-14.

<sup>156</sup> Monsenepwo (n 153) 100-101.

<sup>157</sup> Orkun Akseli, *International Secured Transactions Law* (Routledge 2011) Başlık 1.4.1 altında.

<sup>158</sup> Claire Moore Dickerson, 'Harmonizing Business Laws in Africa: OHADA Calls the Tune' (2005) 44(1) *Columbia Journal of Transnational Law* 17, 23; Claire Moore Dickerson, 'The OHADA Common Court of Justice and Arbitration: Exogenous Forces Contributing to Its Influence' (2016) 79 *Law and Contemporary Problems* 63, 72.

<sup>159</sup> Enonchong (n 154) 96-99.

Gelişmekte olan ekonomiler için hukuki altyapının güçlendirilmesi ve finansmana erişimin kolaylaştırılması bakımından bu yapı, finansmana erişimi hedefleyen SKA 8.3<sup>160</sup> ve etkin ve hesap verebilir kurumların güçlendirilmesini öngören SKA 16.6<sup>161</sup> ile doğrudan örtüşmektedir<sup>162</sup>.

## B. Piyasa Temelli ve Kalkınma Odaklı Aktörler: ICC, Dünya Bankası ve EBRD

Özel hukuk alanındaki uyumlaştırma çabaları yukarıda zikredilen küresel ve bölgesel örgütlerin oluşturduğu enstrümanlardan ibaret değildir. Özel sektör temelli kurumlar ile kalkınma odaklı uluslararası finans kuruluşları da uyumlaştırma sürecine kendi enstrümanlarıyla katkı sunmaktadır. Her ne kadar bu enstrümanlar bağlayıcı bir nitelik taşımasa da hukuki öngörülebilirliği artırma ve finansmana erişimi kolaylaştırma gibi işlevleri sayesinde sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmada katkı sağlama potansiyeline sahiptir. Örnek vermek gerekirse, Uluslararası Ticaret Odası (*International Chamber of Commerce-ICC*) ticari uygulamaların standartlaştırılması bakımından etkili kurumlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Satım sözleşmelerinde teslim ilişkisi sorumluluk hakkındaki Incoterms standart sözleşme klostları (*clause*), ICC model sözleşmeleri (*ICC Model Contracts*), tahkim usulüne ilişkin ICC Tahkim Kuralları (*ICC Arbitration Rules*) *per se* bağlayıcı hukuki normlar olmasalar da tarafların iradesine bağlı olarak kullanılmalrı durumunda taraflar için sonuç doğuracaktır<sup>163</sup>. Bu standart metinler piyasa pratiklerinin yıllar içinde tekrarlanması

<sup>160</sup> SKA 8.3: "Üretim faaliyetlerinin, insana yakışır istihdam yaratmanın, girişimciliğin, yaratıcılık ve yenilikçiliğin desteklendiği kalkınma odaklı politikaların desteklenmesi ve finansal hizmetlere erişim yoluyla mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin resmiyet kazanmalarının ve büyümelerinin teşvik edilmesi". Çevirinin yer aldığı internet sitesi için bkz. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/insana-yakisir-is-ve-ekonomik-buyume/> Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026. Orijinal: [https://sdgs.un.org/goals/goal8#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal8#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026.

<sup>161</sup> SKA 16.6: "Her düzeyde etkili, hesap verebilir ve şeffaf kurumlar kurulması" Çevirinin yer aldığı internet sitesi için bkz. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/baris-adalet-ve-guclu-kurumlar/> Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026. Orijinal metin için bkz. [https://sdgs.un.org/goals/goal16#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal16#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026.

<sup>162</sup> SKA 8 için bkz. <https://turkiye.un.org/tr/sdgs/8> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026; SKA 16 için bkz. <https://turkiye.un.org/tr/sdgs/16> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

<sup>163</sup> 2021 tarihli Tahkim Kuralları için (2021 *Arbitration Rules*) bkz. <https://iccwbo.org/dispute-resolution/dispute-resolution-services/arbitration/rules-procedure/2021-arbitration-rules/#block-accordion-1> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

sonucu kaleme alınmıştır<sup>164</sup>. Kısacası, ICC araçlarının uyumlaştırmaya etkisi devlet temelli zorlayıcılıktan değil, pratik etkinlikten kaynaklanmaktadır<sup>165</sup>.

Sırasıyla ele alacak olursak, 1936'dan bu yana düzenli olarak güncellenen Incoterms kuralları, uluslararası mal satım sözleşmelerinde teslimat, risk ve masrafların paylaşımına ilişkin standartlaştırılmış sözleşme klotları sunarak uyumlaştırmaya katkı sunma potansiyeline sahiptir; en son versiyon olan Incoterms 2020 ise uygulamada fiilen başvurulmuş temel referans noktası hâline gelmiştir<sup>166</sup>. Hatta UNCITRAL, aynı sene içerisinde, 2020'de, Incoterms 2020 kurallarını uluslararası ticaret terimlerinin yorumlanmasında küresel standart olarak onaylamıştır<sup>167</sup>. Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin sınır ötesi ticarete katılımını kolaylaştırması bakımından küçük ve orta ölçekli işletmelerin uluslararası ticarete entegrasyonunu hedefleyen SKA 8.3<sup>168</sup> ile doğrudan örtüşmektedir.

ICC Model Sözleşmeleri ise, Incoterms'ten farklı olarak yalnızca teslimden doğan sorumluluğa ilişkin değil, sözleşme ilişkisinin bütününe kapsayan standartlaştırılmış hükümler sunarak işlem maliyetlerini azaltmakta ve hukuki belirliliği nispeten artırmaktadır<sup>169</sup>.

ICC Tahkim Kuralları ise ICC'nin yayımladığı tahkim kuralları olup, satım sözleşmelerinde kendilerine atıf yapılması durumunda uygulanır. ICC'nin hazırladığı bu tahkim kuralları, sözleşmelerde yalnızca kendilerine yapılan basit bir atıfla hızlı ve

<sup>164</sup> Fabrizio Cafaggi, 'New Foundations of Transnational Private Regulation' (2011) 38(1) Journal of Law and Society 20; Cahit Ağaoğlu, 'Incoterms® 2020' (2020) 40(2) Public and Private International Law Bulletin 1113, 1120.

<sup>165</sup> Cafaggi (n 164) 47-48.

<sup>166</sup> ICC, Incoterms 2020: ICC Rules for the Use of Domestic and International Trade Terms (ICC Publication No 723E 2019).

<sup>167</sup> UNCITRAL, 6-17 Temmuz 2020 tarihli 53. oturumunda Incoterms 2020 kurallarını uluslararası ticaret terimlerinin yorumlanmasında küresel standart olarak onaylamıştır, UNCITRAL, 'Report of the United Nations Commission on International Trade Law on the Work of its Fifty-Third Session' (2020) UN Doc A/75/17, Part One, para. 35-39, <https://digitallibrary.un.org/record/3890019?v=pdf> Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2026.

<sup>168</sup> SKA 8.3: "Üretim faaliyetlerinin, insana yakışır istihdam yaratmanın, girişimciliğin, yaratıcılık ve yenilikçiliğin desteklendiği kalkınma odaklı politikaların desteklenmesi ve finansal hizmetlere erişim yoluyla mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin resmiyet kazanmalarının ve büyümelerinin teşvik edilmesi". Çevirinin yer aldığı internet sitesi için bkz. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/insana-yakisir-is-ve-ekonomik-buyume/> Orijinal metin için bkz. [https://sdgs.un.org/goals/goal8#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal8#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026.

<sup>169</sup> Farklı amaçlar için hazırlanan farklı model sözleşmeler ICC'nin dijital kütüphanesinde abonelik ücreti mukabilinde erişime açıktır, bkz. <https://library.iccwbo.org/clp/clp-mc.htm> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

uzmanlaşmış bir çözüm mekanizması sunarak ticari ilişkilerde güven ortamının sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır<sup>170</sup>.

Bununla birlikte, ICC tahkiminin görece yüksek maliyetli yapısı, bu mekanizmayı özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler için güç erişilebilir kılmaktadır<sup>171</sup>. Bu noktada 170'i aşkın devlet tarafından onaylanan 1958 tarihli New York Konvansiyonu'nun da anılması gerekir<sup>172</sup>. Her ne kadar New York Konvansiyonu BM bünyesinde hazırlanmış olup teknik olarak bu başlık altında ele alınan aktörlerden farklı bir kategoride (*hard law*) yer alsa da ICC tahkim sistemini işlevsel kılan asıl kurumsal zemin büyük ölçüde New York Konvansiyonu tarafından sağlanmaktadır; zira hakem kararlarının sınır ötesinde icra edilebilirliği, ICC tahkiminin caydırıcılığını ve ticari ilişkilerde yarattığı güven ortamını doğrudan belirlemektedir<sup>173</sup>.

Buna karşılık Dünya Bankası ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (*European Bank for Reconstruction and Development-EBRD*) gibi kalkınma ve finansman odaklı aktörler, uyumlaştırma süreçlerine hukuki ve kurumsal reformları yönlendiren enstrümanlar aracılığıyla katkı sunmaktadır<sup>174</sup>. Dünya Bankası bu bağlamda özellikle Etkin İflas ve Alacaklı/Borçlu Rejimleri İlkeleri (*Principles for Effective Insolvency and Creditor/Debtor Regimes*) ile öne çıkmaktadır<sup>175</sup>. Gelişmekte olan ülkelerin iflas

<sup>170</sup> Jason Fry, Simon Greenberg ve Francesca Mazza, *The Secretariat's Guide to ICC Arbitration: A Practical Commentary on the 2012 ICC Rules of Arbitration from the Secretariat of the ICC International Court of Arbitration* (ICC 2012) 447. Örneğin, takip eden klotun sözleşmeye eklenmesi yeterli olacaktır: "Bu sözleşmeden doğan uyuşmazlıklar, ICC Tahkim Kuralları uyarınca, söz konusu Kurallar çerçevesinde atanacak bir veya birden fazla hakem tarafından çözülecektir".

<sup>171</sup> Bu konuda detaylı bir çalışma için bkz. Michael Bühler, 'Costs in ICC Arbitration: A Practitioner's View' (1992) 3(1-4) *The American Review of International Arbitration* 116.

<sup>172</sup> Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 10.6.1958), [https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/conventions/foreign\\_arbitral\\_awards/status2](https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/conventions/foreign_arbitral_awards/status2) Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

<sup>173</sup> UNCITRAL Secretariat, *Guide on the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958)* (2016 Edition, United Nations) 1, <https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789210583183> Erişim Tarihi: 07 Temmuz 2026.

<sup>174</sup> EBRD için bkz. <https://www.ebrd.com/home/what-we-do/policy-and-business-advice/legal-reform/overview.html> Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2026; Dünya Bankası için bkz. Legal Vice Presidency of the World Bank, *Initiatives in Legal and Judicial Reform* (2004) 9.

<sup>175</sup> Bunun yanı sıra Dünya Bankası'nın uzun yıllar boyunca yayımladığı *Doing Business* raporu, ticari düzenlemelerin karşılaştırmalı değerlendirmesine imkân tanıyan standart bir ölçüm çerçevesi sunmuş; bu yönüyle ulusal hukuk reformlarını yönlendiren önemli bir referans noktası işlevi görmüştür. Bu raporların sonuncusu 2020 yılında yayımlanmıştır. 2024 yılında yeni bir formatla BREADY (Business Ready) ismiyle yayımlanmaya başlamıştır. 2025 versiyonu Dünya Bankası'nın resmî sitesinde erişilebilir, bkz. <https://www.worldbank.org/en/businessready/publications> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

hukuku reformlarına yol gösteren bu ilkeler, UNCITRAL'in bu alandaki çalışmalarıyla da tamamlayıcı bir ilişki içinde işlemektedir<sup>176</sup>. Yatırım ortamının iyileştirilmesi ve hukuki altyapının güçlendirilmesi bakımından bu enstrümanlar SKA 8.3<sup>177</sup>, sürdürülebilir altyapıyı hedefleyen SKA 9.1<sup>178</sup> ve etkin kurumları öngören SKA 16.6<sup>179</sup> ile örtüşmektedir.

EBRD ise özellikle geçiş ekonomilerine<sup>180</sup> yönelik model düzenlemeler ve teknik rehberler aracılığıyla uyumlaştırma sürecine katkı sağlamaktadır. Bu alanda öne çıkan temel araç, 1994 tarihli Teminatlı İşlemlere İlişkin Model Kanun'dur (EBRD *Model Law on Secured Transactions*). Söz konusu araç ile yukarıda incelenen UNCITRAL'in MLST'si (Teminatlı İşlemlere İlişkin Model Kanunu)<sup>181</sup>, taşınır teminat sistemlerinin modernleştirilmesi gibi ortak hedefleri paylaşmakla birlikte metodolojik açıdan belirgin biçimde ayrılmaktadır<sup>182</sup>. UNCITRAL MLST tüm taşınır varlıkları kapsayan birleşik bir model kanun sunarken, EBRD model kanunu geçiş ekonomilerinin özgül koşullarına odaklanan teknik bir rehber niteliği taşımaktadır. Evrensel bir model önerme iddiasından çok reform süreçlerini uygulamada desteklemeyi amaçlayan<sup>183</sup>

<sup>176</sup> Dünya Bankası resmî sitesi için bkz. <https://www.worldbank.org/en/topic/financialsector/brief/the-world-bank-principles-for-effective-insolvency-and-creditor-rights> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026.

<sup>177</sup> SKA 8.3: "Üretim faaliyetlerinin, insana yakışır istihdam yaratmanın, girişimciliğin, yaratıcılık ve yenilikçiliğin desteklediği kalkınma odaklı politikaların desteklenmesi ve finansal hizmetlere erişim yoluyla mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin resmiyet kazanmalarının ve büyümelerinin teşvik edilmesi" Çevirinin yer aldığı internet sitesi için bkz. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/insana-yakisir-is-ve-ekonomik-buyume/> Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026. Orijinal: [https://sdgs.un.org/goals/goal8#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal8#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026.

<sup>178</sup> SKA 9.1: "Herkes için uygun fiyatlı ve eşitliğe dayalı bir erişime vurguda bulunarak ekonomik kalkınmayı ve insanların esenliğini desteklemek için bölgesel ve sınırlararası altyapıyı kapsayan kaliteli, güvenilir, sürdürülebilir ve dayanıklı altyapıların oluşturulması". Çevirinin yer aldığı internet sitesi için bkz. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/sanayi-yenilikcilik-ve-altyapi/> Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026. Orijinal metin için bkz. [https://sdgs.un.org/goals/goal9#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal9#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026.

<sup>179</sup> SKA 16.6: "Her düzeyde etkili, hesap verebilir ve şeffaf kurumlar kurulması". Çevirinin yer aldığı internet sitesi için bkz. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/baris-adalet-ve-guclu-kurumlar/> Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026. Orijinal metin için bkz. [https://sdgs.un.org/goals/goal16#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal16#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026.

<sup>180</sup> "Geçiş ekonomisi" kavramı, merkezi planlı ekonomiden piyasa ekonomisine dönüşüm sürecindeki ülkelerin ekonomisini ifade etmektedir. EBRD, bu dönüşümü desteklemek amacıyla kurulmuştur: Agreement Establishing the European Bank for Reconstruction and Development (İmza tarihi: 29 Mayıs 1990, yürürlüğe girişi tarihi: 28 Mart 1991) Art. 1.

<sup>181</sup> EBRD ve UNCITRAL model kanunlarının isimleri aynı.

<sup>182</sup> EBRD, *Model Law on Secured Transactions* (EBRD 1994); EBRD, *Core Principles for a Secured Transactions Law* (EBRD 1997).

<sup>183</sup> EBRD, *Model Law on Secured Transactions* (EBRD 1994) Önsöz.

EBRD model kanunu, geçiş ekonomilerinde finansmana erişimi kolaylaştırma potansiyeli bakımından küresel uyumlaştırma çabalarının tamamlayıcı bir parçasını oluşturmaktadır<sup>184</sup>.

ICC'nin piyasa pratiğinden beslenen standartları, Dünya Bankası'nın reform yönlendirici ilkeleri ve EBRD'nin uygulama odaklı teknik rehberleri farklı amaçları haiz olsa da ortak işlevler bakımından birbirleriyle örtüşmektedir. Hukuki öngörülebilirliği artırma, işlem güvenliğini güçlendirme ve finansmana erişimi kolaylaştırma açısından bu araçların, SKA 8.3<sup>185</sup>, SKA 9.1<sup>186</sup> ve SKA 16.6'da<sup>187</sup> yer alan sürdürülebilir kalkınma amaçları bakımından ciddi bir potansiyele sahip olduğu belirtilebilir.

## SONUÇ

Bu makale, özel hukukta uyumlaştırmanın 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ile ilişkisini farklı düzey ve nitelikteki aktörler tarafından geliştirilen enstrümanlar ekseninde ele almıştır. Söz konusu kuruluşlar esas olarak özel hukuk alanında faaliyet göstermekle birlikte, geliştirdikleri enstrümanların etkisi bu alanın sınırlarını aşmaktadır. Hukuki öngörülebilirliği artırma, finansmana erişimi kolaylaştırma ve uyuşmazlık çözüm mekanizmalarını etkinleştirme işlevleri bakımından bu enstrümanlar birden fazla SKA ile örtüşmektedir. Kapsayıcı ekonomik büyümeyi hedefleyen SKA 8, sürdürülebilir altyapı ve sanayileşmeyi öngören SKA 9, eşitsizliklerin azalmasını amaçlayan SKA 10, adalete erişim ile etkin kurumların

<sup>184</sup> Jan-Hendrik Röver, 'The EBRD's Model Law on Secured Transactions and Its Implications for an UNCITRAL Model Law on Secured Transactions' (2010) 15(2) Uniform Law Review 479, 506.

<sup>185</sup> SKA 8.3: "Üretim faaliyetlerinin, insana yakışır istihdam yaratmanın, girişimciliğin, yaratıcılık ve yenilikçiliğin desteklendiği kalkınma odaklı politikaların desteklenmesi ve finansal hizmetlere erişim yoluyla mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin resmiyet kazanmalarının ve büyümelerinin teşvik edilmesi". Çevirinin yer aldığı internet sitesi için bkz. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/insana-yakisir-is-ve-ekonomik-buyume/> Orijinal metin için bkz. [https://sdgs.un.org/goals/goal8#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal8#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026.

<sup>186</sup> SKA 9.1: "Herkes için uygun fiyatlı ve eşitliğe dayalı bir erişime vurguda bulunarak ekonomik kalkınmayı ve insanların esenliğini desteklemek için bölgesel ve sınırlararası altyapıyı kapsayan kaliteli, güvenilir, sürdürülebilir ve dayanıklı altyapıların oluşturulması". Çevirinin yer aldığı internet sitesi için bkz. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/sanayi-yenilikcilik-ve-altyapi/> Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026. Orijinal metin için bkz. [https://sdgs.un.org/goals/goal9#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal9#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026.

<sup>187</sup> SKA 16.6: "Her düzeyde etkili, hesap verebilir ve şeffaf kurumlar kurulması". Çevirinin yer aldığı internet sitesi için bkz. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/baris-adalet-ve-guclu-kurumlar/> Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026. Orijinal metin için bkz. [https://sdgs.un.org/goals/goal16#targets\\_and\\_indicators](https://sdgs.un.org/goals/goal16#targets_and_indicators) Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2026.

güçlendirilmesini amaçlayan SKA 16 ve küresel ortaklıkların geliştirilmesini hedefleyen SKA 17 değişen ölçülerde ele alınan enstrümanlar tarafından desteklenme potansiyeline sahiptir.

BM 2030 programı gibi küresel politikalar benimseyen girişimler, hukuk ile ilişkileri bağlamında ele alınırken, sadece kamu hukuku ile yetinilmeyip özel hukukun da ihmal edilmemesi gerektiği çalışmada izah edilmiştir. Zira yukarıda zikredilen enstrümanlar doğrudan kalkınma politikaları üretmemekle birlikte, sınır ötesi ekonomik ilişkilerde hukuki belirsizliği azaltarak ve uyumsuzluk çözüm mekanizmalarını etkinleştirerek sürdürülebilir kalkınmanın kurumsal zeminini biçimlendirmektedir. Bu katkı, sınır ötesi ekonomik faaliyetlerin öngörülebilir bir hukuki zemine kavuşabilmesi açısından belirleyici bir işleve sahiptir. Öte yandan, bu işlevin somutlaşması ilgili enstrümanların yeterince benimsenmesine ve ulusal hukuk sistemlerine etkin biçimde yansıtılmasına bağlıdır.

Bu çalışmanın kaleme alındığı tarihte 2030'a sadece üç buçuk yıl kaldığı düşünüldüğünde, kalkınma stratejilerinde ve politika belgelerinde hukuki altyapının rolüne ve bilhassa özel hukukun rolüne daha sistematik biçimde yer verilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu çalışmada zikredilen araçların daha geniş kitleler tarafından benimsenmesi ve ulusal hukuk sistemlerinde etkin bir zemine oturtulması, bu araçların potansiyelinin somutlaşabilmesi için belirleyici olmaya devam edecektir. Nihai olarak, bu makalenin temel argümanı, söz konusu araçların 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ile ilişkisinin tesadüfi olmadığı, belirli koşullar altında anlamlı bir potansiyel taşıdığıdır. Bu nedenle, gelecekte yapılacak çalışmaların sürdürülebilir kalkınma ile özel hukuk arasındaki ilişkiyi daha derinlemesine incelemesi ve özellikle uyumlaştırma araçlarının somut etkilerini ampirik veriler ışığında değerlendirmesi önem taşımaktadır.

**Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı**

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

**Yazarların Makaleye Olan Katkıları**

Yazar 1'in makaleye katkısı %100'dür.

**Destek Beyanı**

Araştırmada herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

**Çıkar Beyanı**

Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

**Statement Regarding Research and Publication Ethics**

The study has been composed on the basis of the scientific research and the publication ethics rules.

**Authors' Contributions**

Author 1 has contributed %100 to the study.

**Statement Regarding Financial Support**

Author states no funding involved.

**Statement Regarding Conflict of Interest**

Author states no conflict of interest.

---

## KAYNAKÇA

Abbott K W ve Snidal D, 'Hard and Soft Law in International Governance' (2000) 54(3) International Organization 421-456

Ağaoğlu C, 'Incoterms® 2020' (2020) 40(2) Public and Private International Law Bulletin 1113-1149

Akgün M A, 'Mülkiyet Kavramının Sınırlarının Belirsizliği ve Teminat Hukukuna Yansımaları' (2024) 218 Terazi Hukuk Dergisi 10-19

—, *The Success and the Effective Implementation of the Cape Town Convention with a Comparative Analysis of the Securities over Movable Properties among German, English, Turkish Laws, and the Laws of the USA* (Verlag Dr Kovač 2025)

Akseli O, *International Secured Transactions Law* (Routledge 2011)

—, 'International Harmonisation of Credit and Security Laws: The Way Forward.' in M Andenas ve C B Andersen (eds), *The Theory and Practice of Harmonisation* (Edward Elgar 2012)

——, 'Financial Inclusion, Access to Credit, and Sustainable Finance: What Role for the UNCITRAL Model Law on Secured Transactions?' (2021) 84(1) Law and Contemporary Problems 181-196

Akseli O ve Neo D, 'Comparative Perspectives on Secured Transactions: UCC Article 9, the UNCITRAL Model Law and Reform Efforts' (2025) 18(1) Law and Financial Markets Review 1-5

Alcolea L C, 'The 2005 Hague Choice of Court and the 2019 Hague Judgments Conventions versus the New York Convention: Rivals, Alternatives or Something Else?' (2019) 6 McGill Journal of Dispute Resolution 184-212

Bazinas S V, 'The UNCITRAL Model Law on Secured Transactions: Preparation and Implementation Issues' (2025) 18(1) Law and Financial Markets Review 18-32

Boodman M, 'The Myth of Harmonization of Laws' (1991) 39(4) The American Journal of Comparative Law 699-724

Boyar O, 'Anayasa ve Sürdürülebilir Kalkınma' (2021) 78(4) İstanbul Hukuk Mecmuası 1921-1957

Bühler M, 'Costs in ICC Arbitration: A Practitioner's View' (1992) 3(1-4) The American Review of International Arbitration 116-152

Cafaggi F, 'New Foundations of Transnational Private Regulation' (2011) 38(1) Journal of Law and Society 20-49

Carbonara E ve Parisi F, 'The Paradox of Legal Harmonization' (2007) 132 Public Choice 367-400

Cotula L, Vermeulen S, Leonard R ve Keeley J, *Land Grab or Development Opportunity? Agricultural Investment and International Land Deals in Africa* (IIED/FAO/IFAD 2009)

Cutler A C, 'Public Meets Private: The International Unification and Harmonisation of Private International Trade Law' (1999) 13(1) Global Society 25-48

Dickerson C M, 'Harmonizing Business Laws in Africa: OHADA Calls the Tune' (2005) 44(1) Columbia Journal of Transnational Law 17-73

——, 'The OHADA Common Court of Justice and Arbitration: Exogenous Forces Contributing to Its Influence' (2016) 79 Law and Contemporary Problems 63-87

Eaton C ve Andrew S, 'Contract Farming: Partnerships for Growth' (2001) 145 FAO Agricultural Services Bulletin

Edlund H H, 'The Concept of Unification and Harmonization' in Morgen Fogt (ed) *Unification and Harmonization of International Commercial Law: Interaction or Deharmonization?* (Walters Kluwer 2012)

Ekşi N, 'Taşınır Donanım Üzerindeki Uluslararası Teminatlar Hakkında Cape Town Konvansiyonu ve Bu Konvansiyona Ek Protokoller' (2020) 78(3) İstanbul Hukuk Mecmuası 1387-1412

Ellis J ve Edmonds D, 'Coming to Terms with the SDGs: A Perspective from Legal Scholarship' (2023) 36(2) Leiden Journal of International Law 251-271

Endres A B ve Guarino J, 'The Role of Unidroit and the Development of Legal Structures to Support Contract Farming' *The Elgar Companion to UNIDROIT* (Edward Elgar Publishing 2024)

Enonchong N, 'The Harmonization of Business Law in Africa: Is Article 42 of the OHADA Treaty a Problem?' (2007) 51(1) Journal of African Law 95-116

Fry J, Greenberg S ve Mazza F, *The Secretariat's Guide to ICC Arbitration: A Practical Commentary on the 2012 ICC Rules of Arbitration from the Secretariat of the ICC International Court of Arbitration* (ICC 2012)

Gabriel H D, 'Unidroit's Work in Contract Farming and Land Investment in the Broader Context of Agricultural Development and Food Security' (2018) 23 Uniform Law Review 270-281

Garcimartín F ve Saumier G, *Explanatory Report on the Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters: HCCH 2019 Judgments Convention* (HCCH 2020)

Goode R, Kronke H ve McKendrick E, *Transnational Commercial Law: Text, Cases, and Materials* (2. Bası, Oxford University Press 2015)

Gullifer L ve Tirado I, 'A Global Tug of War: A Topography of Micro-Business Financing' (2017) 81 Law and Contemporary Problems 109-136

—, 'Financing Micro-Businesses and the UNCITRAL Model Law on Secured Transactions' (2017) 22 Uniform Law Review 642-662

Gurrea Martinez A, 'Implementing an Insolvency Framework for Micro and Small Firms' (2021) 30(1) International Insolvency Review 46-66

Halfmeier A, 'Nachhaltiges Privatrecht' (2016) 216(5) Archiv für die civilistische Praxis 717-762

Halis Kasap G, '2 Temmuz 2019 Tarihli Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Lahey Konvansiyonu'na İlişkin Genel Esaslar' (2023) 13 Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 529-557

Legal Vice Presidency of the World Bank, *Initiatives in Legal and Judicial Reform* (2004)

Malby S, 'The Rule of Law and Sustainable Development' (2017) 43(3-4) Commonwealth Law Bulletin 521-532

Michaels R, Ruiz Abou-Nigm V ve van Loon J H A (eds), 'Introduction: The Private Side of Transforming Our World – UN Sustainable Development Goals 2030 and the Role of Private International Law' *The Private Side of Transforming our World: UN Sustainable Development Goals 2030 and the Role of Private International Law* (Intersentia 2021)

Monsenepwo J, 'Vereinheitlichung Des Wirtschaftsrechts in Afrika Durch Die OHADA' (2020) 84(1) Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht 97-124

Mouloul A, *Understanding the Organization for the Harmonization of Business Laws in Africa (OHADA)* (OHADA 2009)

Ning Z, 'Lessons Learned from the Genesis of the HCCH 2019 Judgments Convention' *The HCCH 2019 Judgments Convention: Cornerstones, Prospects, Outlook* (Hart Publishing 2023)

Otsuka K, Nakano Y ve Takahashi K, 'Contract Farming in Developed and Developing Countries' (2016) 8 Annual Review of Resource Economics 353-376

Pronto A N, 'Understanding the Hard/Soft Distinction in International Law' (2015) 48(4) Vanderbilt Law Review 941-956

Röver J H, 'The EBRD's Model Law on Secured Transactions and Its Implications for an UNCITRAL Model Law on Secured Transactions' (2010) 15(2) Uniform Law Review 479-506

Shaffer G C ve Pollack M A, 'Hard vs. Soft Law: Alternatives, Complements, and Antagonists in International Governance' (2010) 94 Minnesota Law Review 706-799

Sorieul R, Clift J R ve Estrella-Faria J A, 'Establishing a Legal Framework for Electronic Commerce: The Work of the United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL)' (2001) 35(1) *International Lawyer* 107-122

Sundahl M J, 'The Cape Town Approach: A New Method of Making International Law' (2005) 44 *Columbia Journal of Transnational Law* 339-378

Tramhel J M E, 'SDG 2: Zero Hunger' *The Private Side of Transforming our World: UN Sustainable Development Goals 2030 and the Role of Private International Law* (Intersentia 2021)

—, 'Contributions of Unidroit to Sustainable Development' in Thomas John, Rishi Gulati ve Ben Köhler (eds), *The Elgar Companion to UNIDROIT* (Edward Elgar Publishing 2024)

UNCITRAL Secretariat, *Guide on the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958)* (2016 Edition, United Nations) <https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789210583183>

United Nations, *UNCITRAL Practice Guide to the Model Law on Secured Transactions* (United Nations Publications 2020)

van Erp S, *Comparative Property Law The Oxford Handbook of Comparative Law* (Oxford University Press 2019)

van Loon H, 'Access to Justice (SDG 16): The Role of the Hague Conventions on Private International Law' (2023) 7(3) *Revista Direito.UnB* 201-225

Voigt C, *Sustainable Development as a Principle of International Law: Resolving Conflicts Between Climate Measures and WTO Law* (Brill 2009)

Wang H H, Wang Y ve Delgado M S, 'The Transition to Modern Agriculture: Contract Farming in Developing Economies' (2014) 96(5) *American Journal of Agricultural Economics* 1257-1271

Weller M, Riberio-Bidaoui J, Brinkmann M ve Dethloff N (eds), *The HCCH 2019 Judgments Convention-Cornerstones, Prospects, Outlook* (Hart Publishing 2023)

Yang Y, 'Varieties of Chinese Capital in African Agriculture: A Bounded Improvisation Analysis' (2025) 195 *World Development* 107091 1-13

Yogi L N, Thalal T ve Bhandari S, 'The Role of Agriculture in Nepal's Economic Development: Challenges, Opportunities, and Pathways for Modernization' (2025) 11(2) *Heliyon* 1-9

Yüksel A ve Barut D, 'Uluslararası Çevre Hukukunda Sürdürülebilir Kalkınma' (2023)  
2(3) Çevre, Şehir ve İklim Dergisi 32-58

## İCRA HUKUKUNDA BORÇLUNUN MAL BEYANINDA BULUNMASININ CEBRÎ İCRA KANUNU TASLAĞI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ (\*)

### *An Evaluation of the Debtor's Declaration of Assets in Enforcement Law in Light of the Draft Compulsory Enforcement Code*

İsmet MAZLUM (\*\*)

#### ÖZET

Bu çalışmada, cebri icra hukukunda borçlunun malvarlığını açıklama yükümlülüğü ve icra organlarıyla işbirliği borcu, mevcut İcra ve İflâs Kanunu hükümleri ile Cebri İcra Kanunu Taslağı çerçevesinde incelenmektedir. İcra hukukunda temel ilke, borçlunun şahsıyla değil, haczi mümkün malvarlığı değerleriyle sorumlu olmasıdır. Bu nedenle alacaklının etkin biçimde tatmin edilebilmesi, borçlunun mal, hak, alacak, gelir ve ödeme imkânlarına ilişkin bilgilerin doğru ve zamanında ortaya konulmasına bağlıdır. Mal beyanı kurumu, bu yönüyle yalnızca teknik bir takip işlemi değil, borçlunun takip sürecindeki dürüstlük ve işbirliği yükümlülüğünün somut görünümüdür. Çalışmada öncelikle mal beyanının kavramı, kapsamı, hukuki niteliği, şekli ve süresi ele alınmakta; ardından süresinde beyanda bulunmamanın yaptırımı, gerçeğe aykırı mal beyanı ve sonradan kazanılan malvarlığı değerlerinin bildirilmesi

\* Araştırma makalesi.  
(Research Article).

Bu çalışma intihal programında kontrol edilmiş ve hakem denetiminden geçmiştir.  
(This article has been checked for plagiarism and peer reviewed).

Gönderim Tarihi (Submitted): 12.05.2026. Kabul Tarihi (Accepted): 02.07.2026.

\*\* Dr. Öğretim Üyesi, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Anabilim Dalı.

0000-0002-3243-356X.

yükümlülüğü değerlendirilmektedir. Cebrî İcra Kanunu Taslağı'nın mal beyanına ilişkin hükümleri, mevcut düzenlemeye kıyasla daha ayrıntılı ve sistematik bir yapı öngörmektedir. Özellikle kripto varlıkların açıkça beyan kapsamına alınması, ek mal beyanı yükümlülüğü, kişilerin bilgi verme borcu ve UYAP üzerinden malvarlığı sorgulaması, icra hukukunda dijitalleşme ve veri temelli takip anlayışının güçlendiğini göstermektedir. Bununla birlikte borçlunun malvarlığını açıklama yükümlülüğü sınırsız değildir. Alacaklının korunması ile borçlunun özel hayatı, ekonomik mahremiyeti ve kişisel verilerinin korunması arasında ölçülü bir denge kurulmalıdır.

**Anahtar Kelimeler:** Mal Beyanı, Borçlunun İşbirliği Yükümlülüğü, Cebrî İcra, Kişisel Verilerin Korunması, Cebrî İcra Kanunu Taslağı.

## ABSTRACT

This study examines the debtor's duty to disclose assets and to cooperate with enforcement authorities in compulsory enforcement law, within the framework of the current Enforcement and Bankruptcy Code and the Draft Compulsory Enforcement Code. The fundamental principle of enforcement law is that the debtor is liable not with their person, but with attachable assets. Accordingly, the effective satisfaction of the creditor depends on the accurate and timely disclosure of information concerning the debtor's property, rights, receivables, income, and means of payment. In this respect, the declaration of assets is not merely a technical enforcement act, but also a concrete manifestation of the debtor's duties of good faith and cooperation during enforcement proceedings. The study first addresses the concept, scope, legal nature, form, and time limits of the declaration of assets. It then examines the sanctions for failure to submit a declaration in due time, false declarations of assets, and the duty to report subsequently acquired assets. The provisions of the Draft Compulsory Enforcement Code concerning asset declarations establish a more detailed and systematic framework than the current legislation. In particular, the explicit inclusion of crypto-assets within the scope of declaration, the duty to submit supplementary declarations, the information duties of third parties, and asset inquiries through UYAP demonstrate the strengthening of digitalisation and data-based enforcement mechanisms. However, the debtor's duty to disclose assets is not unlimited. A proportionate balance must be struck between the protection of the creditor and the debtor's private life, economic privacy, and personal data.

**Keywords:** Declaration of Assets, Debtor's Duty of Cooperation, Compulsory Enforcement, Protection of Personal Data, Draft Compulsory Enforcement Code.

## GİRİŞ

İcra hukuku, maddi hukuktan doğan alacak hakkının devlet gücü aracılığıyla fiilen gerçekleştirilmesini sağlayan bir hukuk alanıdır. Bu yönüyle icra hukuku, yalnızca alacaklının talep hakkının korunmasına hizmet eden teknik bir takip mekanizması olarak değil, aynı zamanda alacaklı ile borçlu arasındaki menfaat dengesinin kamu gücü eliyle kurulduğu özel bir usul alanı olarak değerlendirilmelidir. Zira cebri icra sürecinde alacaklının alacağına kavuşması kadar, borçlunun temel haklarının, özel hayatının, ekonomik varlığının ve kişisel verilerinin korunması da önem taşır. Bu nedenle, icra hukuku, alacaklının etkin korunması ile borçlunun ölçüsüz müdahalelere karşı korunması arasında hassas bir denge kurmak zorundadır.

İcra hukukunda borçlunun şahsıyla değil, malvarlığıyla sorumlu olması temel ilkedir. Alacaklı, borçlunun kişiliğine yönelik bir yaptırım yoluyla değil, borçlunun haczi mümkün mal, hak ve alacaklarının tespiti, haczi ve paraya çevrilmesi suretiyle tatmin edilir. Ancak bu sistemin işleyebilmesi, borçlunun malvarlığına ilişkin bilgilere ulaşılabilmesine bağlıdır. Borçlunun taşınır ve taşınmaz malları, üçüncü kişiler nezdindeki alacakları, gelir kaynakları, banka hesapları, ticari kazançları veya diğer ekonomik değerleri bilinmediği sürece haciz işlemlerinin etkili biçimde yürütülmesi mümkün değildir. Bu sebeple mal beyanı kurumu, icra hukukunda alacaklının tatminini sağlayan tamamlayıcı bir araç olmanın ötesinde, icra takibinin fiilen işlerlik kazanmasını sağlayan temel kurumlardan biri hâline gelmiştir.

Mal beyanı, borçlunun gerek kendi elinde gerek üçüncü kişiler nezdinde bulunan mal, hak ve alacaklarından borcuna yetecek miktarı, gelirlerini, geçim kaynaklarını ve borcunu ne şekilde ödeyebileceğini icra dairesine bildirmesini ifade eder. Bu yükümlülük, borçlunun takip sürecindeki dürüstlük ve işbirliği ödevinin somut bir görünümüdür. Borçlu, icra takibinde yalnızca pasif biçimde takibe katlanan bir kişi olarak değil, kanunun öngördüğü ölçüde alacaklının tatminini mümkün kılacak bilgileri açıklamakla yükümlü bir süje olarak karşımıza çıkar. Bu bakımdan mal beyanı, hem malvarlığıyla sorumluluk ilkesinin uygulanmasını sağlayan teknik bir kurum hem de borçlunun icra takibinde dürüst davranma yükümlülüğünün bir sonucudur. Bununla birlikte, borçlunun malvarlığını açıklama yükümlülüğü sınırsız değildir. İcra hukukunda bilgiye erişim, ancak alacağın tahsili için gerekli olduğu ölçüde meşru kabul edilebilir. Borçlunun özel hayatı, ekonomik mahremiyeti ve

kişisel verileri, alacaklının tatmin edilmesi amacıyla tamamen göz ardı edilemez. Bu nedenle mal beyanı yükümlülüğünün kapsamı belirlenirken ölçülülük ilkesi, kişisel verilerin korunması hakkı ve takip amacıyla bağlantılılık ilkesi dikkate alınmalıdır. Bu kapsamda, borçludan yalnızca takip konusu alacağı karşılamaya elverişli ve icra takibinin yürütülmesi bakımından gerekli bilgilerin istenmesi gerekir. Aksi hâlde mal beyanı kurumu, alacaklının korunmasına hizmet eden bir icra aracı olmaktan çıkarak borçlunun ekonomik ve özel hayatına ölçüsüz müdahale niteliği kazanabilir.

Bu noktada Cebrî İcra Kanunu Taslağı<sup>1</sup> (CİKT), mevcut İcra ve İflâs Kanunu (İİK)<sup>2</sup> sisteminde yer alan mal beyanı kurumunu daha ayrıntılı, sistematik ve güncel ihtiyaçlara uygun biçimde yeniden ele alma eğilimi göstermektedir. Taslak'ta borçlunun mal, hak, alacak, kazanç ve gelirlerini bildirme yükümlülüğü daha somut şekilde düzenlenmiş, kripto varlıkların mal beyanının kapsamına açıkça dâhil edilmesi, ek mal beyanı yükümlülüğünün öngörülmesi ve üçüncü kişilerin bilgi verme borcunun ayrıca düzenlenmesiyle mal beyanında bulunma sistemi güçlendirilmiştir. Ayrıca UYAP üzerinden borçlunun mal, hak ve alacaklarının sorgulanabilmesine ilişkin düzenlemeler, icra hukukunda dijitalleşmenin ve veri temelli takip mekanizmalarının giderek daha önemli hâle geldiğini göstermektedir.

Karşılaştırmalı hukuk bakımından da borçlunun malvarlığını açıklama ve icra organlarıyla işbirliği yapma yükümlülüğü yabancı bir kurum değildir. Alman hukukunda malvarlığı açıklaması, borçlunun kapsamlı bilgi verme yükümlülüğü, bu beyanın doğruluğunun güvence altına alınması, açıklama yükümlülüğüne aykırılık hâlinde zorlayıcı tedbirler ve borçlu siciline kayıt mekanizmasıyla desteklenmektedir. Mal beyanına ilişkin doğrudan bir düzenleme İsviçre'de mevcut olmamakla birlikte, İsviçre hukukunda borçlu, haciz sırasında hazır bulunmak veya temsil edilmek, malvarlığı unsurlarını, üçüncü kişilerdeki hak ve alacaklarını açıklamak ve icra organlarıyla işbirliği yapmakla yükümlüdür. Bu sistemler, Türk hukuku bakımından mal beyanı kurumunun etkinliği, yaptırımları, ölçülülük sınırları ve üçüncü kişilerin bilgi verme yükümlülüğü bakımından önemli karşılaştırma imkânları sunmaktadır.

Bu çalışmada, borçlunun malvarlığını açıklama ve icra sürecinde işbirliği yapma yükümlülüğü, mevcut İcra ve İflâs Kanunu hükümleri ile CİKT çerçevesinde karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Bu kapsamda öncelikle mal beyanının teorik temeli, malvarlığıyla sorumluluk ilkesiyle ilişkisi, kapsamı, şekli, süresi ve hukuki

<sup>1</sup> Adalet Bakanlığı Mevzuat Genel Müdürlüğü, 'Cebrî İcra Kanunu Taslağı' (Adalet Bakanlığı Mevzuat Genel Müdürlüğü, 24 Temmuz 2025) <https://mgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cebr-icra-kanunu-taslagi24072025041230> Erişim Tarihi: 30 Nisan 2026.

<sup>2</sup> İcra ve İflas Kanunu, Kanun Numarası:2004, Kabul Tarihi: 9.6.1932, RG 19.6.1932/2128.

niteliği ele alınacaktır. Ardından mal beyanında kişisel verilerin korunması, süresinde beyanda bulunmamanın yaptırımı, gerçeğe aykırı mal beyanı ve sonradan kazanılan malvarlığı değerlerinin bildirilmesi yükümlülüğü değerlendirilecektir. Ticareti terk eden tacirlerin mal beyanında bulunma yükümlülüğü (CİKT m. 81), borçlunun malvarlığını açıklama yükümlülüğünün özel görünümlerinden birini oluşturmaktadır. Bununla birlikte bu yükümlülük, ticareti terk kurumuna özgü sonuçlar, tasarruf yasağı, sicile bildirim ve iflas yoluyla takip gibi özel düzenlemelerle bağlantılı olduğundan, çalışmanın genel inceleme alanı dışında kalmaktadır. Bu nedenle konuya yalnızca malvarlığını açıklama yükümlülüğünün özel bir görünümü olması nedeniyle işaret edilmekle yetinilecek, ticareti terk eden tacirlere ilişkin düzenleme ayrıca ayrıntılı olarak incelenmeyecektir. Çalışmada ayrıca Alman ve İsviçre hukukundaki düzenlemelerden hareketle, Türk icra hukuku bakımından borçlunun işbirliği yükümlülüğünün hangi sınırlar içinde güçlendirilebileceği ve bu güçlendirmenin temel haklarla nasıl dengelenmesi gerektiği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

## **I. BORÇLUNUN MALVARLIĞINI AÇIKLAMA YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN TEORİK TEMELİ**

İcra hukukunda alacaklının tatminini zorlaştıran en temel yapısal sorunlardan biri, borçlunun malvarlığına ilişkin bilginin dağınık, gizli veya alacaklı bakımından erişilemez olmasıdır. Takip hukukunun başarısı çoğu zaman maddi haklılıktan ziyade, haczedilebilir mal, hak ve alacakların zamanında tespit edilip edilememesine bağlıdır. Bu sebeple icra hukukunda borçlunun malvarlığını açıklama yükümlülüğü, tali veya şekli bir yükümlülük olarak değil, icranın işlerliğini mümkün kılan asli bir unsur olarak kabul edilmektedir. CİKT da bu yaklaşımı benimseyerek borçluyu gerek kendi elinde gerek üçüncü kişiler elinde bulunan her türlü mal, hak ve alacağının niteliğini, yerini, kazanç ve gelirini bildirmekle yükümlü kılmış, ayrıca kripto varlıkların da mal beyanında gösterileceğini açıkça düzenlemiştir (CİKT m. 154/3). Bununla da yetinmeyen Taslak, sonradan kazanılan mal ve gelir artışlarının da iki hafta içinde bildirilmesini öngörerek mal beyanını tek seferlik bir işlem olmaktan çıkarıp devam eden bir açıklama yükümlülüğüne dönüştürmüştür (CİKT m. 154/5).

Bu yükümlülüğün teorik temeli, her şeyden önce icra ilişkisinin salt "alacaklının talebi devletin zor kullanması" şeklinde ikili bir şema ile açıklanamayacağı gerçeğinde yatar. Cebrî icra, devletin hukuki korumayı fiilen gerçekleştirdiği bir süreçtir. Bu süreçte borçlu, yalnızca zor kullanmanın pasif muhatabı değil, aynı zamanda belirli ölçüde işbirliği göstermekle yükümlü bir süjedir. Nitekim Alman Medeni Usul

Kanunu (Zivilprozessordnung, ZPO)'nun 802c maddesinde, borçlunun para alacağının icrası amacıyla malvarlığı hakkında bilgi vermesini açıkça zorunlu kılmakta, borçluya bütün malvarlığı unsurlarını, alacaklarında bunların dayanak ve ispat vasıtalarını açıklama ödevi yüklemektedir. Aynı sistem içinde, icra memurunun elektronik bir malvarlığı listesi oluşturması ve bu listenin merkezi icra mahkemesinde saklanması da öngörülmüştür<sup>3</sup>.

Borçlunun malvarlığını açıklama yükümlülüğünün ikinci teorik dayanağı, dürüstlük ve sadakat düşüncesidir<sup>4</sup>. Takip hukuku, borçlunun malvarlığını saklayarak, eksik göstererek veya yanıltıcı açıklamalarla takibi sonuçsuz bırakmasını koruyan bir alan değildir. Tam tersine, devlet zoruyla alacak tahsiline izin verilen bir düzende borçludan beklenen asgari davranış, haczedilebilir malvarlığının ortaya çıkarılmasını bilinçli biçimde engellememesidir. Burada borçlunun mal veya gelirindeki artışı bildirmemesi, pasif bir davranış olmasına rağmen kanunen bu beyanda bulunmakla yükümlü olduğu için, kasıtlı olarak beyanda bulunmaması, doğruyu söyleme ödevinin ihlalini oluşturacaktır<sup>5</sup>. İsviçre hukukunda bu yaklaşım son derece açık biçimde görülmektedir. İsviçre Federal Mahkemesi, İİK'nun 91. maddesi bağlamında icra memurunun yalnızca borçlunun veya alacaklının beyanıyla yetinmemesi, ayrıca bizzat değerlendirilebilir malvarlığı unsurlarını araştırması gerektiğini, borçlunun ise kişilik alanının korunmasını ileri sürerek bilgi vermekten kaçınamayacağını belirtmiştir. Mahkeme ayrıca, açıklamayla bağlantılı kişilik alanı müdahalesinin usulüne uygun haczin kaçınılmaz yan etkisi olarak kabul edilmesi gerektiğini vurgulamıştır<sup>6</sup>. Bununla birlikte mal beyanı, sınırsız bir açıklama borcu olarak da anlaşılamaz. Teorik çerçeve bakımından üçüncü temel unsur ölçülülüktür. Cebrî icrada bilgiye erişim meşru olsa da yalnızca takibin amacını gerçekleştirmek için gerekli olduğu ölçüde haklılaştırılabilir<sup>7</sup>. Alman hukukunda bu sınır açık biçimde

<sup>3</sup> Wolfgang Lücke, *Zivilprozessrecht II, Zwangsvollstreckung* (11. Bası, C. H. Beck 2021) 86-87; Rolf Lackmann ve Christian Racz, *Zwangsvollstreckungsrecht* (12. Bası, Vahlen 2021) 50; Hans Brox ve Dietrich Walker, *Zwangsvollstreckungsrecht* (11. Bası, Vahlen 2018) 146; Michael Duchstein, *Zwangsvollstreckungsrecht* (1. Bası, Springer 2020) 28.

<sup>4</sup> Ramazan Arslan, *Medeni Usul Hukukunda Dürüstlük Kuralı* (1. Bası, Sevinç Matbaası 1989) 134-135; Aslı Aras, *İcra Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması* (1. Bası, Adalet 2023) 97; Uğur Bulut ve Fazilet Yüce, 'İcra Takibine Başvuruda Dürüstlük Kuralı ve Sonuçları' (2025) 10(2) Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi 773-832.

<sup>5</sup> Aras (n 4) 97.

<sup>6</sup> İsviçre Federal Mahkemesi, BGE 116 III 107, 27.11.1990, Sammlung der Entscheidungen des Schweizerischen Bundesgerichts III, 107-111.

<sup>7</sup> Alican Türkay, *İcra Hukukunda Ölçülülük İlkesi* (1. Bası, Adalet 2024) 91; Dilara Yüzer, 'Kamu İcra Hukukunda Ölçülülük İlkesi' (2014) 16(Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

görünür hâle getirilmiştir. ZPO'nun 802I maddesi, icra memuruna üçüncü kişilerden bilgi alma yetkisi tanımakta, ancak bu yetkiyi icra için gerekli olduğu ölçüde kullanabileceğini belirtmektedir. Aynı maddede bu yetkinin işveren bilgilerinin sosyal güvenlik kurumlarından, banka verilerinin vergi idaresi kanalıyla ve araç kayıtlarının ilgili sicilden temin edilmesi gibi belirli kanallarla sınırlandığı görülmektedir<sup>8</sup>. Dolayısıyla amaç, sınırsız veri toplamak değil, alacaklının tatmini için gerekli, elverişli ve orantılı bilgiye ulaşmaktır. ÇİKT'nın üçüncü kişilere yüklediği derhâl bilgi verme ve talep hâlinde malvarlığını teslim etme borcu da aynı ölçülülük ekseninde yorumlanmalıdır, aksi takdirde alacaklının korunması ile borçlunun özel hayatı arasındaki denge bozulabilir (ÇİKT m. 155)<sup>9</sup>.

Malvarlığını açıklama yükümlülüğünün teorik temelinde yer alan bir diğer unsur, alacaklı ile borçlu arasındaki menfaat dengesinin artık yalnızca haczedilebilirlik-haczedilemezlik ayrımı üzerinden kurulamayacağıdır. Gerçekten de bir malın haczedilebilir olup olmadığına karar verilebilmesi için önce o malın veya gelirin varlığının öğrenilmesi gerekir<sup>10</sup>. Bu nedenle açıklama yükümlülüğü, haciz işleminin

---

4843-4898; Meral Sungurtekin Özkan, 'İcra Hukukunda Oranlık İlkesi' *Prof. Dr. Tufan Yüce'ye Armağan* (Dokuz Eylül Üniversitesi 2001) 177-205.

<sup>8</sup> Lüke (n 3) 86-87; Lackmann ve Racz (n 3) 50; Brox ve Walker (n 3) 146; Duchstein (n 3) 28.

<sup>9</sup> Meriç ve Akkaya'ya göre, üçüncü kişilerin bildirim yükümlülüğünün haciz ve mal beyanına ilişkin hükümler arasında düzenlenmesi, takip tarafı olmayan üçüncü kişilerin uygulamada kötü niyetli işlemlerle karşılaşmasına ve gereksiz yere haciz işlemlerine maruz kalmasına yol açabilecektir. Her ne kadar maddede, borçlunun malvarlığına ilişkin bilgi verme yükümlülüğü düzenlenmiş olsa da bu yükümlülük, esasen genel hükümler çerçevesinde yerine getirilmesi gereken bir ödev niteliğindedir. Nedim Meriç ve Tolga Akkaya, 'Mal Beyanı' in Hakan Pekcanitez ve Muhammet Özkes (eds), *Cebri İcra Kanunu Taslağının Değerlendirilmesi* (1. Bası, On İki Levha 2026) 440-451. İcra ve İflas Kanunu'nun 89. maddesi kapsamında üçüncü kişilerin icra organlarına bilgi verme yükümlülüğü, borçlunun üçüncü kişi nezdindeki alacaklarının veya üçüncü kişinin elinde bulunan borçluya ait malların haczine ilişkin haciz ihbarnamesiyle doğan özel nitelikli bir beyan yükümlülüğüdür. Bu yükümlülük, üçüncü kişiye borçlunun tüm malvarlığını araştırma veya genel bilgi verme borcu yüklemes; yalnızca kendi nezdinde borçluya ait bir alacak veya mal bulunup bulunmadığını, varsa bunun hukuki durumunu icra dairesine bildirme zorunluluğu getirir. Üçüncü kişi süresinde itiraz etmezse, kanunun öngördüğü sonuçlar doğar ve borç onun zimmetinde, mal ise onun elinde sayılabilir. Bu yönüyle İİK m. 89, borçlunun mal beyanını tamamlayan, alacaklının haciz yoluyla tatminini kolaylaştıran ve üçüncü kişiyi belirli sınırlar içinde icra sürecine dâhil eden özel bir takip hukuku mekanizmasıdır. Arslan, Ramazan, 'Borçlunun Üçüncü Kişide Bulunan Alacağının Haczi, Haczin Üçüncü Kişiyi Bildirilmesi ve Sonuçları' (2016) 65(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 3217, 3242; Leyla Akyol Aslan, 'İcra ve İflas Kanunu Madde 89 Hükmüne Göre Birinci Haciz İhbarnamesine İtiraz' (2011) 6(1-2) Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 93, 119.

<sup>10</sup> Baki Kuru, *İcra ve İflas Hukuku El Kitabı* (2. Bası, Adalet 2013) 406; Ramazan Arslan, Ejder Yılmaz, Sema Taşpınar Ayvaz ve Emel Hanağası, *İcra ve İflas Hukuku* (11. Bası, Yetkin 2025) 283; Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay, Meral Sungurtekin Özkan ve Muhammet Özkes, *İcra ve İflas Hukuku* (12. Bası, On İki Levha 2025) 169; Murat Atalı, İbrahim Ermenek ve Ersin Erdoğan, *İcra ve İflas Hukuku* (6.

öncülü niteliğindedir. CİKT’nda mal beyanında bulunmanın, bildirilen malın haczedilmezlik niteliğinden feragat anlamına gelmeyeceğinin ayrıca belirtilmiş olması, bu teorik ayrımı isabetli biçimde ortaya koymaktadır (CİKT m. 154/2). Böylece kanun koyucu, bir yandan borçlunun şeffaflık borcunu güçlendirirken diğer yandan açıklama yükümlülüğü ile maddi koruma kurallarını birbirine karıştırmamaktadır. Aynı şekilde, borçlunun borcu karşılamaya yetecek miktarda mal, hak ve alacağı belirterek açıklamada bulunması istenmekte, fakat bu beyan, borçlunun haczedilmezlik itirazlarından vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Nitekim Yargıtay 12. Hukuk Dairesi’ne göre, borçlu mal beyanında kendi kanaatine göre haczedilemeyen mallarını da bildirmekle yükümlü olup, bu bildirim borçlunun söz konusu malların haczedilmezlik niteliğinden veya haczedilmezlik iddiasından feragat ettiği anlamına gelmez<sup>11</sup>.

CİKT, ek mal beyanına ilişkin muhtıraya rağmen süresinde beyanda bulunulmaması hâlinde disiplin hapsine gönderme yaparak yaptırım boyutunu da açıkça kurmaktadır. Üçüncü kişilerin bilgi verme ve teslim yükümlülüğüne aykırılığı da ayrı bir yaptırım maddesine bağlamaktadır (CİKT m. 154/4; m. 155). Alman hukukunda ise yaptırım yapısı daha sistematik bir nitelik taşımaktadır. Borçlu, malvarlığı açıklaması için belirlenen tarihe mazeretsiz olarak gelmez veya açıklamada bulunmayı haklı bir sebep olmaksızın reddederse, ZPO’nun 802g maddesi uyarınca tazyik hapsi uygulanabilmekte, ayrıca 882c maddesine göre malvarlığı açıklama yükümlülüğünü yerine getirmeyen borçlu, borçlu siciline kaydedilmektedir<sup>12</sup>. İsviçre hukukunda ise iş birliği yükümlülüğünün teorik çerçevesi, haciz ile iflas arasında kademeli biçimde ağırlaşan bir model üzerinden anlaşılmaktadır. İsviçre Federal İcra ve İİK’nun 91. maddesi bağlamında borçlu, haciz sırasında hazır bulunmak veya

Bası, Yetkin 2022) 331; İbrahim Aşık, Yakup Oruç, Ozan Tok ve Faruk Saçar, *İcra ve İflas Hukuku* (2. Bası, Seçkin 2023) 168.

<sup>11</sup> “Cebri icra sistemimize göre, alacaklı borçlunun mallarının haczedilip satılmasından elde edilen para ile tatmin edilir. Bunun için, ödeme emrinin kesinleşmesinden sonra, alacaklının talebi ile borçlunun malları haczedilir (m 78 vd.). Yalnız alacaklı (ve icra dairesi), genellikle borçlunun ne gibi mallarının bulunduğu ve bu malların nerede olduğunu bilemez. Bu nedenle, hacizden önceki bir dönemde borçlunun ne gibi mallarının bulunduğu bilmek, haczin başarılı olabilmesi için faydalı ve gereklidir. İşte bunu sağlamak için, borçlunun (icra dairesine) mal beyanında bulunması zorunluluğu kabul edilmiştir (m 74-77). İleride görüleceği gibi, bir malın haczedilip edilemeyeceği (m 82-83) icra müdürü tarafından takdir edilir. Bu nedenle, borçlu, kendi kanısına göre haczedilemeyen mallarını da bildirmekle yükümlüdür. Fakat borçlu, beyanında bildirmiş olduğu malların haczedilmezlik niteliğinden (iddiasından) feragat etmiş olmaz.” Yargıtay 12 HD, 9074/1029, 25.01.2017.

<sup>12</sup> Lücke (n 3) 89; Lackmann ve Racz (n 3) 52; Brox ve Walker (n 3) 146; Duchstein (n 3) 32.

temsil edilmek, kendi zilyetliğinde olmasa bile malvarlığı unsurlarını ve üçüncü kişilerdeki alacak ve haklarını açıklamak zorundadır<sup>13</sup>.

Sonuç olarak borçlunun malvarlığını açıklama yükümlülüğü, bilgi asimetrisini azaltan, alacaklının tatminini mümkün kılan, dürüstlük ve sadakat ilkeleriyle temellendirilen, fakat aynı zamanda ölçülülükle sınırlandırılması gereken bir cebrî icra kurumudur. Bu yükümlülük, ne yalnızca klasik anlamda bir mal beyanı ne de sadece icra tekniğine ilişkin tali bir formalitedir. Aksine, takip hukukunda cebrî icranın maddi etkinliğini belirleyen temel kurumlardan biridir. CİKT'nın 154 ve 155. maddeleri ile benimsediği yaklaşım, Alman hukukundaki malvarlığı açıklama ve sicil sistemi ile İsviçre hukukundaki yoğun işbirliği modeline yakınlaşma yönünde önemli bir adım olarak görülebilir.

## II. MALVARLIĞIYLA SORUMLULUK ESASI VE MAL BEYANININ İŞLEVİ

İcra hukukunda temel ilke, borçlunun borcundan dolayı şahsıyla değil, malvarlığıyla sorumlu olmasıdır. Alacaklı, borçlunun kişiliğine yönelen bir zorlamayla değil, borçlunun haczi mümkün malvarlığı değerlerinin paraya çevrilmesi suretiyle tatmin edilir<sup>14</sup>. Bu nedenle borçlunun malvarlığının bilinmesi, icra takibinin etkinliği bakımından belirleyici bir unsur hâline gelir. Zira alacaklının alacağına kavuşabilmesi, çoğu zaman borçlunun hangi mal, hak ve alacaklara sahip olduğunun doğru şekilde tespit edilmesine bağlıdır.

Malvarlığıyla sorumluluk ilkesinin doğal sonucu olarak, borçlunun sahip olduğu mal, hak ve alacakların tespiti, alacaklının alacağına kavuşabilmesi için zorunludur. Borçlunun taşınır ve taşınmaz malları, üçüncü kişiler nezdindeki alacakları, banka hesapları, maaş ve ücret gelirleri, kira gelirleri, ticari kazançları veya diğer ekonomik değerleri takip bakımından önem taşıyabilir. Ancak takip alacaklısı, borçlunun bu tür

<sup>13</sup> Thomas Winkler, *Kommentar zum Bundesgesetz über Schuldbetreibung und Konkurs SchKG: Schulthess Kommentar* (Schulthess 2017) Art 91, Kn. 5-7.

<sup>14</sup> Recep Akcan, *Hacze İştirak* (1. Bası, Seçkin 2005) 38; İbrahim Aşık, *İcra Sözleşmeleri* (1. Bası, Turhan 2006) 135; Ekkehard Becker-Eberhard, 'Takibin Konusu Olarak Borçlunun Malvarlığı' (Nevhis Deren Yıldırım (tr), 21. *Yüzyıl Usûl Hukuku Sorunları*, Alkım 2003) 41, 43; Necmeddin Berkin, *Tatbikatçılara İcra Hukuku Rehberi* (1. Bası, Filiz 1979) 13; Nevhis Deren Yıldırım, 'İcra Hukuku'nda Paylaştırmaya İlişkin İlkeler Hakkında Düşünceler', *İcra Hukuku Analizleri* (3. Bası, Beta 2011) 1; Mustafa Özbek, *Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda İlâmlı İcranın Etkinliği* (2. Bası, Yetkin 2013) 316-322; Muhammet Özekes, *İcra Hukukunda Temel Haklar ve İlkeler* (1. Bası, Adalet 2009) 96-97; İlhan E Postacioğlu, *İflâs Hukuku İlkeleri* (1. Bası, Sulhi Garan 1978) 3; İlhan E Postacioğlu ve Sümer Altay, *İcra Hukuku Esasları* (5. Bası, Vedat 2010) 4, dn. 12; Ejder Yılmaz, 'Hacze Takipli Katılma (Hacze Adi İştirak)' (1973) 30(1-4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 271, 274.

malvarlığı unsurlarını her zaman bilemez. Özellikle borçlunun malvarlığını gizlemesi, mallarını üçüncü kişiler üzerine devretmesi, gelir kaynaklarını açıklamaktan kaçınması veya alacaklıdan mal kaçırmaya yönelik davranışlarda bulunması hâlinde, alacaklının haczi mümkün değerleri kendiliğinden tespit etmesi güçleşir. İcra dairesinin de borçlunun tüm ekonomik durumunu kendiliğinden, sınırsız ve etkili biçimde araştırması her zaman mümkün değildir. Bu nedenle borçlunun malvarlığına ilişkin bilgi verme yükümlülüğü, cebrî icra sisteminde alacaklının tatminini sağlayan yardımcı ve tamamlayıcı bir araç olarak ortaya çıkar.

Mal beyanı, hacizden önceki aşamada borçlunun hangi mallarının haczedilebileceğinin belirlenmesine yardımcı olur. Böylece alacaklı, haciz talebini daha somut ve isabetli şekilde yöneltebilir. İcra dairesi de haciz işlemlerinde daha etkili hareket edebilir. Bu yönüyle mal beyanı, takip ekonomisine hizmet eder<sup>15</sup>. Zira borçlunun malvarlığı hakkında hiçbir bilgi bulunmadığı hâllerde haciz işlemleri zaman, emek ve masraf kaybına yol açabilir. Bununla birlikte mal beyanının işlevi yalnızca pratik değildir. Mal beyanı, borçlunun takip sürecindeki dürüstlük yükümlülüğünün de bir görünümüdür. Borçlu, borcuna yetecek miktardaki malvarlığı değerlerini gerçeğe uygun şekilde açıklamakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, borçlunun alacaklının tatminini tamamen engelleyecek veya güçleştirecek davranışlardan kaçınmasını gerektirir. Bununla birlikte mal beyanının işlevi yalnızca pratik veya usul ekonomisine ilişkin değildir. Mal beyanı, borçlunun takip sürecindeki dürüstlük yükümlülüğünün de önemli bir görünümüdür. İcra takibinde borçlu, yalnızca pasif biçimde takibe katlanan bir kişi olarak görülmemelidir. Borçlu, kanunun kendisine yüklediği ölçüde, alacaklının tatminini sağlayacak sürecin dürüstlük kuralına uygun şekilde yürütülmesine katlanmak ve bu süreci haksız biçimde engellemekle yükümlüdür. Bu kapsamda borçlu, borcuna yetecek miktardaki malvarlığı değerlerini gerçeğe uygun, eksiksiz ve yanıltıcı olmayacak şekilde açıklamalıdır. Malvarlığını gizlemek, mevcut malları olduğundan farklı göstermek, üçüncü kişilerdeki alacakları bildirmemek veya gelir durumunu gerçeğe aykırı biçimde açıklamak, yalnızca takip işlemlerinin etkinliğini azaltmaz, aynı zamanda dürüstlük kuralına ve icra hukukunda alacaklı ile borçlu arasında kurulması gereken menfaat dengesine de aykırılık oluşturur. Bu nedenle mal beyanı

<sup>15</sup> Mesut Köksoy, 'Hukuki Güvenlik İlkesi Açısından Takip Ekonomisi' (2016) 20(3) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 53-85; Cumhuriyet Rüzgaresen, *Medeni Muhakeme Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi* (1. Bası, Yetkin 2013) 45; İbrahim Çetin, 'Yargılamada Etkinlik Arayışları: Medenî Usul Hukukunda Usul Ekonomisi' (2010) 78 Sayıştay Dergisi 81, 83; İbrahim Ermenek, 'Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Yürürlüğe Girmesinden Sonra Makul Giderle Yargılanma Hakkına İlişkin Olarak Ortaya Çıkan Bazı Güncel Sorunlar ve Usul Ekonomisi İlkesi', *Prof. Dr. Ramazan Arslan'a Armağan*, Cilt 1 (Yetkin 2015) 767 vd.

yükümlülüğü, borçlunun alacaklının tatminini tamamen engelleyecek veya haksız biçimde güçleştirecek davranışlardan kaçınmasını gerektirir. Borçlu, malvarlığıyla sorumluluk ilkesinin kendisine sağladığı korumayı, alacaklıyı sonuçsuz ve masraflı takip işlemlerine zorlamak amacıyla kötüye kullanamaz. Başka bir ifadeyle, borçlunun şahsıyla değil malvarlığıyla sorumlu olması, ona malvarlığını saklama veya icra takibini işlevsiz bırakma serbestisi tanımaz. Aksine, bu ilke, borçlunun haczi mümkün malvarlığı değerlerinin hukuka uygun biçimde tespit edilmesini ve alacaklının alacağına kavuşmasını mümkün kılan bir sistem içinde anlam kazanır. Bu bakımdan mal beyanı, hem malvarlığıyla sorumluluk ilkesinin uygulanmasını sağlayan teknik bir kurum hem de borçlunun icra takibindeki dürüst davranma ve işbirliği yükümlülüğünün somutlaşmış bir görünümü olarak değerlendirilmelidir.

### III. MAL BEYANI KAVRAMI, KAPSAMI VE HUKUKİ NİTELİĞİ

Mal beyanı, borçlunun gerek kendi elinde gerek üçüncü kişiler nezdinde bulunan mal, hak ve alacaklarından borcuna yetecek miktarın çeşit ve niteliklerini icra dairesine bildirmesidir<sup>16</sup>. Bununla birlikte mal beyanının kapsamı yalnızca malvarlığı unsurlarının sayılmasıyla sınırlı değildir. Borçlunun gelirleri, geçim kaynakları, yaşam tarzı ve borcunu ne şekilde ödeyebileceğine ilişkin açıklamaları da mal beyanının kapsamına dâhildir. Bu nedenle mal beyanı, dar anlamda bir mal listesi sunma yükümlülüğü olarak görülmemelidir. Borçlu, hangi kaynaklarla geçindiğini, gelir elde edip etmediğini, borcu ödeme imkânının bulunup bulunmadığını ve varsa borca yetecek malvarlığı değerlerini açıklamalıdır. Yargıtay'a göre mal beyanı, yalnızca borçlunun mal, alacak ve haklarını bildirmesinden ibaret olmayıp, borca yetecek miktardaki malvarlığı unsurlarının nevi, mahiyeti ve vasıfları yanında, borçlunun her türlü kazanç ve gelirlerini, yaşayış tarzına göre geçim kaynaklarını ve borcunu ne suretle ödeyebileceğini de içermelidir. Bu unsurları taşımayan beyan, İİK m. 74 anlamında geçerli mal beyanı olarak kabul edilemez<sup>17</sup>.

<sup>16</sup> Berkin (n 14) 201; Hasan Ercan, 'İcra ve İflâs Kanununa Göre Mal Beyanı' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi 2004) 6-7; Burhan Gürdoğan, *İcra Hukuku Dersleri* (1. Bası, Ajans Türk 1970) 66; Timuçin Muşul, *İcra ve İflâs Hukuku Bilgisi* (3. Bası, Yetkin 2008) 194; Özbek (n 14) 363; Postacıoğlu ve Altay (n 14) 348; Vasfi Reşit Seviğ, *Doktrin ve İçtihatlar Açısından Türk İcra ve İflas Kanunu*, Cilt 2 (1. Bası, Nüve 1967) 39; Talih Uyar, Alper Uyar ve Cüneyt Uyar, *İcra ve İflâs Kanunu Şerhi*, Cilt 1-3 (3. Bası, Bilge 2014) 1486-1487; Saim Üstündağ, *İcra Hukukunun Esasları* (8. Bası, Filiz 2004) 149; Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü* (10. Bası, Yetkin 2011) 866.

<sup>17</sup> "İİK'nun 74. maddesindeki "mal beyanı, borçlunun gerek kendisinde ve gerek üçüncü şahıslar yedinde bulunan mal ve alacak ve haklarında borcuna yetecek miktarın nevi ve mahiyet ve vasıflarını ve her türlü kazanç ve gelirlerini ve yaşayış tarzına göre geçim membalarını ve buna nazaran borcunu ne

Mal beyanının hukuki niteliği bakımından, bu kurumun takip hukukuna özgü bir açıklama ve işbirliği yükümlülüğü olduğu söylenebilir. Borçlu, bu beyanla maddi hukuk anlamında yeni bir borç altına girmez, ancak takip hukukundan doğan bir yükümlülüğü yerine getirir. Bu yükümlülüğün ihlali ise kanunda öngörülen yaptırımlara bağlanmıştır (İİK m. 338; 339). Mal beyanı aynı zamanda alacaklının hukuki korunması ile borçlunun temel hakları arasında hassas bir denge kurar. Bir yandan alacaklının alacağına ulaşabilmesi için borçlunun ekonomik durumunun bilinmesi gerekir. Diğer yandan borçlunun özel hayatı, ekonomik mahremiyeti ve kişisel özgürlüğü de göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle mal beyanı yükümlülüğü, borca yetecek miktarla sınırlı tutulmuştur. Borçlu, bütün malvarlığını sınırsız şekilde açıklamakla yükümlü değildir, yalnızca borcu karşılamaya yetecek ölçüde mal, hak ve alacaklarını bildirmelidir<sup>18</sup>.

İcra ve İflâs Kanunu'nun 74. maddesi uyarınca mal beyanı, borçlunun kendi elinde veya üçüncü kişilerde bulunan mal, alacak ve haklarından borcuna yetecek miktarın çeşit ve niteliklerini kapsar. Ayrıca borçlunun her türlü geliri, yaşayış şekline göre geçim kaynakları ve borcunu nasıl ödeyebileceği hususları da beyanın içeriğine dâhildir. Bu kapsam, mal beyanının oldukça geniş bir açıklama yükümlülüğü olduğunu göstermektedir. Borçlu, yalnızca taşınır veya taşınmaz mallarını değil, üçüncü kişilerdeki alacaklarını, maaşını, ücretini, kira gelirini, ticari kazancını veya diğer gelir kaynaklarını da bildirmek zorundadır. Böylece alacaklının haciz imkânı yalnızca borçlunun fiziki mallarıyla sınırlı kalmaz, alacak ve haklar da takip konusu yapılabilir<sup>19</sup>. Borçlunun beyan yükümlülüğü, borcuna yetecek miktarla sınırlıdır<sup>20</sup>. Bu

---

*suretle ödeyebileceğini yazı ile veya şifahen icra dairesine bildirmesidir.” şeklindeki düzenleme dikkate alındığında, sanığın 29.01.2007 tarihli mal bildiriminin, yaşam tarzına göre geçim kaynak ve olanakları ile, takip konusu borcun ne şekilde ödeneceğini içermemesi nedeniyle İİK'nun 74. maddesinde düzenlenen şartları taşıy nitelikte mal beyanı olarak kabulü mümkün bulunmadığından isnat edilen suçun oluşmadığı anlaşılmakla, sanığın beraati yerine yazılı şekilde mahkumiyetine karar verilmesi..” Yargıtay 16 HD, 1388/4646, 28.05.2012.*

<sup>18</sup> Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası (n 10) 283; Atalı, Ermenek ve Erdoğan (n 10) 126; Aşık, Oruç, Tok ve Saçar (n 10) 147.

<sup>19</sup> “Mal beyanını borçlu, borcuna yetecek miktardaki mal, alacak ve haklarını tür, mahiyet ve vasıflarıyla, her türlü kazanç ve gelirini, yaşayış tarzına göre geçim kaynaklarını ve borcunu ne suretle ödeyebileceğini bildirmesi gerekir. Somut olayda, sanığın süresi içinde gerçekleştirdiği mal beyanında sahibi olduğu taşınmazını bildirmemesi bir vakia ise de, bildirimine konu olan taşınmaz malların açık değerinin ve değerler toplamının gösterilmemesi ve bu itibarla beyanına konu malların borcuna yetecek miktarda olmadığı keyfiyetinin açıklık kazanmaması nedeniyle, bildirimin sair ayrıntıları da içermemesi karşısında İİK'nun 338. maddesinde düzenlenen gerçeğe aykırı beyanda bulunma suçunun unsurları itibarıyla oluştuğundan söz edilemeyecektir.” Yargıtay CGK, 17/105, 27.09.2005.

<sup>20</sup> “Borçlu, tüm malvarlığını değil, borcuna yetecek miktarda mal, hak ve alacağı bildirmekle yükümlüdür. Bildirilen aracın değeri, üzerindeki diğer hacizler ve dosya borcunu karşılayıp

nedenle borçlu, bütün malvarlığını açıklamak zorunda değildir. Ancak beyan edilen malların haczedilip satılması sonucunda borç ve takip giderleri tamamen karşılanmazsa, borçlunun gerçeğe aykırı beyanda bulunduğunun kabul edilebilmesi için ayrıca kötü niyetli davranmış olması, özellikle alacak ve mallarını kaçırmak amacıyla bildirimde bulunmamış olması gerekir. ZPO'nun 802c maddesinde ise borçlu, para alacağının cebrî icrası amacıyla icra memurunun talebi üzerine malvarlığı hakkında bilgi vermekle yükümlüdür. Borçlu yalnızca kendisine ait malvarlığı unsurlarını bildirmekle kalmaz, alacakları bakımından sebep ve ispat araçlarını da göstermek zorundadır. Ayrıca kanun, son iki yıl içinde yakın kişilere yapılan ivazlı devirlerin ve son dört yıl içinde yapılan karşılıksız kazandırmaların da açıklanmasını istemektedir. Bunun yanında borçlu, verdiği bilgilerin doğru ve tam olduğunu tutanağa geçirilmek üzere yeminli beyan niteliğinde teyit etmektedir. Böylece Alman hukukunda malvarlığı açıklaması, sıradan bir bildirim değil, kapsamlı ve doğruluğu özel biçimde güvence altına alınmış bir açıklama yükümlülüğü hâline getirilmiştir.

## A. Mal Beyanının Şekli ve Standartlaştırılması

Mal beyanı için İİK'nda sıkı bir şekil şartı düzenlenmemiştir. İİK'nun 74. maddesine göre borçlu, mal beyanını yazılı veya sözlü olarak icra dairesine yapabilir. Bu yönüyle mevcut düzenleme, borçlu bakımından şekil serbestisini esas almakta ve mal beyanında bulunma yükümlülüğünün yerine getirilmesini kolaylaştırmaktadır. Borçlu, yazılı dilekçe hazırlama imkânına sahip olmasa dahi icra dairesinde sözlü olarak beyanda bulunabilir, bu beyanın tutanağa geçirilmesiyle mal beyanı geçerlilik kazanır. Bununla birlikte şekil serbestisi, beyanın içerik bakımından belirsiz, soyut veya denetlenemez olabileceği anlamına gelmez. Zira İİK'nun 74. maddesi uyarınca mal beyanı, borçlunun gerek kendi elinde gerek üçüncü kişiler elinde bulunan mal, alacak ve haklarından borcuna yetecek miktarın türünü, niteliğini ve vasıflarını, her türlü kazanç ve gelirini, geçim kaynaklarını ve buna göre borcunu ne şekilde ödeyebileceğini içermelidir. Bu nedenle borçlunun yalnızca "borcu ödeyeceğim", "taksitle ödeme yapmak istiyorum" veya "malım yoktur" şeklindeki genel

---

*karşılamadığı araştırılmadan karar verilemez. İcra ve İflâs Kanunu'nun 'Beyanın muhteviyatı' başlıklı 74. maddesi uyarınca, borçlunun borcuna yetecek miktarda beyanda bulunmasının yeterli olması karşısında, borçlu sanığın 07.05.2007 tarihli mal beyanı dilekçesinde bildirdiği... plakalı aracın değeri belirlenip, satışı halinde üzerindeki diğer hacizli dosya alacakları ile birlikte bu dosya borcunu da karşılayıp karşılamayacağı yönünde araştırma yapılarak, değerinin bu dosya borcunu karşılamadığının tespit edilmesi halinde icra dosyası içerisinde Tapu Sicil Müdürlüğü'nün 01.06.2007 tarihli yazısı ile borçlu şirkete ait 38 pafta 3733 parsel sayılı 10450 m<sup>2</sup> taşınmaz ile bildirmediği diğer araçlar yönünden suçun oluşup oluşmayacağı tartışılmadan, eksik inceleme ile yazılı şekilde beraat kararı verilmesi, yasaya aykırı bulunduğundan, hükmün istem gibi bozulmasına, 18.11.2011 günü oybirliğiyle karar verildi." Yargıtay 16 HD, 4105/7612, 18.11.2011.*

açıklamaları, kanunun aradığı anlamda yeterli bir mal beyanı olarak kabul edilemez. Yargıtay uygulamasında da yalnızca borçlunun malvarlığının bulunmadığını bildirmesi yeterli görülmemekte, mal beyanının İİK'nun 74. maddesi anlamında geçerli kabul edilebilmesi için borçlunun yaşam tarzına göre geçim kaynaklarını, gelir ve kazançlarını ve borcunu ne suretle ödeyebileceğini de açıklaması gerektiği kabul edilmektedir. Nitekim Yargıtay, yaşam tarzına göre geçim kaynak ve olanakları ile takip konusu borcun ne şekilde ödeneceğini içermeyen mal bildiriminin İİK'nun 74. maddesinde düzenlenen şartları taşır nitelikte mal beyanı olarak kabul edilemeyeceğine karar vermiştir<sup>21</sup>.

CİKT'nın 154. maddesi ise mevcut İİK'nun 74. maddesindeki bu temel yapıyı korumakla birlikte, mal beyanını daha standart, ayrıntılı ve denetlenebilir bir şekle kavuşturmaktadır. CİKT'nın 154. maddesinin birinci fıkrasında borçlunun kendi elinde veya üçüncü kişiler elinde bulunan her türlü mal, hak ve alacağının çeşit ve niteliğini, yerini, kazanç ve gelirini, geçim kaynaklarını ve takip konusu alacağı nasıl ödeyebileceğini bildirmek zorunda olduğu düzenlenmiştir<sup>22</sup>. Bu bakımdan Taslak, mevcut kanundaki mal beyanı tanımını esasen sürdürmektedir. Ancak CİKT'nın 154. maddesinin altıncı fıkrasında, mal beyanının "yönetmelikteki örneğe uygun olarak" yapılacağının belirtilmesi, mevcut İİK'ndaki yazılı veya sözlü beyana dayalı şekil serbestisinden belirli ölçüde ayrılma anlamına gelmektedir. Böylece Taslak'ta mal beyanı, borçlunun serbest şekilde açıklamasından ziyade, yönetmelikle belirlenecek standart bir form ve içerik düzenine bağlanmaktadır. Bu değişiklik, mal beyanının uygulamada eksik, soyut veya icra takibine elverişsiz şekilde yapılmasını önlemeye yöneliktir.

İİK'nda 7251 sayılı Kanun ile 78. maddenin birinci fıkrasında yapılan değişiklik sonucunda, alacaklının haciz talebinde bulunmaksızın UYAP üzerinden ve bu sisteme entegre bilişim sistemleri aracılığıyla borçlunun mal, hak veya alacağını sorgulayabilmesi mümkün hâle gelmiştir. Sorgulama sonunda UYAP, varsa

<sup>21</sup> "İİK'nın 74. maddesindeki 'Mal beyanı, borçlunun gerek kendisinde ve gerek üçüncü şahıslar yedinde bulunan mal ve alacak ve haklarında borcuna yetecek miktarın nev'i ve mahiyet ve vasıflarını ve her türlü kazanç ve gelirlerini ve yaşayış tarzına göre geçim membalarını ve buna nazaran borcunu ne suretle ödeyebileceğini yazı ile veya şifahen icra dairesine bildirmesidir.' şeklindeki düzenleme dikkate alındığında, sanığın 22.04.2015 tarihli mal bildiriminin, yaşam tarzına göre geçim kaynak ve olanakları ile takip konusu borcun ne şekilde ödeneceğini içermemesi nedeniyle İİK'nın 74. maddesinde düzenlenen şartları taşır nitelikte mal beyanı olarak kabulü mümkün bulunmadığından isnat edilen suçun oluşmadığı anlaşılmakla, unsurları oluşmayan suçtan beraat kararı verilmesi yerine yazılı şekilde mahkumiyet kararı verilmesi," Yargıtay 12 HD, 3807/14351, 08.10.2019; Yargıtay 16 HD, 1388/4646, 28.05.2012.

<sup>22</sup> Meriç ve Akkaya (n 9) 444.

borçlunun mal, hak veya alacağının mahiyeti ve detayı hakkında bilgi vermekte, bu durumda sistem üzerinden haciz talep edilebilmekte ve icra dairesi tespit edilen mal, hak veya alacağı elektronik ortamda haczedebilmektedir. Ancak bu elektronik sorgulama ve haciz imkânı, borçlunun mal beyanında bulunma yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz. Çünkü UYAP sorgulaması, kamu kurumları veya entegre bilişim sistemleri üzerinden tespit edilebilen malvarlığı unsurlarıyla sınırlıdır. Buna karşılık mal beyanı, borçlunun yalnızca kayıtlı malvarlığını değil, kendi bilgisi dâhilindeki mal, hak, alacak, gelir, geçim kaynakları ve ödeme imkânlarını da açıklamasını gerektirir. Bu nedenle elektronik sorgulama kurumu, mal beyanının alternatifi değil, onu tamamlayan ve alacaklının haciz talebini daha isabetli biçimde yönlendirmesine hizmet eden bir araç olarak değerlendirilmelidir.

Bu açıdan CİKT'nın 154. maddesi, mevcut kanundaki mal beyanı kurumunu tamamen değiştirmemekte, fakat onu daha sistematik, somut ve malvarlığı türlerini kapsayacak biçimde yeniden yapılandırmaktadır. İİK'nun 74. maddesinde borçlunun borca yetecek miktarda mal, hak ve alacak bildirmesi yeterli görülmüşken, CİKT'nın 154. maddesinin üçüncü fıkrasında bu bildirimin hangi sırayla yapılacağı ayrıca düzenlenmiştir. Buna göre borçlu, öncelikle para ve doğrudan paraya çevrilebilir değerlerden başlayarak, çekişmeli, üzerinde sınırlı aynı hak veya haciz bulunan malları ise en sona bırakmak suretiyle takip konusu borca yetecek miktarda mal, hak ve alacak bildirmelidir. Kanaatimizce, mal beyanında bulunma sırasının ayrıca belirtilmesi, borçlunun açıklama yükümlülüğünü soyut ve şekli bir bildirimle yerine getirmesini önlemeye yöneliktir. Bu düzenleme sayesinde borçlunun, alacaklının alacağına en kısa sürede ve en az masrafla kavuşmasını sağlayabilecek mal, hak ve alacaklarını öncelikle bildirmesi amaçlanmaktadır. Aksi hâlde borçlu, ekonomik değeri düşük, paraya çevrilmesi güç veya alacaklının tatminini geciktirecek unsurları öne çıkararak mal beyanı kurumunu işlevsiz hâle getirebilir. Bu nedenle sıraya aykırı veya eksik açıklama, mal beyanı yükümlülüğünün gereği gibi yerine getirilmemesi sonucunu doğurmalı, Tasarı'da öngörülen yaptırım rejimi çerçevesinde usulüne uygun mal beyanında bulunmama hâliyle aynı şekilde değerlendirilmelidir (CİKT m. 510). Ayrıca Taslak'ta kripto varlıkların açıkça mal beyanının kapsamına alınması, İİK'nun 74. maddesinin genel lafzına kıyasla önemli bir yenilik oluşturmaktadır. Böylece CİKT'nın 154. maddesi hem mal beyanının içeriğini somutlaştırmakta hem de dijitalleşen malvarlığı değerlerini icra hukukunun kapsamına dâhil etmektedir.

Sonuç olarak mevcut İİK sisteminde mal beyanı, yazılı veya sözlü olarak yapılabilen ve içerik bakımından borçlunun malvarlığı ile ödeme gücünü ortaya koymayı amaçlayan bir bildirimdir. CİKT'nın 154. maddesi ise bu kurumu daha ayrıntılı bir beyan yükümlülüğüne dönüştürmekte, beyanın yönetmelikteki örneğe uygun

yapılmasını, doğrudan paraya çevrilebilir değerlerin öncelikle gösterilmesini, çekişmeli malların sona bırakılmasını ve kripto varlıkların da beyana dâhil edilmesini öngörmektedir. Bu yönüyle Taslak, şekil serbestisini daraltmakla birlikte, mal beyanının icra takibindeki işlevselliğini, denetlenebilirliğini ve alacaklının tatminine hizmet eden yönünü güçlendirmektedir.

## B. Mal Beyanında Kişisel Verilerin Korunması ve UYAP Sorgulaması

İcra ve İflâs Kanunu'nun 74. maddesine göre mal beyanı, borçlunun gerek kendisinde gerekse üçüncü kişiler nezdinde bulunan mal, alacak ve haklarından borcuna yetecek miktarın türünü, niteliğini ve vasıflarını, her türlü kazanç ve gelirini, geçim kaynaklarını ve borcunu ne suretle ödeyebileceğini icra dairesine yazılı veya sözlü olarak bildirmesidir. Bu yönüyle mal beyanı, yalnızca borçlunun ekonomik durumunu ortaya koyan teknik bir takip işlemi değildir. Aynı zamanda borçlunun malvarlığı, gelir kaynakları, alacak ilişkileri ve ekonomik yaşam alanına ilişkin çok sayıda kişisel verinin işlenmesini gerektiren bir icra hukuku kurumudur.

Mal beyanının kişisel verilerin korunması bakımından önemi, beyanın içeriğinde yer alan bilgilerin borçluyu belirli veya belirlenebilir kılmasıdır. Taşınmaz, araç, banka hesabı, ücret, kira geliri, üçüncü kişilerden olan alacaklar, şirket payları, ticari kazançlar ve borcun ödeme biçimine ilişkin açıklamalar, borçlunun ekonomik kimliğini ortaya koyan kişisel veri niteliğindedir<sup>23</sup>. Anayasa<sup>24</sup>'nın 20. maddesinin üçüncü fıkrasına göre herkes kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir, kişisel veriler ancak kanunda öngörülen hâllerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Bu anayasal güvence, icra takibinde borçlunun malvarlığına ilişkin bilgilerin sınırsız biçimde toplanmasına veya ilgisiz kişilerle paylaşılmasına izin vermez<sup>25</sup>. Bununla birlikte kişisel verilerin korunması hakkı, borçlunun mal beyanında bulunma yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz. Zira mal beyanı, borçlunun açık rızasına dayanan bir veri açıklaması değil, doğrudan kanundan kaynaklanan bir

<sup>23</sup> Kişisel veri, KVKK'nun 3. maddesinde, "Kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgi" şeklinde tanımlanmıştır.

<sup>24</sup> Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kanun Numarası: 2709, Kabul Tarihi: 18.10.1982, RG 9.11.1982/17863.

<sup>25</sup> KVKK'nun amacı, "Kişisel verilerin işlenmesinde başta özel hayatın gizliliği olmak üzere kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumak ve kişisel verileri işleyen gerçek ve tüzel kişilerin yükümlülükleri ile uyacakları usul ve esasları düzenlemektir." şeklindedir, bkz. Alican Uzun, *İcra Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması ve Avukatın Sorumluluğu* (1. Bası, Yetkin 2025) 153; Fazilet Yüce, *İcra Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması* (1. Bası, Adalet 2024) 89; Evren Kılıçoğlu, 'İcra ve İflâs Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması', *Güncel Gelişmeler Işığında Kişisel Verilerin Korunması Hukuku* (On İki Levha 2020) 156-162.

yükümlülüktür. Bu nedenle borçlu, yalnızca kişisel verilerinin korunması gerekçesiyle mal beyanında bulunmaktan kaçınamaz<sup>26</sup>. Ancak kişisel verilerin korunması hakkı, mal beyanının kapsamını ve beyan edilen verilerin kullanılma biçimini sınırlandırır. Başka bir ifadeyle, kişisel verilerin korunması hukuku mal beyanını bertaraf eden değil, mal beyanının ölçülü, amaca bağlı ve takip hukuku bakımından gerekli olan sınırlar içinde kullanılmasını sağlayan bir denetim ölçütüdür. Bu noktada özellikle "borcuna yetecek miktar" ibaresi belirleyici öneme sahiptir. İcra ve İflâs Kanunu'nun 74. maddesinde yer alan bu ifade, mal beyanının sınırsız bir malvarlığı araştırmasına dönüşmesini engeller. Borçludan, takip konusu alacağı karşılamaya elverişli mal, hak, alacak ve gelirlerini açıklaması beklenir, buna karşılık borçla ilgisi bulunmayan, alacağın tahsiline katkı sağlamayan veya üçüncü kişilerin özel hayatına müdahale eden bilgilerin beyan kapsamına dâhil edilmesi ölçülülük ilkesiyle bağdaşmaz. Bu yönüyle İcra ve İflâs Kanunu'nun 74. maddesindeki "borcuna yetecek miktar" ölçütü, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK)<sup>27</sup>'nin 4. maddesinde düzenlenen amaçla bağlantılı, sınırlı ve ölçülü işleme ilkesinin icra hukukundaki karşılığı olarak değerlendirilebilir.

Mal beyanında kişisel verilerin korunması bakımından ikinci önemli mesele, üçüncü kişilere ait verilerin işlenmesidir. Borçlunun üçüncü kişiler nezdindeki alacak ve haklarını bildirmesi, takip hukukunun amacına uygun olarak kabul edilebilir. Örneğin borçlunun kira alacağı, ücret alacağı, ticari alacağı veya banka hesabı gibi üçüncü kişilerle bağlantılı malvarlığı değerlerini bildirmesi mümkündür. Ancak bu zorunluluk, takip dosyasıyla ilgisi bulunmayan üçüncü kişilerin kimlik, adres, iletişim veya malvarlığı bilgilerinin geniş biçimde araştırılmasını haklı kılmaz. Kişisel Verileri Koruma Kurulu'nun İİK'nun 89. maddesindeki haciz ihbarnamelerine ilişkin kararında da borçlunun üçüncü kişilerdeki mal ve alacaklarının haczinin kanuni bir dayanağı bulunduğu kabul edilmiş, ancak veri işleme faaliyetinin İİK'nun 89. maddesinin amacı ve kapsamı ile sınırlı olarak değerlendirilmesi gerektiği ortaya konulmuştur<sup>28</sup>.

<sup>26</sup> Borçlunun mal beyanında kişisel verilerini açıklaması, açık rızaya değil, İİK m. 74'ten doğan kanuni yükümlülüğe dayanır. Bu nedenle veri işleme faaliyeti, genel kişisel veriler bakımından KVKK m. 5/2-a'da düzenlenen "kanunlarda açıkça öngörülme" ve ayrıca icra organlarının takip işlemlerini yürütebilmesi bakımından KVKK m. 5/2-ç'de düzenlenen "hukuki yükümlülüğün yerine getirilmesi için zorunluluk" şartları kapsamında değerlendirilmelidir.

<sup>27</sup> Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, Kanun Numarası: 6698, Kabul Tarihi: 24.3.2016, RG 7.4.2016/29677.

<sup>28</sup> Kişisel Verileri Koruma Kurulu'nun 17.09.2020 tarihli ve 2020/710 sayılı kararında, icra takibinin tarafı olan borçluların, takip ile ilgisi bulunmayan akrabalarına icra müdürlükleri tarafından İİK m. 89 kapsamında haciz ihbarnamesi gönderilmesinin kişisel verilerin korunması hukuku bakımından hukuka uygun olup olmadığı değerlendirilmiştir. Şikâyet başvurusunda, borçlu olmayan ve icra

Benzer şekilde, alacaklı veya alacaklı vekili tarafından icra dosyasında elde edilen kişisel verilerin takip amacı dışında kullanılması hukuka aykırıdır. Kişisel Verileri Koruma Kurulu'nun 28.05.2020 tarihli ve 2020/429 sayılı kararında, borçluya ait borç bilgilerinin ağabeyi ve iş arkadaşlarıyla SMS yoluyla paylaşılması kişisel verilerin hukuka aykırı açıklanması olarak değerlendirilmiştir. Kurul, avukatın icra takibi kapsamında borçluya ait bilgileri belirli ölçüde işleyebileceğini kabul etmekle birlikte, bu bilgilerin takip ile ilgisi bulunmayan üçüncü kişilere açıklanmasını KVKK'na aykırı bulmuştur. Bu karar, mal beyanı bakımından da önemlidir, zira mal beyanı ile elde edilen bilgiler yalnızca alacağın tahsili amacıyla kullanılabilir, borçluyu baskı altına alma, çevresine karşı teşhir etme veya sosyal itibarını zedeleme amacıyla kullanılamaz<sup>29</sup>.

takibiyle doğrudan ilgisi bulunmayan akrabaların kimlik ve adres bilgilerinin araştırıldığı, bu kişilere haciz ihbarnamesi gönderildiği ve böylece borçlulara ait kişisel verilerin hukuka aykırı biçimde üçüncü kişilerle paylaşıldığı ileri sürülmüştür. Kurul, öncelikle KVKK m. 5 kapsamında kişisel verilerin açık rıza olmaksızın işlenebileceği hâlleri değerlendirmiştir. Buna göre kişisel verilerin işlenmesi, kanunlarda açıkça öngörülmesi hâlinde ilgili kişinin açık rızası aranmaksızın mümkündür. Kurul, İİK m. 89'un borçlunun üçüncü kişilerde bulunan mal, hak ve alacaklarının haczine ilişkin özel bir düzenleme içerdiğini; icra müdürlüğünün, alacaklı tarafından bildirilen üçüncü kişilere haciz ihbarnamesi göndermesinin bu kanuni düzenlemeye dayandığını belirtmiştir. Kararda, borçlunun üçüncü kişilerdeki mal ve alacaklarının haczedilmesinin icra hukukunun doğal sonucu olduğu ifade edilmiştir. Borçlunun banka mevduatı, maaş veya ücret alacağı, kira alacağı, ödünç verdiği para, satış bedeli alacağı, şirket kâr veya tasfiye payı gibi malvarlığı değerlerinin üçüncü kişiler nezdinde bulunabileceği belirtilmiştir. Bu nedenle İİK m. 89 kapsamında üçüncü kişilere haciz ihbarnamesi gönderilmesi, borçlunun üçüncü kişilerdeki alacaklarının korunması ve haczin etkisiz kalmasının önlenmesi amacıyla öngörülmüş bir takip işlemidir. Kurul ayrıca Yargıtay 12. Hukuk Dairesinin 15.04.2013 tarihli kararına da atıf yaparak icra müdürünün, alacaklının haciz ihbarnamesi gönderilmesi talebini yerine getirip getirmeme konusunda geniş bir takdir yetkisine sahip olmadığını vurgulamıştır (Yargıtay 12. HD, 5621/14186, 15.04.2013). İcra müdürünün değerlendirme yetkisi esas itibarıyla haczedilebilirlik gibi sınırlı konularla ilgilidir. Haciz ihbarnamesi gönderilen kişinin gerçekten üçüncü kişi olup olmadığı veya borçluya ilişkisi bulunup bulunmadığına dair itirazların ise icra müdürlüğü tarafından değil, ilgililerce İİK'daki şikâyet ve dava yolları aracılığıyla ileri sürülmesi gerektiği kabul edilmiştir. Bu gerekçelerle Kurul, alacaklı tarafından bildirilen gerçek veya tüzel kişilere İİK m. 89 uyarınca birinci haciz ihbarnamesi gönderilmesinde hukuken engel bulunmadığı sonucuna varmıştır. İcra müdürlükleri tarafından bu kapsamda gerçekleştirilen kişisel veri işleme faaliyetinin, KVKK m. 5/2-a'da yer alan "kanunlarda açıkça öngörülme" şartına dayandığı kabul edilmiştir. Bu nedenle somut başvuru bakımından KVKK kapsamında yapılacak bir işlem bulunmadığına karar verilmiştir. Kişisel Verileri Koruma Kurulu, 2020/710, 17.09.2020, <https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/6879/2020-710> Erişim Tarihi: 06 Mart 2026.

<sup>29</sup> Kişisel Verileri Koruma Kurulu'nun 28.05.2020 tarihli ve 2020/429 sayılı kararında, hakkında icra takibi yürütülen borçluya ait kişisel verilerin, alacaklı banka vekili olan avukat tarafından üçüncü kişilerle paylaşılması incelenmiştir. Somut olayda ilgili kişi, banka borcu nedeniyle hakkında icra takibi başlatıldığını; ancak borç ve haciz bilgilerini içeren kısa mesajların kendisine değil, aynı sosyal tesiste kalan iş arkadaşlarına ve ağabeyine gönderildiğini ileri sürmüştür. Mesajlarda ilgili kişinin adı,

CİKT'nın 156. maddesi, özellikle UYAP üzerinden borçlunun mal, hak ve alacaklarının sorgulanması bakımından kişisel verilerin korunması perspektifinden ayrıca değerlendirilmelidir. Taslağın 156. maddesinin ikinci fıkrası, alacaklıya haciz talebinde bulunmadan önce UYAP üzerinden, bu sisteme entegre bilişim sistemleri vasıtasıyla borçlunun mal, hak veya alacaklarını sorgulama imkânı tanımaktadır. Bu sorgulama sonucunda UYAP'ın borçlunun malvarlığına ilişkin ayrıntılı bilgi vermesi, açık şekilde kişisel veri işleme faaliyeti niteliğindedir. Zira KVKK bakımından kişisel veri, kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgiyi, işleme ise verinin elde edilmesi, kaydedilmesi, aktarılması, açıklanması, sınıflandırılması ve elde edilebilir hâle getirilmesi gibi işlemleri kapsar (KVKK m. 3/1-e). Bu nedenle borçlunun banka hesabı, maaşı, taşınmazı, aracı, üçüncü kişilerdeki alacağı, sosyal güvenlik kaydı veya finansal ilişkileri gibi bilgiler yalnızca malvarlığı bilgisi değil, aynı zamanda borçlunun ekonomik ve sosyal hayatına ilişkin kişisel veriler olarak değerlendirilmelidir.

---

borçlu olduğu banka ve icra dosyasına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Kurul, bu bilgilerin ilgili kişiye belirli veya belirlenebilir kılması nedeniyle kişisel veri niteliğinde olduğunu kabul etmiştir. Kurul, öncelikle avukatın icra takibi kapsamında borçluya ait bazı kişisel verileri işleyebileceğini belirtmiştir. Alacaklı banka adına icra işlemlerini yürüten avukatın, müvekkilinin haklarını korumak ve alacağın tahsilini sağlamak amacıyla borçlunun kimlik, iletişim ve borç bilgilerini işlemesi, KVKK m. 5/2 kapsamında açık rıza aranmaksızın hukuka uygun kabul edilebilir. Bu kapsamda veri işleme faaliyeti; bir hakkın tesisi, kullanılması veya korunması ile avukatın hukuki yükümlülüklerini yerine getirmesi çerçevesinde değerlendirilebilir. Ancak Kurul'a göre bu hukuka uygunluk, yalnızca borçluya ait verilerin takip amacıyla sınırlı olarak işlenmesi bakımından geçerlidir. Somut olayda borçlunun ağabeyi ve iş arkadaşlarının telefon numaralarının varsayımlara dayalı biçimde elde edilmesi ve borçluya ait borç bilgilerinin bu kişilere SMS yoluyla gönderilmesi, KVKK m. 5/2 kapsamında hukuka uygun bir veri işleme faaliyeti olarak kabul edilemez. Çünkü bu kişilerin banka, avukat veya icra takibiyle doğrudan bir bağlantısı bulunmamaktadır. Kurul ayrıca, avukatın ilgili kişinin T.C. kimlik numarasını kullanarak GSM aboneliklerini ve borçlarını sorgulamasını da hukuka aykırı bulmuştur. İlgili kişinin T.C. kimlik numarasını bir başvuru dilekçesinde belirtmiş olması, bu verinin her amaçla kullanılabilmesi anlamına gelmez. Alenileştirmeden söz edilebilmesi için ilgili kişinin veriyi belirli bir amaçla kamuya açıklama iradesi bulunmalıdır. Avukatın icra işlemleri veya başvuru süreci kapsamında öğrendiği T.C. kimlik numarasını GSM aboneliği sorgulamak için kullanması, amaçla bağlantılı, sınırlı ve ölçülü işleme ilkelerine aykırı görülmüştür. Kurul, veri sorumlusu sıfatıyla hareket eden avukatın, kişisel verilerin hukuka aykırı işlenmesini ve kişisel verilere hukuka aykırı erişilmesini önleme yükümlülüğünü yerine getirmediği sonucuna varmıştır. Bu nedenle KVKK m. 12/1'de düzenlenen veri güvenliği yükümlülüğünün ihlal edildiği kabul edilmiş ve avukat hakkında KVKK m. 18/1-b uyarınca 125.000 TL idari para cezası uygulanmasına karar verilmiştir. Ayrıca avukatın KVKK'ya uyum konusunda gerekli dikkat ve özeni göstermesi yönünde talimatlandırılmasına hükmedilmiştir. Kişisel Verileri Koruma Kurulu, 2020/429, 28.05.2020, <https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/6778/2020-429> Erişim Tarihi: 12 Nisan 2026.

CİKT'nın 156. maddesinin ikinci ve dördüncü fıkraları, borçlunun malvarlığı bilgilerinin UYAP aracılığıyla sorgulanmasına ve kamu kurumları ile finansal kuruluşların sisteme entegrasyonuna kanuni dayanak sağlamaktadır. Bu yönüyle veri işleminin hukuki sebebi, KVKK'nun 5. maddesinin ikinci fıkrasının (a) bendi anlamında "kanunlarda açıkça öngörülme" olarak kurulabilir. KVKK'nun 5. maddesine göre kanunlarda açıkça öngörülen hâllerde kişisel veriler, ilgili kişinin açık rızası olmaksızın işlenebilir. Bununla birlikte "kanunda açıkça öngörülme" şartı, sınırsız ve ölçüsüz veri işlemeyi meşru hâle getirmez. KVKK'nun 4. maddesi uyarınca kişisel verilerin işlenmesinde hukuka ve dürüstlük kurallarına uygunluk, belirli, açık ve meşru amaç, amaçla bağlantılılık, sınırlılık, ölçülülük ve gerekli süre kadar muhafaza ilkelerine uyulması zorunludur. Bu nedenle Taslak hükmün varlığı, veri işleme faaliyetini ilke olarak meşrulaştırırsa da sorgulamanın kapsamı, kimlere hangi bilgilerin gösterileceği, hangi verilerin gizleneceği, verilerin ne kadar saklanacağı ve erişimlerin nasıl denetleneceği ayrıca güvence altına alınmalıdır.

Anayasa'nın 20. maddesine göre herkes kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir, kişisel veriler ancak kanunda öngörülen hâllerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir ve kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenir. Bu anayasal çerçeve, CİKT'nın 156. maddesi bakımından özellikle beşinci fıkrayı tartışmalı hâle getirebilir. Çünkü CİKT'nın 156. maddesinin beşinci fıkrası, sorgulamanın tür, kapsam ve sınırı ile diğer hususların yönetmelikle belirleneceğini düzenlemektedir. Bu kapsamda, sorgulamanın teknik ayrıntıları yönetmeliğe bırakılabilir, ancak kişisel verilere müdahalenin temel unsurları, yani hangi veri kategorilerinin sorgulanabileceği, kimlerin erişebileceği, alacaklıya hangi düzeyde bilgi gösterileceği, özel nitelikli verilere temas edilip edilmeyeceği, borçlunun bilgilendirilmesi ve itiraz ile hukuki denetim mekanizması gibi temel güvenceler kanunda yer almalıdır. Bu nedenle Taslağın 156. maddesinin beşinci fıkrası, mevcut hâliyle kapsam ve sınır gibi temel meseleleri bütünüyle yönetmeliğe bırakması bakımından eleştirilebilir. Kanun, en azından asgari veri kategorilerini, sorgulamanın aşamalarını ve alacaklıya gösterilecek bilgi düzeyini belirlemelidir. Bununla birlikte, CİKT'nın 156. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan "*UYAP, varsa borçlunun mal, hak veya alacağının niteliği hakkında ayrıntılı bilgi verir*" ibaresi, kişisel verilerin korunması bakımından sorun yaratabilir. Çünkü ayrıntılı bilginin ne olduğu belirsizdir. Banka hesabı bakımından yalnızca hesap bulunduğu bilgisinin mi, hesap bakiyesinin mi, IBAN bilgisinin mi, hesap hareketlerinin mi, yoksa tüm finansal kuruluş bilgilerinin mi paylaşılacağı açık değildir. Bu nedenle ilgili maddede, sorgulama sonucunda yalnızca takip konusu alacağın tahsili için gerekli olan ve haciz işleminin gerçekleştirilmesine elverişli asgari bilgiler gösterileceği ve haciz için zorunlu olmayan kişisel verilerin de alacaklıya açıklanamayacağı şeklinde yapılacak

ekleme, KVKK'nun 4. maddesindeki amaçla bağlantılı, sınırlı ve ölçülü işleme ilkesiyle daha uyumlu olur.

Sonuç olarak mal beyanında kişisel verilerin korunması, icra takibinin etkinliği ile borçlunun temel hakları arasında kurulması gereken dengenin özel bir görünümüdür. Mal beyanı, kanuni dayanağı bulunan ve alacağın tahsiline hizmet eden meşru bir yükümlülüktür. Ancak bu yükümlülük, borçlunun tüm ekonomik ve özel hayatının sınırsız biçimde icra dosyasına aktarılmasını haklı kılmaz. Beyan konusu veriler borcun tahsili amacıyla bağlantılı, gerekli ve ölçülü olmalı, üçüncü kişilere ait veriler ancak takip bakımından zorunlu olduğu ölçüde işlenmeli ve icra dosyasında elde edilen bilgiler alacaklı, vekil veya diğer ilgililer tarafından takip amacı dışında kullanılmamalıdır. Bu nedenle mal beyanı, kişisel verilerin korunması hakkıyla çatışan bir mekanizma olarak değil, ancak bu hakkın anayasal ve kanuni sınırları içinde uygulanması gereken bir cebri icra aracı olarak ele alınmalıdır.

### **C. Mal Beyanında Bulunma Süresi ve Ek Mal Beyanı**

Mal beyanında bulunma süresi, borçlunun ödeme emrine itiraz edip etmemesine göre değişir. Borçlu, ödeme emrine itiraz etmek istemezse, yedi günlük itiraz süresi içinde mal beyanında bulunmak zorundadır. Bu durumda ödeme emrinin tebliğinden itibaren başlayan yedi günlük süre, aynı zamanda mal beyanı bakımından da önem taşır (İİK m. 60). Borçlu ödeme emrine süresi içinde itiraz ederse, itirazın hükümden düşürülmesine kadar mal beyanında bulunmak zorunda değildir. Çünkü itirazla birlikte takip durur ve borçlunun malvarlığına yönelen cebri icra işlemlerine devam edilemez. Ancak itirazın kesin veya geçici olarak kaldırılması ya da itirazın iptali hâlinde borçlu yeniden mal beyanında bulunma yükümlülüğü altına girer. Bu durumda borçlu, ilgili kararın kendisine tefhim veya tebliğinden itibaren üç gün içinde mal beyanında bulunmalıdır (İİK m. 75). ZPO'nun 802f maddesi uyarınca mal beyanı açıklamasının alınabilmesi için icra memurunun önceden borçluyu ödemeye davet etmiş olması, bu davetten itibaren en az iki haftanın geçmiş bulunması ve alacağın tamamen ödenmemiş olması gerekir. Ayrıca 802d maddesinde, borçlunun kural olarak iki yıl içinde yeniden malvarlığı beyanı vermek zorunda olmadığı, ancak malvarlığı durumunda esaslı değişiklik bulunduğunu gösteren olguların ortaya konulması hâlinde yeni bir açıklamanın istenebileceğini düzenlemektedir. Mal beyanı yükümlülüğünün doğabilmesi için ödeme veya icra emrinde gerekli ihtarların bulunması da önemlidir<sup>30</sup>. Borçlunun hapisle tazyikine

<sup>30</sup> Kuru (n 10) 405; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası (n 10) 285; Atalı, Ermenek ve Erdoğan (n 10) 127; Aşık, Oruç, Tok ve Saçar (n 10) 148. "Şikayet dilekçesinde borçlunun İcra ve İflas Kanunu'nun 337/1. maddesiyle cezalandırılmasının talep edilmesi icra takip dosyasında borçluya

karar verilebilmesi için, kendisine tebliğ edilen ödeme veya icra emrinde mal beyanında bulunmadığı takdirde hapisle tazyik olunacağına ilişkin ihtarın yer alması gerekir. Bu ihtar, borçlunun yaptırım hakkında önceden bilgilendirilmesini sağlayan bir güvencedir.

CİKT 154. maddesi ise İİK'ndaki bu süre sistemini bütünüyle aynı madde içinde ayrıntılı olarak tekrar etmemekte, mal beyanında bulunma yükümlülüğünü daha genel bir ifadeyle süresi içinde yerine getirilmesi gereken bir borçlu yükümlülüğü olarak düzenlemektedir. CİKT'nın 154. maddesinin birinci fıkrasında borçlunun mal, hak ve alacaklarını, kazanç ve gelirini, geçim kaynaklarını ve takip konusu alacağı nasıl ödeyebileceğini süresi içinde icra ve iflas dairesine bildirmek zorunda olduğu belirtilmiştir. Bu yönüyle Taslak, İİK'nun 60. ve 75. maddelerindeki süre rejimini doğrudan bu hükümde tekrar etmek yerine, mal beyanı yükümlülüğünün kapsamını ve içeriğini belirlemeye odaklanmaktadır. Dolayısıyla mevcut kanunda süreler ödeme emri, itiraz ve itirazın hükümden düşürülmesi aşamalarına göre açıkça ayrıştırılmışken, CİKT'nın 154. maddesinde süre, genel bir yükümlülük ifadesi içinde ele alınmıştır. CİKT'nın gerekçesinde süreden ne anlaşılması gerektiğine ilişkin bir açıklama yapılmıştır. Gerekçeye göre bu süre, Taslağın "Para borcunun ödenmesi ve teminatın verilmesine ilişkin ilamların icrası" başlıklı 68, "Ödeme emri" başlıklı 88, "İtirazın iptali" başlıklı 96, "Ödeme emri" başlıklı 115, "Ödeme emrine itiraz" başlıklı 117, "Ödeme emri" başlıklı 139 ve "Borçlunun mal beyanında bulunma yükümlülüğü" başlıklı 154. maddelerinde iki hafta olarak belirlenmektedir<sup>31</sup>.

CİKT'nın 154. maddesi, özellikle ek mal beyanı ve sonradan kazanılan mal, hak ve alacakların bildirilmesi bakımından daha açık süreler öngörmektedir<sup>32</sup>. CİKT'nın 154. maddesinin dördüncü fıkrasına göre, haciz talebine bağlı olarak yapılan kıymet takdiri sonucunda borçlunun bildirdiği mal, hak ve alacakların takip konusu alacağı karşılamayacağı tespit edilirse, alacaklının talebi üzerine icra ve iflas dairesince borçluya muhtıra gönderilir. Bu muhtıranın tebliğinden itibaren borçlu iki hafta içinde ek mal beyanında bulunmak zorundadır. Bu düzenleme, mal beyanı kurumunun yalnızca takip sürecinin başlangıcında yerine getirilen tek seferlik ve şekli

---

*gönderilen icra emrinde İİK'nun 74. maddesine göre mal beyanında bulunmasının istenilmesi ve en önemlisi de icra emrinde mal beyanında bulunulmadığı takdirde İİK'nun 76. maddesi uyarınca hapsen tazyik ihtarının bulunmaması karşısında, borçlunun İİK'nun 76. maddesi gereğince hapsen tazyikine karar verilmesi mümkün değildir. Hal böyle olunca itirazın reddi yerine kabulü ile yazılı şekilde karar verilmesi isabetsizdir."* Yargıtay 16 HD, 2649/3165, 04.05.2009.

<sup>31</sup> Adalet Bakanlığı Mevzuat Genel Müdürlüğü, 'Cebrî İcra Kanunu Taslağı' (Adalet Bakanlığı Mevzuat Genel Müdürlüğü, 24 Temmuz 2025) 232, <https://mgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cebr-icra-kanunu-taslagi24072025041230> Erişim Tarihi: 30 Nisan 2026.

<sup>32</sup> Meriç ve Akkaya (n 9) 446.

bir bildirim olarak görülmediğini göstermektedir. Zira borçlunun ilk beyanında gösterdiği mal, hak ve alacakların kıymet takdiri sonucunda alacağı karşılamaya yeterli olmadığı anlaşılırsa, borçlunun yeniden açıklama yapması zorunlu hâle gelmektedir. Böylece ek mal beyanı, ilk beyanın yetersiz kaldığı durumlarda alacaklının tatminini sağlayabilecek başka malvarlığı değerlerinin ortaya çıkarılmasına hizmet eden tamamlayıcı bir takip kurumu niteliği kazanmaktadır.

Ek mal beyanı yükümlülüğünün doğması için bazı şartların birlikte gerçekleşmesi gerekir. Öncelikle alacaklı tarafından haciz talebinde bulunulmalı ve bu talep üzerine borçlunun daha önce bildirdiği mal, hak ve alacaklar hakkında kıymet takdiri yapılmalıdır. İkinci olarak, yapılan kıymet takdiri sonucunda bildirilen malvarlığı unsurlarının takip konusu alacağı karşılamayacağı tespit edilmelidir. Üçüncü olarak, bu tespitten ardından alacaklının ek mal beyanı alınmasını talep etmesi gerekir. Son olarak icra ve iflas dairesince borçluya muhtıra gönderilmeli ve bu muhtıra usulüne uygun şekilde tebliğ edilmelidir. İki haftalık süre, muhtıranın düzenlendiği veya gönderildiği tarihten değil, borçluya tebliğ edildiği tarihten itibaren işlemeye başlar. Bu yönüyle Tasarı, kendiliğinden işleyen bir ek beyan sistemi değil, kıymet takdiriyle ortaya çıkan değer yetersizliğine ve alacaklının talebine bağlı bir mekanizma kabul etmektedir. Dolayısıyla yalnızca kıymet takdiri yapılmış olması ek mal beyanı yükümlülüğünü doğurmaz. Kıymet takdirinin, borçlunun bildirdiği malvarlığı unsurlarının alacağı karşılamadığını göstermesi ve alacaklının bu doğrultuda talepte bulunması gerekir. Bu yapı, hem alacaklının takip sürecindeki etkinliğini artırmakta hem de borçlunun gereksiz veya ölçüsüz biçimde tekrar tekrar mal beyanında bulunmaya zorlanmasını önlemeye hizmet etmektedir.

Tasarı'da ek mal beyanı yükümlülüğü yaptırıma da bağlanmıştır. Muhtırada, borçlunun süresi içinde ek mal beyanında bulunmaması hâlinde CİKT'nın 510. maddesinin birinci fıkrası uyarınca disiplin hapsiyle cezalandırılabilmesi belirtilmelidir. Buna göre borçlu, geçerli bir mazereti olmaksızın iki haftalık süre içinde ek mal beyanında bulunmazsa, alacaklının şikâyeti üzerine on gün disiplin hapsiyle cezalandırılabilir. Bu yaptırım, ek mal beyanının yalnızca tavsiye niteliğinde bir açıklama olmadığını, takip hukukuna özgü, bağlayıcı ve ihlali yaptırıma bağlanmış bir yükümlülük olduğunu göstermektedir.

CİKT'nın ek mal beyanına ilişkin düzenlemesi, mevcut mal beyanı sistemini daha dinamik ve işlevsel hâle getirmeyi amaçlamaktadır. İlk mal beyanının alacağı karşılamaya yeterli olmaması hâlinde borçlunun yeniden açıklama yapmaya zorlanması, alacaklının alacağına kavuşma ihtimalini artıran önemli bir yeniliktir. Bununla birlikte düzenlemenin, muhtıranın içeriği, takip konusu alacağın hesaplanması, ek beyanın kapsamı ve muhtıraya karşı başvuru yolları bakımından

daha açık hâle getirilmesi hem alacaklının etkin korunması hem de borçlu bakımından öngörülebilirlik ve ölçülülük ilkelerinin sağlanması açısından önem taşımaktadır.

CİKT'nın 154. maddesinin beşinci fıkrasında ise borçlunun hiç mal beyanında bulunmamış olması, mal, hak veya alacağı olmadığını bildirmesi, borcunu karşılamaya yetecek mal, hak ve alacak göstermemesi veya beyandan kaçınması hâllerinde özel bir bildirim yükümlülüğü öngörülmüştür. Buna göre borçlu, sonradan kazandığı mal, hak ve alacakları ile kazanç ve gelirinde ortaya çıkan artışları, kazanma veya artış tarihinden itibaren iki hafta içinde icra ve iflas dairesine bildirmek zorundadır.

Mal beyanı yükümlülüğünün yaptırıma bağlanabilmesi için, ödeme veya icra emrinde gerekli ihtarların bulunması da önemlidir. Borçlunun hapisle tazyikine karar verilebilmesi için, kendisine tebliğ edilen ödeme veya icra emrinde mal beyanında bulunmadığı takdirde hapisle tazyik olunacağına ilişkin ihtarın yer alması gerekir. Bu ihtar, borçlunun yalnızca mal beyanında bulunma yükümlülüğünü değil, bu yükümlülüğün ihlali hâlinde karşılaşacağı yaptırımı da önceden bilmesini sağlayan bir güvencedir. Benzer güvence CİKT'nın 154. maddesinin dördüncü fıkrasında ek mal beyanı bakımından açıkça görülmektedir. Zira Taslak'ta, borçluya gönderilecek muhtırada süresi içinde mal beyanında bulunmaması hâlinde CİKT'nın 510. maddesinin birinci fıkrası uyarınca disiplin hapsiyle cezalandırılacağı belirtilmesi zorunlu tutulmuştur. Böylece Taslak, yaptırım tehdidinin borçluya önceden ve açık biçimde bildirilmesini aramakta, bu yönüyle İİK'nda yer alan ihtar şartını korumakta, fakat özellikle ek mal beyanı bakımından daha belirgin hâle getirmektedir.

Sonuç olarak, İİK'nda mal beyanında bulunma süresi, ödeme emrine itiraz edilip edilmemesine göre belirlenmekte, itiraz edilmemesi hâlinde yedi günlük süre, itirazın hükümden düşürülmesi hâlinde ise üç günlük süre esas alınmaktadır. CİKT'nın 154. maddesinde ise ilk mal beyanı bakımından süresi içinde ifadesini kullanmakla yetinmekte, buna karşılık ek mal beyanı ve sonradan kazanılan malvarlığı değerlerinin bildirilmesi bakımından iki haftalık açık süreler öngörmektedir.

#### IV. SÜRESİNDE MAL BEYANINDA BULUNMAMANIN YAPTIRIMI

Mal beyanında bulunma yükümlülüğünün etkili olabilmesi için kanun koyucu, süresinde mal beyanında bulunmayan borçlu hakkında hapisle tazyik yaptırımı öngörmüştür (İİK m. 76). Tazyik hapsi, klasik anlamda cezalandırma amacı taşıyan bir

ceza değildir. Amacı, borçluyu mal beyanında bulunmaya zorlamaktır<sup>33</sup>. Süresi içinde mal beyanında bulunmayan borçlu hakkında, alacaklının talebi üzerine icra mahkemesi hâkimi tarafından hapisle tazyik kararı verilir<sup>34</sup>. Ancak bu kararın infazı Cumhuriyet Başsavcılığı aracılığıyla gerçekleştirilir<sup>35</sup>. İcra mahkemesi, borçlunun mal beyanında bulununcaya kadar hapisle tazyik edilmesini ister. Tazyik hapsinin en önemli özelliği, amaca bağlı ve geçici nitelikte olmasıdır. Borçlu mal beyanında bulunduğu anda tazyik hapsinin amacı gerçekleşmiş olur. Bu nedenle borçlu, hapisle tazyik edilmeye başlandıktan sonra mal beyanında bulunursa serbest bırakılır. Aynı şekilde borçlu süresi geçtikten sonra ancak tazyik hapsine başlanmadan önce mal beyanında bulunmuşsa artık hapisle tazyik edilemez. Tazyik hapsine yalnızca bir defa başvurulabilir ve süresi üç ayı geçemez (İİK m. 76). Bu sınırlama, borçlunun özgürlüğüne yapılan müdahalenin ölçülü tutulması bakımından önemlidir. Çünkü mal beyanında bulunmama, alacaklının alacağını tahsil etmesini güçleştirse de borçlunun özgürlüğüne müdahale eden yaptırımların sınırsız şekilde uygulanması kabul edilemez. ZPO'nun 802g maddesine göre borçlu, malvarlığı açıklaması için belirlenen tarihe mazeretsiz olarak gelmez veya 802c maddesi kapsamındaki açıklamayı haklı bir sebep olmaksızın reddederse, alacaklının talebi üzerine

<sup>33</sup> "Kanun'un itiraz konusu 341. maddesinde düzenlenen tazyik hapsi, suç karşılığı uygulanan bir ceza değildir. Tazyik hapsinde kişi yasal yükümlülüklerini yerine getirmeye zorlanmak amacıyla belli bir süreye kadar hürriyetinden yoksun bırakılmakta, ancak, yükümlülüğünü yerine getirmesi ya da sürenin dolması hâlinde bu yaptırımın uygulanmasına derhal son verilmektedir. Bu bakımdan, tazyik hapsinin amacı, kişinin işlediği bir eylem nedeniyle cezalandırılması değil, belli bir yükümlülüğü yerine getirmeye zorlanmasıdır." AYM, 58/163, 30.10.2014, s. 4. "Gerek disiplin hapsi gerekse hapsen tazyik yaptırımı tayin edilen kararlar, CMK'nın 223. maddesinde belirtilen hüküm niteliğinde değildirler ve bunlar hakkında hükümler için öngörülen yargılama kuralları uygulanamaz. Hapsen tazyik yaptırımında amaç, bir yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlamak olduğundan, alt sınırdan belli bir ceza belirlenmesi gerekmemekte, yükümlülük yerine getirilene kadar ve en çok 3 ay süreyle kişinin yükümlülüğüne uygun davranması için zorlanması söz konusu olmaktadır. Bu nedenle kararda belli bir sürenin öngörülmesi, yaptırımın bu niteliğine aykırı olacaktır." Yargıtay CGK, 16-220/231, 14.11.2006.

<sup>34</sup> İbrahim Aşık, '5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu ve 5358 Sayılı Kanun Işığında İcra ve İflâs Kanunu'nda Yer Alan Cezai Hükümler (m. 331-354)', Prof. Dr. Fırat Öztan'a Armağan, Cilt II (Turhan 2011) 2513, 2534 vd.; Hasan Kadir Yılmaztekin, 'İcra ve İflâs Suçlarında ve Bunlara İlişkin Yargılama Hukukundaki Yeni Boyut Üzerine Gözlemler (I)' (2006) (42) Legal Hukuk Dergisi 1669, 1678. İcra ve İflâs Kanunu'nun 76. maddesinde yer alan hapsen tazyikin, ceza değil, borçluyu mal bildiriminde bulunmaya zorlayan bir tedbir niteliğinde olduğu yönünde bkz. Haluk Çolak, *Açıklamalı-Karşılaştırmalı-Gerekçeli-İçtihatlı İcra-İflâs Suçları ve Yargılama Usûlü* (2. Bası, Bilge 2005) 159; Haluk Çolak ve Uğurtan Altun, 'Ceza Muhakemesinde Haksızlık Oluşturan Fiil Karşılığı Uygulanan Özel Bir Yaptırım Türü Olarak Disiplin ve Tazyik Hapsinin Hüküm ve Sonuçları' (2007) 98(27) Adalet Dergisi 8, 25.

<sup>35</sup> Kuru (n 10) 405.

mahkeme açıklamanın zorla alınması amacıyla yakalama/hapis emri (*haftbefehl*) düzenler<sup>36</sup>.

CİKT ise mal beyanına ilişkin yaptırım sistemini mevcut kanundan tamamen koparmamakta, ancak bunu daha sistematik ve bildirim şartına bağlı bir yapıda düzenlemektedir. CİKT'nın 154. maddesinin dördüncü fıkrasında, haciz talebine bağlı olarak yapılan kıymet takdiri sonucunda borçlunun bildirdiği mal, hak ve alacakların takip konusu alacağı karşılamayacağının tespit edilmesi hâlinde, alacaklının talebi üzerine borçluya icra ve iflas dairesince muhtıra gönderileceği düzenlenmiştir. Borçlu, bu muhtıranın tebliğinden itibaren iki hafta içinde ek mal beyanında bulunmak zorundadır. Muhtırada, süresi içinde mal beyanında bulunmaması hâlinde borçlunun CİKT'nın 510. maddesinin birinci fıkrası uyarınca disiplin hapsiyle cezalandırılacağı da açıkça belirtilir. İlgili düzenlemeye göre, mal beyanında bulunma yükümlülüğünü geçerli bir mazereti olmaksızın süresi içinde yerine getirmeyen borçlu, alacaklının şikâyeti üzerine, on gün disiplin hapsiyle cezalandırılır. Bu düzenleme, İİK'ndaki hapisle tazyik kurumuna benzer biçimde, borçlunun mal beyanında bulunmasını sağlama amacına yöneliktir. Ancak Taslak'ta dikkat çeken husus, yaptırım tehdidinin özellikle ek mal beyanı bakımından muhtıra ile açıkça borçluya bildirilmesidir. Bu yönüyle Taslak, yaptırımın uygulanmasından önce borçlunun hem yükümlülüğün kapsamı hem de bu yükümlülüğe aykırılığın sonucu hakkında bilgilendirilmesini zorunlu kılmaktadır. İİK sisteminde ödeme veya icra emrinde mal beyanında bulunmama hâlinde hapisle tazyik yaptırımının ihtar edilmesi gerekirken, Taslak'ta ek mal beyanı bakımından bu işlevi muhtıra üstlenmektedir.

<sup>36</sup> Alman ZPO § 802g'ye göre borçlu, malvarlığı beyanı için belirlenen randevuya mazeretsiz olarak gelmez veya ZPO § 802c anlamında malvarlığı açıklamasında bulunmayı haklı bir sebep olmaksızın reddederse, alacaklının talebi üzerine mahkeme, beyanın verilmesini sağlamak amacıyla borçlu hakkında *Haftbefehl* çıkarır. Bu emirde alacaklı, borçlu ve hapsin sebebi gösterilir; ayrıca emrin icrasından önce borçluya tebliği zorunlu değildir. Hapsin icrası ise icra memuru/mahkeme icra görevlisi niteliğindeki *Gerichtsvollzieher* tarafından yapılır. Bu nedenle icra hukuku bakımından *Haftbefehl*'in amacı borçluyu borcu ödemeye zorlamak değil, malvarlığı hakkında bilgi verme yükümlülüğünü yerine getirmeye zorlamaktır. Bu yönüyle kurum, borçtan dolayı hapis yasağıyla doğrudan çatışan bir "borç hapsi" olarak değil; cebri icranın etkinliğini sağlamak üzere öngörülmüş kişisel nitelikte bir zorlama tedbiri olarak değerlendirilir. Borçlu malvarlığı beyanını verdiği anda hapis amacını kaybeder; ZPO § 802i'ye göre tutulan borçlu her zaman malvarlığı açıklamasının alınmasını isteyebilir ve açıklama yapıldıktan sonra serbest bırakılır. Süre bakımından da Alman hukukunda bu hapis sınırsız değildir. ZPO § 802j uyarınca hapis süresi altı ayı geçemez; altı ayın sonunda borçlu re'sen serbest bırakılır. Aynı alacaklının talebiyle yeniden hapis uygulanması da sınırlanmıştır.

CİKT'nda mal beyanında bulunma yükümlülüğüne aykırılığın yaptırımını bakımından dikkat çeken hususlardan biri, İİK'ndaki tazyik hapsi yerine disiplin hapsi kavramının tercih edilmesidir. Taslak gerekçesinde, cezai hükümler sistematığı içinde disipline aykırı fiiller ile suçların birbirinden ayrıldığı, disipline aykırı fiiller bakımından yaptırımların disiplin hapsi ve tazyik hapsi, suçlar bakımından ise hapis ve adli para cezası olarak belirlendiği ifade edilmektedir<sup>37</sup>. Gerekçede, disiplin hapsinin tercih edilmesinin, öncelikle Anayasa Mahkemesi (AYM)'nin 28.02.2008 tarihli ve E. 2006/71, K. 2008/69 sayılı iptal kararının doğurduğu sorunu gidermeye yönelik olduğu belirtilmiştir. Zira mal beyanında bulunmama bakımından İİK'nun 76. maddesinde üç aya kadar tazyik hapsi, İİK'nun 337. maddesinin birinci fıkrasında ise on gün disiplin hapsi öngörülmüş, böylece aynı fiil nedeniyle hem tazyik hapsi hem de disiplin hapsi uygulanabilmesi ihtimali ortaya çıkmıştır. AYM de aynı eylem nedeniyle birden fazla yargılanma ve cezalandırılma ihtimalini hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmaz bularak disiplin hapsine ilişkin hükmü iptal etmiştir. Taslak, bu ikili yaptırım sorununu ortadan kaldırmak amacıyla mal beyanında bulunmama fiilini tek bir yaptırım rejimi içinde yeniden düzenlemektedir. Tazyik hapsi, niteliği itibarıyla borçluyu cezalandırmaktan çok, onu kanuni yükümlülüğünü yerine getirmeye zorlayan bir yaptırımdır. Bu nedenle tazyik hapsinde amaç, geçmişteki ihlalin karşılığını vermek değil, borçluyu mal beyanında bulunmaya sevk etmektir<sup>38</sup>. Disiplin hapsinde ise vurgu, yükümlülüğe aykırı davranışın düzeni ve icra takibinin işleyişini ihlal etmesi üzerindedir<sup>39</sup>. Bu yönüyle disiplin hapsi, borçlunun kanuni süresi içinde mal beyanında bulunmamasını, icra organının otoritesini ve takip düzenini ihlal eden bir davranış olarak yaptırıma bağlamaktadır.

Bu tercih, Taslak bakımından iki şekilde değerlendirilebilir. Disiplin hapsi kavramı, mal beyanında bulunmama fiilinin ceza hukuku anlamında klasik bir suç olmadığını, fakat icra takibinin düzenini bozan, alacaklının tatminini geciktiren ve borçlunun

<sup>37</sup> Adalet Bakanlığı Mevzuat Genel Müdürlüğü, 'Cebrî İcra Kanunu Taslağı' (Adalet Bakanlığı Mevzuat Genel Müdürlüğü, 24 Temmuz 2025) 731-732, <https://mgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cebr-icra-kanunu-taslagi24072025041230> Erişim Tarihi: 30 Nisan 2026.

<sup>38</sup> Aşık, 'Cezai Hükümler' (n 34) 2534 vd.; Yılmaztekin (n 34) 1678. İcra ve İflas Kanunu'nun 76. maddesinde yer alan hapsen tazyikin, ceza değil, borçluyu mal bildiriminde bulunmaya zorlayan bir tedbir niteliğinde olduğu yönünde bkz. Çolak (n 34) 159; Çolak ve Altun (n 34) 25.

<sup>39</sup> İzzet Özgenç, *Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi (Genel Hükümler)* (3. Bası, Adalet Bakanlığı 2006) 621, dn. 73; Emine Halman Çetin, *İcra-İflas Suçları ve Yargılama Usulü* (3. Bası, Adalet 2012) 5; Mahmut Coşkun, *İcra-İflas Suçları Disiplinsizlik Eylemleri ve Yargılama Usulü* (3. Bası, Seçkin 2017) 191; Haluk Çolak ve Uğurtan Altun, 'Ceza Muhakemesi'nde Haksızlık Oluşturan Fiil Karşılığında Uygulanan Özel Bir Yaptırım Türü Olarak Disiplin ve Tazyik Hapsinin Hüküm ve Sonuçları' (2007) 27 Adalet Dergisi 8; Nazif Kaçak, *İcra ve İflas Suçları* (2. Bası, Seçkin 2006) 47-48; Ünal Altınöz, 'İcra ve İflas Hukukunda Disiplin ve Tazyik Hapsi' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi 2019) 78.

işbirliği yükümlülüğüne aykırılık oluşturan bir fiil olduğunu göstermektedir. Ayrıca yaptırımın on gün disiplin hapsi olarak belirlenmesi, ölçülülük bakımından üç aya kadar tazyik hapsine göre daha sınırlı ve öngörülebilir bir müdahale niteliğindedir. Taslak'ta makbul mazeret, makbul sebep ve haklı sebep gibi farklı ifadeler yerine geçerli bir mazeret kavramının tercih edilmesi de terminolojik yeknesaklık sağlamaktadır. Buna karşılık, mal beyanında bulunma yükümlülüğünün mahiyeti itibarıyla tazyik hapsi kavramına daha yakın olduğu söylenebilir. Çünkü burada asıl amaç, borçlunun geçmişteki davranışını cezalandırmak değil, alacaklının alacağına kavuşmasını sağlamak üzere borçluyu malvarlığını açıklamaya zorlamaktır. Borçlu mal beyanında bulunmadığı sürece icra takibinin etkinliği zayıflamakta, alacaklı, borçlunun haczi mümkün malvarlığı değerlerini tespit etmekte güçlük çekmektedir. Bu nedenle yaptırımın işlevi, esasen borçluyu kanuni beyan yükümlülüğünü yerine getirmeye yönlendirmektir. Bu işlev dikkate alındığında, disiplin hapsi kavramı yaptırımın zorlayıcı niteliğini ikinci plana geçirebilir. Ancak Taslak, disiplin hapsi kavramını kullanmakla birlikte, yaptırımın cibrî icra amacından tamamen kopmadığını da göstermektedir. Nitekim alacaklının alacağını karşılayacak miktarda borçlunun malının haczedilmesi hâlinde açılan dava ve verilen cezanın düşeceği belirtilmiştir. Bu hükümler, disiplin hapsinin tamamen cezalandırıcı bir yaptırım olarak tasarlanmadığını, icra takibinin amacına ulaşması hâlinde yaptırımın sürdürülmesine gerek görülmediğini ortaya koymaktadır<sup>40</sup>. Bu nedenle Taslak'ta tazyik hapsi yerine disiplin hapsi kavramının tercih edilmesi, bir yönüyle AYM'nin iptal kararında işaret edilen mükerrer yaptırım sorununu gidermeye ve yaptırım rejimini sadeleştirmeye hizmet etmektedir. Ancak diğer yönüyle, mal beyanı yükümlülüğünün icra hukukundaki fonksiyonu dikkate alındığında, yaptırımın özünde hâlen zorlayıcı bir karakter taşıdığı söylenmelidir. Dolayısıyla Taslak'ta kullanılan disiplin hapsi kavramı, yaptırımın hukukî niteliğini bütünüyle değiştirmekten ziyade, onu icra takibinin düzenine aykırı davranışlar kategorisi içinde sistematik olarak konumlandırmaktadır. Buna rağmen kurumun amacı, borçluyu mal

<sup>40</sup> Meriç ve Akkaya'ya göre yeni düzenleme, borçlunun sonradan mal beyanında bulunması hâlinde dahi her durumda disiplin hapsi yaptırımını öngörmektedir. Bu durum, söz konusu yaptırımın icra emirlerinin yerine getirilmesini sağlamaktan ziyade cezalandırma amacına yöneldiğine işaret etmektedir. Diğer yandan düzenlemede, borçlunun alacağı karşılamaya yetecek malının haczedilmesi hâlinde açılan davanın ve cezanın düşeceği kabul edilmiştir. Oysa amaç, kanun ve icra organı emirlerini yerine getirmeyen kişilerin yaptırıma tabi tutulmasını sağlamak ise ki disiplin hapsi yaptırımının öngörülmesinden bu sonuca ulaşılmaktadır borçlunun malları haczedilse dahi davanın ve yaptırımın ortadan kalkmaması gerekir. Bu yönüyle madde, mevcut hâliyle borçluyu kanuni yükümlülüğünü yerine getirmeye sevk etmekten ziyade borcunu ödemeye zorlayan bir işleve sahip görünmektedir. Bu durum ise Anayasa'da güvence altına alınan ilkeler bakımından tartışmalı sonuçlar doğurabilir, bkz. Meriç ve Akkaya (n 9) 448.

beyanında bulunmaya ve malvarlığını dürüst biçimde açıklamaya yöneltmek olduğundan, disiplin hapsi kavramının tazyik hapsine nazaran daha zayıf bir zorlayıcılık vurgusu taşıdığı da belirtilmelidir.

Sonuç olarak İİK’nda hapisle tazyik, süresinde mal beyanında bulunmayan borçluyu beyanda bulunmaya zorlayan, amaca bağlı, geçici ve üç ayla sınırlı bir yaptırım olarak düzenlenmiştir. CİKT’nın. 154. maddesinin dördüncü fıkrasında muhtıra, iki haftalık ek beyan süresi ve 510. maddenin birinci fıkrası uyarınca disiplin hapsi ihtarı bir arada düzenlenerek, yaptırımın uygulanması öncesinde borçlunun açık biçimde bilgilendirilmesi sağlanmıştır. Bu yönüyle Taslak, mal beyanı yükümlülüğünü güçlendirmekte, aynı zamanda kişi özgürlüğüne müdahale eden yaptırımın öngörülebilir, bildirim şartına bağlı ve ölçülü şekilde uygulanmasına hizmet etmektedir.

## V. GERÇEĞE AYKIRI MAL BEYANINDA BULUNMA VE YAPTIRIMI

Mal beyanı yükümlülüğünün yalnızca şeklen yerine getirilmesi yeterli değildir. Borçlu, gerçeğe uygun beyanda bulunmak zorundadır. Gerçeğe aykırı mal beyanı ise İİK’nun 338. maddesi kapsamında yaptırıma bağlanmıştır. Bu suçun oluşabilmesi için öncelikle borçlunun kanuna göre istenen mal beyanını gerçeğe aykırı şekilde yapmış olması gerekir. Örneğin borçlu, kendisine ait bir malı başkasına aitmiş gibi gösterebilir, üçüncü kişideki alacağını gizleyebilir, gelirini olduğundan az gösterebilir veya borcunu karşılayabilecek malvarlığı değerlerini hiç bildirmeyebilir<sup>41</sup>. Ancak gerçeğe aykırı mal beyanı suçunun oluşması için yalnızca beyanın objektif olarak yanlış olması yeterli değildir. Borçlu, gerçeğe aykırı beyanda bulunarak alacaklıyı zarara uğratma istek ve iradesiyle hareket etmelidir.

CİKT’nın 154. maddesinin dördüncü fıkrasında öngörülen ek mal beyanı yükümlülüğü, yalnızca borçlunun belirli süre içinde yeniden açıklamada bulunmasını değil, bu açıklamanın gerçeğe uygun, tam ve takip amacına elverişli olmasını da

<sup>41</sup> “İİK’nun 74. maddesine göre icra dairesine bildirilmesi gerekli beyanın gerçeğe aykırı surette yapılmış olması bağımsız suç olarak düzenlenmiştir. Koruduğu hukuki yarar ‘kamu güveni’ olan bu suç, yasadaki kaynaklanan bir yükümlülüğün yasadaki koşullara uygun, ancak gerçeğe aykırı biçimde yerine getirilmesi suretiyle işlenmekte ve suç tipinde kusur sorumluluğuna dayanılmaktadır. Gerçeğe aykırı bildirimde bulunma ise, borçlunun ‘başkasına ait mal, alacak ve hakları kendisine aitmiş gibi göstermesi’ veya ‘kendisine ait mal, alacak ve hakları’ gizlemesidir. Ancak bu suçun oluşabilmesi için, bildirimin bizzat borçlu tarafından ve gerçeğe aykırı olduğu bilinerek yapılması ve aynı zamanda bu bildirimin İİK’nun 74. maddesinde gösterilen hususları da içermesi gerekir.” Yargıtay CGK, 17/105, 27.09.2005.

gerektirir. Haciz talebine bağlı olarak yapılan kıymet takdiri sonucunda borçlunun daha önce bildirdiği mal, hak ve alacakların takip konusu alacağı karşılamayacağı tespit edildiğinde, alacaklının talebi üzerine borçluya muhtıra gönderilmekte ve borçlu, bu muhtıranın tebliğinden itibaren iki hafta içinde ek mal beyanında bulunmak zorunda bırakılmaktadır. Bu düzenleme, ilk mal beyanının yetersiz kaldığı hâllerde borçlunun malvarlığına ilişkin bilgi verme yükümlülüğünün takip süreci boyunca devam ettiğini göstermektedir. Ancak borçlunun ek mal beyanında bulunması, tek başına yükümlülüğün gereği gibi yerine getirildiği anlamına gelmez. Beyanın, borçlunun mevcut mal, hak, alacak, gelir ve ödeme imkânlarını gerçeğe uygun şekilde yansıtması gerekir. Bu nedenle borçlunun malvarlığı unsurlarını gizlemesi, gerçekte mevcut olmayan bir malvarlığı değerini bildirmesi, üçüncü kişiler nezdindeki alacaklarını saklaması veya malvarlığının niteliği, değeri ya da bulunduğu yer hakkında yanıltıcı açıklamalarda bulunması, gerçeğe aykırı beyanda bulunma sorumluluğunu da gündeme getirebilir. Bu noktada Tasarı'nın 510. maddesi ile 518. maddesi arasında işlevsel bir ayrım yapılmalıdır. Tasarı'nın 510. maddesinin birinci fıkrası, borçlunun geçerli bir mazereti olmaksızın süresinde mal beyanında veya ek mal beyanında bulunmamasını yaptırıma bağlamaktadır. Buna karşılık borçlu süresinde ek mal beyanında bulunmakla birlikte bu beyanı gerçeğe aykırı şekilde yaparsa, artık sorun yalnızca süresinde beyanda bulunmama yaptırımıyla sınırlı kalmaz. Tasarı'nın 518. maddesinde düzenlenen gerçeğe aykırı beyanda bulunma suçu bakımından da değerlendirme yapılması gerekir. Bu bakımdan ek mal beyanı, şekli bir bildirim yükümlülüğü olarak değil, gerçeğe uygun bilgi verme borcu olarak anlaşılmalıdır. Aksi hâlde borçlu, iki haftalık süre içinde görünürde bir beyan sunarak 510. maddedeki yaptırımdan kaçınabilir. Ancak eksik, yanıltıcı veya gerçeğe aykırı açıklamalarla alacaklının haciz yoluyla tatminini engelleyebilir. Tasarı'nın 518. maddesinin önemi de bu noktada ortaya çıkar. Bu hüküm, borçlunun yalnızca susmasını veya beyandan kaçınmasını değil, icra takibini yanıltacak şekilde gerçeğe aykırı beyanda bulunmasını da yaptırıma bağlayarak mal beyanı kurumunun etkinliğini güçlendirmektedir.

İİK'nda gerçeğe aykırı mal beyanında bulunma, takibi alacaklının şikâyetine bağlı bir icra suçudur. Bu durum, icra suçlarının genel karakteriyle uyumludur. Söz konusu yaptırımlar, soyut anlamda kamu düzenini korumaktan ziyade, alacaklının alacağını tahsil etmesini ve cibrî icranın etkinliğini sağlamaya yöneliktir. Nitekim İİK'nun 354. maddesi uyarınca, takibi şikâyetine bağlı icra suçlarında alacaklının şikâyetinden vazgeçmesi veya borcun itfa edildiğinin sabit olması hâlinde dava ve ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar. Bu özellik, gerçeğe aykırı mal beyanına bağlanan yaptırımın alacaklı menfaatine bağlı niteliğini açıkça göstermektedir.

Sonuç olarak, mal beyanı yükümlülüğü yalnızca şekli bir bildirimde bulunma borcu olarak değil, borçlunun takip sürecindeki dürüstlük ve işbirliği yükümlülüğünün somut bir görünümü olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle borçlunun süresinde mal beyanında veya ek mal beyanında bulunması tek başına yeterli olmayıp, beyanın gerçeğe uygun, eksiksiz ve alacaklının haciz yoluyla tatminini sağlayabilecek nitelikte olması gerekir. CİKT’nda 510. maddeyle süresinde beyanda bulunmama, 518. maddeyle ise gerçeğe aykırı beyanda bulunma ayrı yaptırım rejimlerine bağlanarak mal beyanı kurumunun etkinliği güçlendirilmiştir. Böylece borçlunun hem susması veya beyandan kaçınması hem de görünürde beyanda bulunmasına rağmen malvarlığı unsurlarını gizlemesi ya da yanıltıcı açıklamalarda bulunması önlenmek istenmiştir. Bu düzenlemeler, esasen borçluyu cezalandırmaktan ziyade alacaklının alacağına kavuşmasını ve cibrî icra sürecinin amacına uygun biçimde işlemesini sağlamaya yöneliktir.

## **VI. SONRADAN KAZANILAN MALLARI VE GELİR ARTIŞLARINI BİLDİRME YÜKÜMLÜLÜĞÜ VE YAPTIRIMI**

Mal beyanı yükümlülüğü, yalnızca beyan anındaki malvarlığı durumuyla sınırlı değildir. Borçlu, mal beyanında hiç malı olmadığını bildirmişse veya borcuna yetecek kadar mal göstermemişse, sonradan kazandığı malları ve gelirinde meydana gelen artışları da icra dairesine bildirmek zorundadır (İİK m. 77)<sup>42</sup>. Aynı yükümlülük, hiç mal beyanında bulunmamış borçlu bakımından da geçerlidir. Bu bildirim, sonradan edinilen mal veya gelir artışının gerçekleşmesinden itibaren yedi gün içinde yapılmalıdır. Bildirim yazılı veya sözlü olarak icra dairesine yöneltilebilir. Böylece borçlunun takip sürecinde sonradan ödeme gücüne kavuşması hâlinde alacaklının bundan yararlanması sağlanır. Borçlunun ekonomik durumu takip süreci içinde değişebilir. Başlangıçta malvarlığı bulunmayan bir borçlu daha sonra miras, maaş, ticari kazanç, taşınmaz edinimi veya başka bir yolla malvarlığı değerine sahip olabilir. Kanun koyucu, bu değişikliğin alacaklıdan gizlenmesini önlemek istemiştir<sup>43</sup>.

<sup>42</sup> Kuru (n 10) 408; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası (n 10) 285; Atalı, Ermenek ve Erdoğan (n 10) 127; Aşık, Oruç, Tok ve Saçar (n 10) 148.

<sup>43</sup> Anayasa Mahkemesi, İİK m. 339/1’de düzenlenen sonradan kazanılan malları ve gelir artışlarını bildirmeme yaptırımını Anayasa’ya uygun bulmuştur. Mahkemeye göre borçlunun sonradan edindiği malları ve gelir artışlarını bildirme yükümlülüğü, alacaklının mülkiyet hakkını ve cibrî icra düzenini koruma amacına yöneliktir. UYAP ve benzeri teknolojik imkânlarla rağmen alacaklı ve icra dairesinin borçlunun tüm malvarlığını eksiksiz biçimde öğrenmesi her zaman mümkün olmadığından, bu yükümlülüğün ihlali hâlinde disiplin hapsi öngörülmesi elverişli, gerekli ve orantılı

Borçlunun sonradan kazandığı malları veya gelir artışını bildirmemesi, bağımsız bir suç olarak düzenlenmiştir. Bildirilmeyen mal veya kazanç mevcut ise borçlu on gün disiplin hapsiyle cezalandırılır. Bu mal veya kazanç haklı bir sebep olmaksızın elden çıkarılmışsa, borçlu bir aya kadar disiplin hapsiyle cezalandırılabilir (İİK m. 339). Ancak borçlu takip konusu borcu tamamen öderse, bu ceza düşer. Bu düzenleme, borçlunun yalnızca takip başlangıcında değil, takip devam ettiği sürece dürüst davranmasını amaçlar. Borçlu, malvarlığı durumundaki olumlu değişiklikleri alacaklıdan ve icra dairesinden gizleyerek alacağın tahsilini engelleyemez.

CİKT'nın 154. maddesinin beşinci fıkrası, aynı anlayışı sürdürmekte, ancak İİK'nun 77. maddesine göre yükümlülüğün kapsamını daha açık ve sistematik biçimde düzenlemektedir. Taslağa göre borçlu, mal beyanında bulunmamış, yaptığı beyanda mal, hak ve alacağı olmadığını bildirmiş, borcunu karşılamaya yetecek mal, hak ve alacak göstermemiş veya beyandan kaçınmışsa, sonradan kazandığı mal, hak ve alacakları ile kazanç ve gelirinde ortaya çıkan artışları icra ve iflas dairesine bildirmek zorundadır. Bu yönüyle Taslak, İİK'nun 77. maddesindeki, sonradan kazanılan mallar ibaresini genişleterek mal, hak ve alacaklar şeklinde daha kapsayıcı bir ifade kullanmaktadır. Böylece yalnızca klasik anlamdaki taşınır veya taşınmaz mallar değil, alacak hakları, ekonomik değeri bulunan diğer haklar ve dijital malvarlığı değerleri de bildirim yükümlülüğünün kapsamına daha açık biçimde dâhil edilmektedir.

Mevcut düzenleme ile Taslak arasındaki en önemli farklardan biri, bildirim süresi bakımındandır. İİK'nun 77. maddesinde borçlunun sonradan kazandığı malları veya gelirindeki artışı yedi gün içinde icra dairesine bildirmesi gerekirken, Taslakın 154. maddesinin beşinci fıkrasında bu süre iki hafta olarak belirlenmiştir. Bu değişiklik, borçluya sonradan edinilen mal, hak veya alacakları tespit edip bildirmek bakımından daha makul bir süre tanımaktadır. Buna karşılık süre uzatılmış olsa da yükümlülüğün fonksiyonu zayıflatılmamış, aksine bildirimin kapsamı genişletilerek borçlunun malvarlığı durumundaki olumlu değişiklikleri gizlemesi daha açık biçimde engellenmek istenmiştir. Bu bakımdan Taslak, borçlunun yalnızca takip başlangıcındaki malvarlığı durumunu değil, takip süreci içinde sonradan oluşan ödeme gücünü de cebrî icra sürecinin konusu hâline getirmektedir.

Bir diğer fark, bildirimin şekline ilişkindir. İİK'nun 77. maddesinde bildirim, taahhütlü mektupla veya sözlü olarak yapılabilecek şekilde düzenlenmiştir. Buna karşılık Taslakın 154. maddesinin altıncı fıkrasında mal beyanının yönetmelikteki örneğe uygun olarak yapılacağı belirtilmiştir. Bu nedenle Taslak'ta, sonradan kazanılan mal,

---

kabul edilmiştir. Bu nedenle İİK m. 339/1'in Anayasa'nın 13, 35 ve 38. maddelerine aykırı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. AYM, 130/14, 25.01.2023, p. 28.

hak ve alacaklar ile gelir artışlarının bildirilmesi de daha standart, denetlenebilir ve uygulama birliğini sağlayacak bir usule bağlanmaktadır. Mevcut kanunda şekil serbestisi daha belirgin iken, Taslak'ta beyanın içeriğini ve biçimini standartlaştırma eğilimi öne çıkmaktadır. Bu değişiklik, eksik, soyut veya icra takibine elverişsiz bildirimlerin önlenmesi bakımından önemlidir.

Sonuç olarak mevcut İİK'nun 77. maddesinde, borçlunun sonradan kazandığı malları ve gelirindeki artışları yedi gün içinde bildirmesini öngörerek mal beyanı kurumuna dinamik bir nitelik kazandırmaktadır. CİKT'nın 154. maddesinin beşinci fıkrası ise bu dinamik yapıyı korumakta, ancak bildirim süresini iki haftaya çıkarmakta ve bildirimin kapsamını mal, hak ve alacaklar şeklinde genişletmektedir. Bu yönüyle Taslak, borçlunun takip süreci boyunca dürüst davranmasını, malvarlığı durumundaki olumlu değişiklikleri gizlememesini ve cebri icra sürecine aktif biçimde katılmasını sağlayan daha kapsamlı bir işbirliği yükümlülüğü öngörmektedir.

## SONUÇ

Borçlunun malvarlığını açıklama ve icra organlarıyla işbirliği yapma yükümlülüğü, cebri icra hukukunda yalnızca bildirim borcu olarak değil, alacaklının alacağına kavuşmasını ve takip sürecinin etkin biçimde işlemesini sağlayan temel araçlardan biri olarak değerlendirilmelidir. Bu yükümlülük, alacaklının alacağına fiilen kavuşabilmesi için gerekli bilgi altyapısını sağlayan ve malvarlığıyla sorumluluk ilkesinin uygulamada işlerlik kazanmasına hizmet eden temel bir icra hukuku kurumudur. Zira borçlunun haczedilebilir mal, hak, alacak, gelir ve diğer ekonomik değerlerine ilişkin bilgiye ulaşamadığı sürece, haciz ve paraya çevirme işlemlerinin etkin biçimde yürütülmesi mümkün değildir. Bu nedenle mal beyanı, alacaklının tatminini kolaylaştıran tali bir bildirim değil, cebri icranın maddi etkinliğini doğrudan etkileyen bir açıklama ve işbirliği mekanizmasıdır.

Mevcut İcra ve İflâs Kanunu sistemi, borçlunun mal beyanında bulunma yükümlülüğünü kabul etmekle birlikte, bu kurumu esas itibarıyla belirli süreler içinde yerine getirilmesi gereken bir açıklama yükümlülüğü olarak ele almaktadır. Buna karşılık CİKT, mal beyanını daha sistematik, güncel ve denetlenebilir bir yapıya kavuşturma eğilimi göstermektedir. Taslak'ta borçlunun yalnızca mevcut mal, hak ve alacaklarını değil, kazanç ve gelirini, geçim kaynaklarını, takip konusu alacağı nasıl ödeyebileceğini ve kripto varlıklarını da bildirmekle yükümlü tutulması, mal beyanının kapsamını genişletmektedir.

Taslağın önemli yeniliklerinden biri de üçüncü kişilerin bilgi verme ve gerektiğinde borçluya ait malvarlığı değerlerini teslim etme yükümlülüğünün daha görünür hâle getirilmesidir. Bu düzenleme, borçlunun malvarlığına ilişkin bilginin çoğu zaman yalnızca borçlunun kendisinde bulunmadığı, banka, işveren, kamu kurumu, ticari ilişki içinde bulunan kişiler veya diğer üçüncü kişiler nezdinde de yer alabildiği gerçeğine dayanmaktadır. Bu bakımdan üçüncü kişilerin bilgi verme yükümlülüğü, mal beyanı kurumunu tamamlayan ve alacaklının haciz talebini daha isabetli şekilde yönlendirmesine hizmet eden bir mekanizma niteliğindedir. Bununla birlikte bu yükümlülüğün sınırları açık biçimde belirlenmeli, üçüncü kişilerin özel hayatına, ticari sırlarına veya borçla ilgisi bulunmayan kişisel verilerine ölçsüz müdahale edilmemelidir.

Çalışmada ulaşılan temel sonuçlardan biri, mal beyanı yükümlülüğünün kişisel verilerin korunması hakkıyla çatışan değil, bu hakla birlikte ve onun sınırları içinde uygulanması gereken bir kurum olduğudur. Borçlunun taşınmazı, aracı, banka hesabı, maaşı, kira geliri, ticari kazancı, şirket payı veya üçüncü kişilerdeki alacakları ekonomik kimliğini ortaya koyan kişisel veriler niteliğindedir. Bu nedenle mal beyanı ve UYAP üzerinden malvarlığı sorgulaması, ancak kanuni dayanak, meşru amaç, gereklilik, ölçülülük ve amaçla bağlantılılık ilkelerine uygun şekilde yürütülebilir. Borçlunun kişisel verilerinin korunması, onun mal beyanında bulunma yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz, ancak bu yükümlülüğün kapsamını ve beyan edilen bilgilerin kullanılma biçimini sınırlandırır. Özellikle borcuna yetecek miktar ölçütü, mal beyanının sınırsız bir ekonomik araştırmaya dönüşmesini engelleyen temel güvence olarak değerlendirilmelidir.

CİKT'nın UYAP üzerinden borçlunun mal, hak ve alacaklarının sorgulanmasına imkân tanıyan yaklaşımı, icra hukukunda dijitalleşme bakımından önemli bir adımdır. Ancak dijital sorgulama imkânı, mal beyanı kurumunun yerine geçen değil, onu tamamlayan bir araç olarak görülmelidir. Çünkü UYAP sorgulaması, esasen kayıtlı ve sisteme entegre bilgi kaynaklarından elde edilebilen malvarlığı unsurlarını ortaya çıkarabilir. Buna karşılık borçlunun fiilî gelir kaynakları, üçüncü kişilerdeki bazı alacakları, ekonomik ilişkileri veya borcu ödeme biçimine ilişkin açıklamaları her zaman elektronik sistemlerden tespit edilemeyebilir. Bu nedenle mal beyanı ile elektronik sorgulama mekanizması birlikte işlediğinde, cebrî icra takibinin etkinliği artacaktır. Ancak bu süreçte alacaklıya hangi bilgilerin gösterileceği, hangi bilgilerin yalnızca icra dairesi tarafından görülebileceği, verilerin ne kadar süreyle saklanacağı ve erişimlerin nasıl denetleneceği açık kanuni güvencelere bağlanmalıdır.

Mal beyanında bulunmama fiilinin mahiyeti dikkate alındığında, bu yaptırımın özünde hâlen zorlayıcı bir karakter taşıdığı kabul edilmelidir. Çünkü burada amaç,

borçluyu geçmişteki davranışı nedeniyle cezalandırmaktan çok, onu kanuni açıklama yükümlülüğünü yerine getirmeye yöneltmektir. Bu nedenle disiplin hapsi kavramı kullanılmakla birlikte, yaptırımın icra hukukuna özgü işlevi gözden kaçırılmamalıdır. Taslak'ta yaptırımın muhtıra, süre ve önceden ihtar şartına bağlanması ise kişi özgürlüğüne müdahale eden bu tür yaptırımların öngörülebilirlik ve ölçülülük ilkelerine uygun uygulanması bakımından isabetlidir.

Karşılaştırmalı hukuk incelemesi, borçlunun malvarlığını açıklama ve icra organlarıyla işbirliği yapma yükümlülüğünün modern icra hukukunda yalnızca yardımcı bir kurum olmadığını, takip sürecinin etkinliği bakımından merkezi bir işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Alman hukukunda borçlunun malvarlığı açıklaması, sadece borçlunun "malım yoktur" veya "şu mallara sahibim" şeklinde beyanda bulunmasından ibaret değildir. Borçlu, haczedilebilir malvarlığı değerlerini, gelirlerini, banka hesaplarını, alacaklarını ve üçüncü kişiler nezdindeki haklarını ayrıntılı biçimde açıklamak zorundadır. Bu yükümlülüğün gereği gibi yerine getirilmemesi hâlinde ise sistem, yalnızca beyanın eksik kalmasıyla yetinmemekte, borçlunun beyanda bulunmaya zorlanması, gerçeğe aykırı beyanın yaptırıma bağlanması ve bazı hâllerde borçlu siciline kayıt gibi tamamlayıcı mekanizmalarla alacaklının bilgiye ulaşmasını güvence altına almaktadır. İsviçre hukukunda da benzer şekilde borçlu, haciz işlemi sırasında pasif konumda bulunan bir kişi olarak görülmemektedir. Borçlunun haciz sırasında hazır bulunması, icra memuruna malvarlığı hakkında bilgi vermesi, taşınır ve taşınmaz mallarını, gelirlerini, alacaklarını ve üçüncü kişilerde bulunan haklarını açıklaması beklenmektedir. Bu yükümlülük, icra organlarının borçlunun malvarlığını fiilen araştırmasıyla birlikte işlemekte, böylece borçlunun beyanı ile icra organlarının denetimi birbirini tamamlamaktadır. Dolayısıyla İsviçre hukukunda da malvarlığının açıklanması, sadece şekli bir beyan değil, borçlunun icra sürecine aktif biçimde katılmasını gerektiren bir işbirliği yükümlülüğü olarak düzenlenmektedir. Bu örnekler, Türk hukuku bakımından mal beyanı kurumunun yeniden değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Mevcut sistemde mal beyanı çoğu zaman belirli süre içinde yerine getirilmesi gereken şekli bir yükümlülük olarak algılanmakta, buna karşılık beyanın doğruluğunun denetlenmesi, üçüncü kişilerden bilgi alınması, dijital sorgulama imkânlarının kullanılması ve gerçeğe aykırı beyanın etkili yaptırımlara bağlanması bakımından daha bütüncül bir yapıya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle Türk hukukunda mal beyanı kurumu, yalnızca borçlunun icra dosyasına sunduğu tek taraflı bir açıklama olarak değil, yaptırım, kayıt, bilgiye erişim, üçüncü kişilerden bilgi alma ve temel haklara ölçülü müdahale unsurlarını birlikte içeren daha etkin bir icra mekanizması olarak ele alınmalıdır.

Sonuç olarak CİKT, borçlunun malvarlığını açıklama ve işbirliği yükümlülüğü bakımından mevcut İcra ve İflâs Kanunu sistemine göre daha kapsamlı, güncel ve işlevsel bir model öngörmektedir. Taslak, mal beyanının kapsamını genişletmekte, ek mal beyanını getirmekte, üçüncü kişilerin bilgi verme ödevini güçlendirmekte ve dijital sorgulama mekanizmalarıyla icra hukukunun etkinliğini artırmayı amaçlamaktadır. Ancak bu reform yönelimi, yalnızca alacaklının daha hızlı ve etkili tatmin edilmesi perspektifiyle değerlendirilmemelidir. Borçlunun özel hayatı, kişisel verileri, ekonomik mahremiyeti ve kişi özgürlüğü üzerindeki etkiler de aynı ölçüde dikkate alınmalıdır. Bu nedenle Taslak hükümlerinin uygulamada başarılı olabilmesi, malvarlığı şeffaflığı ile temel hak güvenceleri arasında kurulacak ölçülü dengeye bağlıdır.

Bu çerçevede borçlunun malvarlığını açıklama yükümlülüğü, alacaklının korunması ile borçlunun temel haklarının korunması arasında bir tercih değil, bu iki menfaatin dengelenmesini gerektiren bir kurum olarak ele alınmalıdır. Etkin bir cebri icra sistemi, borçlunun malvarlığını gizlemesine veya icra takibini sonuçsuz bırakmasına izin vermemeli, ancak alacağın tahsili amacıyla borçlunun tüm ekonomik ve özel hayatının sınırsız biçimde araştırılmasına da kapı aralamamalıdır. Bu nedenle ideal çözüm, borçlunun dürüst, tam ve denetlenebilir biçimde malvarlığını açıklamasını sağlayan, üçüncü kişilerden bilgi alınmasını kanuni güvencelere bağlayan, dijital sorgulama imkânlarını ölçülü kullanan ve yaptırımları kişi özgürlüğüne müdahalenin sınırlarını gözeterek uygulayan dengeli bir cebri icra rejiminin kurulmasıdır. CİKT, bu yönde önemli bir reform potansiyeli taşımakta, ancak bu potansiyelin hukuk devleti, ölçülülük ve kişisel verilerin korunması ilkeleriyle desteklenmesi gerekmektedir.

---

**Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı**

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

**Yazarların Makaleye Olan Katkıları**

Yazar 1'in makaleye katkısı %100'dür.

**Destek Beyanı**

Araştırmada herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

**Çıkar Beyanı**

Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

**Statement Regarding Research and Publication Ethics**

The study has been composed on the basis of the scientific research and the publication ethics rules.

**Authors' Contributions**

Author 1 has contributed %100 to the study.

**Statement Regarding Financial Support**

Author states no funding involved.

**Statement Regarding Conflict of Interest**

Author states no conflict of interest.

---

## KAYNAKÇA

Akcan R, *Hacze İştirak* (1. Bası, Seçkin 2005)

Altınöz Ü, 'İcra ve İflas Hukukunda Disiplin ve Tazyik Hapsi' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi 2019)

Aras A, *İcra Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması* (1. Bası, Adalet 2023)

Arslan R, *Medeni Usul Hukukunda Dürüstlük Kuralı* (1. Bası, Sevinç Matbaası 1989)

Arslan R, Yılmaz E, Taşpınar Ayvaz S ve Hanağası E, *İcra ve İflas Hukuku* (11. Bası, Yetkin 2025)

Aşık İ, '5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu ve 5358 Sayılı Kanun Işığında İcra ve İflâs Kanunu'nda Yer Alan Cezaî Hükümler (m. 331-354)', *Prof. Dr. Fırat Öztan'a Armağan*, Cilt II (Turhan 2010) 2513-2551

—, *İcra Sözleşmeleri* (1. Bası, Turhan 2006)

Aşık İ, Oruç Y, Tok O ve Saçar F, *İcra ve İflas Hukuku* (2. Bası, Seçkin 2023)

Atalı M, Ermenek İ ve Erdoğan E, *İcra ve İflas Hukuku* (6. Bası, Yetkin 2022)

Becker-Eberhard E, 'Takibin Konusu Olarak Borçlunun Malvarlığı' (Nevhis Deren Yıldırım (tr), 21. Yüzyıl Usûl Hukuku Sorunları, Alkim 2003) 41-58

Berkin N M, *Tatbikatçılara İcra Hukuku Rehberi* (1. Bası, Filiz 1979)

Brox H ve Walker D, *Zwangsvollstreckungsrecht* (11. Bası, Vahlen 2018)

Bulut U ve Yüce F, 'İcra Takibine Başvuruda Dürüstlük Kuralı ve Sonuçları' (2025) 10(2) Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi 773-832

Çetin İ, 'Yargılamada Etkinlik Arayışları: Medenî Usul Hukukunda Usul Ekonomisi' (2010) 78 Sayıştay Dergisi 81-109

Çolak H, *Açıklamalı-Karşılaştırmalı-Gerekçeli-İçtihatlı İcra-İflâs Suçları ve Yargılama Usûlü* (2. Bası, Bilge 2005)

Çolak H ve Altun U, 'Ceza Muhakemesinde Haksızlık Oluşturan Fiil Karşılığı Uygulanan Özel Bir Yaptırım Türü Olarak Disiplin ve Tazyik Hapsinin Hüküm ve Sonuçları' (2007) 98(27) Adalet Dergisi 8-57

Coşkun M, *İcra-İflas Suçları Disiplinsizlik Eylemleri ve Yargılama Usulü* (3. Bası, Seçkin 2017)

Deren Yıldırım N, 'İcra Hukuku'nda Paylaştırmaya İlişkin İlkeler Hakkında Düşünceler', *İcra Hukuku Analizleri* (3. Bası, Beta 2011) 1-21

Duchstein M, *Zwangsvollstreckungsrecht* (1. Bası, Springer 2020)

Ercan H, 'İcra ve İflâs Kanununa Göre Mal Beyanı' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi 2004)

Ermenek İ, 'Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Yürürlüğe Girmesinden Sonra Makul Giderle Yargılanma Hakkına İlişkin Olarak Ortaya Çıkan Bazı Güncel Sorunlar ve Usul Ekonomisi İlkesi', *Prof. Dr. Ramazan Arslan'a Armağan*, Cilt 1 (Yetkin 2015) 767-801

Gürdoğan B, *İcra Hukuku Dersleri* (1. Bası, Ajans Türk 1970)

Halman Çetin E, *İcra-İflas Suçları ve Yargılama Usulü* (3. Bası, Adalet 2012)

Kaçak N, *İcra ve İflas Suçları* (2. Bası, Seçkin 2006)

Kılıçoğlu E, 'İcra ve İflâs Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması', *Güncel Gelişmeler İşığında Kişisel Verilerin Korunması Hukuku* (On İki Levha 2020) 156-162

Köksoy M, 'Hukuki Güvenlik İlkesi Açısından Takip Ekonomisi' (2016) 20(3) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 53-85

Kuru B, *İcra ve İflas Hukuku El Kitabı* (2. Bası, Adalet 2013)

—, *İcra ve İflas Hukuku*, Cilt 1 (3. Bası, Evrim 1988)

Lackmann R ve Racz C, *Zwangsvollstreckungsrecht* (12. Bası, Vahlen 2021)

Lüke W, *Zivilprozessrecht II, Zwangsvollstreckung* (11. Bası, C. H. Beck 2021)

Meriç N ve Akkaya T, 'Mal Beyanı' in Hakan Pekcanitez ve Muhammet Özkes (eds), *Cebri İcra Kanunu Taslağının Değerlendirilmesi* (1. Bası, On İki Levha 2026) 440-451

Muşul T, *İcra ve İflâs Hukuku Bilgisi* (3. Bası, Yetkin 2008)

Özbek M S, *Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda İlâmlı İcranın Etkinliği* (2. Bası, Yetkin 2013)

Özgenç İ, *Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi (Genel Hükümler)* (3. Bası, Adalet Bakanlığı 2006)

Özkes M, *İcra Hukukunda Temel Haklar ve İlkeler* (1. Bası, Adalet 2009)

Pekcanitez H, Atalay O, Sungurtekin Özkan M ve Özkes M, *İcra ve İflas Hukuku* (12. Bası, On İki Levha 2025)

Postacioğlu İ E, *İflâs Hukuku İlkeleri* (1. Bası, Sulhi Garan 1978)

Postacioğlu İ E ve Altay S, *İcra Hukuku Esasları* (5. Bası, Vedat 2010)

Rüzgaresen C, *Medeni Muhakeme Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi* (1. Bası, Yetkin 2013)

Seviğ V R, *Doktrin ve İçtihatlar Açısından Türk İcra ve İflas Kanunu*, Cilt 2 (1. Bası, Nüve 1967)

Sungurtekin Özkan M, 'İcra Hukukunda Oranlılık İlkesi', *Prof. Dr. Tufan Yüce'ye Armağan* (Dokuz Eylül Üniversitesi 2001) 177-203

Türkey A, *İcra Hukukunda Ölçülülük İlkesi* (1. Bası, Adalet 2024)

Uyar T, Uyar A ve Uyar C, *İcra ve İflâs Kanunu Şerhi*, Cilt 1-3 (3. Bası, Bilge 2014)

Uzun A, *İcra Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması ve Avukatın Sorumluluğu* (1. Bası, Yetkin 2025)

Üstündağ S, *İcra Hukukunun Esasları* (8. Bası, Filiz 2004)

Winkler T, *Kommentar zum Bundesgesetz über Schuldbetreibung und Konkurs SchKG: Schulthess Kommentar* (Schulthess 2017)

Yılmaz E, 'Hacze Takipli Katılma (Hacze Adi İştirak)' (1973) 30(1-4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 271-316

—, *Hukuk Sözlüğü* (10. Bası, Yetkin 2011)

Yılmaztekin H K, 'İcra ve İflâs Suçlarında ve Bunlara İlişkin Yargılama Hukukundaki Yeni Boyut Üzerine Gözlemler (I)' (2006) (42) Legal Hukuk Dergisi 1669-1696

Yüce F, *İcra Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması* (1. Bası, Adalet 2024)

Yüzer D, 'Kamu İcra Hukukunda Ölçülülük İlkesi' (2014) 16(Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 4843-4898



# ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKU VE ANAYASA HUKUKU AÇISINDAN ADİL YARGILANMA HAKKINDAN EŞİT YARARLANMA SORUNU VE KIRILGAN BİR GRUP OLARAK YABANCILAR (\*)

## *The Problem of Equal Exercise of Right to a Fair Trial in terms of International Human Rights Law and Constitutional Law, and Foreigners as a Vulnerable Group*

  Eda YILDIZ (\*\*)

### ÖZET

Adil yargılanma hakkından yararlanabilmek, bir devletin egemenliği altında yaşayanlarla egemenliği kullananlar arasındaki bağı sağlaması açısından vazgeçilmez bir araçtır. Hukuk devletlerinde idarenin eylem ve işlemlerinin yargı denetimine açık olması da ancak adil yargılanma hakkına herkesin erişebilmesiyle mümkün olur. Bu anlamda vatandaşların ve yabancıların idareyle, bir diğer deyişle egemenliği anayasadan devleti kanunlara ve anayasaya uygun şekilde yönetmek için aldığı yetkiler çerçevesinde kullanan yürütücü erkle olan ilişkileri, bu erkin eylem ve işlemlerinin yargı önünde denetlenmesi imkânı doğrultusunda hukuka uygun şekilde devam eder. Siyasi hak ve ödevler bir yana, devlet eylem ve işlemlerinde hukuka aykırı hareket ettiğinde ondan hesap sorabilmek konusunda vatandaşlar ve yabancıların eşit durumda olmaları gerekliliği, uluslararası hukukta ve Türk anayasa hukukunda kabul

\* Araştırma makalesi.  
(Research Article).

Bu çalışma intihal programında kontrol edilmiş ve hakem denetiminden geçmiştir.  
(This article has been checked for plagiarism and peer reviewed).

Gönderim Tarihi (Submitted): 12.05.2026. Kabul Tarihi (Accepted): 10.07.2026.

\*\* Dr. Öğretim Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı.

 0000-0002-2682-6770.

edilmektedir. Ancak hukukun uygulanmasında normatif yapı kadar, onun uygulanabilirliği de önemlidir. Bu çalışma, yabancıların yargı erki üzerinden hukukla ve hukuk dolayısıyla idareyle kurdukları bağda, vatandaşlarla eşit muamele görmeleri gerektiği yönündeki normatif yapıya sorgulayıcı bir bakış getirmek üzere yapılmıştır. Çalışma kapsamında yabancı olmanın getirisi olan maddi durumun, hukukun normatif yapısıyla koruma altına aldığı hakların fiilen gerçekleştirilmesi üzerindeki etkileri üzerinden yabancılar, tıpkı toplumda zayıf ve özel olarak korunmaya muhtaç gruplar gibi bir kırılgan grup olup olmadıkları sorgulanacak, yaşanan sorunlar kaynaklarıyla birlikte tespit edilip çözüm önerileriyle karşılanmaya çalışılacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Yabancıların Hakları, Kültürel Farklılıklar, Adil Yargılanma Hakkı, Eşitlik, Kırılgan Gruplar.

## ABSTRACT

The right to a fair trial is an indispensable tool for establishing a healthy relationship between those living under the sovereignty of a state and those who exercise that sovereignty. In states governed by the rule of law, the judicial review of the actions and procedures of the administration is only possible if everyone has access to the right to a fair trial. In this sense, the relationship between citizens and foreigners with the administration, in other words, with the executive branch that exercises its sovereignty within the framework of the powers granted by the constitution to govern the state in accordance with the laws and the constitution, continues in accordance with the law, provided that the actions and procedures of this branch are subject to judicial review. Apart from political rights and duties, the necessity for citizens and foreigners to be in an equal position in terms of holding the state accountable when it acts unlawfully is accepted in international law and Turkish constitutional law. However, in the application of law, the applicability of the normative structure is as important as its normative structure. This study aims to offer a critical perspective on the normative structure regarding the need for equal treatment of foreigners with citizens in their relationship with the law through the judicial branch and with the administration through the help of the law. This study will examine the impact of foreign nationality on the actual realization of rights protected by the normative structure of law. It will investigate whether foreigners, like other vulnerable and specially protected groups in society, constitute a fragile group, identifying their problems and their sources, and proposing solutions.

**Keywords:** Foreigners' Rights, Cultural Differences, Right to a Fair Trial, Equality, Vulnerable Groups.

## GİRİŞ

Savaşlar, terörizm, otoriter rejimler, iklim değişiklikleri sebebiyle göçün dünya gündeminin merkezini işgal ettiği günümüzde, devletlerin egemenliği altında, o devletlerin vatandaş olarak tarif etmediği, devletin ülkesine ve milletine yabancı birçok insan yaşamaktadır. Her ne kadar güncel bir mesele olarak ele alıp tartışsak da vatandaşlık ve yabancılık biçiminde farklı statülerin varlığının tarihi oldukça eskidir. Ortaya çıktığı zamandan beri bu ayrılığın hukuki statü olarak karşılığı bulunmaktadır. Yabancıların mülk edinmesi, toplum hayatına dahil olması, evlilik dahil olmak üzere sözleşmeler yapması olguların hukuk tarafından sorunsallaştırılması antik dönemden beri bir vakıdır. Gelişimi çalışmamızın ilk kısmında açıklanan bu öykü, II. Dünya Savaşı sonrası dünya düzeninde insanın ve onun haklarının evrenselliği uluslararası toplum tarafından tanınmıştır. Böylelikle hakların vatandaşlar yerine “herkes”e tanınması dönemi başlamıştır.

Dünyayı etkisi altına alan bu akım, ne var ki her hak için, her zaman ve her yerde en güçlü haliyle var olamamıştır. Devletlerin en temel görevlerinden olan adaletin sağlanmasının evrensel, doğuştan, vazgeçilemez ve devredilemez haklar bağlamında görünümü adil yargılanma hakkı ve bu hakla bağlantılı kabul edilen hak arama hürriyeti, adalete erişim hakkı, silahların eşitliği hakkı, hukuki dinlenilme hakkı, etkili başvuru hakkı olarak karşımıza çıkmaktadır. Üstelik bu hakların öznesi uluslararası insan hakları belgelerinde “herkes” olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu uluslararası sözleşmelere taraf olan ülkeler de hakkın öznesini aynı biçimde tanımlamış durumdadır. Yabancılar bu “herkes” tanımına dahil olsalar da haktan herkes gibi faydalanmaları kolay değildir. Dil, kültür ve sisteme yabancılık, adil yargılanma hakkını yabancılar için kolaylıkla ve kendiliğinden erişilebilir bir hak olmaktan çıkarmaktadır. Haktan faydalanabilmeleri için devletlerin kurumsal yapıları tarafından desteklenmeye ihtiyaç duymaktadırlar.

İlk bölümde konunun tarihsel gelişimini inceledikten sonra insan haklarının güncel uluslararası insan hakları sözleşmeleriyle kurulan sistem açıklanmıştır. Hemen ardından çalışmamızın ikinci bölümünde, Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında vatandaş/yabancı ayırımına bağlanan hukuki sonuçların ve Anayasa’nın genel hükümleri arasında yer alan eşitlik kuralının söz konusu ayırım açısından nasıl değerlendirildiğini, her bir Anayasa’nın paradigmasında meselenin yer alış biçimi ele alınmıştır. İkinci bölümde,

1982 Anayasası'nın adil yargılanma hakkı konusunda günümüzde sahip olduğu kural seti incelenmiş, uluslararası insan hakları hukukuyla bağlantısı ortaya konmuştur. Son olarak üçüncü bölümde, yabancıların kırılgan grup olarak kabul edilmesine duyulan ihtiyaç ve kırılgan grupların ihtiyaç duydukları özel hukuki korumaya kavuşmaları için gerekli ilerlemenin sağlanması sürecinin dinamiği başka bir kırılgan grup olan kadınlar örneği üzerinden irdelenmiştir. Yabancıların adil yargılanma hakkı söz konusu olduğunda karşılaştıkları zorluklar üzerinde durulmuş, bu zorluklara karşı alınan ve alınması gerekli olan tedbirlerle birlikte değerlendirilmiştir.

## I. EŞİTLİĞİN DEĞİŞEN YÜZÜ VE YABANCILAR İÇİN ADİL OLANIN BELİRLENMESİNE YANSIMALARI

Eşitlik, anayasalarda bir ilke olmadan önce bir fikir olarak ortaya çıkmıştır. Bu ortaya çıkış sırasında rakibi olan yerleşik birçok düşüncüyü yıkmıştır. Eşitsizliğin farklı biçimlerinin doğal olduğu düşüncesi olarak özetlenebilecek bu düşünceler arasında kölelik, kadınların ve yabancıların politik alandan dışlanması bulunmaktadır. Özel olarak yabancılık konusunun eşitlik ile olan karşılıklı ilişkisinin tarihi, yabancılık mevhumunun günümüzde doğurduğu sorunları çözümlemek açısından önemlidir.

Antik Yunan dünyasında özgür vatandaşlıkla kölelik arasında bir konumda bulunan yerleşik yabancılar, *metoikos* olarak adlandırılırdı<sup>1</sup>. Antik şehir devletleri (*polis*) biçiminde bir siyasal örgütlenmenin bulunduğu, tarımla birlikte ticaretin de hayatı idame etmede rol oynayan ekonomik faaliyetler arasında bulunduğu 8. yüzyılda<sup>2</sup> yaşadığı düşünülen Hesiodos "İşler ve Günler" isimli eserinde *metoikos*lar hakkında verilen kararların da yerliler hakkında olanlar gibi doğru (adaletli) olması gerektiğini ifade etmiştir<sup>3</sup>. Heseidos'un buradaki adalet çağrısı Antik Yunan toplumunda, zengin dahi olsa kendilerine hiçbir siyasal hak verilmeyen<sup>4</sup> bu kesimin hiç değilse bu kadarını hak ettiğini, kişiler hakkında adil karar verilmesinin eşitsizliği haklı kılan diğer tüm meselelerin dışında olduğunu hatırlatır niteliktedir.

<sup>1</sup> Alâeddin Şenel, *Eski Yunan'da Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne* (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları 1970) 85.

<sup>2</sup> Sarah Pomeroy ve Diğerleri, *Antik Yunan'ın Kısa Tarihi* (Oğuz Yarlığaş (tr), 2. Bası, Alfa Yayınları 2020) 71-72.

<sup>3</sup> Hesiodos, *Thegonia-İşler ve Günler* (MÖ 8. yy., 1. Bası, Türkiye İş Bakanlığı Kültür Yayınları 2016) 57.

<sup>4</sup> Şenel (n 1) 116-117. Kleisthenes'in vatandaşlık tanımını soy yerine ikamete dayandırarak yeniden yaptığı İ.Ö. 508 reformundan sonra Atina'ya yerleşmiş özgür bir aile dahi, Atina'da devamlı olarak beş on kuşak süresince kalmış olsa bile, bir metoikos (yerleşmiş yabancı) statüsünde kalıyor, vatandaşlık haklarına kavuşamıyordu, bkz. Şenel (n 1) 225.

*Metoiikoslar*, İ.Ö. 5. yüzyılda Pers Savaşları sonrasında polislerarası ticaretin canlanması sonucu hızlı bir genişlemeye sahne olan Atina'da, kalifiye emek ihtiyacını karşılamışlardır<sup>5</sup>. Bu sebeple Atina onları Atina'ya kabul etmek konusunda oldukça istekli olmuştur. Fakat aynı istekliliğin onları vatandaş yapma konusunda cari olduğunu söylemek mümkün değildir. Vatandaşlık vasıfları bulunmadan Atina'da sürdürdükleri hayatları içerisinde giriştikleri hukuki işlemler kapsamında adalete muhatap oluş biçimleri de kendine özgü olmuştur. Ancak bir Atina vatandaşının hamiliği altında hukuki işlem yapabilmişler ve taraf oldukları davalarda bu hamiler tarafından temsil edilmeleri zorunlu kılınmıştır<sup>6</sup>. Köle sahibi olabilmişler ancak taşınmaz mülk edinmeleri yasaklanmıştır<sup>7</sup>. Atina vatandaşlarının çocuklarıyla evlenmeleri de yasaktır<sup>8</sup>.

Yabancılık kavramına eserlerinde Homeros'un da yer verdiği görülür. Homeros yabancı olan kişiyi tarif ederken genelde misafir anlamına gelen, Yunanca konuşup konuşmadığına bakılmaksızın memleket dışından gelen herkes için kullanılan *kseinos*'u tercih etmiştir<sup>9</sup>. Ilyada ve Odessa'daki anlatılarında Homeros, *kseinos*'u kabul etmenin önemini, bu sırada ev sahibi ve konuktan beklenen davranışları açıklar, ev sahibi ve konuk arasındaki ilişkinin kuruluşunu bir sözleşmenin kuruluşu gibi ortaya koyar ve bu sözleşmenin soylar arasında devredildiğini anlatır<sup>10</sup>. Söz konusu konuk dostluğu sözleşmenin yarattığı hukuka uygun davranmak iki tarafın da sorumluluğudur<sup>11</sup>. Finley, Homeros'un metinlerinde başka bir ülkede dost yabancı ( *kseinos philos*) olan bir kişi için bunun, şayet siyasi gücü de varsa müstakbel siyasi ve askeri ittifakın habercisi olarak sunduğunu ifade etmektedir<sup>12</sup>.

Roma Hukuku'nda yabancıların durumunu, Roma Hukuku'nda hak ehliyetinin koşullarını belirleyen sahip olunabilecek üç kişilik statüsünden<sup>13</sup> biri olan *status civitatis* (kamusal statü / vatandaşlık statüsü) karşısında ele almak gerekir. Roma hukukunda bu statünün kaybı, hukuken diğer iki statü olan *status libertatis* (özgürlük statüsü) ve *status familiae*'nin (aile statüsü) de kaybına yol açmaktadır<sup>14</sup>. *Status civitatis*'i kişinin belirli bir

<sup>5</sup> ibid 262.

<sup>6</sup> ibid 263.

<sup>7</sup> ibid 263.

<sup>8</sup> ibid 263.

<sup>9</sup> Semih Evciman, 'Antik Yunanistan'da Misafirperverlik Anlayışının Dönüşümü' (2019) 6(1) Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 100, 101; Filiz Cluzeau, 'Homeros'ta Ksenie Kavramı' (2009) (132) Arkeoloji ve Sanat Dergisi 13.

<sup>10</sup> Cluzeau (n 9) 16-18.

<sup>11</sup> ibid 18.

<sup>12</sup> Moses Finley, *Odysseus'un Dünyası* (Gül E. Duma (tr), 1. Bası, Ayraç Yayınları 2003) 104.

<sup>13</sup> Bülent Tahiröğlu ve Belgin Erdoğan, *Roma Hukuku Dersleri* (10. Bası, Der Yayınları 2014) 139.

<sup>14</sup> Elvira Méndez Chang, 'La noción de extranjero en el Derecho Romano' (1996) (12) Ius et Veritas 185.

topluluk karşısında durumu biçiminde tanımlanabilir<sup>15</sup>. Vatandaşlık statüsü *cive* olarak isimlendirilir. Yabancılar ise *Barbarus* (Roma sınırları dışında yaşayan yabancılar, düşman olup olmadıkları tartışmalı ama hakları Roma'da tanınmaz), *Hostis* (düşman yabancılar, Romalılarla kurdukları ilişkiler hukuken tanınmaz), *Peregrinus* (Roma toprağında yaşayan ve Romalılarla *ius gentium* çerçevesinde hukuki ilişki kurabilen yabancılar) ve *Latinus* (vatandaş olmayan, konumu *cive* ile *peregrinus* arasında bulunan, oy kullanma, evlilik gibi haklara sahip olan avantajlı yabancılar) olmak üzere dört kategoride sınıflandırılmıştır<sup>16</sup>. Roma'da vatandaş olmak bir ayrıcalıktır. Vatandaş olmayanların Roma'nın devlet yapısı karşısındaki konumları ve hayatları ise *humanitas* anlayışı dairesi içerisinde belirlenmiştir<sup>17</sup>. Bu anlayış çerçevesinde "*Roma'lıların yabancılara insanca davranmaları gerekliliği, yabancıların da insan olmaları ve insanı muamele görmeleri en temel hakları olmasından değil, Roma'lıların üstün kişiler olmaları ve tüm dünyaya her alanda ders verebilecek nitelikte olmalarından*" ileri gelmektedir<sup>18</sup>.

Orta Çağ'ın feodal yapısı içinde yabancılar, bulunduğu yerin lordu yahut kral onları istisna etmedikçe kölelerle aynı muameleyi görmüşlerdir<sup>19</sup>. İstisna edilmemiş yabancılar (*aubain*) öldüklerinde kural, şayet Fransa'da bir mirasçısı yoksa, mallarının önce lorda, lordun ölümüyle de krala kalmasıdır<sup>20</sup>. *Aubaine* Hukuku (*droit d'aubaine*) denen bu uygulamanın kaynağı, Fransa'da mülk edinmiş olduklarından yabancıların bu mülklerini başka bir ülkeye taşımalarının adil olmadığına yönelik varsayımdır<sup>21</sup>. Krallığın dışında doğan herkes *droit des gens*'e, yani nerede yaşadığına ve hangi milletten olduğuna bakılmaksızın herkese uygulanacak hukuka tabidir<sup>22</sup>. Krallıkta doğanlar ise *droit civil*'e, yani yalnız Fransa tabiiyeti altında olanlara uygulanacak hukuka tabiidir<sup>23</sup>. Medeni yahut siyasal hiçbir hakları yoktur. Bu anlayışa Orta Çağ'ın başlarında Cermen krallıklar tarafından eklenen hukuki kişilik anlayışına göre aynı krallığın egemenliği altında bulunan yabancıların, kendi *natio*'larının hukuku uyarınca aralarında hukuki işlem tesis

<sup>15</sup> ibid 185.

<sup>16</sup> ibid 185-188.

<sup>17</sup> Halide Gökçe Türkoğlu, 'Roma Hukukunda Humanitas ile Maiestas Populi Romani Arasındaki Bağlantı' (2011) (96) TBB Dergisi 229, 230.

<sup>18</sup> Türkoğlu (n 17) 230; Adrian Nicholas Sherwin-White, *The Roman Citizenship* (2. Bası, Clarendon Press 1973) 79.

<sup>19</sup> Stefano Vinci, 'The Legal Status of Foreigners in Europe Between Medieval and Modern Ages' (2012) (2) Revista Aequitas 45, 48.

<sup>20</sup> ibid 48.

<sup>21</sup> Michael Rapport, *Nationality and Citizenship in Revolutionary France* (Oxford University Press 2000) 34.

<sup>22</sup> ibid 34.

<sup>23</sup> ibid 34.

etmelerine izin verilmiştir<sup>24</sup>. Modern monarşilerin doğumuyla birlikte yabancıların durumu nispeten iyileşmiştir. Bu dönemde yaşamları boyunca özgür yaşayıp, öldüklerinde mirasları krala kaldığı için köle gibi öldükleri ifade edilmektedir<sup>25</sup>. Buradaki özgürlük köle olmamakla sınırlıdır, zira medeni ve siyasi haklar bu dönemde de yabancılara tanınmamıştır<sup>26</sup>. Yaşadıkları müddetçe özgür bir kişi gibi yaşamalarının gereği olan tüm faaliyetleri yapabilirler, ancak öldüklerinde köle statüsüne düştüklerinden bu statüye uygun muamele görürler. Karolenj çağında bu uygulamanın benzeri olan *mainmorte* kurumuna yaygın biçimde rastlanmasından, hukukun yabancılara yaklaşım biçimi konusunda Batı Avrupa'da genel bir tutumun söz konusu olduğu çıkarımı yapılmaktadır<sup>27</sup>. Fransa'da *Ancien Régime* içinde karşılıklı sözleşmelerle *Aubaine Hukuku*'ndan istisnalar gerçekleşmiş ve bu rejimin ekonomik olarak zararlı olduğu itirazlarında bulunulmuştur. Yine de Fransız Devrimi'nden hemen sonraya kadar (1790) bu kurum, ayakta kalmıştır<sup>28</sup>.

Yabancıların vatandaş olanlarla eşitliği düşüncesi doğal hukukun yükselişiyle birlikte gerçekleşmiştir. 17.yy'da Hugo Grotius'un doğal hukuk zemininde yabancılık meselesiyle ilgili ortaya koyduğu perspektif, yabancılara muamelede adil olanın ne olduğunun yeniden belirlenmesine rehberlik etmiştir. Savaş ve Barış Hukuku (*De Jure Belli ac Pacis*) eserinde Grotius, yurtlarından kovularak başka bir yerde barınak arayan yabancılara sürekli bir yerleşme izni verilmesi gerektiğini, öte yandan yabancıların da ülkedeki karışıklıkları önlemek için çıkartılmış yasalara boyun eğmeleri gerektiğini ifade etmiştir<sup>29</sup>. Grotius'a göre ülkeye kabul edilmiş yabancılar, kıtlık zamanlarında bile, yurtdışı edilemezler<sup>30</sup>. Grotius yabancıların ayrıca, bir ülke halkının arasına geçici olsa bile katılmış olanların o ülkenin yasalarına yurttaşlar gibi uymaları gerektiğini belirtmiştir<sup>31</sup>. Bir ülkenin yabancılardan haklı beklentilerinin neler olduğunun yanı sıra Grotius, ülkeden geçip giden yabancılardan o ülkenin giderlerini karşılamak üzere, tıpkı yurttaşlarından istediği gibi vergi isterse bunun haksız bir talep olacağı görüşündedir<sup>32</sup>. Grotius'a göre yabancılara yapılması haksız olan bir diğer muamele, tüm yabancılara tanınmış haklardan, herhangi bir halkın ayrımcılığa tabi tutularak menedilmesidir<sup>33</sup>.

<sup>24</sup> Vinci (n 19) 47-48.

<sup>25</sup> ibid 49.

<sup>26</sup> ibid 49.

<sup>27</sup> Rapport (n 21) 34.

<sup>28</sup> ibid 36.

<sup>29</sup> Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku* (1625, 1. Bası, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları 1967) 64.

<sup>30</sup> ibid 64.

<sup>31</sup> ibid 60.

<sup>32</sup> ibid 63.

<sup>33</sup> ibid 65.

Meğerki bu menetme, gönülden koparak tanınan bir ayrıcalıktan menetme biçiminde olsun. Böyle bir ayrıcalığı tanımaya yanaşmamak, haksızlık etmek anlamına gelmez<sup>34</sup>.

Egemenliği bir ülkede bulunan kişiler ve ülkenin kendisi üzerindeki hakimiyet olarak tanımlayan Grotius, ülke üzerinde kurulan egemenlikle mülkiyeti birbirinden ayırmaktadır. Buna göre, ülke devletindir ancak ülkedeki herkesin kendi mülkiyetinde olan şeyler vardır<sup>35</sup>. Bu anlamda yalnız yurttaşlar değil, yabancılar da mülk sahibi olabilir<sup>36</sup>. Mülkiyetinde olan şeyler kendisinden zorla alınan yabancı, mahkemelere başvurarak hakkını almaya çalışmalıdır. Ancak mahkemeler haklarını vermediğinde yabancılar Grotius'a göre, uyruklardan farklı olarak yabancıların zor kullanmaları meşrudur<sup>37</sup>. Halkları haydut ya da soyguncu topluluklarından ayırmak için Grotius, halkların birbirlerine ve yabancılar haklarından yararlanmayı mümkün kılmak için, soyguncu ve haydutlarınsa sırf suç işlemek için bir araya gelmiş olmaları farkına işaret eder. Aralarında bir tür eşitlik sağlanmış olması, haydutların bir halk sayılması için yeterli değildir. Yabancıların haklarının kaynağı olaraksa doğal hukuku, bu hakların doğal hukuka uygun düşmediği durumlarda devletlerarası anlaşmalar ve teamülleri göstermiştir<sup>38</sup>. Hatta bir devlet, Grotius'un deyişiyle ne kadar hasta olursa olsun, yasaları, mahkemeleri ve yurttaşlarla yabancıların haklarını elde etmek üzere başvurabilecekleri gerekli bütün kurumları varsa, gene de devlet olarak kalmaktadır.<sup>39</sup> Yabancılar karşı işlenmiş suçları cezalandırmayan kamu görevlileri Grotius'a göre, kendileri suç işlemiş gibi muamele görmelidir<sup>40</sup>.

18. yüzyılın sonunda (1789) gerçekleşen Fransız Devrimi'nin iddiası her ne kadar, insanın insan olmaktan kaynaklanan haklarını korumak olsa da Fransa'da devrimciler, yabancıların hakları konusunda oldukça sınırlayıcı davranmışlardır<sup>41</sup>. Bu tutumda Fransa'nın kendisine ait siyasi ve askeri sınırların etkisi olduğu ifade edilmektedir<sup>42</sup>. Ayrıca, bazı yabancılar tanınmış olan diplomatik temelli ayrıcalıkları ortadan kaldırmamanın, Fransa içerisindeki ayrıcalıkları ortadan kaldırmada olduğu gibi sert bir şekilde gerçekleştirilememesi devrimin kurucu meclisinin (*Assemblée nationale constituante*) eşitlikçi iddialarının arkasında durmasını güçleştirmiştir<sup>43</sup>. Devrim sonrası

---

<sup>34</sup> ibid 65.

<sup>35</sup> ibid 67.

<sup>36</sup> ibid 68.

<sup>37</sup> ibid 188.

<sup>38</sup> ibid 193.

<sup>39</sup> ibid 193.

<sup>40</sup> ibid 241.

<sup>41</sup> Rapport (n 21) 83-84.

<sup>42</sup> ibid 84.

<sup>43</sup> ibid 84.

Fransa'da yabancıların vatandaş olması için birtakım koşullar öne sürülmüş, yabancıların elde ettiği vatandaşlık sahip olabilecekleri siyasi haklara göre aktif ve pasif vatandaşlık olarak iki ayrı kategori altında verilmiştir<sup>44</sup>. Buna karşın *Aubaine Hukuku* kaldırılmış, yabancıların kural olarak Fransız vatandaşlarıyla eşit hukuki muamele görmesi güvence altına alınmıştır<sup>45</sup>. Fakat bu kuralın iki istisnası muhafaza edilmiştir: *cautio judicatum solvi* (yabancıların hak aramak için teminat yatırma yükümlülüğü) ve *contrainte par corps* (borç nedeniyle hapis cezası)<sup>46</sup>.

Günümüzde Fransız Devrimi ile yeniden kurulan vatandaşlık ve yabancılık paradigması küresel ölçekte geçerliliğini korumaktadır. Eşit hukuki muamele görme hakkı ve hak arama hürriyetine dair uluslararası sözleşmelerle sağlanan güvenceler bu paradigmaya eşlik etmektedir. Bugün, Fransız Devrimi'nin ilkelerini temel alarak kurulan cumhuriyetlerin yargı organları, tıpkı yasama ve yürütme organları gibi milli ve bağımsızdır. Ancak vatandaşlarına sağladığı hak arama hürriyeti ve eşit hukuki muamele görme hakkını koruma yükümlülüğü bakımından uluslararası sözleşmelerle bağlıdır. Devrim'in kurduğu ulusal yapılardan uluslararası sözleşmelerle kurulan güvence sistemine geçişte 20. yüzyılda gerçekleşen iki dünya savaşının (bilhassa ikincisinin) yarattığı etki önemlidir. I. Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkımın ertesinde kurulan dışa kapalı otoriter ve totaliter rejimlerin II. Dünya Savaşı'nda dünyayı sürüklediği felaket tüm dünyaya, uluslararası ilişkilerin hukuka bağlılığı ve insan haklarına sağlanan uluslararası güvencelerin önemini öğretmiştir.

1948'de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ilan edilmiş, 1950'de kabul edilip Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin imzasına sunulan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve takip eden yıllarda yürürlüğe giren ek protokolleri, Ardından 1976 yılında yürürlüğe giren BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile BM Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Haklar Sözleşmesi (ikiz sözleşmeler), zaman içinde dünya çapında ulaşılan oldukça yüksek imza sayısı ile insan haklarının korunmasına önemli katkılar yapmışlardır. Türkiye'de AİHS 1954 yılında, BM ikiz sözleşmeleri ise 2003 yılında yürürlüğe girmiştir. Her hem AİHS hem de BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Türkiye uluslararası topluma karşı, adil yargılanma hakkı dahil birçok hakkı vatandaşları ve yabancılar arasında ayırım gözetmeden koruma yükümlülüğü altına girmiştir.

---

<sup>44</sup> ibid 86.

<sup>45</sup> ibid 88-89.

<sup>46</sup> ibid 89.

## II. 1982 ANAYASASI'NDA ADİL YARGILANMA HAKKININ KAPSAMI VE İÇERİĞİ BAKIMINDAN YABANCILARIN DURUMU

### A. İnsan Haklarının Felsefesi Yönünden

Yabancıların bir ülkedeki hukuk düzeni tarafından kapsanması, onların bir hukuk düzenine hangi statüde ve ne ölçüde dahil edildiği konusunda verilen kararın hukuk metinlerine yansımalarıyla mümkün olmaktadır. Benhabib, "*yabancıları ve başka ülkelerin vatandaşlarını, göçmenleri ve yeni gelmiş kişileri, mültecileri ve sığınmacıları mevcut politikalara dahil eden ilkelerin ve uygulamaları*"nı tümünü *politik üyelik* kavramının altında değerlendirmiştir<sup>47</sup>. Bir ülkedeki hukuk politikası da bizce, ifade edilen *mevcut politikalar* içerisinde ele alınabilir. Bu doğrultuda çalışmamızda, hukuki terim olarak "yabancılar" kümesi içine Benhabib'in saymış olduğu, vatandaş olmayan tüm grupları dahil etmek kaydıyla, yabancıların hukuk düzeni tarafından kapsanması problemini insan hakları felsefesi açısından bir politik üyelik problemi olarak görmenin mümkün olduğu kabul edilmektedir. Bu yaklaşım, bir topluluğa girmiş olan yabancıların hukuki olarak tanımlanma ve yetkilendirilme biçimine ilişkin çalışmamızın başında açıkladığımız tarihsel seyir nazara alındığında da, oldukça yerinde görülmektedir. Zira ilkçağdan bu yana yabancılara hukuk tarafından statü verilmesi bir problem teşkil etmiştir. 20. yüzyılın iki büyük dünya savaşının yarattığı etkiyle modern dünya için de, kazandığı yeni çehreyle büyük bir sorun olmaya devam eden yabancıların iç hukukla ilişkilendirilmesi konusu, ancak yabancıları iç hukukun mevcut politikasına dahil eden bir sistem kurarak çözüme kavuşturulabilir.

Benhabib'e göre, adil üyelik odaklı olduğunu ifade ettiği kozmopolit adalet teorisinin ana unsurlarından birini, hakka sahip olma hakkı oluşturur<sup>48</sup>. Bu, yabancıların hukuki anlamda birer kişi olması, yazarın deyişiyle -hukuk terimiyle uyumsuz bir anlam karşılığı olmakla birlikte- tüzel kişi olma hakkına sahip olması anlamına gelmektedir<sup>49</sup>. Uluslararası sözleşmelerle sınırları içerisinde yaşayan herkes için, sözleşmelerde sayılı hakları koruma yükümlülüğü altına giren ülkeler yazara göre, ülkelerin egemen olmaktan doğan yetkileri yönünden insan hakları konusunda sınırlanmıştır. Bu normatif sınırlara uyabilmeleri için, liberal demokrasilerin kendi felsefi kavrayışlarına ve anayasal taahhütlerine uygun sivil ve politik birleşim uygulamalarına ihtiyaç bulunmaktadır<sup>50</sup>.

<sup>47</sup> Seyla Benhabib, *Ötekilerin Hakları: Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar* (Berna Akkayal (tr), 1. Bası, İletişim Yayınları 2006) 11.

<sup>48</sup> ibid 13.

<sup>49</sup> ibid 13.

<sup>50</sup> ibid 21.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın yabancılar konusundaki felsefi kavrayışını, Anayasa'nın 10. 12. ve 16. maddelerini birlikte ele alarak açıklamak mümkündür. Anayasa'nın dili 10. maddede kanun önünde eşit saydığı özneleri "vatandaşlar" olarak değil, "herkes" olarak tanımlamıştır. Aynı tutum Anayasa'nın 12. maddesinde hak ve hürriyetlerin öznesini belirlerken de görülür. Madde metninde kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel haklara sahip olanın "herkes" olduğu belirtilir. Bu iki maddeyi "Yabancıların durumu" başlığını taşıyan 16. madde, temel hak ve hürriyetlerin milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabileceği kuralıyla tamamlar. Şu hâlde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın ortaya koyduğu tabloda yabancıların Anayasa'da düzenlenen hakların birer öznesi olarak kabul edildiği, bu anlamda hak sahibi olma haklarının tanındığı, bir diğer deyişle Anayasa'da birer hukuki kişi olarak kapsandıkları görülür<sup>51</sup>.

Anayasa'da yabancıların hak öznesi olarak kapsanışı, diğer tüm hukuk öznelerinden farksız bir biçimde tasarlanmış durumdadır. Bu anlamda anayasanın kanun önünde eşitlik ilkesini yabancılara mutlak bir biçimde uyguladığı söylenebilir. Her ne kadar Anayasa'nın 10. maddesine 2010 yılında eklenen ikinci ve üçüncü fıkayla, ortaya koyduğu mutlak eşitlikçi anlayış nispi eşitlik anlayışına doğru dönüştürülmeye çalışılsa da, yabancılar bu kapsama dahil edilmemiştir. Anayasa değişikliğiyle eklenen fıkralarda kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliği sağlamak için ve çocuklar, yaşlılar, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı belirtilmiştir. Burada alınacak tedbirler ile kastedilen, sayılan gruplar lehine, onlara ayrıcalık tanıyacak nitelikte uygulamalardır. Eşitliğin mutlak olarak algılanması halinde eşitliği bozacak olan bu tür hukuki düzenlemeler, eşitliğin nispi kavranışında toplumdaki eşitsizlikleri gidermeye yönelik tedbirler olarak görülürler. 2010 anayasa değişikliği ile yapılmak istenen, eşitlik konusunda böyle bir paradigma değişikliği yapmaktır. Bununla birlikte, lehine alınacak tedbirlerle güçlendirilen gruplar arasında anayasa, yabancılara yer vermemiştir.

Özel olarak adil yargılanma hakkı bakımından Anayasa'nın yabancıları hak arama ve yargılamaların içerisinde bir aktör olma yönünden vatandaşlardan herhangi bir şekilde ayırmadığı görülmektedir. Hak arama hürriyeti, kanuni hâkim güvencesi, ispat hakkı, suç ve cezalara ilişkin esaslar ve temel hakların korunmasında etkili başvuru yapma

<sup>51</sup> Anayasa'nın 4. Bölümünde düzenlenen siyasi haklar ve ödevler bu genel kabulün dışındadır. Buradaki haklar vatandaşlara tanınmıştır. 4. Bölümün ilk maddesi olan 66. maddede vatandaşlık tanımı yapılmış, vatandaşlığın kazanılması için gerekli koşullar için kanunlara işaret edilmiştir. Bu da Benhabib'in politik üyelik kavramı içerisinde işlediği, vatandaşlık için gereken koşulların ortaya konması gerekliliğinin de Türkiye Cumhuriyeti Anayasası içinde kabul edildiği anlamına gelmektedir, bkz. Benhabib (n 47) 13-14.

hakkı bakımından Anayasa'nın dili, yabancıları ve vatandaşları kapsamaktadır. Bu haklara yabancı olma hali gerekçesiyle bir sınır yahut istisna da getirilmemiştir.

## **B. Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Anayasa Hukuku Yönünden**

### **1. Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Yönünden**

Uluslararası insan hakları hukukunda adil yargılanma hakkı, bireylerin yasal, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde, makul sürede, alenî ve hakkaniyete uygun olarak yargılanmasını güvence altına alan temel bir haktır. Uluslararası insan hakları hukuku metinlerinden, AİHS'nin 5/2. ve 6. maddesinde, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin (İHEB) 10. maddesinde ve Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (MSHS)'nin 14. maddesinde adil yargılanma hakkı yer almaktadır. MSHS'nin 14/3-a AİHS'nin 6/3-a maddelerinde cezai soruşturma ve kovuşturma altındaki kişiler için, "[h]akkındaki suç isnadının niteliği ve nedenleri konusunda ayrıntılı bir şekilde ve anlayabileceği bir dilde derhal bilgilendirilme" hakkına yer verilmiştir. MSHS'nin 14/3-f ve AİHS'nin AİHS'nin 6/3-e maddesinde, "Mahkemede konuşulan dili anlamıyor veya konuşamıyorsa, bir çevirmenin yardımından ücretsiz olarak yararlanma" haklarını garanti altına alınmış; Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8/2-a maddesinde "[s]anığın, mahkeme veya yargı organının dilini anlamaması veya konuşamaması durumunda, ücretsiz olarak bir tercüman veya çevirmen tarafından desteklenme hakkı" düzenlenmiştir.

Uluslararası insan hakları sözleşmelerinin uygulanma kabiliyeti, sözleşmelerin yaptırım güçlerine ve taraf ülkelerin idari-bürokratik kapasitelerine bağlı olarak değişmektedir. Söz konusu düzenlemelerde hak öznesi "herkes" olarak belirlenmiş, yabancıların özel durumlarına kısmi olarak temas edilmiştir. Ayrıca 2010/64 sayılı Avrupa Birliği Direktifi'nde, Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanmak üzere cezai prosedürde çeviri ve tercümanlık hizmetlerine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır<sup>52</sup>.

### **2. Anayasa Hukuku Yönünden**

#### **a. Türk Anayasa Hukukunda Yabancıların Hukuki Statüsünün Tarihsel Evrimi**

Türkiye Cumhuriyeti'nde vatandaş ve yabancı arasındaki eşitlik düşüncesinin gelişimi, sefeli Osmanlı İmparatorluğu'na dayanmaktadır. İmparatorluğun çok dilli, çok kültürlü ve çok milletli yapısı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde Fransız Devrimi etkisiyle başlamış isyan hareketleri ve Devrim'in prensiplerini benimsemiş İttihat ve Terakki Fırkası'nın güçlenmesiyle sarsılmıştır. I. Dünya Savaşı sonunda yürütülen

<sup>52</sup> Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings, OJ L 280/1, 26.10.2010.

bağımsızlık mücadelesi sonucu Türkiye Cumhuriyeti, bir ulus-devlet olarak kurulmuştur. Kurulan cumhuriyette vatandaş ve yabancı arasındaki ayrım öncelikle cumhuriyet kurulduktan sonra yürürlüğe giren ilk anayasa olan 1924 Anayasası'nda kendini göstermiştir. 1921 Anayasası'nda kişi hak ve hürriyetleri, 68. ve 88. maddeler arasında “Türklerin Kamu Hakları” başlığı altında düzenlenmiştir. Bu bölüm altında yer alan ilk madde olan 68. maddede Türklerin hür doğup hür yaşayacağı hükmü yer almaktadır. Türklüğün tanımı ise 88. maddede vatandaş olan herkese “Türk” deneceği ifadesiyle yapılmıştır. Dolayısıyla “Türklerin Kamu Hakları” , 1924 Anayasası'na göre vatandaş haklarıdır. Yabancı yahut azınlık sıfatıyla “Türk” ten başkaca bir kimliğin haklarının düzenlenmesine Anayasa metninde bir yer ayrılmamıştır. Ne var ki, bu bölümde yer alan maddelerin kiminde hakkın Türklere ait olduğu açıkça belirtilirken kiminde bu vurgu yapılmamış, hak bir özne aidiyetine başvurulmadan kodifiye edilmiştir. Örneğin 73. maddede işkence, eziyet, zorluluk ve angaryanın yasak olduğu belirtilmiştir. Madde metninde yasağın kapsamı bakımından vatandaşlık-yabancılik ayrımı yapılmamıştır. Sırf hükmün dahil olduğu başlıktan ötürü 1924 Anayasası'na göre örneğin yabancılara işkence yapılabileceği yorumunun abartılı olduğu düşünülmektedir. 1924 Anayasası'nın kodlarında bu tür derin bir eşitsizliği taşıdığını söylemek için bunu destekleyen yoğunlaşmış somut pratik verilerin olması gerekir ki, 1924 Anayasası'nın yürürlükte olduğu dönemin tarihsel gerçekliği böyle bir yorumla uyumlu değildir. Türk kelimesinin anayasanın yalnız vatandaşlıkla ilgili maddesinde yer almakla sınırlı olmayıp, hakları listeleyen bölümün başlığında da kullanılması, Osmanlı'nın çok dinli-çok etnili yapısından bir “ulus yaratma” projesinin bir yan etkisi olarak görülebilir. Kaldı ki bu dönemde mülkiyet, çalışma, iskân rejimine ilişkin kanunlarda Türklük vurgusu dikkat çekmekte, yabancılara verilen hakların sınırlarının dikkatle belirlendiği görülmektedir.

Hakların sınıflandırılmasıyla ilgili sistematik sorunlar bir yana, 1924 Anayasası'nda açık olan iki husus vardır. Bunlardan ilki 69. maddede yer alan eşitlik hükmünün öznesidir. Madde içeriğinde “Türkler, kanun karşısında eşittir” denilmektedir. Buradan 1924 Anayasası'nda eşitliğin, vatandaşlar arasında geçerli bir kural olduğu anlaşılmaktadır. Açık olan ikinci husus, “mahkeme önünde haklarını korumak için gerekli gördüğü yasal araçları kullanmakta serbest”liğin “herkes” e tanınan bir hak olduğudur. Bu hak, diğerlerinden farklı olarak “Yargı Erki” bölümünde düzenlenmiş olduğundan, diğerlerinden farklı olarak anayasanın sistematik yorumu dahilinde bir vatandaş hakkı olduğu ihtimalini gündeme getirmemektedir.

1961 ve 1982 anayasalarında eşitlik kuralı ve kişi hak ve yükümlülükleri vatandaşları ve yabancıları kapsayacak biçimde, herkes için düzenlenmiştir. Siyasi hak ve ödevler bu durumdan ayrı tutulmuştur. Her iki anayasada da yabancıların durumundan bahseden

hükümler uluslararası hukuka atıf yapmaktadır. Tek tek hakların düzenlendiği maddelerde hak öznesi olarak, siyasi haklar hariç olmak üzere “herkes” ibaresi kullanılmıştır. Hak arama hürriyeti de herkese tanınmış haklar arasında hem 1961 Anayasası’nda hem de 1982 Anayasası’nda yerini almaktadır. Yabancılar ve haklarıyla ilgili yaklaşımın ve eşitlik perspektifinin değişmesinde Türkiye’nin II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası topluma entegre bir biçimde uluslararası sözleşmeleri yürürlüğe koymasının etkisi olduğu ifade edilebilir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti bu dönemlerde artık, kuruluş aşamasını geride bırakmıştır. Yabancılarla ilgili hukuki meseleleri tam bağımsızlık mücadelesi ve kapitülasyonlarla mücadele bağlamının dışında değerlendirmektedir.

## b. Yabancıların Adil Yargılanma Hakkı Konusunda Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Anayasa Hukuku’nun Birlikte Uygulanışı

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda hak ve hürriyet kavramları, kişilerin hukuk tarafından tanınmış yetkileri olarak, adalet kavramıysa söz konusu hakların korunmasında Anayasa’nın 40. maddesi gereği devlete düşen yükümlülüğünden doğan uyuşmazlıkların çözümü olgusu, usulü ve uyuşmazlıkları çözecek kurumlara karşılık gelecek şekilde işlenmiştir. Haklar ve hürriyetler, Anayasa’nın 17. maddesinden başlanarak her biri kendisine ayrılan Anayasa maddesinde içerdiği yetkiler ve sınırlarla tanımlanmıştır. 36. ve 39. maddeler arasında ise hakların korunması ile ilgili hükümler başlığına uygun şekilde, Anayasa’nın geri kalanındaki haklar için belirlenmiş güvencelerden somut olarak yararlanılmasının usuli ve kurumsal gereklilikleriyle kişi dokunulmazlığına getirilen ek güvenceler (idarenin kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran müeyyide uygulaması yasağı, ölüm cezası verilmesi yasağı, sözleşmeden doğan sorumluluğu yerine getirmeme gerekçesiyle özgürlükten yoksun bırakma yasağı vb.) yer almaktadır.

Hakların korunması için tanınan usuli güvencelerin bir kısmının Anayasa’da, “hürriyet” ve “hak” olarak, diğer bir kısmının kamu gücü kullananlara yönelik yasaklar biçiminde, kodifiye edildiği görülmektedir. Hak arama hürriyeti, adil yargılanma hakkı, ispat hakkı, “hak” olarak kodifiye edilmiş olmakla, sahibine hakkın normatif kapsamı içerisinde yetkiler tanır. Bu yetkilerin tanındığı hak sahipleri, hakkın öznesi olarak nitelenir. Hakların öznesi, vatandaşlar, kadınlar, çocuklar, kamu görevlileri gibi belirli bir kişi grubuna işaret eder şekilde belirlenebileceği gibi “herkes” biçiminde, devletin egemenliği altında bulunan tüm gerçek ve tüzel kişileri kapsayacak biçimde de düzenlenebilir. Hak arama hürriyeti, öznesi “herkes” olan haklar arasında yer alır. Bu tür bir düzenlemenin gereği, gerçek anlamda “herkes”in haktan yararlanabilmesidir.

Uluslararası insan hakları literatüründe, insan hakları bakımından korunmaya muhtaç ve toplum içinde eşitsizlikten mustarip olduğundan, bu eşitsizliklerin giderilmesi için lehine tedbirler alınması gerekli görülen gruplar kırılgan gruplar olarak isimlendirilmektedir. Anayasa'nın 10. maddesinin 2. ve 3. fıkralarında hukuk tarafından korunmaları eşitlik ilkesine aykırı görülmeceği sayılan kişi gruplarını bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Anayasa Mahkemesi (AYM) kararlarında kırılgan olarak kabul edilenlerle Anayasa'nın 10. maddesinde eşitlik kuralı kapsamında hukuken korunması gerektiği sayılanlar arasında bir kesişme bulunmaktadır. Nitekim AYM kararlarında kadın-erkek arasındaki verili eşitsizliğe dikkat çekilerek kadınlar "kırılgan" olarak değerlendirilmiştir. Benzer şekilde cinsel suç mağduru çocuklar mahkemelerde tanık olmak bakımından kırılgan kabul edilmişlerdir<sup>53</sup>. Öte yandan, AYM kararlarında "kırılgan" tabiri yalnızca 10. maddenin 2. ve 3. maddede sayılanlarla sınırlı olarak kullanılmamıştır. Nitekim cezaevinde bulunan tutuklu ve hükümlüler<sup>54</sup>, gözaltında bulunan kişiler<sup>55</sup> kırılgan olarak değerlendirilmiştir.

Yabancılar her ne kadar Anayasa'nın 10. maddesinde eşitlik kuralı gereğince korunacak gruplardan sayılmasa da, AYM kararlarında kırılgan olma durumlarının tespiti yapıldığı görülmektedir. Örneğin, sınır dışı etme kararlarından kaynaklanan hak ihlali iddialarının değerlendirilmesinde mahkeme bu yaklaşımı benimsemiştir. Ülkesine iade edilmesi halinde işkence ve kötü muameleye uğrama ihtimali bulunan yabancıları kırılgan olarak nitelendirmiştir<sup>56</sup>. Daha dikkat çekici olan, AYM'nin yabancıların içinde bulunduğu, yabancı olma hali dışındaki başka hiçbir özelliğe dayanmaksızın, yalnızca yabancı olma halinin bütünsel olarak kişiyi kırılgan yaptığı tespiti içeren bir kararının bulunmasıdır<sup>57</sup>. Karar her ne kadar bir yabancıların sınır dışı edilmesi işlemi sırasında uygulanan kişiyi özgürlüğünden yoksun bırakmaya yönelik tedbirden hareketle verilmiş olsa da, yabancıların kırılganlığının dile getirildiği bölümde kişinin kırılganlığı yalnızca yabancı olma haliyle gerekçelendirilmiştir.

<sup>53</sup> AYM, Erdal Sonduk [GK], B. No: 2020/23093, 15.2.2024, § 61.

<sup>54</sup> Konu hakkında verilmiş birçok karar arasından örnek olarak bkz. AYM, Mahmut Çeçen [1. B.], B. No: 2021/37741, 18.11.2025, § 24; AYM, Kenan Özdemir [2. B.], B. No: 2020/31474, 22.1.2025, § 22; AYM, Hüseyin Değirmen [2. B.], B. No: 2021/40839, 20.11.2024, § 16; AYM, Aysel Tuncel ve Yusuf Ayaz [2. B.], B. No: 2020/20856, 15.5.2024, § 15; AYM, Serkan Şahin [1. B.], B. No: 2018/5775, 6.10.2022, § 105; AYM, Fener Bozkurt ve Sıraç Bozkurt [2. B.], B. No: 2019/22743, 2.2.2022, § 46; AYM, Mahmut Alkan [1. B.], B. No: 2018/7436, 20.10.2021, § 60; AYM, Hamdiye Ataş Balkaş ve diğerleri [1. B.], B. No: 2018/32651, 6.10.2021, § 51; AYM, Atilla Akdeniz ve diğerleri [1. B.], B. No: 2018/10220, 15.9.2021, § 66, §74, §77; AYM, Emine Doğan ve Fikri Doğan [2. B.], B. No: 2017/34363, 29.6.2021, § 85.

<sup>55</sup> AYM, Barış Pehlivan [GK], B. No: 2020/17359, 12.12.2024, § 12.

<sup>56</sup> AYM, A.M. [2. B.], B. No: 2020/11336, 15.4.2025, § 18; AYM, Hooman Hosseinpour [GK], B. No: 2021/47168, 29.9.2022, §41-46.

<sup>57</sup> AYM, Abdulkadir Yapıkuş [GK], B. No: 2016/35009, 2.5.2019, § 124.

AYM'nin yabancılarla ilgili işlerde uluslararası hukuka uygun biçimde iç hukukun uygulanması hakkında yorum yaparken, yabancıların kırılganlığını bir sabit olarak aldığı varsayımında, yabancıların hakları için alınacak özel tedbirleri haklı, hatta gerekli görmesi gereklidir. Bu da Anayasa'nın 10. maddesinde sayılan kırılgan gruplara içtihadı olarak bir yenisini eklediği anlamına gelecektir. Yahut Mahkeme'nin kırılganlık bahsini yabancılar için, cezaevinde bulunan kişilerde olduğu gibi, kişinin varoluşundan ve toplumda bu varoluşa karşı alınan yanlış tutumdan değil, istisnai ve geçici bir özellik olarak algıladığını kabul etmek gerekir. Bu ikinci varsayımda Mahkeme'nin kişiyi kırılgan yapan geçici ve istisnai koşul neyse, kırılganlığın ortadan kalkması için o koşulun ortadan kalkmasına odaklanması beklenir.

10. maddede sayılan kırılgan gruplara içtihadı olarak ekleme yapmanın taşıdığı üç ana problem bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Anayasa'da kırılgan grupların sayılmasının ne anlama geldiğinin çözümlenmesiyle ilgilidir. Acaba Anayasa kırılgan grupları sayarak tüketmiş midir, yoksa birkaç örnek mi vermiştir? Kırılgan gruplar şayet Anayasa'da tüketici olarak sayılmışsa, karşılaşılabilecek ikinci problem, AYM'nin yapacağı içtihadı eklemenin, Anayasa'nın 6. maddesine aykırı olarak, Anayasa'dan almadığı bir devlet yetkisini kullanması anlamına gelecek olup olmadığıdır. Böyle bir içtihat ayrıca, Anayasa'nın 153/2. maddesinde belirtilen, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis etme yasağına da aykırı olacaktır. Sayılan grupların yalnızca örnek teşkil ettiği ve bu örneklerin çoğaltılabileceği yorumu tercih edildiği takdirde AYM'nin içtihadıyla yaptığı kırılgan grup tespitlerinin tüm yargı sistemi tarafından benimsenmesinin nasıl sağlanacağı problemi gündeme gelmektedir. Nitekim bu tür bir tespit, verilen kararın hüküm kısmında değil, gerekçe kısmında yer alacaktır. AYM kararlarının Anayasa'nın 153/5. maddede belirtilen bağlayıcılığının, gerekçeyi kapsayıp kapsamadığı tartışmalıdır. Kararları uygulayacak kişi veya makamların kararın hüküm kısmına uyup, gerekçede yabancılar için tespit edilen genel kırılganlık halini kabul etmemesi ve sonraki işlemlerinde yabancılar için bir grup olarak muamele etmemesi mümkündür.

Adil yargılanma hakkı kapsamındaki güvenceler için bir değerlendirme yapmak gerekirse, iki ihtimalin varlığından söz etmek gerekir. İlk ihtimal, söz konusu güvencelerin Anayasa metninde yer aldıkları gibi herkes için aynı şekilde tanındığı ve yabancıların Anayasa'nın 10. maddesinde sayılan kırılgan gruplar arasında yer almadığı kabulü üzerinden, yabancılar için hiçbir ek koruma getirilmeksizin uygulamaktır. Bu durumda yabancıların dil ve kültür farklılıklarından doğabilecek zorlukların göz ardı edilmesi ve yargısal güvencelerden faydalanmalarının maddi koşullarının vatandaşlarla bire bir aynı olduğunun kabul edilmesi gerekir. İkinci ihtimal ise yabancıların adil yargılanma haklarını kullanırken özel olarak korunmalarını gerekli kılan koşulların

bulunduğunu, bu sebeple adil yargılanma hakkından gereği gibi faydalanabilmeleri için önlerinde bulunan engelleri aşmaları için onları özel olarak desteklemek gerektiğini kabul edip, bu kabulün gereklerini uygulamaktır. Bu ikinci ihtimalde, öncelikle yukarıda belirtilen Anayasal sorunları aşmak, ardından adil yargılanma hakkı konusundaki kırılğanlığı tüm unsur ve gerekçeleriyle somut olarak ortaya koymak gerekecektir. Çalışmamızın sonraki bölümünde yabancıların adil yargılanma hakkı ile kurdukları ilişki, yabancıların haktan yararlanması üzerinde etkili kültürel farklılıklar irdelenerek ortaya konmaya çalışılacak, varsa kırılğanlık durumları tespit edilecektir.

### **III. YABANCI OLMANIN BİR GETİRİSİ OLAN KÜLTÜREL FARKLILIKLARIN ADİL YARGILANMA HAKKI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

#### **A. Adil Yargılanma Hakkını İlgilendiren Kültürel Farklılıklar**

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile kurulan haklar sisteminde adil yargılanma hakkından ve kapsamındaki yargısal güvencelerden yararlanmak bakımından yabancılarla vatandaşların normatif olarak birbirinden ayrılmadığını ifade etmiştik. Bununla birlikte, yabancılik durumunun normatif ele alınışıyla olgusal gerçeklik arasında farklar bulunmaktadır. Bu farklar haktan yararlanılmasını zor ya da imkânsız hale getiren nitelikte olabilmektedir. Kişinin bir toplumun karakteristik özellikleriyle ve toplumsal hayatın akışıyla bağ kurmasında, dolayısıyla o toplumdaki yaşam pratiğini ve ilişkilerini yürütmede zorluklara sebep olan kültürel farklar, haktan yararlanma sürecindeki ortaya çıkış biçimlerine göre farklı yönleriyle incelenmeye değerdir.

Kültürel farklar bir terim olarak TÜBİTAK Sosyal Bilimler Sözlüğü'nde, "*milliyet, etnik köken, cinsiyet, yaş, fiziksel özellikler, cinsel yönelim, ekonomik durum, eğitim, meslek, din ve benzeri açıdan, benzer olmayan fakat etkileşimde bulunan gruplar tarafından öğrenilen ve paylaşılan değerler, inançlar ve davranışlar*" biçiminde tanımlanmıştır<sup>58</sup>. Türkiye Cumhuriyeti'nde adil yargılanma hakkından faydalanma konumundaki yabancıların, içinden geldikleri yargı çevresine benzemeyen bir yargı çevresiyle etkileşim kurarken, onun yapısını, özelliklerini ve kurallarını öğrenmeleri ve öğrendikleri doğrultusunda harekete geçmeleri söz konusu olmaktadır. Bunun yanında, her devlet kurumsallaşmasının tarihinden ve üzerine kurulu olduğu kurucu felsefeden getirdiği özellikleri, devletin egemenliği altında bulunanlarla kurduğu ilişkileri çözümlemeleri, buna göre hareket etmeleri bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bir kültür

<sup>58</sup> Yüksel Kırımlı, 'Kültürel Benzerlik ve Farklar', in Yekta Saraç (ed), *Sosyal Bilimler Sözlüğü* (2. Bası, TÜBİTAK Yayınları 2022) 453.

unsuru olan dildeki farklılık, hayatın diğer alanlarında olduğu gibi adil yargılanma hakkının güvencelerinden yararlanma konusunda da zorluklar ortaya çıkarmaktadır.

## 1. Hukuk Sistemine ve Hukuk Kültürüne İlişkin Farklılıkların Yabancılar Etkileri

Kurumsalcı iktisat yaklaşımı kurumları ve onların kurallarını, formel ve enformel olmak üzere ikili bir sınıflandırma içinde ele almıştır. North'a göre formel kurumlar, hukukla düzenlenen, enformel kurumlar hukukla düzenlenmeyen kurumlardır<sup>59</sup>. Formel kurallar mahkemeler ve benzeri kurumlar tarafından uygulananlar; enformel kurallarsa genellikle çevremizdeki kişiler ya da bu normlara uymadığınız takdirde size bir bedel ödetecek olan diğer kişiler tarafından uygulananlardır<sup>60</sup>. Kurumsalcılığın güncel temsilcilerinden Acemoğlu ve Robinson'un *Ulusların Düşüşü*'nde, kurumların kültürü dönüştürme gücüne dikkat çektiği görülmektedir<sup>61</sup>. Burada verdikleri Güney Kore-Kuzey Kore örneği ilginçtir; zira bu iki ülke birbirinden ayrılmamışken, Kore halkı homojen bir kültür içerisinde yaşamaktadır. Ancak birbirlerinden ayrılma ile birlikte sırasıyla liberal ve komünist anayasal rejimler içerisinde yaşamaya başlayan bu iki halk, kültürel olarak birbirinden ayrılmıştır. Bir diğer deyişle, birbirlerine yabancılaşmışlardır<sup>62</sup>. Kurumların insan hayatına etkisini vurgularken North'un verdiği örnek, çalışmamız açısından özellikle önem arz etmektedir:

*"Kurumlar sayesinde, sokakta arkadaşınıza selam vermek, araba kullanmak, portakal satın almak, borç almak, bir iş kurmak, ölülerimizi gömmek ya da herhangi bir şey yapmak istediğimiz zaman, bu görevleri nasıl yerine getirmemiz gerektiğini biliriz (veya kolayca öğrenebiliriz). Aynı işlemleri başka bir ülkede, örneğin Bangladeş'te yapmak istediğimizde, kurumların farklı olduğunu gözlemledik"*<sup>63</sup>.

North'un sözünü ettiği, bizim ülkemiz ve Bangladeş arasında herhangi bir işlemi yerine getirmek bakımından doğan fark, işlerimiz hak arama faaliyeti kapsamında atacağımız adımlardan yahut adil yargılanma hakkının sağladığı güvencelerden hareketle

<sup>59</sup> Douglass North, *Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans* (Gül Çağalı Güven (tr), Sabancı Üniversitesi Yayınları 2002) 10.

<sup>60</sup> Geoffrey M. Hodgson, 'Formal and informal institutions: some problems of meaning, impact, and interaction' (2025) (21), *Journal of Institutional Economics* 1, 3.

<sup>61</sup> Daron Acemoğlu ve James A. Robinson, *Ulusların Düşüşü* (Solina Silahlı (tr), 83. Bası, Doğan Kitap 2025) 61.

<sup>62</sup> Yiğit Koçak, 'Hukuki Kurumlar ve Hukuk Kültürünün Dönüşümü: Kuruluş Dönemi Türkiye Cumhuriyeti Örneği' (2025) 10(1) Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 151, 154-155.

<sup>63</sup> North (n 59) 10.

yapacağımız şikâyetlerden oluştuğunda muhatabımız formel kurumlar, sorunumuzsa formel kurumların oluşturduğu kurumsal kültüre yabancılik olacaktır.

Kurumsalcı iktisatçıların kurumlara oldukça kullanışlı genel yaklaşımlarının yanında, Friedman'ın hukuk kültürüne dair çıkarımları ve hukuk sistemi denen bütünsel yapıları tanımlamak için ortaya koyduğu çaba da bir yabancı'nın bulunduğu ülkede hak ararken neye yabancılik çekebileceği hakkında fikir vermektedir. Yazara göre, hukuk kurallarını yapmada ve yürütmede ayrı, farklı ve yüksek düzeyde özelleşmiş müesseselere sahip olan toplumların bir hukuk sistemi olduğundan söz edilebilir<sup>64</sup>. Yazar buradaki ayrılık ve farklılığın, büyük ölçüde ülkesel olduğuna işaret etmiştir<sup>65</sup>. Birçok ülkeyi etkilemiş büyük hukuk sistemlerinin (common law ve kıta Avrupası hukuk sistemi) varlığı bir olgudur ve bu sistemleri benimseyen ülkelerin hukuk kültürleri arasında bir bağ kurar<sup>66</sup>. Buna karşın, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri örneğinde olduğu gibi, aynı hukuk sistemini benimseyen iki ülkenin hukuk kültürü birbirinden sert bir şekilde ayrışabilmektedir<sup>67</sup>. Yahut günümüzde kıta Avrupası hukuk sistemi adında bir hukuk sisteminin varlığı kabul edilir. Fakat yine de Almanya, İspanya ve İtalya'nın kendilerine ait hukuk sistemleri bulunmaktadır ve birbirlerinden oldukça ayrılmış durumdadırlar<sup>68</sup>. Öyleyse bir hukuk sistemine sahip olan her toplum -çoğu zaman her bir ülke- benimsediği hukuk sistemi etrafında kendi hukuk kültürünü oluşturacak ve bu kültür içerisinde hukuki işlemlerini gerçekleştirecektir. Hukuk sistemine dair bir incelemenin içermesi gereken 3 unsur Friedman, hukuksal müesseselere yöneltilen talepler, bu taleplere hukuksal müesseseler tarafından verilen hukuki tepkiler ve son olarak söz konusu tepkilerin talepte bulunanlar üzerinde doğurduğu sonuçlar olarak saymıştır<sup>69</sup>. Bir hukuk sisteminin üç bileşeni ise Friedman'a göre yapı, maddi unsurlar ve kültürel unsurlardır<sup>70</sup>.

Bir yabancı, bulunduğu ülkede mahkemelerin yapısı ve yetkilerine, başvuru usullerine, anayasanın dayandığı ideolojik temele ve kuruluş değerlerine karşı yabancılik çekebilir, bunları bilmeyebilir veya özümseyemeyebilir. Bunlar yapıya yabancılığı gösterir. Şayet bir yabancı bulunduğu ülkedeki kuralları öğrenme, anlama ve özümsemekte zorluk çekiyorsa, maddi unsurlara yabancıdır. Son olarak, yabancı kişi bulunduğu ülkede bireylerin hukukla, kurumlarla ve genel olarak devletle kurduğu ilişkiyi, hak arama ve

<sup>64</sup> Lawrence M. Friedman, 'Hukuk Kültürü ve Toplumsal Gelişme' (M. Tefik ÖZCAN (tr)) (1996) (14), İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 27, 28.

<sup>65</sup> ibid 28.

<sup>66</sup> ibid 28.

<sup>67</sup> ibid 31.

<sup>68</sup> ibid 28.

<sup>69</sup> ibid 30.

<sup>70</sup> ibid 30.

itiraz etme üslubunu, hukuki bilgi ve imkânı kullanma alışkanlıklarını anlamakta zorlanmaktaysa, kültürel unsurların yabancısıdır, denebilir. İfade ettiğimiz yabancılık çekme biçimleri, yabancı kurumlara talepler yahut negatif anlamda talep olarak kabul edilebilecek şikâyetler yöneltirken, taleplerine ve şikâyetlerine verilen tepkilere karşı harekete geçerken yahut hukuk çerçevesinde bireylerle kurduğu ilişkilerde hukuku kullanırken ortaya çıkabilir. Tüm bunlar bir yandan hukuk sisteminin unsurlarıyla kurulan ilişki biçimlerinin bir kataloğudur, fakat aynı zamanda Friedman'ın deyişiyle hukukla ilişkili değerler ve tutumlar ağına dahil davranışlar, yani hukuk kültürüdür<sup>71</sup>.

## 2. Yabancı Dilden Kaynaklanan Sorunlar

Adil yargılanma hakkından ve bu hak kapsamında değerlendirilen, hukuki dinlenilme, etkili başvuruda bulunma, gerekçeli karar, silahların eşitliği haklarının her birinden ve cezaî soruşturma ve kovuşturmanın muhatabı durumundayken kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, masumiyet karinesi konularında anayasanın herkes için tanımladığı korumadan yararlanırken dil bariyerine takılmak, yabancılar bakımından ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Dil bariyeri, iletişim kuran insanların farklı diller konuşmaları sebebiyle yaşadıkları zorluk<sup>72</sup>, farklı diller konuşan insanlar arasındaki iletişimsizlik<sup>73</sup> olarak tanımlanmaktadır. Adil yargılanma hakkından faydalanmayı etkileyen dil bariyeri, tanımlarda ifade edilen insanlar arası iletişim zorluğunun özel bir haline işaret etmektedir. Bu özel hâl, hukuk sistemiyle iletişime geçen yabancıyla, sistemin yürütümünü sağlayan kamu görevlileri arasındaki dil bariyeridir. Göç olgusunun etkin biçimde var olduğu örnek ülkelerden biri olan İspanya'da, hukuki meseleler söz konusu olduğunda yabancıların önünde bulunan dil bariyerinin aşılması için geliştirilen yöntemlerin mevzuat altyapısı açıklanırken, söz konusu yöntemlerin varlık sebebinin adalete erişimde eşitlik ilkesiyle açıklandığı görülmektedir<sup>74</sup>. Amerikalılar arası İnsan Hakları Sözleşmesi'nin adil yargılanma hakkına getirdiği koruma kapsamında Amerikalılar arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin göçmenler için sunulmasını yükümlülük olarak tanımladığı çeviri hizmetleri benzer şekilde, gerçek eşitliği sağlamaya yönelik tedbirler olarak değerlendirilmiştir<sup>75</sup>. İspanya'nın Madrid bölgesinde yapılmış bir akademik çalışmada sözünü ettiğimiz anlamdaki dil bariyerinin, yani yabancıların

<sup>71</sup> ibid 30.

<sup>72</sup> 'Language Barrier' (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/language%20barrier>) 11.05.2026.

<sup>73</sup> ibid.

<sup>74</sup> Carmen Valero Garcés, 'Las instituciones oficiales y sus soluciones a los problemas de comunicación' (2006) (Extra 1), *Revista española de lingüística aplicada* 29, 30.

<sup>75</sup> Romina I. Sijniensky, 'El acceso a la justicia de personas migrantes, solicitantes de asilo y refugiadas: estándares interamericanos', in Mónica Oehler Toca (ed), *Acceso a la Justicia de las Personas Migrantes, Refugiadas y otras sujetas de Protección Internacional en Las Américas* (Comité Internacional de la Cruz Roja 2022) 66.

İspanyolca bilmemelerinden ötürü karşılaştıkları hukuki problemlerin üç biçimde ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bunlar, olaylar hakkında yanlış kanılara kapılmaktan ötürü, eylemlerinin karşılık geldiği hukuki normda yanılma sonucu doğuran tipte hata durumları (*error de hecho*), kendi dilinde yazmayı öğrenememiş yabancından İspanyolca yazmasının beklendiği durumlar ve kamu makamlarının cezaî prosedürün işletilmesinden kaynaklanan sorumluluklarının (örneğin gözaltı ve tutuklama işlemlerinde kamu makamlarının, haklarının ve özgürlüğünden yoksun bırakılma sebeplerinin kişilere anlaşılır şekilde açıklama yükümlülüğü) gereklerinin yerine getirilmesinde yaşanan sorunlardır<sup>76</sup>.

Avrupa Birliği desteğiyle Latin Amerika ülkelerinde yapılan araştırma sonucunda ortaya çıkan rapor, yabancıların dil bariyeriyle ilgili yaşadıkları sorunların boyutu hakkında fikir verebilecek niteliktedir. Rapora göre incelemeye konu 14 ülkeden (Brezilya, Arjantin, Paraguay, Şili, Ekvador, Uruguay, Peru, Kolombiya, Guatemala, El Salvador, Honduras, Nikaragua, Meksika ve Kosta Rika) yalnızca ilk üçünde (Brezilya, Arjantin, Paraguay) kamu savunma avukatlığı ofislerinde (*defensorías públicas*) göçmenlerin ya da yerleşik yabancıların yerel dili konuşmadığı durumlarda onlara tercüman veya çeviri hizmeti sunulduğu, geri kalan ülkelerde böyle bir hizmetin bulunmadığı tespit edilmiştir<sup>77</sup>. Aynı araştırmada, Devletin resmi dili dışında, yabancıların ve göçmenlerin hukuki konularda bilgilendirilmesine yönelik dokümanların 14 ülke arasından yalnızca üçünde (Uruguay, Guatemala ve Honduras) hazırlanıp sunulduğu görülmüştür<sup>78</sup>.

Avrupa'da yer alan bir *common law* ülkesi olarak İrlanda'da adalete erişimde dil meselesini ele alan bir çalışmada Bacık, mahkemelerde verilen çevirmenlik ve tercümanlık hizmetlerinin niteliğine dikkat çekerek, bu hizmetlerin salt verilmekte olmasının adalete erişim hakkının tesisi için yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Yazar, İrlanda Çevirmenler ve Tercümanlar Derneği'nin bir raporundan aynen alıntıladığı, "[m]ahkeme tercümanının karmaşık hukuki dili, belirsiz soruları, argo ifadeleri ve medyaya yapılan atıfları ele alabilmesi gerekir. Kötü tercümanlık, mahkemenin sanık hakkındaki algısını açıkça etkileyebilir" tespitiyle verilen hizmetin niteliğinin adil yargılanma hakkından önemini ortaya koymuştur<sup>79</sup>. Atıf yapılan raporda ayrıca, 1999 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Azınlık Sağlığı Ofisi'nin tıbbi çeviri için

<sup>76</sup> Ester Mocholí Ferrandíz, 'Procesos judiciales en los que interviene el elemento idioma como parte del conflicto', (2022) 14(2) *Lengua y migración* 181, 182-198.

<sup>77</sup> Juan F. Jiménez Mayor ve Noemí Alarcón Velasco, *Acceso a la justicia de personas en contexto de movilidad humana: Diagnóstico regional y buenas prácticas* (Programa Eurosocial 2020) 95.

<sup>78</sup> ibid 96.

<sup>79</sup> Ivana Bacık, 'Breaking the language barrier: Access to Justice in the New Ireland' (2017) (2) *Judicial Studies Institute Journal* 109, 110.

yaptığı bir gözleme de yer verilmiştir: “[E]ğitimsiz tercümanların hata oranı, bazı durumlarda hiç tercüman olmamasına kıyasla daha tehlikeli hale gelecek kadar yüksektir. Bunun nedeni hem hizmet sağlayıcıya hem de müşteriye doğru iletişimin gerçekleştiği konusunda yanlış bir güvenlik hissi vermesidir”<sup>80</sup>. Hukuki meselelerde de aynı yanlış güven, uyuşmazlıkların çevirmen ve tercümanın ortaya koyduğu yanlış olgusal temel üzerinden “çözülmesine” sebep olabilir. Belki bu durum, bir kişinin ölümüne sebep olmaz. Ancak, yargı kararları kesin olduğu için, hukuk dünyasında geri dönülmez sonuçlar doğurduğu, uyuşmazlığı çözen karar bir kez kesinleştikten sonra muhatabı için sonuçlarını doğurmasına engel olunamayacağı için yabancıların adil yargılanma hakkına ciddi zararlar verebilecek niteliktedir<sup>81</sup>.

2010/64 sayılı Avrupa Birliği Direktifi’nin üye ülkelerce uygulanış biçimini inceleyen bir çalışmada, Danimarka dışındaki tüm ülkelerin kabul ettiği ve AB Hukuku tarihinde cezai prosedürde dile ilişkin hizmetler konusunda yayımlanan ilk hukuk metni olan Direktifin büyük beklentilerle oluşturulduğunu, ancak AB üye ülkelerinin Direktifi uygulama biçimlerinin hayal kırıklığı olduğunun dile getirildiği görülmektedir<sup>82</sup>. Almanya, Polonya ve İspanya uygulamalarının incelendiği çalışmada söz konusu hayal kırıklığının sebebi, bu üç ülkeden hiçbirinin Direktifin çeviri ve tercümanlık konularında ortaya koyduğu kalite standartlarının tamamını karşılamaması olarak açıklanmış, ülkelerde Direktife uymak üzere yapılan kanun değişikliklerinin dahi ancak dar bir yorum çerçevesi içinde uygulanması yönünde bir eğilimin bulunduğu dikkat çekilmiştir<sup>83</sup>. Çalışmada, gelecekte mahkeme salonlarında yüksek kaliteli tercüme hizmetlerinin olağan hâle gelmesi için yoğun bir disiplinlerarası diyalog, ilgili tüm taraflar için etkili eğitim ve kalite kontrol mekanizmalarının varlığının gerekli olduğuna vurgu yapılmıştır<sup>84</sup>.

AIHS’ye taraf ülke olarak cezai soruşturma ve kovuşturmalarda çevirmenlik ve tercümanlık hizmetlerini vermeyi yükümlülük olarak üstlenmiş olan Türkiye’de çevirmenlik ve tercümanlık hizmetleri, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 202. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre soruşturma ve kovuşturma aşamalarında, Türkçeyi meramını anlatabilecek ölçüde bilmeyen şüpheli, sanık, tanık ve mağdurun

<sup>80</sup> ibid 110.

<sup>81</sup> Enise Eryılmaz ve Neslihan Demez, ‘Türkiye’deki Mahkeme Çevirmenliğinin Çevirmen Meslek Standardı Açısından Değerlendirilmesi’ (2021) (31), Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi 127, 130.

<sup>82</sup> Magdalena Kotzurek, ‘Directive 2010/64/EU on translation and interpretation services in criminal proceedings: A new quality seal or a missed opportunity? On its implementation in Germany, Poland and Spain’ (<https://doi.org/10.30709/eucrim-2021-034>, 2025, 01.05.2026) 1-2. 2010/64/EU Sayılı Direktif için bkz. Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council (<https://www.legislation.gov.uk/eudr/2010/64/data.xht?view=snippet&wrap=true>, 2010, 11.05.2026).

<sup>83</sup> Kotzurek (n 82) 2.

<sup>84</sup> ibid 8.

sözlü beyanlarının alınmasında tercüman bulundurulur. CMK m. 202 anlamında tercümana yalnız beyan alınmasında değil, eldeki dava yahut soruşturmadaki iddia ve savunmaların esaslı noktalarının Türkçe bilmeyen şüpheli, sanık, tanık ve mağdura anlatılması için de görev biçilmiştir. Tercümanın görevlendirilmesine ilişkin usuli meseleler çerçeve olarak CMK m. 202’de belirlenmiş, ayrıca bu konuda yönetmelik düzenlenmesi gerekliliğine de işaret etmiştir. Kanun maddesinin işaret ettiği yönetmelik, Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Tercüman Listelerinin Düzenlenmesi Hakkındaki Yönetmelik’tir. BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, AİHS, 2010/64 sayılı AB Direktifi ve Türk hukukundaki düzenlemelerin ortak noktası, tümünün Cezai soruşturma ve kovuşturma usulünü ilgilendirmesidir. Bu bir yandan, kişi özgürlüğü ve güvenliğini ilgilendiren hassas bir konu üzerindeki küresel uzlaşmayı ortaya koyarken diğer yandan, dile getirilmeyenin görmezden gelinmesi biçimindeki ortak kurumsal davranış kalıbı hakkında ipucu vermektedir.

Yabancılar ve göçmenler, yaşamlarını sürdürdükleri ve yabancıları oldukları toplumlarda yalnızca cezai soruşturmaya ve kovuşturmaya muhatap değildirler. Hayatın olağan akışı gereği, iş, hizmet, eser sözleşmelerinin tarafı olabilir, evlenebilir, boşanabilir, mülk edinebilir, miras bırakabilir, yaşadıkları yerlerde yaşayan diğer kişilerle aralarında hukuki uyumsuzluklar çıkabilir. Yaşadığı yerdeki dile hâkim olmayan yerleşik yabancı yahut göçmen, cezai soruşturma ve kovuşturmaya muhatap olduğunda yaşayacağı türden zorlukları, bu tip meselelerde de yaşayacaktır. Oysaki dünyada insan hakları konusunda standart belirleme iddiası taşıyan belgeler de, onları takip eden ulusal hukuk metinleri de bu konuya karşı duyarsız bir tutum sergileme konusunda uzlaşmış görünmektedir. Hem bu durum hem de cezai konularda tercüman ve çeviri hizmetlerinin uygulanmasında ortaya çıkabilecek eksiklik ve kusurlar, yabancıların adil yargılanma hakları bakımından sorun teşkil etmekte, onları kırılgan yapmaktadır.

## **B. Anayasa’ya Kırılgan Grupları Dahil Etmenin Dinamikleri ve Kültürel Farklılıkların Kırılganlığa Dönüşümü**

### **1. Kadınlar Aleyhine Olan Eşitsizliklerin Giderilmesi İçin Alınan Tedbirler Üzerinden Kırılganlık Durumunu Tanımanın Anatomisine Bakış**

Kırılgan gruplar hakkında alınacak tedbirler onların toplum içerisindeki dezavantajlı konumlarından ileri gelmektedir. Bu kişiler için alınacak tedbirlerin eşitliğe aykırı olmayacağına dair anayasal kabul, bu grupların anayasal haklarından faydalanmasının önündeki engelleri kaldırma yönünde Anayasa’nın 5. maddesiyle devlete yüklenen sorumluluktan ileri gelir. Devletin söz konusu yükümlülüğü 5. maddede, vatandaşların değil, “kişinin” temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak şekilde sınırlandıran siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmak

olarak açıklanmıştır. Anayasa’da bazı grupların kırılgan kabul edilmesi 2004 ve 2010 yıllarında yapılan değişikliklerle gerçekleşmiştir. Bu değişikliklerin yapılmasının ardında kadın-erkek eşitliği ve kadına karşı şiddetin önlenmesi için verilen mücadele ve gerçekleşen kazanımlar büyük önem taşımaktadır. Bunların başında 1985 yılında Türkiye’nin Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ne (CEDAW) taraf olmasıyla gelmektedir. Kırılgan bir grup olarak kadınların tanınması ve korunmaları için özel önlemler alınması gerekliliğinin kabulünde önemli bir dönüm noktası olarak, AİHM tarafından 2009 yılında verilen Nahide Opuz v. Türkiye kararı öne çıkmıştır.

Opuz davası sürecinde başvuru tarafın da dikkat çektiği gibi, 1998 yılında 4320 sayılı Ailenin Korunması Kanunu yürürlüğe girmiş, 2002 ve 2004 yıllarında Medeni Kanun’da ve Ceza Kanunu’nda kadın-erkek arasındaki eşitsizliği gidermek ve kadına karşı şiddeti önlemek için değişiklikler yapılmıştır. Bir kadına karşı şiddet vakasının yargı önüne gelmesi ve yargılamanın AİHM’ye kadar uzanması, söz konusu reformların somut yansımalarını izleme ve genel gidişatla ilgili somut durumu anlama ve değerlendirmeyi, dahası, bu konuyla ilgili tutum ve strateji değişikliklerini mümkün kılmıştır<sup>85</sup>. Ne var ki, 2005-2010 yılları arasında kadınların hukuk sistemince etkin bir şekilde korunması maksadıyla alınan önlemler, Opuz kararının uygulanmasını standart prosedürde izleyen AK Bakanlar Komitesi nezdinde yeterli görülmemiş, karar 2015 yılından itibaren nitelikli izleme sürecine alınmıştır<sup>86</sup>. Nahide Opuz’un yaşadığı hukuka aykırılıklar karşısında hukuk yollarına başvuramamış olması varsayımında, yaşanan şiddet vakasının yıllara yayılan ve kamu makamlarının şiddete verdiği tepkileri ve şiddete karşı politikasının etkisizliğini gösteren anatomisini aynı açıklıkta ortaya koymanın mümkün olup olmayacağı hususu sorgulanmaya muhtaçtır. Kaldı ki kadınlar, toplumsal cinsiyet normlarının yarattığı dezavantajlı konumlarının yarattığı zorlukları adalete erişimde de yaşamaktadırlar. Söz konusu zorlukların varlığı Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi tarafından uluslararası belgelerle tanınmıştır<sup>87</sup>. Opuz davası ve onun gibi birçok dava, bu zorlukların aşılması için verilen üst düzey mücadelenin ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Opuz davası gibi, yargı önünde birçok dava görülmüş ve kararlarda yaygın şekilde Opuz kararına atıf yapılmıştır<sup>88</sup>.

<sup>85</sup> Opuz kararından sonra ulusal düzeyde alınan genel önlemler için bkz. Nisan Kuyucu, *Opuz Kararının Uygulanması: İzleme Raporu* (İHOP 2015) 13 vd.

<sup>86</sup> ibid 11.

<sup>87</sup> Gülriz Uygur ve Nadire Özdemir, *Adalete Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Haritalama ve İzleme Çalışması, Geniş Özet, Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II* (CEID 2021) 21-22.

<sup>88</sup> Atıf yapan örnek kararlara bkz. ECHR, Durmaz v. Turkey, App. No. 3621/07, 13.09.2014, § 44, § 65; ECHR, Halime Kılıç v. Turkey, App. No. 63034/11, 28.6.2016, § 91; ECHR, M.G. v. Turkey, App. No. 646/10, 22.03.2016, § 76; ECHR, Civek v. Turkey, App. No. 55354/11, 23.02.2016, § 47-48.

## 2. Kadınlar Aleyhine Olan Eşitsizliklerin Giderilmesi İçin Alınan Tedbirler Üzerinden Kırılganlık Durumunu Tanımanın Anatomisine Bakış

Hukuk sistemine ve kültürüne yabancılık en başta, hak arama hürriyetinin kullanımını tehdit eder. Hukuk sisteminin kurduğu yapıda hakkını aramak için doğru zamanda, doğru yere, doğru kanallarla başvuru yapmak, gerektiğinde adli yardımdan faydalanmak, sanık olarak bulunduğu davalarda kendisine devletçe atanan yahut özel vekâlet ile görev üstlenmiş müdafii ile Türkiye'deki hukuk kültürüne uygun bir avukat-müvekkil ilişkisi kurmak, yabancı için zorlayıcı nitelikte meselelerdir. Anayasa'nın 36. maddesindeki ifadeyle *"meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddiada ve savunma"* yaparken herkes aynı durumda değildir. Vatandaşların ve yabancıların bu haktan yararlanmadaki durumu, hukuk sistemine ve kültürüne yabancılık bakımından vatandaşlardan farklılık arz eder. Bu farklılık, tıpkı Anayasa'nın 10. maddesinde sayılan kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri, maluller ve gaziler üzerinde yarattığı tarz ve keyfiyette bir kırılganlık yaratır.

Yabancıların kırılganlık durumlarının ortaya konması için yaşadıkları hukuka aykırılıkların yargı kararlarına yansımaları kritik öneme sahiptir. Yabancıların hukuk sistemi hukuk kültürü ve dile yabancılıklarının, yargısal süreçlerle yabancıların arasında bir bariyer kurduğuna dair fikir oluşturmaya müsait önemli bir Anayasa Mahkemesi kararı, 2018 yılında verilmiştir. Karara konu olayda belediyenin yerleştirdiği futbol sahası kalesinin direği üzerine devrilen M. vefat eder. Annesi H. olayla ilgili olarak kimseden şikayetçi olmaz, ancak olayın niteliği gereği kamu davası açılır. H. ve M. Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşıdır. Savcılık tarafından, olayda idari bir uyuşmazlık olduğu tespiti de yapılarak kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilir, fakat karar, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun açık hükmüne rağmen suçtan zarar gören konumundaki H.'ye tebliğ edilmez. H., tam yargı davası süresini de geçirir. Aradan 1 yıldan fazla süre geçtikten sonra H., Türkçe ve Arapça bilen bir arkadaşıyla birlikte dosyadan örnek alır. Ancak bu şekilde müteveffanın üzerine düşen kale direğinin belediyeye ait olduğu başvuru H. tarafından öğrenilir. Bu tarihten sonra tam yargı davası açan Hayat'ın davası süre aşımı sebebiyle reddedilir. Karar istinaf mahkemesince onanır. Olay böylece bireysel başvuruya konu olur. AYM, başvurusunun Türkçe bilmemesi ve Türkiye'deki idari yapıya yabancı oluşundan ötürü kale direklerinin belediyeye ait olduğu hususunu bilebilecek durumda olmadığına dikkat çeker. Bu sebeple tam yargı davasına başvuruda öngörülen sürenin başlaması için gereken öğrenme koşulunun

başvurucunun Türkçe ve Arapça bilen bir arkadaşıyla birlikte dosyadan örnek alınincaya kadar gerçekleşmediğini tespit eder<sup>89</sup>.

Kararda görüldüğü üzere, olayda başvuru hem hukuk sistemine hem de dile yabancısıdır. Bu iki tür yabancılık bir araya geldiğinde ortaya çıkan sonuç, yabancının yargı süreçlerinden dışlanması, hukuki dinlenme hakkından ve dolayısıyla adil yargılanma hakkından yoksun kalması biçiminde tezahür etme noktasına gelmiştir. Bu noktada AYM'nin anayasal haklara getirdiği yorum, başvuru açısından kurtarıcı nitelikte olmuştur. Hukuk sisteminin öngördüğü usul kuralları çiğnenmeden, adil yargılanma hakkı sahibinin lehine yorumlanmıştır. Dava açma süresi için öngörülen dava sebebinin oluşturan maddi olayı ve sorumlularını öğrenmenin, yabancı kişi için nasıl işlediği hususu dikkate alınmıştır.

Zikrettiğimiz AYM kararının temsil ettiği yargısal akıl, somut olay adaletini tesis etmek, hukuku yorumlamada hayatın verilerini dikkate almak bakımından hayli önemli olsa da, sistemin içerisinde yabancıların adil yargılanma hakkını tesis etmek için tek başına yeterli değildir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın herkese tanıdığı adil yargılanma hakkını hukuk uygulamasında cisimlendirecek icrai araçlara gereksinim vardır. AYM'nin yaptığı, yaratıcı, sistemin katı duvarlarında geçitler açıcı yorumların istikrar kazandığı varsayımında bile, icra ettiği yargı faaliyeti "düzeltici" nitelikte olduğundan, adil yargılanma hakkı ihlallerinin ortaya çıkışını engelleyici etki doğurması kolay değildir. Üstelik AYM'nin bireysel başvuru kararlarının hüküm kısmı bağlayıcıdır ve yalnızca çözülen uyuşmazlık üzerinde sonuç doğurur. Hükme varana kadar yapılan yorumlar, kişi ve kurumlar için ancak yol gösterici fonksiyona sahiptir. Ayrıca, bir yabancının yaşadığı adil yargılanma hakkı ihlallerini AYM önünde tartışabilmesi için çalışmamız boyunca saydığımız tüm engelleri aşarak, yargı yollarını bir bir tüketmiş olması gerekmektedir. Bir ülkenin vatandaşı için dahi zor ve yıpratıcı olan bu sürecin hem dile hem de hukuk sistemine yabancı biri tarafından tamamlanarak nihayet AYM'ye bireysel başvuru yapması oldukça zordur. Hatta bu, yabancı kişinin yaşadığı deneyim içinde karşılaştığı sorunları minimum düzeyde aşarak, bir biçimde "hayatta kalmış" olmasına bağlanan bir sonuçtur denebilir. Adil yargılanma hakları için hiç değilse "düzeltici" etkiye kavuşabilmeleri için yabancılardan beklenen efor, hakkın anayasal garantiye sahip olmasının getirisi olan kurumsal gerekliliklerin yerine getirilmediğinin bir göstergesidir.

<sup>89</sup> AYM, Hayat Abdulbari ve Muhanned Ferdusi, B. No. 2018/35788, 06.10.2021.

## SONUÇ

Antik Çağ'da yabancıların ve göçmenlerin, adalet ve onun kurumsal yapısıyla kurdukları zayıf bağ, dünyanın yüzyıllar boyu, bilhassa 20. ve 21. yüzyılda içinden geçtiği ideolojik, kurumsal, ekonomik ve siyasi dönüşümlerle hemzemin şekilde, tedrici olarak gelişim göstermiştir. Küresel olarak gelineen noktada yabancıların hakları konusunda gelineen aşama, ulusal normatif düzenler karşısında yaşam haklarının dahi ancak koşullara bağlı olarak korunduğu bir düzenin hakimiyeti söz konusudur. Uluslararası sözleşmeler düzeni hakların korunmasında özne olarak "insan"ı belirlemiş ve ulusal hukuk düzenlerini kişi hak ve hürriyetlerine ilişkin düzenlemelerinde kendilerini takip etmeye teşvik etmişse de bu konudaki başarısı tartışmalıdır.

Yabancıların adil yargılanma hakkının tesisi konusunda sözünü ettiğimiz başarı, adil yargılanma hakkının herkese tanındığının kategorik olarak kabul edilmesi, ulusal anayasalarda aynı kabulün yer almasının ve yalnızca ceza hukukunda ve ancak dile yabancılığın getirdiği uyumsuzlukları çözecek araçların kısmen ulusal hukuk sistemlerinde yer almasının sağlanmasıyla sınırlıdır. Adil yargılanma hakkını herkese tanımak ilkeli bir tutum olmakla birlikte, ancak kanun ve kanun altı düzeyde usul ve esasa ilişkin kapsayıcı ve icrai düzenlemelerin yapılması, bu düzenlemelerin idari organlar ve yargı organları tarafından anayasal temelindeki ilkesel kapsayıcılığa uygun yorumlanması halinde mümkündür. Yalnızca ceza hukuku alanında ve ancak dile yabancılığın çözümlenmesi için kısmi olarak sorumluluk alınmasıysa, geri kalan alanın reddi anlamına gelmeye müsaittir. Bu belki, yabancıların hukuk karşısında özel olarak korunması gerekliliğini hiç kabul etmemekten daha vahim sonuçlar doğurabilecektir. Zira burada bir bilinçli boşluk durumu yaratılmış, kanun koyucunun iradi olarak cezai meseleler dışında adil yargılanma hakkını tanımadığı varsayımı üzerinden hukuk işletilmeye devam edilecektir. Kıta Avrupası sisteminde anayasa mahkemeleri tarafından iptal edilmedikçe kanunların anayasaya uygun olduğu kabul edilir. Bu sisteme dahil olan Türkiye Cumhuriyeti için de bu durum geçerlidir. Anayasa'nın 10. maddesinde kırılgan gruplar arasında yabancıların sayılmamış olması da dikkate alındığında hâldeki durum, sistemi yabancıların adil yargılanma hakkı için özel düzenlemelere Türk hukukunda ifade edilen şekilde dar kapsamda yer verilmesinin, Anayasa'nın hak arama hürriyetini düzenleyen 36. maddesiyle ve 10. madde dahil olmak üzere anayasanın diğer ilgili maddeleriyle uyumlu olduğu kabulüne zorlamaktadır. Uluslararası insan hakları belgelerinde de adil yargılanma hakkı bakımından yabancıların korunmasına ilişkin özel düzenlemelerin gerekliliğine oldukça dar kapsamda yer verilmiş olması iç hukukumuzdaki bu durumu destekler niteliktedir.

---

**Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı**

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

**Yazarların Makaleye Olan Katkıları**

Yazar 1'in makaleye katkısı %100'dür.

**Destek Beyanı**

Araştırmada herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

**Çıkar Beyanı**

Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

**Statement Regarding Research and Publication Ethics**

The study has been composed on the basis of the scientific research and the publication ethics rules.

**Authors' Contributions**

Author 1 has contributed %100 to the study.

**Statement Regarding Financial Support**

Author states no funding involved.

**Statement Regarding Conflict of Interest**

Author states no conflict of interest.

---

**KAYNAKÇA**

Acemoğlu D ve Robinson J A, *Ulusların Düşüşü* (Solina Silahlı (tr), 83. Bası, Doğan Kitap 2025)

Afetinan A, *İzmir İktisat Kongresi: 17 Şubat-4 Mart 1923* (Türk Tarih Kurumu Basımevi 1989)

Bacık I, 'Breaking the language barrier: Access to Justice in the New Ireland' (2017) (2) Judicial Studies Institute Journal 109-123

Benhabib S, *Ötekilerin Hakları: Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar* (Berna Akkıyal (tr), 1. Bası, İletişim Yayınları 2006)

Bilici T, *Yabancıların Türkiye'de Taşınmaz Mal Edinimi* (On İki Levha 2018)

Bilsel C, *İstanbul Üniversitesi Tarihi* (İstanbul Üniversitesi Yayınları 1943)

Cluzeau F, 'Homeros'ta Ksenie Kavramı' (2009) (132) Arkeoloji ve Sanat Dergisi 13-20

Çavuşoğlu N, 'Yeni Bir Anayasa İçin Somut Öneriler: "Yurttaşlık"/"Vatandaşlık"' (2012) 1(1) Anayasa Hukuku Dergisi 405-428

Çetinkaya Y D, "'National Congress" for Economic Sovereignty: The Context and Objective of the Economic Congress of Turkey (1923)' (2024) 26(6) Journal of Balkan and Near Eastern Studies 797-814

Eryılmaz E ve Demez N, 'Türkiye'deki Mahkeme Çevirmenliğinin Çevirmen Meslek Standardı Açısından Değerlendirilmesi' (2021) (31) Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi 127-157

Evciman S, 'Antik Yunanistan'da Misafirperverlik Anlayışının Dönüşümü' (2019) 6(1) Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 100-120

Finley M I, *Odysseus'un Dünyası* (Gül E Duma (tr), 1. Bası, Ayraç Yayınları 2003)

Friedman L M, 'Hukuk Kültürü ve Toplumsal Gelişme' (M. Tefik ÖZCAN (tr)) (1996) (14) İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 27-36

Grotius H, *Savaş ve Barış Hukuku* (1625, 1. Bası, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları 1967)

Hesiodos, *Thegonia-İşler ve Günler*, (MÖ 8.yy, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Bası İstanbul 2016)

Hodgson G M, 'Formal and informal institutions: some problems of meaning, impact, and interaction' (2025) (21) Journal of Institutional Economics 1-19

Jiménez Mayor J F ve Alarcón Velasco N, *Acceso a la justicia de personas en contexto de movilidad humana: Diagnóstico regional y buenas prácticas* (Programa Eurosocial 2020)

Kırımlı Y, 'Kültürel Benzerlik ve Farklar' in Yekta Saraç (ed), *Sosyal Bilimler Sözlüğü* (2. Bası, TÜBİTAK Yayınları 2022)

Koçak Y, 'Hukuki Kurumlar ve Hukuk Kültürünün Dönüşümü: Kuruluş Dönemi Türkiye Cumhuriyeti Örneği' (2025) 10(1) Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 151-172

Korkut L, 'Siyasi Kimlik Olarak Vatandaşlık: Türkiye'de ve Dünya Devletlerinde Anayasal Vatandaşlık Tanımları' (2015) 1(2) İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 5-41

Kotzurek M, 'Directive 2010/64/EU on translation and interpretation services in criminal proceedings: A new quality seal or a missed opportunity? On its implementation in Germany, Poland and Spain' ([https:// doi.org/10.30709/eucrim-2021-034](https://doi.org/10.30709/eucrim-2021-034), 2025, Erişim Tarihi: 11.05.2026) 1-2

Kuyucu N, *Opuz Kararının Uygulanması: İzleme Raporu* (İHOP 2015)

Méndez Chang E, 'La noción de extranjero en el Derecho Romano' (1996) (12) *Ius et Veritas* 185-194

Mocholí Ferrandíz E, 'Procesos judiciales en los que interviene el elemento idioma como parte del conflicto', (2022) 14(2) *Lengua y migración* 181-202

Mutlu L, 'Yabancı Kişilerin Taşınmaz Mal Edinimi Yönünden Avrupa Birliği ve Türkiye' (2005) (59) *TBB Dergisi* 264-309

Namal Y, 'Türkiye'de 1933-1950 Yılları Arasında Yükseköğretime Yabancı Bilim Adamlarının Katkıları' (2012) 2(2) *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 14-19

North D, *Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans*, (Gül Çağalı Güven (tr), Sabancı Üniversitesi Yayınları 2002)

Ökçin G '1923 Yılında İzmir'de Toplanan Türkiye İktisat Kongre'sinde Kabul Edilen Esaslar' (1968) 23(1) *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 53-100

Pomeroy S P ve Diğerleri, *Antik Yunan'ın Kısa Tarihi*, (Oğuz Yarlıtaş (tr), 2. Bası, Alfa Yayınları 2020)

Rapport M, *Nationality and Citizenship in Revolutionary France* (Oxford University Press 2000)

Sherwin-White A N, *The Roman Citizenship* (2. Bası, Clarendon Press 1973)

Sijniensky R I, 'El acceso a la justicia de personas migrantes, solicitantes de asilo y refugiadas: estándares interamericanos' in Mónica Oehler Toca (ed), *Acceso a la Justicia de las Personas Migrantes, Refugiadas y otras sujetas de Protección Internacional en Las Américas* (Comité Internacional de la Cruz Roja 2022)

Şenel A, *Eski Yunan'da Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne* (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları 1970)

Tahiroğlu B ve Erdoğan B, *Roma Hukuku Dersleri* (10. Bası, Der Yayınları 2014)

Türkoğlu H G 'Roma Hukukunda Humanitas ile Maiestas Populi Romani Arasındaki Bağlantı' (2011) (96) *TBB Dergisi* 229-268

Uygur G ve Özdemir N, *Adalet Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Haritalama ve İzleme Çalışması, Geniş Özet, Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II* (CEID 2021)

Valero Garcés C, 'Las instituciones oficiales y sus soluciones a los problemas de comunicación' (2006) (Extra 1), *Revista española de lingüística aplicada* 29-48

Vinci S, 'The Legal Status of Foreigners in Europe Between Medieval and Modern Ages' (2012) (2) Revista Aequitas 45-54

Vural Dinçkol B ve Işık A, '1924 Anayasası Döneminde Yurttaşlık Anlayışı' (2015) 21(1) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 13-43



## THIRD-PARTY VIOLATIONS IN EVIDENCE GATHERING FROM THE PERSPECTIVE OF FUNDAMENTAL RIGHTS (\*)

### *Temel Haklar Perspektifinden Delil Toplamada Üçüncü Taraf İhlalleri*

  Burak BOZ (\*\*)

#### ABSTRACT

Violations of fundamental rights by third parties may lead either to generating of evidence or to gathering. This article addresses the admissibility of such evidence in criminal proceedings. The European model, grounded in the horizontal effect of fundamental rights, tends toward categorical exclusion, whereas the American state action doctrine permits admission as long as the absence of direct governmental involvement. Neither framework adequately reflects the structural features of criminal law or the functional requirements of criminal procedure. This article argues that the problem should instead be approached through the principle of *nemo auditur propriam turpitudinem allegans*. The decisive question is not who committed the initial violation, nor whether a formal link to state action can be established, but rather the position adopted by the state before and after the violation. Evidence should be excluded only where a failure of the state's obligations transforms a horizontal violation into a vertical breach of the right to a fair trial. Where the state tacitly approves, tolerates, or fails to meaningfully respond to rights violations, it

---

\* Araştırma makalesi.  
(Research Article).

Bu çalışma intihal programında kontrol edilmiş ve hakem denetiminden geçmiştir.  
(This article has been checked for plagiarism and peer reviewed).

Gönderim Tarihi (Submitted): 05.05.2026. Kabul Tarihi (Accepted): 13.07.2026.

\*\* Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı.

 0000-0002-8282-3523.

cannot be permitted to benefit from the evidentiary outcomes of such conduct. This approach reveals that fundamental rights may operate through a diagonal effect in the law of evidence, providing an efficient and structured form of protection beyond the traditional vertical and horizontal paradigms.

**Keywords:** The Horizontal Effect of Fundamental Rights, The Diagonal Effect of Fundamental Rights, Constitutionalism, Unlawful Evidence, State Action.

## ÖZET

Üçüncü kişiler tarafından gerçekleştirilen temel hak ihlalleri, delillerin oluşumu veya toplanması sonucunu doğurabilir. Bu çalışma, söz konusu delillerin ceza muhakemesinde geçerliliği sorununu ele almaktadır. Temel hakların yatay etkisine dayanan Avrupa modeli kategorik dışlamaya yönelirken, Amerikan devlet eylemi doktrini doğrudan bir devlet müdahalesi bulunmadığı sürece delilin kabulüne imkân tanımaktadır. Her iki yaklaşım da ceza hukukunun niteliğine ve ceza muhakemesi hukukunun gereksinimlerine tam olarak uygun düşmemektedir. Kanaatimizce, sorun *nemo auditur propriam turpitudinem allegans* ilkesi çerçevesinde ele alınmalıdır. Belirleyici olan, ihlalin kim tarafından gerçekleştirildiği veya devlet eylemiyle doğrudan bir bağlantının kurulup kurulamadığı değil; devletin ihlâl öncesi ve sonrasındaki tutumudur. Ancak devletin de kendi yükümlülüklerini ihlâl ederek; üçüncü kişi tarafından gerçekleştirilen yatay ihlali, adil yargılanma hakkının dikey bir ihlaline dönüştürmesi hâlinde artık delil hukuka aykırı olarak nitelendirilmelidir. Devletin hak ihlallerini zımnen onayladığı, tolere ettiği veya bunlara karşı etkili bir tepki göstermediği hâllerde, bu ihlallerin ortaya çıkardığı delillerden yararlanmasına izin verilemez. Bu yaklaşım, temel haklara ilişkin normların delil hukukunda çarpraz (*diagonal*) bir işlev gösterdiğini ve klasik yatay-dikey ayrımın ötesinde etkin ve tutarlı bir koruma mekanizması sağlamaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Temel Hakların Yatay Etkisi, Temel Hakların Çarpraz Etkisi, Anayasacılık, Hukuka Aykırı Delil, Devlet Eylemi.

## INTRODUCTION

The concept of constraining state authority has been integral to the evolution of constitutional texts. Historically, the capacity to resolve disputes -and more specifically, the power to punish- transformed into sovereignty, giving body to the

state itself<sup>1</sup>. Consequently, the emergence of states led to the formation of a legal system based on concrete sanctions derived from this sovereignty. However, the rise of constitutionalism has fundamentally shifted this legal paradigm. By establishing that fundamental rights must serve as a limit to this sovereign power, constitutionalism introduced a catalogue of rights and required a justice system wholeheartedly committed to them<sup>2</sup>. In modern discourse, even the objectives of criminal law have undergone significant transformation<sup>3</sup>. Consequently, a criminal law system operating independently of constitutional fundamental rights is now unimaginable.

Constitutions define fundamental rights and impose obligations on the state to fulfil and protect these rights. To understand how these duties function within the legal system, one must navigate the established doctrines of vertical and horizontal effects of fundamental rights. Literature has established that the vertical effect is when constitutional rules about fundamental rights are aimed at the government, while the horizontal effect means that these rules can also affect people, either directly or indirectly<sup>4</sup>. The doctrines of the vertical and horizontal effects of fundamental rights are based on the public law - private law distinction. While vertical effect proposes a strict public law - private law distinction, the direct horizontal effect approach tends to eliminate the distinction between these two branches in the face of the constitution. In the indirect horizontal effect approach, the public law - private law distinction is kept in a more conciliatory manner, but private law norms are not immune from constitutional superior norms<sup>5</sup>. These

---

<sup>1</sup> Some philosophers, including *John Locke*, have linked the birth of states to the issue of determining the entity responsible for exercising criminal authority. Unlike writers such as *Hobbes*, *Kant* and *Rousseau*, *Locke* thinks that even in the state of nature, punishment existed, however instead of an official to do it, everyone was using the right to punish individually, see Leslie Arthur Mulholland, 'The Difference between Private and Public Law' (1993) 1 *Jahrbuch für Recht und Ethik* 113, 117. For *Locke's* approach see John Locke, *Two Treatises of Government* in Peter Laslett (ed), (3rd edn, Cambridge University Press 1988) 269 ff., § 4-16.

<sup>2</sup> Alec Stone Sweet and Jud Mathews, 'Proportionality Balancing and Global Constitutionalism' (2008) 47 *Columbia Journal of Transnational Law* 68, 85ff.

<sup>3</sup> The traditional notion of retribution has receded in prominence, giving way to a focus on the prevention of criminal acts and the compensation for harms caused. For a brief history of the evolution in the paradigms of punishment, see David Garland, *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society* (1st ed, The University of Chicago Press 2001) 8-26.

<sup>4</sup> E.g. see Stephen Gardbaum, 'The "Horizontal Effect" of Constitutional Rights' (2003) 102(3) *Michigan Law Review* 387, 404.

<sup>5</sup> Dilara Dönmezkuş, *Temel Hakların Yatay Etkisi ve İfade Özgürlüğü* (1st ed, On İki Levha 2021) 34 ff., 42, 64 ff.; *ibid* 398.

doctrines are heavily reliant on the traditional dichotomy between public and private law. However, applying this strict binary to criminal law presents a theoretical challenge. While many scholars classify criminal law as a sub-branch of public law, others argue it constitutes a distinct third branch<sup>6</sup>. The core element of criminal law -the act- occurs in the private realm, not the public one<sup>7</sup>. Acts like fraud or theft are relationships between individuals, committed without the utilisation of public authority. Furthermore, criminal law often addresses the same events as tort law, a subject of private law<sup>8</sup>. Yet, the state's response involves the most severe sovereign power: criminal sanctions. The public nature of criminal procedure and the prosecutor's role undeniably separate it from private law. Thus, criminal law defies rigid categorization; it addresses private acts through public sovereign power. Existing literature constructs the doctrines of vertical and horizontal effects exclusively upon this binary foundation. However, as demonstrated by the unique position of criminal law, the issue of third-party evidence creates a hybrid legal phenomenon: it is simultaneously a tort (a private law violation regarding privacy) and a critical evidentiary issue (a public law concern for the court). Since illegality is a unitary concept; an act cannot be compliant with one part of the legal order while violating another and trying to resolve the problem, that stems from the hybrid nature of criminal law solely through the horizontal effect or vertical effect leads to a theoretical deadlock.

Evidence must be lawful<sup>9</sup>; however, it rarely emerges in a sterile environment. Unlike civil law transactions, incriminating evidence is not generated through notarised

<sup>6</sup> Mireille Hildebrandt, *Law for Computer Scientists and Other Folk* (1st ed, Oxford University Press 2020) 39.

<sup>7</sup> Robin Antony Duff, *The Realm of Criminal Law* (1st ed, Oxford University Press 2018) 148.

<sup>8</sup> Moreover, in the ancient period, e.g. the time of *Justinian*, the line between criminal and civil jurisdiction was faded. See Allan Kanner, 'Public and Private Law' (1997) 10 *Tulane Environmental Law Journal* 235, 236.

<sup>9</sup> Some authors categorise unlawful evidence as 'absolute' or 'relative' based on its potential admissibility before the courts. They argue that if evidence is absolutely unlawful, it must be rejected by the court, whereas relatively unlawful evidence may be admitted under certain conditions. However, we contend that, unlawfulness is not a quantitative concept; an act or piece of evidence can only be legal or illegal. This binary logic does not allow for assessing or comparing degrees of unlawfulness. Another opinion terminology focuses on whether the prohibition on admitting unlawful evidence is absolute or relative. *Soyaslan*, on the other hand, notes that the concepts of absolute and relative prohibition are not fully established in our legal system, and instead uses the terms 'strong' and 'weak' prohibitions. In our view, neither the 'absolute/relative' nor the 'strong/weak' dichotomy is appropriate. A practice is either prohibited or permitted; there is no intermediate state of being partially banned or partially approved, nor can a court overlook a legal prohibition merely by classifying it as 'weak'. For the absolute and relative unlawfulness distinction,

documents or with the perpetrator's informed consent. Evidence may emerge in the most unlawful manner -indeed, its very existence, such as child pornography content or contraband drugs, may constitute the crime itself. It often originates from unlawful processes- such as a terrorist organization profiling its members in violation of data protection laws, or unlawfully recorded phone tapes. On the other hand, although the evidence occurred lawfully, discovering or gathering that can be illegal. E.g., consider a scenario where someone opens and reads a letter addressed to another person without permission, discovers that the author is a murderer, and then reports this to the authorities<sup>10</sup>. While this specific scenario is not explicitly regulated in criminal procedure law, the act of opening someone else's mail without consent undeniably constitutes a crime. Since the act itself is a crime, its fundamental illegality is absolute. There is no doubt that the unlawful acts during the creation or gathering of evidence by law enforcement renders the evidence itself unlawful<sup>11</sup>. However, the noticeable common feature of the above examples is that the violation was committed by a third party, not by state institutions. The key question is this: does every illegality in the chaotic stage of creating, or even gathering, evidence always contaminate the evidence itself, rendering it inadmissible, or can the state benefit from an unlawful situation it did not create, and to what extent.

This problem complicates things far beyond the basic dual nature of criminal law. Public law and domestic law have begun to intertwine, regarding the concept of law enforcement too; the public or private nature of the law enforcement concept has become intricate. The classical welfarist paradigm where the state held an absolute monopoly over suppressive security and punishment and the fundamental purpose of governing security has shifted from merely addressing past legal breaches to managing future risks (preventive security)<sup>12</sup>. Initially, this preventive approach fostered the growth of private security within private locations but mostly confined, hybrid spaces like mass retail outlets and gated communities. Yet, the concept of

---

see Alaaddin Egemenoglu, 'Hukuka Aykırı Delillerde Mutlak - Nispi ve Maddi - Şekli Hukuka Aykırılık Ayırımlarının Değerlendirilmesi' (2025) 10(1) İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 93, 103-105; For absolute and relative prohibition distinction see Fatma Dilan Topuz, 'Haberleşmenin Gizliliğini İhlal Suçu Bakımında Whatsapp KAYıtlarının Boşanma Davasında Delil Olarak Kullanılması' (2024) 5 Çukurova Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 127, 149-153; For weak and strong prohibition distinction see Doğan Soyaslan, 'Hukuka Aykırı Deliller' (2003) 7(3-4) Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 9, 11.

<sup>10</sup> Soyaslan (n 9) 15.

<sup>11</sup> ibid 15.

<sup>12</sup> Michael Kempa and others, 'Reflections on the Evolving Concept of "Private Policing"' (1999) 7 European Journal on Criminal Policy and Research 197, 205.

private security did not remain strictly preventive; it gradually expanded, allowing the private sector to encroach upon the domain of suppressive security a realm traditionally reserved for the sovereign<sup>13</sup>. Today, as private actors increasingly engage in functions akin to policing and evidence gathering within this networked governance, function dissolves<sup>14</sup>. This criminological reality perfectly mirrors the legal hybridity of criminal law, necessitating a new paradigm -the diagonal effect- to evaluate the admissibility of evidence generated in this increasingly privatised security landscape.

This article introduces the concept of the diagonal effect we suggested to challenge the problem. To substantiate our proposal, the study proceeds as follows: First, we will critically evaluate the traditional vertical and horizontal effect doctrines within the context of criminal justice. Subsequently, we will explore the unique position of criminal law as a third branch that defies the public - private dichotomy. Finally, through the lens of the diagonal effect, we will analyse the admissibility of evidence obtained via third-party violations, providing a new theoretical basis for the exclusion of such evidence.

## I. EFFECTS OF FUNDAMENTAL RIGHTS

A constitution delineates the framework for the establishment of state organs and the allocation of sovereign powers<sup>15</sup>. A distribution of sovereign powers based on the separation of powers and rational decision-making and control mechanisms is the substantive limitation of the sovereign<sup>16</sup>. Today, constitutions also limit sovereigns in a legal sense. This, of course, does not guarantee that sovereign

---

<sup>13</sup> *ibid* 199-207.

<sup>14</sup> About the concept of networked nodal governance *ibid* 216 ff.

<sup>15</sup> Of course, there may be differences between the constitution of a unitary state and the constitution of a federal state in terms of the scope of such norms. However, all constitutions must contain such regulations, see Ruth Gavison, 'What Belongs in a Constitution?' (2002) 13 *Constitutional Political Economy* 89, 91 ff.

<sup>16</sup> Randal G Holcombe, 'Checks and Balances: Enforcing Constitutional Constraints' 2018 6(4) *Economies* 7; Here it is not a question of dividing the forces of the state in a state of war with each other, but of distributing them in such a way that they work in harmony. *I.e.* it is not sovereignty, but sovereigns that are limited, see Edward Hirsch Levi, 'Some Aspects of Separation of Powers' (1976) 76(3) *Columbia Law Review* 371, 391.

powers will be used in accordance with the envisaged legal order, but its importance is understood when the entire constitutional order is considered together<sup>17</sup>.

Whom do the constitutional rights and freedoms impose duties onto, i.e., who are the recipients of these norms? European literature widely recognises that these norms have both vertical and horizontal effects<sup>18</sup> while American perspective strictly adheres to the state action doctrine, maintaining that constitutional guarantees generally provide protection only against governmental conduct and do not directly govern interactions between private individuals.

## **A. The European View**

The vertical effect of fundamental rights posits that the state is the exclusive obligator of fundamental rights<sup>19</sup>. The state bears a responsibility to safeguard the essential rights of individuals, such as the right to bodily integrity. The vertical effect relates to state's obligations, both positive and negative<sup>20</sup>. The state must ensure fundamental rights and never violate these rights as well as never let anyone violate them. E.g. the act of torture perpetrated by the state represents a breach of the constitutional right to bodily integrity, as well as a contravention of the established prohibition against torture<sup>21</sup>. The state's refraining from oppressing individuals by abusing its sovereign powers is a requirement of the vertical effect of fundamental rights. It is clear that the doctrine of vertical effect covers not only national constitutions but also international texts that impose obligations on states regarding human rights. For example, it is undisputed that the European Convention on Human Rights, which has a self-executing status, has vertical effect<sup>22</sup>.

It is imperative that fundamental rights and freedoms are safeguarded not solely from state interference but also within the context of interpersonal interactions. Therefore, the doctrine of the vertical effect of fundamental rights is insufficient to

---

<sup>17</sup> Gavison (n 15) 95 ff.

<sup>18</sup> Claudia E Haupt, 'The Horizontal Effect of Fundamental Rights' in Giovanni De Gregorio, Oreste Pollicino and Peggy Valcke (eds), *Oxford Handbook on Digital Constitutionalism* (Oxford Academic 2024-in progress), SSRN: 4680759, 1.

<sup>19</sup> Dönmezkuş (n 5) 17.

<sup>20</sup> *ibid* 3.

<sup>21</sup> Ali Emrah Bozbayındır, 'İşkence ve Kötü Muamele Yasağının Yatay Etkisi (Drittwirkung)' (2018) 13(145) *Terazi Hukuk Dergisi* 45, 53.

<sup>22</sup> Eric Engle, 'Third Party Effect of Fundamental Rights (Drittwirkung)' (2009) 5(2) *Hanse Law Review* 165.

fully address the need for the protection of fundamental rights<sup>23</sup>. The transition from the protection of fundamental rights against the state to the understanding of putting them under state guarantee has led to the idea that there is a horizontal effect besides the vertical effect<sup>24</sup>. The matter at hand necessitates a comprehensive approach, which has been articulated within constitutional doctrine through the concept of the horizontal effect of fundamental rights. From this perspective, individuals must obey the constitutional rules on fundamental rights, and it is imperative that all laws, including those pertaining to private law, are painted by the constitution's colours.

As a result of horizontal influence, private individuals must comply with the norms of fundamental rights and freedoms. This does not mean equating the responsibility of private individuals with the responsibility of the state. The burden of realising fundamental rights and freedoms primarily belongs to the states, but it may also extend to private individuals in a proportionate manner. The balance may depend on some variables according to the specifics of the situation, such as the degree to which the individual participates in public service. E.g. while the responsibility of anybody (*unus multorum*) is to refrain from committing murder, a doctor may be a guarantor in terms of providing necessary medical attention.

The horizontal effect of constitutions may manifest in two distinct manners: firstly, through the direct application of constitutional norms to relationships governed by private law; secondly, through the indirect influence of constitutional principles in the interpretation and application of private law norms<sup>25</sup>.

The horizontal effect of fundamental rights is not merely about recognizing individuals as subject to constitutional norms. The essence of this doctrine lies in seeking a balance in conflicts between individuals' fundamental rights. In the famous *Lüth*<sup>26</sup> decision, where the horizontal effect was first argued, personal dignity and

<sup>23</sup> It is possible to reach this conclusion for each fundamental right in particular. E.g. for the evaluations that an understanding that focuses on the vertical effect of freedom of expression and the negative obligations of the state in this regard is not enough according to the idea of digital constitutionalism, which is a perspective belonging to the age we are in, see Haupt (n 18).

<sup>24</sup> Aline Maria Lengauer, *Drittwirkung von Grundrechten* (1st ed, Springer 2011) 2.

<sup>25</sup> Bozbayındır (n 21) 48. For the opinion that horizontal effect cannot be indirect, see Jörg Neuner, 'Das BVerfG Im Labyrinth Der Drittwirkung' (2020) 26(73) *Neue juristische Wochenschrift* 1851, 1855. For detailed information on the views in favour and against these concepts and distinctions, see Mustafa Tayyar Karayığit, 'AB Temel Haklar Şartı'nın Yatay Etkisi' (2021) 12(2) *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 685, 687-690; Lengauer (n 24) 4-8.

<sup>26</sup> 1 BvR 400/51, BVerfGE 7, 198, 15.01.1958.

commercial interests were weighed against freedom of expression, and the German court sought to strike a perfect balance<sup>27</sup>.

The issue of horizontal effect should not be seen as limited to constitutional norms alone. International texts such as the provisions of the European Convention on Human Rights also contain binding and strong norms regarding human rights. It is possible to say that the provisions of the European Convention on Human Rights and the fundamental rights included in national constitutions go through a different but interactive process in terms of implementation of the horizontal effect doctrine<sup>28</sup>. Nevertheless, the definition and essence of the horizontal effect doctrine have the same meaning at national and international levels.

## **B. The American View**

The U.S. jurisprudence and the state action doctrine are also important perspectives to be mentioned here. As in Europe, the state's liability for individual violations has been a subject of debate in the US.

Meeting one of the criteria of public activity or entanglement has been deemed sufficient for state liability. The state has been held responsible for violations caused by private individuals who engage in activities similar to those of the government and the same conclusion has been reached due to entanglement in activities carried out under a state authority<sup>29</sup>.

Among the landmark decisions shaping these criteria, *Marsh v. Alabama*<sup>30</sup> is fundamental. Although Chickasaw, Alabama, was a company town owned and operated by the Gulf Shipbuilding Corporation, it functioned exactly like a traditional municipality. The public freely used its streets, and law enforcement was provided by a county sheriff's deputy whose salary was paid by the corporation. The conflict arose when the company attempted to stop Marsh from distributing religious literature within the town limits by claiming the town is their private land. It was a direct clash between private ownership and free expression. Local Alabama courts convicted Marsh of criminal trespass. However, the U.S. Supreme Court overturned

---

<sup>27</sup> Jacco Bomhoff, 'Lüth's 50<sup>th</sup> Anniversary: Some Comparative Observations on the German Foundations of Judicial Balancing' (2008) 9(2) German Law Journal 121, 122 ff.

<sup>28</sup> Andrew Clapham, 'The "Drittwirkung" of the Convention' *The European System for The Protection of Human Rights* (Brill Nijhoff 1993) 164.

<sup>29</sup> Stephan Jaggi, 'State Action Doctrine' in Martina Mantovani and others (eds), *Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law* (Oxford University Press 2017).

<sup>30</sup> U.S. Supreme Court, *Marsh v. Alabama*, 326 U.S. 501, 07.01.1946.

this decision. The U.S. Supreme Court ruled that constitutional rights can trump private property rights when a privately owned space functions essentially as a public town. The reversal redefined the boundaries of free expression in privately owned public spaces. Today, this decision serves as the primary point of departure for contemporary debates regarding the right to protest in shopping malls and the obligation of social media platforms to grant their users freedom of expression.

Entanglement is a criterion that can be applied quite broadly. In fact, in the *Burton v. Wilmington Parking Authority* case (365 U.S. 715, 17.04.1961) the state was held responsible for the racial discrimination of a tenant restaurant in a public building. The Supreme Court ruled that a private restaurant's racial discrimination effectively amounted to state action. The Court reasoned that because the business leased its premises within a public parking garage, it maintained a symbiotic relationship with the state that triggered constitutional obligations.

## II. THE GUARANTEES OF CRIMINAL LAW IN RELATION TO THE VERTICAL AND HORIZONTAL EFFECTS OF FUNDAMENTAL RIGHTS

The interplay between fundamental rights and criminal law presents a multifaceted legal landscape. The definition of crime as an act for which a penalty is prescribed should not be used in the sense that the legislator can punish any behaviour, and the philosophical thought on the injustice worthy of punishment should not be abandoned<sup>31</sup>. Criminal sanctions involve interference with fundamental rights recognised in the constitution, e.g. imprisonment targets personal liberty and judicial fines target property rights. Therefore, when determining the behaviours that require punishment, i.e. crime-types, the rules regarding the limitation of fundamental rights and freedoms in the constitution should be adhered to. Thus, a criminal norm can only be considered legitimate if it protects some constitutionally guaranteed value, which is often a basic right. In this context, criminal law serves as a protective mechanism for fundamental rights. Conversely, punishment can be also perceived as a violation of fundamental rights, inflicting pain and imposing restrictions on individuals' freedom. Criminal politics necessitates that punishment be carried out on a delicate balance which, if neglected, gives strength and courage to cruel ones, and if overdone, leads to tyranny<sup>32</sup>.

---

<sup>31</sup> Henry M Hart Jr, 'The Aims of the Criminal Law' (1958) 23 *Law and Contemporary Problems* 401, 405.

<sup>32</sup> Mustafa Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku: Genel Hükümler* (3rd ed, Adalet 2019) 56.

The state bears an obligation to safeguard fundamental rights effectively, and when the situation demands, where necessity is defined as the last resort (*ultima ratio*), it is imperative that the state employs criminal sanctions to uphold these rights. When using criminal sanctions, the state must comply with constitutional norms, especially those related to human dignity and the limitation of fundamental rights and freedoms. The responsibilities we discussed concerning the operation of this sword and shield<sup>33</sup> are a consequence of the vertical application of fundamental rights.

The occurrence of an individual infringing upon another's fundamental rights within interpersonal relationships inevitably leads to an engagement with constitutional norms. This interaction, barring rare exceptions in criminal law, typically manifests indirectly through the application of criminal laws, thereby illustrating the horizontal effect of fundamental rights.

The nature of criminal law as both a protective and offensive mechanism pertains to its vertical effect, which relates to the state's responsibility to implement these laws effectively<sup>34</sup>. The legal literature and courts also characterise the positive obligations of the state in this regard, including the punishment of violations, as the result of the horizontal effect of fundamental rights<sup>35</sup>. We agree that the European Convention on Human Rights can be interpreted as a source of duty even for private persons. In fact, states are also legally responsible if they do not take preventive measures against violations between individuals<sup>36</sup>. Although the Charter identifies individuals as rights holders, and the EU institutions and Member States as bearers of the duty to protect them, on the other, it does not impose this vertical vision in a pure and rigid form. Indeed, it acknowledges the premise that fundamental rights are capable of creating obligations among private parties, at least in principle<sup>37</sup>.

---

<sup>33</sup> Faustino García de la Torre García, 'Criminal Law and Constitution' in Kai Ambos and José Martínez (eds), *Göttingen Handbook on Latin American Public Law and Criminal Justice* (Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co KG 2023) 293 ff., §32-34.

<sup>34</sup> We can give the following examples of European Court of Human Rights (ECtHR) decisions in this regard: *Bevacqua and S. v. Bulgaria*, App. No: 71127/01, 12.06.2008; *Sandra Janković v. Croatia*, App. No: 38478/05, 05.03.2009; *A. v. Croatia*, App. No: 55164/08, 14.10.2010; *Đorđević v. Croatia*, App. No: 41526/10, 24.10.2012; *M.G. v. Turkey*, App. No: 646/10, 22.03.2016.

<sup>35</sup> *Bozbayındır* (n 21) 55; *Dönmezkuş* (n 5) 26, 218.

<sup>36</sup> *Fatih Düğmeci and Esin Gürsel, 'Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Hususunda Devletin Yükümlülükleri ve Sorumluluğu'* (2019) 21(2) *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 843, 863.

<sup>37</sup> *Eleni Frantziou, 'The Horizontal Effect of the EU Charter of Fundamental Rights: A Constitutional Analysis'* (Doctoral Thesis, University College London 2016) 10.

Essentially, in our opinion, the obligation to criminalize or punish a breach of that duty constitutes a typical vertical effect relationship between the state and the individual. The duty of the state to protect against horizontal violations between individuals is to set a vertical barrier against horizontal violations of fundamental rights; that is, here the vertical effect of fundamental rights emerges. On the other hand, the state can also be held responsible for inter-individual violations not directly arising from the state. This, in the literature, is known as the horizontal effect. Therefore, the effects of fundamental rights on criminal law work in both ways: vertical and horizontal at the same time. As a result, fundamental rights have a bidirectional effect on criminal law.

### III. THE PROBLEM: THIRD-PARTY VIOLATIONS

Ensuring a fair trial requires all evidence to be collected lawfully. Furthermore, secondary evidence derived from unlawfully obtained evidence is also inadmissible, because the fruit of the poisonous tree is also poisonous<sup>38</sup>. At this point, we kindly ask the reader to imagine those hypothetical scenarios:

In Gotham City, *Batman* is investigating a murder case that the police cannot solve using his own methods:

Scenario A: He apprehends *Carmine Falcone*, the principal suspect, in the solitude of his residence at a time when he perceives himself to be most secure and coerces him into making a confession through torment. No one doubts the truth of the statements, which were also recorded on video. Indeed, Falcone has presented evidence that unequivocally demonstrates his involvement in the murder. *Batman* drops *Falcone* in front of the police station at dawn, ensuring that his hands and feet are tied. He hanged a portable memory stick around *Falcone's* neck, containing the confession video.

Scenario B: *Batman*, without ever encountering *Falcone*, had simply left a box in front of the police station's door containing only documents he found in *Falcone's* drawer?

Neither of those scenarios is purely fictional. The first was heard before the ECtHR, while the second was the subject of American jurisprudence:

A very similar incident to Scenario A was the subject of the ECtHR's judgment in *Ćwik v. Poland* (App. No: 31454/10, 05.11.2020). In the events leading to

<sup>38</sup> U.S. Supreme Court, *Nardone v. United States*, 308 U.S. 338, 341, 11.11.1939; For a brief history of the development of the principle in U.S. jurisprudence, see Robert M Pitler, 'The Fruit of the Poisonous Tree' Revisited and Shepardized' (1968) 56(3) California Law Review 579, 589-594.

the decision, *Grzegorz Ćwik* and his brother-in-law, *K.G.*, were involved in smuggling cocaine from South America to Poland along with a third partner named *L.P.* At a certain point, *Ćwik* and *K.G.* attempted to cut *L.P.* out of the operation. Angered by this, *L.P.* asked *A.H.*, a gang leader in Poland, to recover the drugs and money. The gang pursued *Ćwik* and *K.G.* While *Ćwik* managed to escape, *K.G.* was captured and imprisoned in the basement of a house. To force him to reveal the location of the drugs and money, they subjected him to severe torment: They held a gun to his head, fired shots between his legs to terrorise him, kicked him, and poured boiling water on him. Unable to withstand the agony, *K.G.* revealed the location of the drugs. During his confession, *K.G.* implicated his partner *Ćwik*, stating that they were working together. The gang recorded everything on video. Somehow, *K.G.* managed to flee. Later, the police raided the house as part of an investigation into *K.G.*'s kidnapping and discovered the cassette tape recorded by the gang members. Based on the tape, the public prosecutor indicted *Grzegorz Ćwik* for drug trafficking. However, *K.G.*, the key witness, was in hiding and could not be brought to court so he could be cross-examined. As evidence, the prosecutor presented only the torment tape found by the police. The Polish court convicted *Grzegorz Ćwik* of drug trafficking, sentenced him to twelve years in prison based on the tape. In a five-to-two vote, the ECtHR ruled that Article 6 of the ECHR (right to a fair trial) had been violated, thereby expanding its case law. The Court stated that the prohibition of torture (Article 3) is absolute. The ECtHR held that the use of evidence obtained through torture in criminal proceedings renders the trial entirely unfair, regardless of whether the torture was inflicted by public officials (state agents) or private individuals (third parties). The ECtHR found that the Polish courts erred by disregarding the reality of the torture and accepting the evidence. The Court ruled that this constituted a violation regardless of the evidence's impact on the outcome of the case.

Judges *Krzysztof Wojtyczek* and *Aleš Pejchal* dissented, arguing in their joint opinion that, the concept of torture is defined in relation to public officials. They contended that applying a general and automatic exclusionary rule to the actions of private individuals was a flawed analogy. The judges argued that the recording in question was not produced for the purpose of the trial but was material evidence found at a crime scene. They emphasised that the fundamental purpose of the exclusionary rule is to deter the state from unlawful acts, a principle that cannot apply to private individuals. Therefore, they concluded that the admission of this evidence did not render the trial unfair.

The Scenario B is almost identical to what happened in the *Burdeau v. McDowell*<sup>39</sup> case. J.C. McDowell was a company executive, and the company hired a private detective without any government knowledge or participation. The private detective and some company staff forcibly opened the safe and desk-drawer in McDowell's private office. They seized of his documents and correspondence. The private detective and the company staff subsequently handed the seized materials to Joseph Burdeau, a Department of Justice official conducting an investigation into mail fraud. Although McDowell petitioned for the return of the documents and their exclusion as evidence on the grounds that they had been seized unconstitutionally, the U.S. Supreme Court rejected his claim in 1921. The Court ruled that evidence obtained unlawfully (via theft) entirely by private individuals, without the involvement of government officials, could be admissible in criminal proceedings. The Court held that the Fourth Amendment acts solely as a restraint upon government action and does not extend to the wrongful acts of private individuals; consequently, provided the government was not complicit in the theft, it could utilise the evidence. Furthermore, the Court determined that the Fifth Amendment had not been violated, as the materials were pre-existing documents rather than compelled testimony. Renowned Justices *Louis Brandeis* and *Oliver Wendell Holmes* dissented from this decision, referencing the clean hands doctrine and arguing that the state's use of criminally obtained materials was contrary to judicial integrity.

Upon review of the evidence presented by *Batman*, the court may pursue one of two avenues. First, the court may decide that the evidence in question was produced by violating *Falcone's* fundamental rights and may not rely on this unlawful evidence. Secondly, it may be determined that those materials are admissible as evidence.

The very same dilemma can be argued about a thief who witnessed a murder in one of the houses where had been broken in. Besides that, it is common for criminal organisations to keep records about their members, detailing their most intimate secrets and vulnerabilities. Of course, such organisations never seek consent within the framework of personal data protection law before keeping records. Can prosecution use personnel files they find during a home search to identify terrorists? Examples can undoubtedly be multiplied. Indeed, the concrete cases we will examine below are merely representative illustrations of this issue drawn from daily life.

When it comes to illegally obtaining evidence by private individuals, we can see these sorts of actions occurring either secretly or publicly. Those can be even on TVs.

---

<sup>39</sup> U.S. Supreme Court, *Burdeau v. McDowell*, 256 U.S. 465, 01.06.1921.

E.g. the Republic of Türkiye's most-watched programme during the daytime<sup>40</sup>, *Müge Anlı ile Tatlı Sert*, presents many different examples. Such daytime television programmes focus on the search for missing persons and the investigation of suspicious incidents. Journalists obtain confessions through live broadcast, capturing the attention of millions of viewers. That type of questioning is against procedural law in every meaning but lacking any help of a defense lawyer and absence of the sense of *nemo tenetur* are extremely dangerous.

The TV programme called *Müge Anlı ile Tatlı Sert*, which is very ambitious about finding the perpetrators of unsolved crimes, focused on the murder of two elderly people in their home. The masked men who entered the house killed the elderly couple with their silenced rifles. The only eyewitness was the couple's daughter *BB*. *BB* stated that when she was hit in the head with a rifle stock, fainted. According to her statement, after a brief moment, she came to, she did not get up from where she fell and played dead until she figured she was safe. Then she escaped by jumping from a 2.5-meter-high window. Her leg was broken because of this jump, but she found help from a passing car and went to the nearest gendarmerie station. The dead parents were just ordinary elderly people with no enemy. *BB*'s statement, which was like a movie script, was not found convincing by the host, *Müge Anlı*, as well as the guests who were presented as criminal experts. *BB* was forced to tell the truth in almost every episode. Theories were put forward such as *BB* collaborating with the murderers who killed her parents. However, *BB* never changed her statements. The TV programme caused a backlash on social media, and a lynch campaign against *BB*, and she was not the only one targeted in the TV programme; *BB*'s older brother *UB* was also accused. According to the criminal investigation file, which should have remained classified until prosecution, *UB*'s clothes were covered in swab marks. This was normal because he was a blacksmith, but this fact did not prevent false accusations on the live broadcast. In contrast, many claims, such as the rumour that *BeB* had an affair with a soldier serving in that village, were voiced. *BeB*, who rejected to appear on the TV programme and stated that she would only talk with the official authorities, was subjected to criticism such as "*If she is innocent, she should come and prove it on TV*" and "*Why is she afraid of appearing on live broadcast?*" by the guests who participated in the programme<sup>41</sup>. On the other hand, *BB* was tired of

<sup>40</sup> 'Bir Rekor Daha Kırıldı! Müge Anlı ile Tatlı Sert Yine En Çok Konuşulan Yine En Çok İzlenen Oldu' (ATV, 4 January 2023) <https://www.atv.com.tr/haberler/2023/01/04/bir-rekor-daha-kirildi-muge-anli-ile-tatli-sert-yine-en-cok-konusulan-yine-en-cok-izlenen-oldu> accessed 15 December 2024.

<sup>41</sup> For recordings of the episodes, see Müge Anlı ile Tatlı Sert, 'Büyükşen Çifti Cinayete Nasıl Kurban Gitti? Yanlışlıkla Mı Öldürüldüler? | Müge Anlı ile Tatlı Sert - YouTube' (YouTube, 28 January 2023) <https://www.youtube.com/watch?v=aTN0hHeA0N0> accessed 15 December 2024. For the

enduring false accusations and violent defamation and had to agree to testify under hypnosis to prove her innocence to the whole society. *Müge Anlı ile Tatlı Sert*, was having a season finale and it was announced that *BB* would be questioned on live TV after the two-month season break. Fortunately, this never happened. The police acted quickly and solved the murder first. The killers were hitmen and, actually, planned to kill someone else. However, they confused the address and killed these two poor elders. *BB* said in an interview after her parents' murderers were caught that she was subjected to pressure for years, that she was accused of lying and even collaborating with the murderers while she was trying to mourn her parents with a broken leg, and that she did not forgive those who slandered her and her family.

The mediatization of justice or *vigilante journalism* has become an international reality, where the media no longer just reports on crimes but actively infringes upon the investigative sphere. *Project Veritas* is one of the most notorious manifestations of this encroachment. This American 'media' entity is embroiled in various unlawful activities, ranging from the illegal use of hidden camera footage to the acquisition of stolen property -specifically the private diary of *Ashley Biden*, the daughter of the then-sitting U.S. President *Joe Biden*<sup>42</sup>.

The problem of admissibility of evidence inevitably leads courts to make a choice. On one hand there is the right of an individual violated by another, and on the other hand there is evidence, the most fundamental tool needed for justice. However, in some cases courts seek a balance instead of choosing one of them. In a private law dispute, the English Court of Appeal, in the landmark case of *Jones v. University of Warwick*<sup>43</sup>, ruled that although the actions of a private investigator acting for an insurance company -who gained entry to the claimant's home by deception (posing as a market researcher) and secretly filmed inside- constituted trespass and a violation of privacy; given that the footage proved the claimant's disability claim did

---

announcement about hypnosis see 'Büşra Büyükşen Hipnoz Edilecek...Tüm Türkiye Müge Anlı'da Büyükşen Cinayetini Konuştu! - Galeri - Yaşam' (*Sabah Gazetesi*, 3 July 2021) <https://www.sabah.com.tr/galeri/yasam/busra-buyuksen-hipnoz-edilecektum-turkiye-muge-anlida-buyuksen-cinayetini-konustu/11> accessed 15 December 2024. For the interview regarding *BB*'s statements that he was subjected to pressure and social lynching throughout the process, see CNN Türk, 'Büşra Büyükşen Konuştu! "Hiç Kimseye Hakkımı Helal Etmeyorum!" Büyükşen Kardeşlerden Flaş Açıklama - YouTube' (*Youtube*, 18 July 2021) <https://www.youtube.com/watch?v=wt-ngVSGAmg> accessed 15 December 2024.

<sup>42</sup> 'Woman Sentenced to Prison for Stealing and Selling Biden's Daughter's Diary' (*The Guardian*, 9 April 2024) <https://www.theguardian.com/us-news/2024/apr/09/biden-diary-project-veritas-sentenced> accessed 14 June 2025.

<sup>43</sup> England and Wales Court of Appeal (EWCA), Civil Division 151, 04.02.2003.

not reflect the truth and that the truth could not otherwise be established, the interest in revealing the material truth prevailed, leading to the admission of the evidence; however, as a sanction for the unlawful method used, the court ordered that the defendant (the University), even if successful, be deprived of the legal costs and fees normally recoverable from the opposing party, and specifically bear the costs of the hearing regarding the admissibility of this evidence.

Rather than seeking a balance, the Turkish Court of Cassation follows a very different approach and not only accepts improper recordings as evidence but also deemed such recording legal. According to the Court, it would not be unlawful if someone records a private communication with no authorisation if there is no other option to prove being insulted or threatened over a phone call. Therefore, the court has the authority to hear such recordings as evidence. These decisions are inconsistent and lack proper argumentation. In the same decision, the Turkish Court of Cassation ruled that the recording is legal, but also the perpetrator is not criminally liable because they were unaware of the illegality of such an act<sup>44</sup>. In the doctrine, it is claimed that there is a self-defence in these groups of cases or that there is a defence (a reason for legality) due to the use of a *sui generis* right regarding to exercise judicial rights<sup>45</sup>.

Turkish courts widely face a similar dilemma in divorce proceedings due to the fault-based grounds for divorce. Such grounds, *e.g.* adultery, often cannot be effectively enforced without violating the legal protections safeguarding an individual's private life in the pursuit of proving such fault<sup>46</sup>. In fact, legal literature suggests including a personal immunity clause in the law that would apply to cases where spouses violate each other's privacy in order to obtain evidence for divorce proceedings<sup>47</sup>. While this suggestion is consistent with the dynamics of social life within the framework of criminal policy requirements regarding the punishment of the act of obtaining evidence, it does not resolve the debate on the admissibility of such evidence. Consequently, courts must answer objections in a majority of divorce proceedings regarding whether photographs, videos, or private texts can be admitted as

---

<sup>44</sup> Yargıtay 12 CD, 13164/14793, 12.06.2012.

<sup>45</sup> Yusuf Yaşar, 'Bir Suçun İspatı Amacıyla İletişimin Kayda Alınmasının Hukuki Niteliği' (2013) 4(14) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 353, 385 ff.

<sup>46</sup> Pınar Çiftçi, 'Boşanma Sisteminin Yargılamada Doğurduğu Temel Hak İhlalleri ve İspat Sorunları' (2014) 16 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1741, 1743 ff.; Topuz (n 9) 160.

<sup>47</sup> Topuz (n 9) 161 ff.

evidence before the court. Despite the tolerance shown by the criminal chambers<sup>48</sup>, the civil law chambers of the Turkish Supreme Court are more cautious about accepting illegally obtained audio recordings as evidence in divorce cases: only in strict circumstances, such evidence may be considered admissible<sup>49</sup>.

The above examples can be multiplied. But the main issue is what problems these examples show us. First, it is seen that there is no essential theory regarding the effect of third-party violations on the admissibility of evidence. Consequently, courts have different approaches to the same issues. Even judges who are members of the same court expressed serious objections to the existing decisions. It seems like a matter of politics to seek balance with a utilitarian attitude in the decision to be made on the effect of third-party violations on the admissibility of evidence, or to make a choice between the individual right that has been violated and the need for evidence. However, the horizontal effect of fundamental rights and state action doctrines provide a legal basis on which we can discuss this problem.

## IV. THE SOLUTION: THE DIAGONAL EFFECT

### A. The Term of the Diagonal Effect

The core dilemma involves a private actor, unaffiliated with the state, who unlawfully usurps the state's exclusive prerogative to gather evidence. Traditional doctrinal categories -strictly vertical or horizontal- prove inadequate to fully address this

---

<sup>48</sup> In a striking decision, the Turkish Court of Cassation ruled on a case where a husband, suspecting his wife of adultery, engaged in extensive covert surveillance. The defendant mirrored his wife's computer screen to an empty apartment upstairs via a physical cable, allowing him to observe her engaging in a nude video call with another man -a spectacle he even invited his brother-in-law to witness. Furthermore, the following morning, the defendant secretly recorded his wife's responses to his provocative questions regarding the previous night. Ultimately, the Court concluded that these actions were executed solely for the purpose of obtaining evidence and, therefore, did not constitute a criminal offense, see Yargıtay 12 CD, 13117/14791, 12.06.2012.

<sup>49</sup> In a case where a man suspected his wife of adultery and, with the help of a friend knowledgeable in technical matters, installed spyware on her computer, recording her lewd conversations with other men, and while demonstrating how to access the recorded conversations, his friend, who was technically savvy, overheard some of them, the Cassation Court ruled that the audio recordings constituted illegally obtained evidence and that the testimony of the person who installed the spyware, based on the recordings he listened to, was like the fruit of a poisonous tree, see Yargıtay 2 HD, 658/8815, 19.11.2024; A husband who secretly recorded his wife's voice was unable to prove the insults she made against him and his relatives in the recordings because evidence gathering method was illegal, see Yargıtay 2 HD, 9244/5576, 10.09.2024.

hybrid phenomenon. The concept of the diagonal effect, used to navigate the theoretical deadlock between traditional vertical and horizontal effects, is recognised across various legal disciplines. E.g. in labour law, *Gamonal* utilises this term to describe the power asymmetry within employment contracts, arguing that the employer's semi-public authority prevents a truly horizontal relationship<sup>50</sup>.

Our proposed diagonal effect formulation for criminal proceedings builds on this asymmetry but zeroes in on the transfer of responsibility. We focus on how a private actor's horizontal breach can diagonally transform into a vertical fair trial violation. This situation occurs when the state fails its positive protective duties because of administrative laxity, not just a simple incapacity.

## **B. Roadmap for the Evaluation of the Legality of Evidence within the Framework of the Diagonal Effect Formulation**

Fundamental rights require the state to refrain from infringing on rights when gathering evidence, but they also establish a positive obligation to protect individuals from third-party violations. Determining the admissibility of third-party violations goes beyond simple binary choices. Therefore, we recommend following these four stages:

Stage one (Direct Vertical Obligation): The state must completely respect fundamental rights. Breaking this rule directly violates the state's negative obligations under the vertical effect doctrine. Crucially, this is valid not just for the state actors in a strict sense, but also to any subcontractors collaborating with the state. If an illegality occurs at this stage, the vertical effect is triggered, rendering the evidence unacceptable in front of the court.

Stage two (Positive Protective Obligation): Constitutional norms impose on the state the duty to create a legal and administrative framework that actively prevents violations of rights committed by private individuals. This creates a vertical shield against horizontal violation. The state's failure to fulfil this duty triggers the horizontal effect of fundamental rights. This paves the way for the state to be held responsible for the violation of rights. However, this does not automatically intercept the admissibility of the evidence obtained through the violation. The admissibility of the evidence depends on the subsequent stages.

---

<sup>50</sup> Sergio Gamonal C, 'From the Horizontal to the Diagonal Effect of Fundamental Rights within the Employment Contract: A Latin American Perspective' (2018) 3 Latin American Legal Studies 163, 167.

Stage three (The Horizontal Breach): In the second stage, a violation of fundamental rights has occurred between private individuals. The state's role in this violation may be one of failure or laxity. Even a failure can, in some cases, raise the state's responsibility in the context of horizontal effect in the second stage. However, this is independent of the validity of the evidence. The validity of the evidence depends on whether the state was involved, even implicitly, in the horizontal violation of rights. If the state is lenient or lax in allowing the horizontal violation to occur, it has already moved the horizontal violation to a vertical level: triggering a diagonal effect in the context of fundamental rights.

Stage four (The Diagonal Consequence): Even if the state has not committed or been involved in any vertical or horizontal violation in the first three stages, in exceptional circumstances, the admission of evidence may become unlawful in the fourth stage. Judicial recognition of evidence should not imply a repetition of the state's failure to prevent horizontal violations. When admitting evidence, the horizontal violation that brought the evidence before the court should not be tolerated, and no one should be encouraged to repeat such violations. The court should confirm that stages have been taken to suppress the horizontal violation in question and, if necessary, forward the necessary criminal charges to the investigative authorities so that the perpetrators can be effectively investigated. Failure to fulfil this duty not only affects the legality of the evidence in the current trial process but also creates a diagonal effect in the third stage of the evaluation process should similar evidence arise in the future. If the judiciary routinely admits evidence obtained through private violations that the executive branch failed to prevent, it creates an incentive structure. In such a scenario, the state could effectively bypass constitutional constraints by tacitly encouraging -or at least willingly ignoring private actors who do the dirty work. The diagonal effect formulation aims to dismantle this loophole. It posits that state inaction, when systematic or opportunistic, transforms a private tort into a public violation, thereby triggering the exclusionary rule just as if the state had committed the act itself.

In the context of private law, rejecting such evidence due to concerns about encouraging unlawful actions is criticized. According to that opinion, preventing unlawful evidence gathering is not one of the duties of (private) procedural law, and since other branches of law will punish such actions, the rejection of unlawfully gathered evidence is a second sanction for the same violation<sup>51</sup>. Our formula's roots

---

<sup>51</sup> See Cenk Akil, 'Yargıtay Kararları Işığında Medeni Yargılama Hukukunda Hukuka Aykırı Biçimde Elde Edilmiş Delillerin Değerlendirilip Değerlendirilemeyeceği Meselesi' (2012) 61(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1223, 1230.

are not fed by that opinion but the stage four complies with that criticism; because we are not suggesting a rigid rejection based just on procedural rules, our formula requires invoking other sanctions effectively rather than procedural ones.

### **C. Results Expected to be Obtained with the Diagonal Effect Formulation**

Through the four stages mentioned above, we argue that if the state complies with the established legal framework and avoids infringements during the evidence production and gathering, also in exceptional cases assessing too, process the resulting material will remain admissible. The state is obliged to comply with the prohibitions while collecting evidence, as well as to prevent these prohibitions from being circumvented by third parties. Even if the state has fully fulfilled its vertical obligations, it cannot completely prevent violations of rights between individuals. In this case, the court can hear the evidence arising from these violations. Nevertheless, this use itself should not be in a way that encourages another violation of rights in the future. But if the state has shown laxity in its duties and this laxity makes it easier for private parties to create or gather evidence illegally, judicial trust in this evidence violates the right to a fair trial. This conclusion is based on the principle of *nemo auditur propriam turpitudinem allegans*; the state is not allowed to benefit from the fruits of the unlawful behaviour it allows to exist.

For the state to be deemed lax, it does not necessarily have to act with explicit malicious intent. Only in a utopia, the state would be expected to magically foresee and prevent every inter-individual violation before it occurs. The realities, on the other hand, render such a performance impossible. Hence, the diagonal effect requires a concrete, case-by-case assessment of the state's positive obligations regarding the specific violation in question. Once the boundaries of these obligations are delineated, only then it can be figured out it was an institutional incapacity or administrative laxity. The diagonal effect is not triggered just because a failure of result. The exclusionary rule we propose is activated only when there is a failure of effort, specifically, where the state effectively tolerates or ignores the violation through laxity. It is only in this latter instance that the state can be said to have tacitly authorised the violation, thereby poisoning the resulting evidence.

The fictional dynamic between the *Gotham City Police Department (GCPD)* and the vigilante *Batman* may clarify the results of our proposed formulation: As long as the GCPD makes a genuine, active effort to arrest *Batman* for his vigilante activities - demonstrating that his actions are truly against the state's will - any evidence he provides could remain admissible, as the state simply lacks the institutional capacity to stop a powerful third-party. However, the legal paradigm shifts irrevocably the

moment police officers leave a space for Batman by disrupting their patrols and choosing to ignore his actions; from that instant, the state has tacitly authorised a rights-violator, rendering any subsequent evidence obtained by *Batman* inadmissible under the diagonal effect, where the state's passive negligence transforms a private horizontal breach into a vertical violation of the right to a fair trial. When *Commissioner Jim Gordon* switches on the *Bat-Signal*, the problem evolves to another level because by actively signalling for help and accepting *Batman* as a semi-official ally, the state transitions from administrative laxity to complicity, turning *Batman* into a state proxy or subcontractor whose violations are directly attributable to the state, thereby triggering the vertical effect doctrine just as if a public official had committed the act.

Returning from fiction to the real world, the television programme *Müge Anlı ile Tatlı Sert* presents a concrete manifestation of this administrative laxity. Here, the state's posture transcends mere passive tolerance; it approaches *a de facto* partnership. A striking example occurred during the investigation of the *Meliha Özsu murder case*. In this episode, suspects were detained by police officers live on air, explicitly based on their statements made during the broadcast. This occurred even though the programme host, *Müge Anlı*, was reading statements directly from a confidential investigation file<sup>52</sup> -an act that flagrantly violates the principle of confidentiality and constitutes a crime under Article 285 of the Turkish Penal Code. As explicitly emphasised in the legislative justification of this article, the confidentiality of the investigation is a necessity for ensuring the integrity, honesty, and truth-seeking function of criminal justice; yet, above all, it is an indispensable safeguard for upholding the presumption of innocence. The principle of confidentiality may apply not only during the criminal investigation but even during the prosecution phase<sup>53</sup> to protect human dignity. By executing detentions in coordination with the broadcast rather than penalising the breach of confidentiality, the state effectively ratified the violation. It signalled that the procedural safeguards of the justice system could be suspended in exchange for the investigative efficiency provided by the media, thereby completing the diagonal violation.

<sup>52</sup> Müge Anlı ile Tatlı Sert, 'Meliha Özsu Cinayetinde Sıcak Gelişme - Müge Anlı ile Tatlı Sert 16 Aralık 2021 - YouTube' (*YouTube*, 16 November 2021) <https://www.youtube.com/watch?v=QL85HAcYRu8> accessed 15 December 2024.

<sup>53</sup> Constantin Tănase, 'The Main Principles of the Criminal Trial in the New Procedural Regulation and Their Importance in Practice' (2015) 10(1) EIRP Proceedings 173, 175.

A similar reasoning can be rendered about the improper phone recordings<sup>54</sup>. If such voice recordings are not accepted as evidence, everyone can call and threaten anyone they come across, knowing that they will get away with what they did. However, must we legitimise the act of unauthorised recording to accept them as evidence? On the contrary, unless we consider these acts to be unlawful and apply the necessary sanctions, we have no way of accepting the recordings in question as evidence. By legitimising such evidence, the state inherently encourages individuals to wiretap or record voices without a judge's decision. Of course, depending on the nature of the incident, the inevitable mistake of the person recording the audio recording regarding the legality of the act may affect the existence of the fault and whether the perpetrator will be punished. However, this excuse does not legitimise the action.

While the English case of *Jones v. University of Warwick* characterised the deceptive entry into the sanctity of the home and the secret recording of the individual as unacceptable violations of privacy, it is difficult to argue that this approach is sufficient to remedy the illegality of the evidence in question. Instead of effectively bringing those who committed and commissioned these serious acts to justice, it is inadequate to merely sanction the University, which ultimately avoids paying substantial compensation by winning the case, by simply imposing procedural court costs.

Our proposed formulation, the diagonal effect, does not contradict the doctrine of horizontal effect (*Drittwirkung*) or state action jurisprudence; rather, it reconciles the strengths of both theories by offering a more nuanced and systematic solution, thereby providing a more concrete and predictable criterion. It echoes

---

<sup>54</sup> In fact, the BGH rendered almost the same decision in a case where someone was forced to confess to a crime through blackmail, and this confession was secretly recorded. In its 1989 decision, the BGH discussed both the balance between the public interest in using the evidence and the violation in obtaining it, and also considered whether the evidence was obtained by the state or by third parties: *"The Criminal Chamber failed to make the necessary 'balance of interests' (Abwägung) between the paramount public interest in solving serious crimes and the violation of the defendant's personal rights through the secret recording. It is true that Witness J. violated § 201 StGB (crime of secret recording) by making the recording secretly. However, the fact that evidence was illegally obtained by a third party does not automatically mean that it cannot be used in criminal proceedings (absolute prohibition of evidence). The issue here is not whether state organs illegally obtained evidence, but whether a recording illegally made by a private individual for their own purposes can be used after it has been legally seized."* BGH, 3 StR 453/88, 12.04.1989; In divorce cases mentioned above, the Turkish Supreme Court's rulings, delivered by its civil law chambers which tend to reject evidence deemed illegal and its criminal chambers which tend not to punish the violation, are the complete opposite of the German approach.

American state action jurisprudence by requiring the exclusion of evidence when state officials are complicit in a private actor's violation; it particularly addresses the ambiguity in the entanglement criterion by making state ignorance, or tolerance, a determining factor. At the same time, by shifting the focus from a general failure of result to a specific failure of effort, it embraces the requirement that the German *Drittwirkung* doctrine must be met in each case by questioning state responsibilities on vertical matters as well as horizontal. The admissibility of evidence, therefore, directly depends on how well the state previously performed its vertical duty to protect against horizontal violations. The diagonal effect is not a choice between the American state-centred model and the German rights-centred model. Instead, it synthesizes them, creating a framework that stops the state from capitalising on a lawless environment regardless of whether authorities actively encouraged the offenders or passively allow the legal order to decay.

## V. POTENTIAL CRITICISMS

As with any new theoretical construct that seeks to reconcile opposing ideas in the literature, the diagonal effect approach is likely to face criticism from both sides. The diagonal impact approach is likely to be accused of exaggerating or ignoring the impact of third-party violations on evidence.

To defend against both criticisms, we need to return to the four-stage test we proposed above. At its core, this doctrine frees the state from the dilemma of being responsible or completely exempt. It rejects a rigid horizontal effect that blames the state for every third-party violation, yet it also closes the loophole in the American state action doctrine, which often evades responsibility simply by labelling the conduct as non-governmental. Following the principle of not asking for the impossible, we do not expect the state to prevent every horizontal violation. When authorities make honest efforts but fail due to true institutional incapacity -e.g. severe resource shortages or the unpredictable nature of crime- the doctrine does not punish the justice system by suppressing the evidence. However, in cases of administrative laxity where the state foresees a violation but strategically withdraws or stays silent, the evidence must be rejected. This adheres to the prohibition against profiting from lawlessness (*nemo auditur propriam turpitudinem allegans*) and protects the judiciary from becoming a tool that legitimises the outsourcing of constitutional violations to private individuals.

The proposed case-based and predictable four-stage test provides courts with a concrete oversight mechanism, which even imposes specific obligations on the court itself in the fourth stage. This mechanism evaluates whether the state fulfilled its obligations regarding the specific violation, rather than forcing an arbitrary choice between utilitarianism and rights-based principles. This formulation seeks an optimum balance between the indifference of the American approach, which may automatically accept evidence simply because only a private individual obtained it, and the excessive interventionism of expansionist interpretations that attribute all private violations to the state. By combining the vertical responsibility of the state with the horizontal obligations of individuals on a diagonal plane, it shifts the focus. Instead of solely focusing on the tree (the private individual) that produces poisonous fruit, it examines the gardener (the state) who, by failing to treat the poison on that tree through administrative laxity, allows the lawless environment to fester.

Critics might also question exactly how courts can draw the line between institutional incapacity and administrative laxity, arguing that a lack of capacity is often just the long-term result of an indifferent administration. Also, there is always a competing, urgent need for resources in critical sectors like housing, healthcare, security, and education. The distinction between those concepts can only be found in a rigorous, case-by-case judicial inquiry grounded in the established legal literature on due diligence and the state's positive obligations. Thus, the diagonal effect formulation proposed here focuses specifically on a lax attitude regarding the prevention of the concrete violation in question. This targeted approach prevents the court from becoming mired in abstract debates over reallocating public finance and instead centres the inquiry on the behavioural link between the state and the specific breach. The formulation identifies situations where the state culpably allows a security vacuum to exist, effectively subcontracting its investigative duties to private actors who are not bound by the same constitutional constraints. The environment in which a third-party violation occurs -e.g. lack of public order- does not directly trigger the diagonal effect. The core issue is whether the state mounted an effective fight against the specific violation that produced or gathered the evidence. Even a state that deliberately maintains a disturbance of public order can benefit from the evidence if it has specifically fought against that violation with a determination that will overshadow the disturbance of public order itself.

The literature discusses when the state can be considered to have shifted its security services to the private sector. As *Kempa et al.* stated, modern vigilantism frequently emerges in societies experiencing profound dissatisfaction with formal state

governance, leading to a de facto struggle between formal and informal justice systems. In these environments, informal justice structures often operate in plain sight, employing methods that disregard democratic norms and fundamental human rights. Crucially, any indifference or inaction by the state towards these groups is not viewed as mere incapacity; rather, it is widely interpreted as a tacit acceptance and active support of their methods<sup>55</sup>. In environments where the state fails to establish public order, individuals often resort to personal vengeance. Initially, this failure to maintain order may stem either from a genuine lack of capacity or from systemic corruption. However, the root cause of the initial disorder is outside the scope of our inquiry; the diagonal effect paradigm focuses exclusively on the second violation -the act of vengeance itself. If the state makes a genuine, effective effort to prevent this retaliatory act, the personal vengeance remains a purely horizontal violation. Within the framework of the diagonal effect, when an isolated individual unlawfully gathers evidence through sudden personal vengeance, the state's failure to prevent it typically constitutes institutional incapacity. The state cannot realistically be omnipresent to thwart every spontaneous horizontal breach. Conversely, if the police are aware of a vigilante group's illegal activities but deliberately fail to dispatch patrols -effectively ignoring the issue- they violate their positive protective obligation.

Two hypothetical scenarios in a high-crime neighbourhood help clarify this distinction. In the first scenario, the local police force is severely understaffed due to a sudden budgetary crisis. Despite their best efforts to patrol the area, officers are physically unable to respond to every distress call. During a chaotic night, a private citizen -acting on their own initiative- illegally detains a neighbour and searches their pockets, discovering narcotics. The police arrive later, arrest the neighbour, and seek to use the narcotics as evidence. Here, the state's failure to prevent the citizen's illegal search stems from institutional incapacity; there is no evidence that the police strategically withdrew to allow the citizen to conduct the search. Consequently, the diagonal effect would not apply, as the state did not tacitly subcontract the violation. Contrast this with a second scenario, where the police command makes a conscious policy decision to designate a specific district as a self-policing zone to save resources. They are fully aware that a local vigilante group routinely stops and frisks residents without cause, yet the police deliberately avoid patrolling that specific sector, effectively ceding their authority to these private actors. When this vigilante group illegally searches a pedestrian and hands over discovered contraband to the authorities, the situation shifts from mere incapacity to administrative laxity. By

---

<sup>55</sup> Kempa and others (n 12) 208 ff.

knowingly maintaining a security vacuum that they predicted -perhaps hoped- would be filled by aggressive private enforcement, the state has engaged in a failure of effort. In this context, admitting the evidence would validate the state's strategy of outsourcing constitutional violations, thus triggering the exclusionary rule under the diagonal effect formulation. If the interventions of tacitly authorised vigilantes render evidence inadmissible, it follows *a fortiori* that violations committed by elements of networked nodal governance -e.g. private security, private police, and community policing initiatives- must also poison the resulting evidence. This exclusionary rationale applies even more strictly to state proxies whose distinction from the sovereign has become practically indistinguishable, including paramilitary structures, village guards, and irregular informants<sup>56</sup>.

Admittedly, distinguishing incapacity from laxity remains a significant practical hurdle, and no absolute metric exists and that we do not have a litmus test especially when it comes to financial power. In the realm of public finance, it is almost always theoretically possible to generate funds by preventing corruption, reducing waste, or utilising fiscal tools such as taxation and privatization. Thus, governments can perpetually be criticised because they can be better than now. The primary theoretical challenge here lies in distinguishing whether a state's failure stems from a genuine lack of strength or from calculated indifference, particularly when the government mismanages public funds. A state that lacks adequate funding due to broad political or military crises clearly suffers from institutional incapacity. Arguably, even a state grappling with economic hardship due to general extravagance, or one that mismanages its law enforcement equipment, is still operating under a capacity deficit. However, in our view, a critical threshold is crossed when funds specifically allocated for combating crime -at a reasonable level commensurate with the state's actual capacity- are actively slashed or diverted due to corruption. At this point, the resulting security vacuum ceases to be a mere lack of capacity; it transforms into a reflection of the state's tacit tolerance for crime, thereby constituting administrative laxity.

## CONCLUSION

The question of the validity of evidence illegally obtained by private individuals is addressed in two different constitutional traditions with two different proposed

---

<sup>56</sup> For a detailed criminological classification of these non-state security actors, see Kempa and others (n 12) 208, 214, 218.

solutions. However, neither solution is sufficient. The European approach, relying on the horizontal effect (*Drittwirkung*) doctrine originating in German law and strict ECHR precedents such as *Ćwik v. Poland*, tends to absolutely suppress flawed evidence, regardless of who committed the torture or violation. While strong in protecting fundamental rights, the absolute application of this model risks crippling the criminal justice system by punishing the state for its inevitable failure to prevent unpredictable, everyday interpersonal violations. In contrast, American law relies largely on the state action doctrine. As definitively established in *Burdeau v. McDowell*, the U.S. courts accept evidence obtained through private violations (such as theft) unless direct government involvement or interference is clearly proven. This creates a serious structural gap: it allows the executive branch to circumvent constitutional restrictions and, provided the state maintains its deniability, to freely exploit the dirty work of private lawless groups or intrusive media outlets. Consequently, neither the rights-centred rigor of the European model nor the state-centred tolerance of the American approach can resolve the hybrid reality of modern criminal justice, where the once clear line between public policing and private oversight has practically disappeared.

While neither approach offers a fair solution on its own, we must note that both have strengths. The diagonal effect formulation we propose in this study takes advantage of this by consciously ignoring the blind spots of both paradigms while acknowledging their core strengths. When the state is unable to prevent third-party infringement due to insufficient resources or the unpredictable nature of the crime, that is, when institutional incompetence arises, it adopts American pragmatism and allows for the admissibility of evidence. On the other hand, if the state foresees a violation but strategically withdraws or remains passive in preventing it, i.e. showing administrative laxity, it outsources constitutional violations and definitively rejects the evidence. This synthesis shifts the focus of legal scrutiny: instead of examining the tree that produces the poisonous fruit (the private individual), it directs the court to examine the gardener (the state) that allows the poison to spread.

**Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı**

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

**Yazarların Makaleye Olan Katkıları**

Yazar 1'in makaleye katkısı %100'dür.

**Destek Beyanı**

Araştırmada herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

**Çıkar Beyanı**

Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

**Statement Regarding Research and Publication Ethics**

The study has been composed on the basis of the scientific research and the publication ethics rules.

**Authors' Contributions**

Author 1 has contributed %100 to the study.

**Statement Regarding Financial Support**

Author states no funding involved.

**Statement Regarding Conflict of Interest**

Author states no conflict of interest.

---

**BIBLIOGRAPHY**

Akil C, 'Yargıtay Kararları Işığında Medeni Yargılama Hukukunda Hukuka Aykırı Biçimde Elde Edilmiş Delillerin Değerlendirilip Değerlendirilemeyeceği Meselesi' (2012) 61(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1223-1270

Avcı M, *Osmanlı Ceza Hukuku: Genel Hükümler* (3rd ed, Adalet 2019)

Bomhoff J, 'Lüth's 50<sup>th</sup> Anniversary: Some Comparative Observations on the German Foundations of Judicial Balancing' (2008) 9(2) German Law Journal 121-124

Bozbayındır A E, 'İşkence ve Kötü Muamele Yasağının Yatay Etkisi (Drittwirkung)' (2018) 13(145) Terazi Hukuk Dergisi 45-60

Çiftçi P, 'Boşanma Sisteminin Yargılamada Doğurduğu Temel Hak İhlalleri ve İspat Sorunları' (2014) 16 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1741-1821

Clapham A, 'The "Drittwirkung" of the Convention', *The European System for The Protection of Human Rights* (Brill Nijhoff 1993)

Dönmezkuş D, *Temel Hakların Yatay Etkisi ve İfade Özgürlüğü* (1st ed, On İki Levha 2021)

Duff R A, *The Realm of Criminal Law* (1st ed, Oxford University Press 2018)

Düğmeci F and Gürsel E, 'Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Hususunda Devletin Yükümlülükleri ve Sorumluluğu' (2019) 21(2) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 843-873

Egemenoğlu A, 'Hukuka Aykırı Delillerde Mutlak-Nispi ve Maddi-Şekli Hukuka Aykırılık Ayrımlarının Değerlendirilmesi' (2025) 10(1) İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 93-120

Engle E, 'Third Party Effect of Fundamental Rights (Drittwirkung)' (2009) 5(2) Hanse Law Review 165-173

Frantziou E, 'The Horizontal Effect of the EU Charter of Fundamental Rights: A Constitutional Analysis' (Doctoral Thesis, University College London 2016)

Gamonal C S, 'From the Horizontal to the Diagonal Effect of Fundamental Rights within the Employment Contract: A Latin American Perspective' (2018) 3 Latin American Legal Studies 163-192.

García F G de la T, 'Criminal Law and Constitution' in Kai Ambos and José Martínez (eds), *Göttingen Handbook on Latin American Public Law and Criminal Justice* (Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co KG 2023)

Gardbaum S, 'The "Horizontal Effect" of Constitutional Rights' (2003) 102(3) Michigan Law Review 387-459

Garland D, *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society* (1st ed, The University of Chicago Press 2001)

Gavison R, 'What Belongs in a Constitution?' (2002) 13 Constitutional Political Economy 89-105

Hart H M Jr, 'The Aims of the Criminal Law' (1958) 23 Law and Contemporary Problems 401-441

Haupt C E, 'The Horizontal Effect of Fundamental Rights' in Giovanni De Gregorio, Oreste Pollicino and Peggy Valcke (eds), *Oxford Handbook on Digital Constitutionalism* (Oxford Academic 2024-in progress), SSRN: 4680759

Hildebrandt M, *Law for Computer Scientists and Other Folk* (1st ed, Oxford University Press 2020)

Holcombe R G, 'Checks and Balances: Enforcing Constitutional Constraints' (2018) 6(4) *Economies* 1-12

Jaggi S, 'State Action Doctrine' in Martina Mantovani and others (eds), *Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law* (Oxford University Press 2017)

Kanner A, 'Public and Private Law' (1997) 10 *Tulane Environmental Law Journal* 235-277

Karayığit M T, 'AB Temel Haklar Şartı'nın Yatay Etkisi' (2021) 12(2) *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 685-702

Kempa M and others, 'Reflections on the Evolving Concept of "Private Policing"' (1999) 7 *European Journal on Criminal Policy and Research* 197-223

Lengauer A M, *Drittwirkung von Grundrechten* (1st ed, Springer 2011)

Levi E H, 'Some Aspects of Separation of Powers' (1976) 76(3) *Columbia Law Review* 371-391

Locke J, *Two Treatises of Government* in Peter Laslett (ed), (3rd ed, Cambridge University Press 1988)

Mulholland L A, 'The Difference between Private and Public Law' (1993) 1 *Jahrbuch für Recht und Ethik* 113-158

Neuner J, 'Das BVerfG Im Labyrinth Der Drittwirkung' (2020) 26(73) *Neue juristische Wochenschrift* 1851-1855

Pitler R M, "'The Fruit of the Poisonous Tree" Revisited and Shepardized' (1968) 56(3) *California Law Review* 579-651

Soyaslan D, 'Hukuka Aykırı Deliller' (2003) 7(3-4) *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9-26

Stone Sweet A and Mathews J, 'Proportionality Balancing and Global Constitutionalism' (2008) 47 *Columbia Journal of Transnational Law* 68-149

Tănase C, 'The Main Principles of the Criminal Trial in the New Procedural Regulation and Their Importance in Practice' (2015) 10(1) *EIRP Proceedings* 173-183

Topuz F D, 'Haberleşmenin Gizliliğini İhlal Suçu Bakımından Whatsapp Kayıtlarının Boşanma Davasında Delil Olarak Kullanılması' (2024) 5 *Çukurova Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 127-166

Yaşar Y, 'Bir Suçun İspatı Amacıyla İletişimin Kayda Alınmasının Hukuki Niteliği' (2013) 4(14) *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 353-396



# TÜPGAZ ZORUNLU SORUMLULUK SİGORTASI GENEL ŞARTLARINDA ÖNGÖRÜLEN KUSURSUZ SORUMLULUĞA İLİŞKİN HÜKÜMLERİN YASAL DAYANAKLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ (\*)

## *An Analysis of the Legal Foundations of the Strict Liability Provisions Prescribed in the General Conditions of Compulsory Liability Insurance for LPG*

  **Serdar HIZIR (\*\*)**

### ÖZET

Türk hukukunda kusursuz sorumluluğun ancak kanunla ihdas edilebileceği prensibinden hareketle, 1991 yılında yürürlüğe giren Tüpgaz Zorunlu Sorumluluk Sigortası Genel Şartları'nda sigorta teminatına konu edilen kusursuz sorumluluğun yasal dayanaklarının ele alınması ve bu hükümlerin güncel mevzuatla uyumunun

\* Araştırma makalesi.  
(Research Article).

Bu çalışma intihal programında kontrol edilmiş ve hakem denetiminden geçmiştir.

(This article has been checked for plagiarism and peer reviewed).

Gönderim Tarihi (Submitted): 30.05.2026. Kabul Tarihi (Accepted): 21.07.2026.

Bu çalışma, 27-29 Mayıs 2021 tarihleri arasında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından düzenlenen 7. Uluslararası Asos Congress Hukuk Sempozyumu'nda "Tüpgaz Zorunlu Sorumluluk Sigortasına ilişkin Muhtelif Sorunlar ve Çözüm Önerileri" başlığıyla sunulmuş olan bildirinin bir kısmının genişletilmiş ve güncellenmiş tam metin halidir.

(This article is an expanded and updated version of part of the paper entitled "Various Issues and Proposed Solutions Concerning Compulsory Liability Insurance for LPG", presented in Turkish at the 7th International Asos Congress Law Symposium, held by Eskişehir Osmangazi University on 27-29 May 2021).

\*\* Dr. Öğretim Üyesi, Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı.

 0000-0002-7545-3149.

incelemesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışmada öncelikle, bazı mülga düzenlemeler ile 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun genel tehlike sorumluluğunu düzenleyen 71'inci maddesi hükmü irdelenmiş ve bunların konu özelinde geçerli bir yasal zemin teşkil etmediği sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte, bahsi geçen genel şartlardaki kusursuz sorumluluğun yürürlükteki düzenlemeler açısından yasal dayanağının 7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu olduğu kanaatine ulaşılmıştır. Ne var ki, iki düzenleme arasında önemli uyumsuzlukların bulunduğu göze çarpmaktadır. Benzer bir uyumsuzluk, Tüpgaz Zorunlu Sorumluluk Sigortası Genel Şartları ile 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümleri açısından da mevcuttur. Bu tespitlerden hareketle çalışmada, hukuki güvenliğin ve yeknesaklığın sağlanması adına, TZSSGŞ hükümlerinin ÜGTDK'daki ürün sorumluluğu esasları ile TTK'nın emredici normları ışığında gözden geçirilerek güncellenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Tüpgaz Zorunlu Sorumluluk Sigortası, Ürün Sorumluluğu, Kusursuz Sorumluluk, Tehlike Sorumluluğu, Nedensellik Bağı.

## ABSTRACT

Based on the principle in Turkish law that strict liability can only be established by code, it is of great importance to examine the legal foundations of the strict liability covered by the General Conditions of Compulsory Liability Insurance for LPG, which entered into force in 1991, and to analyze the compatibility of the provisions of this General Conditions with current legislation. In this context, this study first examines certain repealed regulations and Article 71 of the Turkish Code of Obligations No. 6098, which regulates general strict liability for hazardous activities, and concludes that they do not constitute a valid legal basis for the specific subject at hand. However, it is determined that, under current legislation, the legal basis for the strict liability set forth in the aforementioned General Conditions is the Product Safety and Technical Regulations Law No. 7223. Nevertheless, significant discrepancies between these two regulations are evident. A similar incompatibility also exists between the General Conditions of Compulsory Liability Insurance for LPG and the provisions of the Turkish Commercial Code No. 6102. Based on these findings and in order to ensure legal certainty and uniformity, this study emphasizes that the provisions of the aforesaid General Conditions must be reviewed and updated in light of the product liability principles in the Product Safety and Technical Regulations Law and the mandatory norms of the Turkish Commercial Code.

**Keywords:** Compulsory Liability Insurance for LPG, Strict Liability, Product Liability, Liability for Hazardous Activities, Causation.

## GİRİŞ

1959 tarihli ve 7397 sayılı mülga Sigorta Murakabe Kanunu'yla<sup>1</sup>, Bakanlar Kurulu'na kamu yararı açısından gerekli gördüğü hallerde zorunlu sorumluluk sigortası getirme yetkisi bahşedilmiştir (m. 29/5). Anılan yetki doğrultusunda Bakanlar Kurulu'nca alınan 14.09.1991 tarihli ve 91/2253 sayılı mülga Tehlikeli Maddeler ve Tüpgaz Sorumluluk Sigortası Hakkındaki Karar'ın<sup>2</sup> (91/2253 sayılı Karar) ikinci maddesinde, *"Likit petrol gazını (LPG) tüpleyen firmalar (dolum tesisleri), Tehlikeli Maddeler Sorumluluk Sigortasına ek olarak, kusurları olsun veya olmasın, doldurdukları tüplerin kullanılmak üzere bulundukları yerlerde infilakı, gaz kaçırmayı veya yangın çıkarması sonucu bedeni ve/veya maddi zararları teminat almak üzere 'Tüpgaz Sorumluluk Sigortası' yaptırmak zorundadır"* hükmüne yer verilmiştir<sup>3</sup>. Söz konusu kararda, yaptırılması öngörülen sigortalara ilişkin şartların, tarifelerin, talimatların ve diğer esasların, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca hazırlanarak yürürlüğe konulması öngörülmüştür (m. 8)<sup>4</sup>.

İlgili Müsteşarlık tarafından hazırlanarak 1991 yılında yürürlüğe giren Tüpgaz Zorunlu Sorumluluk Sigortası Genel Şartları (TZSSGŞ) uyarınca, sıvılaştırılmış petrol

<sup>1</sup> Sigorta Murakabe Kanunu, Kanun Numarası: 7397, Kabul Tarihi: 21.12.1959, RG 30.12.1959/10394.

<sup>2</sup> Tehlikeli Maddeler ve Tüpgaz Sorumluluk Sigortası Hakkındaki Karar, Karar Numarası: 91/2253, Kabul Tarihi: 14.09.1991, RG 25.09.1991/21002.

<sup>3</sup> Benzer bir hüküm, Bakanlar Kurulu'nun 91/2253 sayılı Karar'ın yerine yürürlüğe giren 2010/190 sayılı Tehlikeli Maddeler İçin Yaptırılacak Sorumluluk Sigortaları Hakkında Kararı'nda da (2010/190 sayılı Karar) bulunmaktadır (m. 3/1) (Karar Numarası: 2010/190, Kabul Tarihi: 21.01.2010, RG 11.03.2010/27518). Tehlikeli maddeler sorumluluk sigortası yaptırılan bir iş yerinde kullanılmak amacıyla bulundurulmuş LPG tüpü infilak etmek, gaz kaçırmak veya yangın çıkarmak suretiyle zarara sebep olursa, bu zarar için öncelikle tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortası teminatı devreye girecektir (bu yöndeki bir karar için bkz. Yargıtay 11 HD, 2925/4102, 20.05.2024. Keza söz konusu LPG tüpünün yol açtığı kaza neticesinde işyerindeki yanıcı, patlayıcı veya parlayıcı maddelerin de zarar vermesine neden olmuşsa, tazminat ödemelerinde tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortasına öncelik tanınmakta; bu sigortanın teminat limitlerinin yetersiz kalması hâlinde tehlikeli maddeler sorumluluk sigortası teminat sağlamaktadır. Ancak zararın başlangıç anına LPG tüpü değil de yanıcı, yakıcı, parlayıcı veya patlayıcı maddeler neden olmuşsa, bu hâlde öncelikle tehlikeli maddeler sorumluluk sigortası teminatı işler (TZSSGŞ m. 1/3-4).

<sup>4</sup> Tehlikeli maddeler sorumluluk sigortası ile tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortası arasındaki ilişkiye değinilen bazı Yargıtay kararları için bkz. Yargıtay 11 HD, 2303/3341, 09.04.2002; Yargıtay 11 HD, 5842/7654, 12.10.2001; Işıl Ulaş ve İbrahim Bektaş, *Ulaş Sigorta Hukuku*, Cilt 2 (9. Bası, Turhan Kitabevi 2024) 1299-1308.

gazını (LPG)<sup>5</sup> tüpleyen firmaların, tüketiciye<sup>6</sup> intikal ettirdikleri tüplerin kullanılmak üzere bulundurdıkları yerlerde infilakı, gaz kaçırmayı, yangın çıkarması sonucu *"kusurları olsun veya olmasın"* verecekleri bedeni ve maddi zararlara<sup>7</sup> karşı sorumlulukları tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortasıyla teminat altına alınmıştır (m. 1/1). Aynı düzenlemede, zarar meydana geldiğinde, zarara uğrayan üçüncü şahıslara *"sigorta ettirenin kusurlu olup olmadığına bakılmadan"* tazminat ödenmesi öngörülmüştür (TZSSGŞ m. 1/son). Bu çerçevede TZSSGŞ'de, LPG tüplerini<sup>8</sup> doldurmaya, ithal etmeye veya piyasaya dağıtmaya yönelik faaliyetleri yürüten

<sup>5</sup> Sıvılaştırılmış petrol gazları kavramı, Sıvılaştırılmış Petrol Gazları (LPG) Piyasası Kanunu ve Elektrik Piyasası Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'da (Kanun Numarası: 5307, Kabul Tarihi: 02.03.2005, RG 13.03.2005/25754) (LPG Piyasası Kanunu) *"petrol ve doğal gazdan elde edilecek basınç altında sıvılaştırılan propan, bütan ve izomerleri gibi hidrokarbonlar veya bunların karışımı"* olarak tanımlanmıştır (m. 2 (ç)).

<sup>6</sup> TZSSGŞ m. 1 /1 hükmünde geçen *"tüketici"* ifadesinin, 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun anlamındaki tüketici kavramına karşılık gelip gelmediği açığa kavuşturulmalıdır. Bahsi geçen Kanun'da tüketici kavramı *"ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket eden gerçek veya tüzel kişi"* olarak tanımlanmıştır (m. 3/1(k)). Kanaatimizce TZSSGŞ'de yer verilen tüketici kavramı LPG tüpünü kullanan kişinin bunu kullanma saikini esas almamakta; yalnızca tüpün dağıtım zincirinden çıkıp kullanım safhasına geçmesini vurgulamaktadır. Bu nedenle TZSSGŞ'de sözü edilen *"tüketici"* ifadesi *"tüpü kullanması ve tüketmesi için ürünün kendisine teslim edildiği taraf"* (diğer bir deyişle nihai kullanıcı) olarak anlaşılmalı ve ticari faaliyet yürütsün ya da yürütmesin, tüm gerçek veya tüzel kişilerin bu kapsama girebileceği kabul edilmelidir. Nitekim yukarıda da değinildiği üzere, TZSSGŞ'de tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortası ile tehlikeli maddeler sorumluluk sigortası arasındaki öncelik-sonralık ilişkisi belirlenirken, işyerinde kullanılmak üzere bulunduran LPG tüpünün verdiği zararlar konu edilmiştir (bkz. yuk. dn. 3). Dolayısıyla örneğin bir sermaye şirketi veya gerçek kişi tacir tarafından işletilen bir fabrikanın yemekhanesinde veya lokantanın mutfağında kullanılan LPG tüpünün vereceği zararlar da sözü edilen genel şartların kapsamına girer (bu yöndeki bir karar için bkz. Adana 9 BAM, 764/1161, 05.07.2024. Buna karşılık, üretilen LPG'nin henüz nihai kullanıcıya ulaştırılmadan önce (örneğin bayide veya üreticinin deposunda dururken) zarara sebep olması TZSSGŞ'nin uygulama alanına dâhil değildir. Aynı sonucun ÜSSGŞ anlamında ürün sorumluluk sigortası açısından geçerli olduğuna ilişkin açıklamalar için bkz. Elif Akıncı, *Ürün Sorumluluk Sigortasında Teminatın Kapsamı – Türk, Alman, İngiliz ve Amerikan Hukuk Sistemleri Karşılaştırmalı Olarak* (1. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2022) 462.

<sup>7</sup> TZSSGŞ bağlamındaki kusursuz sorumluluğun kapsamına, LPG tüpünün diğer maddi varlıklar üzerinde yol açtığı zararlar girer. Dolayısıyla bizzat tüpün uğradığı zararlar, anılan kusursuz sorumluluğun konusunu teşkil etmezse de sözleşmesel sorumluluk çerçevesinde tazminat taleplerine konu edilebilir. Aynı sonuca genel ürün sorumluluk sigortası açısından varan görüş ve bu doğrultuda bir hüküm içeren ÜSSGŞ m. A.4.1(g) hükmüne ilişkin açıklamalar için bkz. ibid 168, 358 vd.

<sup>8</sup> LPG tüpü, Sıvılaştırılmış Petrol Gazları (LPG) Tüplerinin Piyasada Takip Edilmesine İlişkin Tebliğ'de (RG 15.10.2016/29858) *"0,5 litreden 150 litreye kadar (150 litre dâhil) su kapasitesine sahip, LPG'nin doldurulması, depolanması, taşınmasında kullanılan tüpler"* olarak tanımlanmıştır (m. 4/1(g)).

kişilerin meydana gelen zarar nedeniyle kusursuz sorumluluğu sigorta teminatı altına alınmıştır.

Türk hukukunda hâkim olan görüş, kusursuz sorumluluk hâllerinin ancak kanun hükmüyle getirilebilmesidir<sup>9</sup>. Keza kanunda düzenlenen bir kusursuz sorumluluk hâlinin, sadece düzenlendiği şekle uygun olarak ve yine kanunla sigorta teminatına konu edilebileceği kabul edilmektedir<sup>10</sup>. Bununla birlikte TZSSGŞ'de yer verilen kusursuz sorumluluğun yasal bir dayanağının bulunup bulunmadığı belirsizdir. Nitekim öğretide, tüpgaz ile ilgili faaliyette bulunan işletmeleri işleten kişilerin kusursuz sorumluluğunu düzenleyen bir kanun hükmünün TZSSGŞ'nin yürürlüğe girdiği dönemde bulunmadığı ifade edilerek, konunun kanun yerine Bakanlar Kurulu kararıyla düzenlenmesi eleştirilmiştir<sup>11</sup>. Sonradan yürürlüğe giren bazı düzenlemelerle birlikte, bu kişilerin kusursuz sorumluluğunun en azından tüketiciler nezdinde yasal dayanağa kavuştuğu öğretide belirtilmişse de zaman içinde ilgili düzenlemelerden bazılarının yürürlükten kalkması ve en son 2021 yılında yürürlüğe

<sup>9</sup> Haluk Tandoğan, *Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku* (1. Bası, Turhan Kitabevi 1981) 4 ve aynı sayfada dn. 126; Merih Kemal Omağ, 'Türk Hukukunda Mecburi Sigortalara ve Sorunlara Genel Bir Bakış', *Özel Sigorta Hukukuna Hâkim İlke ve Kurumlar (1975-2016) Makaleler ve Tebliğler* (On İki Levha Yayıncılık 2019) 148 ve aynı sayfada dn. 43. Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (29. Bası, Yetkin Yayınları 2024) 571; Tuba Akçura Karaman, '7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu'nun 6. Maddesi ile Düzenlenen Ürün Sorumluluğuna "Uygunsuzluk" ve "Zarar" Unsurları Açısından Eleştirel Bakış' (2023) 18(199) Terazi Hukuk Dergisi 82. Karş. Kemal Tahir Gürsoy, 'İşverenin Sorumluluğu (BK. 332, İş K. 73)' (1974) 31(1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 195; Enver Murat Engin ve Erdem Büyüksağış, 'İşverenin İş Kazaları ve Meslek Hastalıklarından Doğan Organizasyon Sorumluluğu (TBK m. 66 f. 3)' in Erdem Büyüksağış ve Eyüp Kul (eds), *Uygulama ve Öğretide İnşaat Hukuku - Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan* (On İki Levha Yayıncılık 2023) 247.

<sup>10</sup> Samim Ünan, 'Türk Hukuku Bakımından Sorumluluk Sigortalarının Değerlendirilmesi' *Sorumluluk Sigortası Semineri* (İstanbul Barosu Yayınları 2006) 35. Yazar, mevcut olmayan bir sorumluluk için sigorta himayesinin öngörülmesini "olmayan çantanın içinin dolu olduğunu öne sürme"ye benzetmektedir. Samim Ünan, *Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Altıncı Kitap), Sigorta Hukuku, C. II* (Zarar Sigortaları) (1. Bası, Vedat Kitapçılık 2016) 493.

<sup>11</sup> Bu konudaki eleştiriler için bkz. Samim Ünan, 'Yeni Zorunlu Sorumluluk Sigortaları Öngörülürken Dikkate Alınması Gerekli Olan Hukuk İlkeleri', *Zorunlu Sigortalar Paneli* (Sigorta Hukuku Türk Derneği Yayınları 1993) 44-45. Kanunla düzenlenmemiş bir kusursuz sorumluluk için sigorta himayesi öngörülmesinin hukuken sonuç doğurmaması gerektiği ve ayrıca idarenin bu yönde bir karar alarak kusursuz sorumluluk hâli yaratmasının görev (fonksiyon) gaspı niteliği taşıyacağı yönünde bkz. Omağ (n 9) 148 ve aynı sayfada dn. 44- 45. Benzer bir değerlendirme ve kusursuz sorumluluk hâllerinin kanun yerine Bakanlar Kurulu kararıyla ihdas edilmesinin eleştirisi için bkz. Saibe Oktay Özdemir, 'Sorumluluk Sigortalarında Ana Strateji Ne Olmalıdır?' in Temel Enderoğlu (ed), *Sorumluluk Sigortası Semineri* (İstanbul Barosu Yayınları 2006) 69.

giren 7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu'nda<sup>12</sup> (ÜGTDK) da konuyla bağlantılı hükümlere yer verilmesi nedeniyle, meselenin yeni düzenlemelerle birlikte yeniden ele alınmasının yararlı olacağı kanaatine ulaşılmıştır<sup>13</sup>. Bunun yanında, kanun koyucu tarafından sorumluluğun meydana geleceği bazı hallerin sigorta teminatının kapsamının dışında tutulması da mümkünse de sorumluluk sigortaları açısından hukuki sorumluluğun kanunda düzenlendiği şekliyle temin edilmesi esastır<sup>14</sup>. Dolayısıyla LPG tüplerinin verdiği zararlar açısından kusursuz sorumluluğun dayandırılabilmesi kanun hükümleri ile aynı sorumluluk için sigorta teminatı öngören TZSSGŞ hükümleri arasında uyumun bulunması önem arz eder. Bu amaçla, söz konusu genel şartlarda yer alan ve sorumlulukla bağlantılı hükümlerin ÜGTDK ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu<sup>15</sup> (TTK) hükümleri uyumluluk bakımından irdelenecek; belirtilen kapsama girmeyen hükümlere ise değinilmeyecektir.

## I. KONUYA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİN İNCELENMESİ

### A. 4077 Sayılı Mülga Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ve 2003 Tarihli Ayıplı Malın Neden Olduğu Zararlardan Sorumluluk Hakkında Yönetmelik

Öğretide tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortasına konu edilen kusursuz sorumluluğun yasal dayanağını teşkil ettiği belirtilen bir hüküm, 1995 tarihli mülga 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun<sup>16</sup> (eTKHK) m. 4/2'nin son cümlesinde yer almaktaydı<sup>17</sup>. İlgili hükümde, ayıplı malın neden olduğu ölüm veya yaralanmaya yol açan veya kullanımdaki diğer mallarda zarara neden olan hallerde, tüketicinin imalatçı-üreticiden tazminat isteme hakkına da sahip olduğu kabul edilmişti<sup>18</sup>.

<sup>12</sup> Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu, Kanun Numarası: 7223, Kabul Tarihi: 05.03.2020, RG 12.03.2020/31066.

<sup>13</sup> LPG tüpleyen firmaların kusursuz sorumluluğunun hangi yasal hükümlere dayandırılabilmesinin açık olmadığı ve bu hususun incelenmesinin ve tartışılmasının uygun olacağı hususunda Ünan, Şerh C. II (n 10) 498.

<sup>14</sup> ibid 502.

<sup>15</sup> Türk Ticaret Kanunu, Kanun Numarası: 6102, Kabul Tarihi: 13.01.2011, RG 14.02.2011/27846.

<sup>16</sup> Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 4077, Kabul Tarihi: 23.02.1995, RG 08.03.1995/22221.

<sup>17</sup> eTKHK öncesinde tüpgaz zararları açısından "olmayan kusursuz sorumluluk" için zorunlu sigorta koşulu öngörüldüğü, ancak bu durumun eTKHK'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte tüketiciler açısından ortadan kalktığı yönündeki görüş için bkz. Ünan, Şerh C. II (n 10) 493.

<sup>18</sup> Anılan hüküm, 2003 yılında 4822 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Kabul Tarihi: 23.02.1995, RG 14.03.2003/25048) m. 4 hükmüyle eklenmiştir.

Belirtmek gerekir ki, anılan hükümde ayıbı takip eden zararlardan dolayı imalatçının veya üreticinin<sup>19</sup> kusursuz sorumluluğunun düzenlenip düzenlenmediği hususunda öğretide görüş birliği yoktur. Konuya ilişkin görüşlerin ayrıntılı şekilde açıklanması, çalışmanın kapsamını gereğinden fazla genişleteceği ve ilgili düzenleme artık yürürlükte olmadığı için tercih edilmeyecektir<sup>20</sup>. Ancak genel hatlarıyla değinmek gerekirse, sözü edilen hükümde üreticinin ayıplı ürün nedeniyle kusursuz sorumluluğunun ayıba karşı tekeffül borcunun yanında ve ondan bağımsız olarak düzenlendiğine dair bir görüşün yanında<sup>21</sup>, üreticinin kusursuz sorumluluğunun satıcının sorumluluğuna bağlı olmakla birlikte bazı hâllerde gündeme gelebileceğine<sup>22</sup> ve hükümde kusur ögesinden arındırılmış tipik bir tehlike sorumluluğunun düzenlendiğine<sup>23</sup> dair görüşler bulunmaktadır. Buna karşılık aynı

<sup>19</sup> “İmalatçı-üretici” kavramı, eTKHK m. 3(ı) hükmünde “*kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere tüketiciye sunulmuş olan mal veya hizmetleri ya da bu mal veya hizmetlerin hammaddelerini yahut ara mallarını üretenler ile mal üzerine kendi ayırt edici işaretini, ticari markasını veya unvanını koyarak satışa sunanlar*” şeklinde tanımlanmıştır. Bu çerçevede tüketicinin, ayıplı malı satan satıcıyı, bayii ve acenteyi de müştereken ve müteselsilen sorumlu tutma yetkisine sahip olduğu yönünde bkz. Tamer İnal, *Tüketici Hukuku* (3. Bası, Seçkin Yayıncılık 2014) 183. Anılan kavramlar arasındaki farklara ilişkin açıklamalar için bkz. Akıncı (n 6) 31-33.

<sup>20</sup> Bu konudaki tartışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Akın Ünal ve Arif Kalkan, ‘Türk Hukukunda Ürün Sorumluluğu Üzerine Olan ve Olması Gereken Hukuka Dair Genel Düşünceler’ (2019) 11(39) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 48 vd.; Yıldırım Keser, *Ürün Sorumluluğu – 7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu’na Göre Hazırlanmıştır* (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 2021) 94 vd.

<sup>21</sup> Bu konuda bkz. Çiğdem Kırca, *Ürün Sorumluluğu* (1. Bası, Turhan Kitabevi 2007) 85 vd.; Zeynep D. Tarman, ‘Türk Hukukunda İmalatçının Sorumluluğuna Genel Bir Bakış’ (2007) 65(2) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 312.

<sup>22</sup> Aydın Zevkliler ve Murat Aydoğdu, *Tüketicinin Korunması Hukuku* (3. Bası, Seçkin Yayıncılık 2004) 133-134. Bu görüş uyarınca, tüketicinin eTKHK m. 4/2’deki seçimlik haklardan sözleşmeden dönme hakkını kullanması durumunda satıcı ayıp sebebiyle uğranılan doğrudan zararlar için kusursuz, dolaylı zararlar için ise kusurlu sorumludur. Hükümdeki sözleşmeden dönme dışındaki seçimlik hakların tercih edilmesi halinde ise ayıp sebebiyle uğranılan tüm zararlar için kusursuz sorumluluk gündeme gelir. Kusursuz sorumluluktan ancak satıcı ile sözleşme ilişkisine giren kişilerin yararlanabileceği hususunda bkz. Oğuz Sadık Aydos, *Ürün Sorumluluğu* (1. Bası, Adalet Yayınevi 2009) 95. eTKHK m. 4/2 hükmünün son cümlesinde ayıplı ifadan sorumluluk ile üreticinin (kusursuz) sorumluluğunun karıştırıldığı yönünde bkz. Zariye Şenocak, ‘6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’a Göre Ayıplı Mal Teslimi Halinde Tüketicinin Hakları’ (2014) 9(Özel Sayı) Terazi Hukuk Dergisi 37.

<sup>23</sup> Rona Serozan, ‘Tüketiciyi Koruma Kanunu Değişikliğinin Artıları ve Eksileri’ (2003) 61(1-2) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 348.

konuda, eTKHK m. 4/2, c. son hükmünde kusursuz sorumluluğun düzenlenmediği de savunulmuştur<sup>24</sup>.

Yargıtay ise, eTKHK yürürlüğe girene dek, üreticinin sorumluluğunu genel olarak özen yükümlülüğüyle ağırlaştırılmış kusur sorumluluğuna dayandırmış ve bu çerçevede 818 sayılı Borçlar Kanunu'ndaki kusur sorumluluğunu düzenleyen haksız fiil hükümlerinin uygulanması gerektiğine hükmetmiştir<sup>25</sup>. Yüksek Mahkeme, eTKHK yürürlüğe girdikten sonra da bu yaklaşımını genel itibarıyla sürdürmüştür<sup>26</sup>. Ancak tüpgazın meydana getirdiği maddi ve bedeni zararların eTKHK bağlamında ele alındığı bazı kararlarda, ürünlerde imalat hatasının bulunması hâlinde, üreticinin söz konusu zararlardan kusursuz olarak sorumlu tutulması gerektiği kabul edilmiştir<sup>27</sup>. Yine aynı dönemde, tüpün takılması esnasındaki hizmetin ayıplı olması ve bu ayıp

<sup>24</sup> Ayşe Havutçu, *Türk Hukukunda Örtülü Bir Boşluk: Üreticinin Sorumluluğu* (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 2005) 117-118, 152; Keser (n 20) 96. İlgili hükümde kusur sorumluluğunun düzenlendiği yönünde bkz. Tuba Karaman, 'Üreticinin Sorumluluğu' in Mustafa Fazıl Yıldırım ve E. Ethem Atay (eds), *Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu* (28-29 Mayıs 2009) (Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi 2009) 308.

<sup>25</sup> Örneğin tüp patlamasına dayalı zararların talep edildiği bir tazminat davasında, Yargıtay 4'üncü Hukuk Dairesi "[...] İmalatçının sorumluluğu, BK.nun genel ilkesi uyarınca, bir kusur sorumluluğudur. Ne var ki [...] imalatçı, tehlikeyi uzaklaştırmak için gerekli ve akla gelen ve gelebilecek olan her türlü önlemi almalıdır. Bunun sonucu olarak imalatçı bilim ve teknolojinin gerekli kıldığı son durumu gözetecektir. Üretilen malın özelliğine ve yarattığı tehlikeye göre önlemler daha da arttırılacaktır. O mamülü kullananın bilgisiz ve tecrübesiz olabileceği ihtimali varsa, imalatçının özen yükümlülüğü de buna göre artmış olacaktır." şeklinde değerlendirmede bulunmuştur, bkz. Yargıtay 4 HD, 6256/2596, 27.03.1995. Anılan karar, ilk derece mahkemesinin direnmesi üzerine, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun önüne gelmiştir. Hukuk Genel Kurulu, 4'üncü Hukuk Dairesi'nin imalatçının sorumluluğunun hukuki açıdan kusur sorumluluğu niteliği taşıdığına dair değerlendirmesine katılmış ve zararın ürünün kullanımından kaynaklanmadığının (diğer bir deyişle kusursuzluğun) imalatçı tarafından kanıtlanması gerektiğini vurgulamıştır, bkz. Yargıtay HGK, 4-588/831, 27.11.1996. Tüpgaz imalatçısının sorumluluğu açısından aynı yönde verilen bir karar için bkz. Muktedir Lale, *Uygulamada Tüpgaz Zorunlu Sorumluluk Sigortası ve İlgili Mevzuat* (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 2016) 57-59 77-78. Bu son kararın modern ürün sorumluluğu vakalarına uygulanamayacağı yönünde bkz. İnci Deniz Dinç, *Ürün Sorumluluk Sigortasında Rizikonun Konusu ve Teminatın Kapsamı* (1. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2017) 128, dn. 289.

<sup>26</sup> Aynı yöndeki kararlara ait künyelerinin yer aldığı bir kaynak için bkz. Karaman (n 24) 302, dn. 16. Ayrıca bkz. Çağlar Özel, *Tüketicinin Korunması Hukuku* (8. Bası, Seçkin Yayıncılık 2023) 156, dn. 38.

<sup>27</sup> Yargıtay 11 HD, 7782/11034, 27.09.2011; Yargıtay 11 HD, 9555/2280, 07.03.2011; Yargıtay 11 HD, 11514/1246, 21.01.2014; Yargıtay 11 HD, 7847/12644, 01.07.2014.

nedeniyle yangının çıkması hâlinde, tüpte imalat hatası bulunmasa dahi tüpü üreten şirketin kusursuz sorumluluğuna hükmedildiği kararlara da rastlamak mümkündür<sup>28</sup>.

eTKHK'ya dayanılarak çıkarılan 2003 tarihli Ayıplı Malın Neden Olduğu Zararlardan Sorumluluk Hakkında Yönetmelik'te<sup>29</sup> (2003 tarihli Yönetmelik), ayıplı bir malın kişinin ölümüne veya yaralanmasına veya bir malın zarar görmesine sebep olması hâlinde, imalatçının veya üreticinin, doğan zararı "kusuru aranmaksızın" tazmin etmekle yükümlü olduğu kabul edilmiştir (m. 6/1). Bu suretle söz konusu kişilerin kusursuz sorumluluğu, eTKHK'nın aksine açık bir şekilde düzenlenmiştir. Ancak daha önce de işaret edildiği üzere, Türk hukukunda kusursuz sorumluluk hâlinin kanunla düzenlenmesi gerektiği yönündeki görüş hâkimdir. Belirtilen çerçevede, 2003 tarihli Yönetmeliğin söz konusu hükmü, geçerli bir kanuni dayanak olmaksızın kusursuz sorumluluğa yer verdiği gerekçesiyle öğretilde eleştirilmiştir<sup>30</sup>. Kaldı ki 6502 sayılı TKHK'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, mülga eTKHK döneminde çıkarılan ve dolayısıyla kanuni dayanağı ortadan kalkan 2003 tarihli Yönetmeliğin bugün için yürürlükte olmadığı kabul edilmektedir<sup>31</sup>. Bu sebeple anılan Yönetmeliğin TZSSGŞ'de belirtilen kusursuz sorumluluğa dayanak teşkil etmediği sonucuna varılmalıdır.

## B. 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun

eTKHK yerine 2013 yılında yürürlüğe giren 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da<sup>32</sup> (TKHK), kendisine ayıplı bir mal temin edilen tüketicinin, sahip olduğu seçimlik hakların dışında, TBK hükümlerine dayanarak tazminat da talep edebileceği belirtilmektedir (TKHK m. 11/6, c. son). Görüldüğü üzere hükümde, eTKHK'den farklı bir yaklaşımla, ayıplı malın meydana getirdiği zararlar için tazminat

<sup>28</sup> Yargıtay 13 HD, 2008/11919/2639, 02.03.2009. Söz konusu bozma kararına karşı ilk derece mahkemesi direnmiş, ancak Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, önceki kararda direnilmesini usul ve yasaya aykırı bulmuştur, bkz. Yargıtay HGK, 41/55, 03.02.2010.

<sup>29</sup> Ayıplı Malın Neden Olduğu Zararlardan Sorumluluk Hakkında Yönetmelik, RG 13.06.2003/25137.

<sup>30</sup> Bu konuda bkz. Tuba Akçura Karaman, *Üreticinin Ayıplı Ürünün Sebep Olduğu Zararlar Nedeniyle Üçüncü Kişilere Karşı Sorumluluğu* (1. Bası, Vedat Kitapçılık 2008) 144 vd.; Havutçu (n 24) 117-118, 152; Kırca (n 21) 79 vd.; Ünal ve Kalkan (n 20) 50. Ayrıca bkz. Aydos (n 22) 91-92.

<sup>31</sup> Ünal ve Kalkan (n 20) 50; Batuhan Salim Yeşilköy, 'Bir Örtülü Boşluk Doldurulması Örneği Olarak Üreticinin Kusursuz Sorumluluğu' in Başak Baysal (ed), *Sorumluluk Hukuku Seminerler 2018* (On İki Levha Yayıncılık 2019) 428, dn. 80. Belirtmek gerekir ki, Ticaret Bakanlığı'nca 2020 yılının Nisan ayında yayımlanan "6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ve Uygulama Yönetmelikleri" adlı kitapçıkta, 2003 tarihli Yönetmelik yer almamaktadır, bkz. [https://ticaret.gov.tr/data/5d1c99da13b87615344cd4a3/6502\\_kanun\\_uygulama\\_yonetmelik\\_nisan\\_2020.pdf](https://ticaret.gov.tr/data/5d1c99da13b87615344cd4a3/6502_kanun_uygulama_yonetmelik_nisan_2020.pdf) Erişim Tarihi: 04 Mayıs 2026.

<sup>32</sup> Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 6502, Kabul Tarihi: 07.11.2013, RG 28.11.2013/28835.

ödenmesi konusunda sadece TBK'nın genel hükümlerine göndermede bulunmakla yetinilmiştir. Ancak ayıplı malın tüketicinin şahıs bütünlüğünde veya malvarlığında neden olduğu zararlar ve dolayısıyla da üreticinin bu zararlar nedeniyle kusursuz sorumluluğu, THKH kapsamı dışında bırakılmıştır<sup>33</sup>. Sonuç olarak TKHK, TZSSGŞ'de yer alan kusursuz sorumluluk hâli için yasal dayanak oluşturmamaktadır.

### C. Türk Borçlar Kanunu m. 71

Teknolojinin gelişmesine bağlı olarak piyasada sayısı ve etkisi gittikçe artan ve faaliyetleri önemli ölçüde tehlike arz eden işletmelerin bu faaliyetlerinden doğacak zararlardan dolayı, işletme sahibi ve eğer varsa işleten, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun<sup>34</sup> (TBK) 71'nci maddesi hükmünde kusursuz ve müteselsilen sorumlu tutulmuştur<sup>35</sup>. Hükmün kapsamına, zararın işletmenin önemli ölçüde tehlike arz eden faaliyetinden doğan ve işletmeye özgü karakteristik tehlikeyi doğurmaya elverişli faaliyetlerden kaynaklanan zararlar girmektedir<sup>36</sup>.

Öğretide TZSSGŞ'de kusursuz sorumluluğu öngören hükümlerin ancak bu doğrultudaki bir yasa hükmünü tekrarlaması durumunda geçerli olabileceği; bu açıdan önemli ölçüde tehlike arz eden işletmelerin sorumluluğu hakkındaki TBK m. 71'in dikkate alınması gerektiği ifade edilmiştir<sup>37</sup>. Yargıtay da TBK'nın yürürlüğe girmesinden önce verdiği bir kararda, tüpgazı muhafaza eden tüpün belirli süreçte miadını doldurduktan sonra tehlikeli duruma geçeceğini ve belli bir depozito ile kullanıcıya bırakılan tüpün belirli zamanlarda kontrolü ve bakımında meydana gelebilecek bir savsamanın da tehlike oluşturacağını öngörmüştür<sup>38</sup>. Tüpgaz imalatçısının kusursuz sorumluluğu konusunda TMK m. 1 anlamında hâkimin hukuk

<sup>33</sup> Bkz. Şenocak (n 22) 37; Yeşim Atamer ve Gökçe Kurtulan Güner, 'Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu ile İmalâtçının Sorumluluğu Konusu Türk Hukuku Açısından Çözülmüş Müdür?' (2021) 70(2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 546; Erhan Kanişlı, 'Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu (ÜGTDK) Uyarınca Üreticinin Sorumluluğu' (2020) 78(3) İstanbul Hukuk Mecmuası 1418; Ünal ve Kalkan (n 20) 49; Yeşilköy (n 31) 427-428; Burak Hamza Er, 'Türk Hukukunda Üreticinin ve İthalatçının Satım Sözleşmesinde Ayıptan Sorumluluğu' (2019) 11(38) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 287.

<sup>34</sup> Türk Borçlar Kanunu, Kanun Numarası: 6098, Kabul Tarihi: 11.01.2011, RG 04.02.2011/27836.

<sup>35</sup> Bkz. TBK m. 71 hükmünün madde gerekçesi.

<sup>36</sup> Ahmet Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (29. Bası, Turhan Kitabevi 2025) 477; Eren (n 9) 572 vd.; Senem Saraç, *Türk Borçlar Kanunu'nda Tehlike Sorumluluğu* (1. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2013) 27 vd.

<sup>37</sup> Ünan, Şerh C. II (n 10) 498. Aynı doğrultuda bkz. Hale Aydoğmuş, *Ürün Sorumluluk Sigortasında Teminatın Kapsamı ve Riziko* (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 2020) 44 ve 75.

<sup>38</sup> Yargıtay 4 HD, 4787/8679, 25.09.1997.

yaratması gerektiğine ilişkin bir değerlendirmeyi de içeren bu karardan hareketle, Yargıtay'ın tehlike sorumluluğunun varlığını kabul ettiği öğretide savunulmuştur<sup>39</sup>.

Bizim de katıldığımız görüşe göre, piyasaya arz edildikten sonra üründen kaynaklanan zararlar TBK m. 71 hükmü kapsamında değerlendirilmemelidir<sup>40</sup>. Zira söz konusu hüküm, esas olarak işletmenin üretim faaliyetinden kaynaklanan ve üretim esnasında meydana gelebilecek tehlikeleri düzenlemektedir. Bu anlamda TBK m. 71 hükmünün uygulama alanı, tüplerin üretimi esnasında ortaya çıkan zararları kapsar<sup>41</sup>. Oysa TZSSGŞ m. 1/1 hükmünde sigorta teminatı, tüketiciye intikal ettirilen

<sup>39</sup> Engin ve Büyüksağış (n 9) 247; Gizem Arslan, *Türk Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak Amerikan Haksız Fiiller Hukukunda Tehlike Sorumluluğu* (1. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2022) 58. Bununla birlikte ilgili kararda, tüpün patlaması neticesinde meydana gelen zararlardan dolayı tüpgaz imalatçısının sorumluluğu, tehlike sorumluluğundan ziyade, özen eksikliğine bağlı olağan sebep sorumluluğu çerçevesinde değerlendirilmiştir. Nitekim söz konusu kararda Yargıtay aynen "[LPG tüpünün] ..(m)ülkiyet(i) imalatçıda olduğuna göre, BK.nun 58. maddesinden hareketle (tüpgaz imalatçısının) sorumluluğu özen eksikliğine bağlanmalıdır. Başkalarının tüpü doldurma ve piyasaya sürme olanağını bulabildikleri durum, özen borcunun yerine getirilmemesinin sonucudur" ifadelerine yer vermiştir. Yargıtay'ın aynı yöndeki diğer bazı kararı için bkz. Yargıtay 11 HD, 11632/9073, 03.10.2005; Yargıtay 11 HD, 1963/3481, 20.05.2025. Oysa tehlike sorumluluğunda dikkat ve özenin gösterilip gösterilmemesinden bağımsız olarak tehlike esasına dayanan ve kurtuluş kanıtı getirme olanağının bulunmadığı bir kusursuz sorumluluk söz konusudur, bkz. Eren (n 9) 572; Kılıçoğlu (n 36) 424.

<sup>40</sup> M. Kemal Oğuzman ve M. Turgut Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Cilt 2 (20. Bası, Vedat Kitapçılık 2025) N. 580; Turgut Öz, 'Üreticinin Sorumluluğu' (2007) 6(2) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 13; Gizem Alper, 'İşletme Nedeniyle Tehlike Sorumluluğu (TBK m. 71)' (Doktora Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi 2018) 107-109; Kanışlı (n 33) 1461-1462. Ayrıca bkz. İstanbul 17 BAM, 2325/1045, 13.06.2019. Üreticinin sorumluluğunun, tehlike sorumluluğuna ilişkin TBK m. 71 hükmüne dâhil edilmesi mümkün olmayan *sui generis* bir kusursuz sorumluluk niteliği taşıdığı yönündeki görüş için bkz. Meliha Sermin Paksoy ve Gizem Arslan Demir, 'Üreticinin TBK m. 71 Kapsamında Sorumlu Tutulması' (2013) 71(2) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 314. TBK m. 71 hükmündeki "tehlike" kavramının geniş yorumlanması suretiyle, üreticinin sorumluluğunun bu madde kapsamına dâhil edilmesinin mümkün olduğu; ancak söz konusu sorumluluğun, ürünün ayıplı olması esasına bağlanmış olmasından hareketle, üreticinin sorumluluğunun tehlike sorumluluğundan ziyade objektif basit sorumluluk kapsamına girdiği yönünde bkz. Akçura Karaman, *Ayıplı Ürün* (n 30) 156. Ürün sorumluluğunu genel tehlike sorumluluğu içerisinde değerlendiren görüş için bkz. Bilge Öztan, *İmalatçının Sorumluluğu* (1. Bası, Turhan Kitabevi 1982) 283; Havutçu (n 24) 94 vd.; Aydoğmuş (n 37) 44. İlaç üreticisinin kusursuz sorumluluğunu TBK m. 71 kapsamında değerlendiren görüş için bkz. Mehmet Demir, 'İlaç Kullanımı Sonucunda Doğan Zararlardan İlaç Üreticisinin, Eczacının ve Hekimin Sorumluluğu' (2010) (89) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 118-119. Üretim faaliyetinin kendine özgü tehlikesinin ürüne aktarıldığı durumlarda, üretim faaliyetindeki tehlike unsurunun üründe devam ettiği; nitekim İtalyan hukukunda, tüplerin üretiminin dışında, dolumu, dağıtımı ve satışının da duruma göre "tehlikeli faaliyet" olarak nitelendirilebildiği yönünde bkz. Mesut Serdar Çekin, *Tehlike Sorumluluğu* (1. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2016) 90 ve 97.

<sup>41</sup> Saraç (n 36) 147.

tüplerin “kullanılmak üzere bulundurdıkları yerlerde” verecekleri zararlar için kabul edilmiştir. Tüpgazın imal edilmesi ve tüplere doldurulması sırasında patlayan tüplerin yoldan geçen kişilere ve mallarına zarar vermesi hâlinde TBK m. 71 hükmünün gündeme gelebileceği kabul edilebilir<sup>42</sup>. Ancak piyasaya sunulan ve örneğin tüpü satın almış olan kullanıcının evinde veya işyerinde patlayan tüpten kaynaklanan zararlar tehlike sorumluluğu kapsamında kabul edilmemelidir<sup>43</sup>. Aksi hâlde, piyasaya sunulmuş olan üründe herhangi bir uygunsuzluk (hata) söz konusu olmasa bile, salt ürünün niteliği gereği taşıdığı tehlike potansiyeli sebebiyle, doğan zararlardan üretici sorumlu tutulabilecektir. Bahsi geçen sonuç, üreticinin Avrupa Birliği yönergelerinde önerilen sınırları dahi aşacak düzeyde ağır bir sorumluluk altına girmesine neden olabilecektir<sup>44</sup>. Tehlikeli faaliyet olarak nitelendirilebilecek bir üretim faaliyetinin sonucu olarak tehlike sorumluluğundan söz edilebilmesi, bu hususun ancak özel bir kanunla düzenlenmesi koşuluyla kabul edilebilir<sup>45</sup>. Şu hâlde TBK m. 71 hükmünün TZSSGŞ’deki kusursuz sorumluluğa yasal dayanak oluşturmadığı sonucuna varılmalıdır<sup>46</sup>.

#### **D. 4703 Sayılı Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun**

TZSSGŞ’de düzenlenen kusursuz sorumluluk hâli için yasal dayanak oluşturup oluşturmadığı yönünden incelenmesi gereken diğer bir hüküm, 2001 tarihli mülga 4703 sayılı Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun’da<sup>47</sup> (mülga 4703 sayılı Kanun) yer almaktaydı. Anılan Kanun’da, güvenli olmayan bir ürünü piyasaya arz eden üretici, aynı hükümde öngörülen kurtuluş kanıtını<sup>48</sup> ispat edemediği takdirde sorumlu tutulmaktaydı (mülga 4703 sayılı Kanun m. 5/3-4). Belirtmek gerekir ki, hükümde üretici açısından bağımsız nitelikte bir ürün sorumluluğuna yer verilip verilmediği tartışmalıydı. Konu hakkında ileri sürülen bir görüşe göre, söz konusu hüküm, güvenli olmayan ürünlerin meydana getirdiği

<sup>42</sup> Oğuzman ve Öz (n 40) N. 580; Kanışlı (n 33) 1462; Keser (n 20) 297.

<sup>43</sup> Arslan (n 39) 144.

<sup>44</sup> Öz (n 40) 13; Kanışlı (n 33) 1462.

<sup>45</sup> Dinç (n 25) 79.

<sup>46</sup> Tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortası ile TBK m. 71 hükmünün uygulama alanının kesişmediği yönünde bkz. Saraç (n 36) 157.

<sup>47</sup> Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun, Kanun Numarası: 4703, Kabul Tarihi: 29.06.2001, RG 11.07.2001/24459.

<sup>48</sup> Mülga 4703 sayılı Kanun m. 5 hükmünde öngörülen kurtuluş kanıtı, “güvenli olmadığı tespit edilen ürünün kendisi tarafından piyasaya arz edilmediğinin veya ürünün güvenli olmaması halinin ilgili teknik düzenlemeye uygunluktan kaynaklandığının ispatlanması” olarak belirlenmiştir.

zararlar açısından üreticinin kusursuz sorumluluğunu düzenlemekteydi<sup>49</sup>. Bu bağlamda anılan hüküm, tüketici sıfatını taşımayan mağdur kişilere (özellikle de tacirlere ve esnaflara) karşı sorumluluk açısından da uygulama alanı bulmaktaydı<sup>50</sup>. Diğer bir görüşe göre ise, mülga 4703 sayılı Kanun'da özel hukuka ilişkin bir sorumluluk düzenlenmiş değildi<sup>51</sup>. Bilakis anılan mülga Kanun'da, belirlenen bazı yükümlülüklerin yerine getirilmemesi durumunda, ilgililere idari para cezasının uygulanması öngörülmüştü<sup>52</sup>. Netice olarak 4703 sayılı Kanun'un yürürlükten kalkması nedeniyle, TZSSGŞ'daki kusursuz sorumluluğun anılan düzenlemeye dayandırılıp dayandırılmayacağını incelenmesinin pratik bir anlamı kalmamıştır.

## E. 7223 Sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu

4703 sayılı Kanun, 2021 yılında yürürlüğe giren 7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu'yla<sup>53</sup> (ÜGTDK) yürürlükten kaldırılmış (m. 25) ve üreticinin sorumluluğu ile ilgili daha kapsamlı hükümlere yeni kanunda yer verilmiştir. Nitekim ÜGTDK m. 6 uyarınca, bir ürünün<sup>54</sup> bir kişiye veya mala zarar vermesi hâlinde, ürünün imalatçısı veya ithalatçısı söz konusu zararı gidermekle yükümlüdür. Anılan Kanun ile getirilen sorumluluk sistemiyle, piyasaya sunulan ve ilgili Kanun anlamında uygunsuz (hatalı) ürünlerin üçüncü kişilerin vücut bütünlüğünde ve malvarlığında neden olacağı zararların karşılanması hedeflenmektedir. Bu suretle Türk hukukunda ürün sorumluluğu, 25.07.1985 tarihli ve 85/374 sayılı Hatalı Ürün Nedeniyle Sorumlulukla İlgili Üye Devletlerin Kanuni ve İdari Düzenlemelerinin Yeknesaklaştırılması

<sup>49</sup> Zevkliler ve Aydoğdu (n 22) 143-144; Öz (n 40) 16 vd. Tüpgaz ile ilgili faaliyet gösterenlerin sorumluluğu bakımından bkz. Ünan, Şerh C. II (n 10) 494.

<sup>50</sup> Aydın Zevkliler ve Çağlar Özel, *Tüketicinin Korunması Hukuku* (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 2016) 198.

<sup>51</sup> Kırca (n 21) 81; Önder Canpolat, 'Üretici ve Sorumluluğu' (2013) 2 Ankara Barosu Dergisi 388; Karaman (n 24) 302-303; Tarman (n 21) 309-310; Paksoy ve Arslan Demir (n 40) 299 dn. 2.

<sup>52</sup> Anılan görüş ve ayrıntılı bilgi için bkz. Kırca (n 21) 81-82; Yeşilköy (n 31) 428-429.

<sup>53</sup> Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu, Kanun Numarası: 7223, Kabul Tarihi: 12.03.2020, RG 12.03.2020/31066.

<sup>54</sup> "Ürün" kavramı, ÜGTDK m. 3/1(s) hükmünde her türlü madde, müstahzar veya eşya olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede tüpgazın da anılan düzenlemenin kapsamına girebileceği konusunda kuşku yoktur. Kavram hakkında bkz. Akçura Karaman, 'Uygunsuzluk ve Zarar' (n 9) 83-84. Ürün sorumluluk hukuku açısından ürün kavramı hakkında bilgi için bkz. Serdar Demirci, 'Ürün Sorumluluk Sigortasına Sorumluluk Hukuku ve Genel Şartlar Çerçevesinde Güncel Bir Bakış' (2019) 77(3) Ankara Barosu Dergisi 127 vd.; Akıncı (n 6) 70 vd.

Hakkındaki Avrupa Konseyi Yönergesi<sup>55</sup> (85/374 sayılı AB Yönergesi) hükümlerinden esinlenilerek yasal bir düzenlemeye kavuşmuştur<sup>56</sup>.

ÜGTDK'da öngörülen sistemde, ürün sorumluluğunun genel yapısına paralel olarak, sorumlu tutulabilecek kişiler için kusurlu olma koşulu aranmamaktadır. Gerçi ÜGTDK'da sorumlular açısından kusur aranıp aranmayacağı hususu açıkça düzenlenmiş değildir. Gerçekten, aynı ismi taşıyan ve içinde ürün sorumluluğuna ilişkin hükümler barındıran bir kanun tasarısı<sup>57</sup> 2013 yılında Ekonomi Bakanlığı tarafından yayımlanmış ve tasarı 1/934 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu Tasarısı (1/934 sayılı Tasarı)<sup>58</sup> adıyla 29.03.2018 tarihinde Meclis'e sunulmuştur. Tasarı'nın ilgili Bakanlık tarafından 2013 yılında paylaşılan ilk metninde, zarara sebep olan ürünün imalatçısının veya ürün ithal edilmişse ithalatçısının, meydana gelen zarardan dolayı *kusurları aranmaksızın* sorumlu tutulması öngörülmüştür (m. 7/1). Oysa Meclis'e sunulan ve bir yasama döneminde sonuçlandırılmadığı için hükümsüz sayılan 1/934 sayılı Tasarı'da, kusursuz sorumluluğa ilişkin ifadeler yer verilmemiştir<sup>59</sup>. Bununla birlikte ÜGTDK'da düzenlenen sorumluluğun kusursuz sorumluluk niteliği taşıdığı genel olarak kabul edilmektedir<sup>60</sup>. Nitekim ÜGTDK m. 6 hükmünün madde gerekçesinde, bu Kanun'da öngörülen sorumluluğun "ürün sorumluluğuna" (uygun olmayan (hatalı) ürünün sebep olduğu ve sorumluluk kapsamındaki zararlardan doğan sorumluluğa) ilişkin

<sup>55</sup> Council Directive 85/374/EEC of 25 July 1985 on the Approximation of the Laws, Regulations and Administrative Provisions of the Member States Concerning Liability For Defective Products, OJ L 210, 07.08.1985, 29-33.

<sup>56</sup> ÜGTDK m. 6'nın madde gerekçesi. Bununla birlikte 2024 yılında Avrupa Birliği'nde (2024/2853 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Yönergesi adında yeni bir ürün sorumluluğu yönergesi (2024/2853 sayılı AB Yönergesi) kabul edilmiştir (Directive (EU) 2024/2853 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2024 on Liability for Defective Products and Repealing Council Directive 85/374/EEC, OJ L2024/2853, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/2853/oj/eng> Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2025. Birliğe üye devletler, yeni yönerge ile öngörülen hükümleri iç hukuklarına 09 Aralık 2026 tarihine kadar aktaracaktır (2024/2853 sayılı AB Yönergesi m. 22). Aynı tarihte 85/374 sayılı AB Yönergesi ise yürürlükten kalkacaktır (2024/2853 sayılı AB Yönergesi m. 21).

<sup>57</sup> Anılan tasarının metnine erişmek için bkz. [http://www.itkib.org.tr/duyurular/sirkuler/dosyalar/kanun%20taslagi%2022nisan2013\\_00002103.pdf](http://www.itkib.org.tr/duyurular/sirkuler/dosyalar/kanun%20taslagi%2022nisan2013_00002103.pdf) Erişim Tarihi: 02 Mayıs 2021.

<sup>58</sup> Tasarı metni için bkz. <https://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0934.pdf> Erişim Tarihi: 02 Mayıs 2021.

<sup>59</sup> Bu durum, kusursuz sorumluluktan söz edebilmek için açık bir kanun hükmüne ihtiyaç olduğu gerekçesiyle öğretilde eleştirilmiştir, bkz. Ünal ve Kalkan (n 20) 62.

<sup>60</sup> Atamer ve Kurtulan Güner (n 33) 547 ve 558; Akçura Karaman, 'Uygunsuzluk ve Zarar' (n 9) 80 ve 82, dn. 13'te zikredilen eserler; Kanişlı (n 33) 1422; Er (n 33) 292; Keser (n 20) 100. ÜGTDK'da kusursuz sorumluluğun açıkça düzenlendiği yönünde bkz. Damla Özden Çelt, 'Ürün Sorumluluğunda Yaşanan Güncel Gelişme: 7223 Sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu' (2021) 7(1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 73, 110.

olduğu açıkça belirtilmiştir<sup>61</sup>. Ürün sorumluluğunun hukuken kusursuz sorumluluk temeli üzerine kurulduğu ve sorumlulukla ilgili ÜGTDK m. 6 hükmünün gerekçesinde anılan hükmün AB'nin ürün sorumluluğuna dair 85/374 sayılı AB Yönergesi ışığında hazırlandığı göz önünde bulundurulduğunda, ÜGTDK'da düzenlenen sorumluluğun kusursuz sorumluluk olduğuna dair görüş ön plâna çıkmaktadır.

## F. Ara Değerlendirme

Mülga 4077 sayılı TKHK, yürürlükten kalkmış olması nedeniyle, TZSSGŞ'de konu edilen kusursuz sorumluluk hâlinin yasal dayanağını teşkil etmemektedir. Mülga 4703 sayılı Kanun ise bugün yürürlükte değildir. Bunun yanında, her ne kadar üreticinin kusursuz sorumluluğuna ilişkin hükümler içermiş olsa da bugün için yürürlükte olmayan ve kanun düzeyinde bir norm niteliği taşımayan 2003 sayılı mülga Yönetmelik de TZSSGŞ'ye dayanak teşkil edemez. 6502 sayılı TKHK ise üreticinin kusursuz sorumluluğu düzenlenmediği için bu kapsamda değerlendirilemez.

2021 tarihli ÜGTDK ise piyasaya sürülen ürünlerin üçüncü kişilere verecekleri cismani ve maddi zararlar dolayısıyla üreticilerin kusursuz sorumluluğunu açıkça düzenlemektedir. Bu çerçevede, TZSSGŞ'de teminat altına alınan kusursuz sorumluluk hâlinin bu Kanun'a dayandırılması düşünülebilir. Nitekim ÜGTDK'nın uygulama alanı, piyasaya arz edilmesi hedeflenen, arz edilen, piyasada bulunduran veya hizmete sunulan tüm ürünleri kapsayacak şekilde belirlenmiştir (m. 2/1). Anılan kapsama LPG tüplerinin üçüncü kişilere verdiği zararların da girebileceği açıktır. Türk hukukunda da tüp patlamasına bağlı olarak veya tüpler içinde satılan gazların ve kimyevi maddelerin vana kapaklarındaki hata nedeniyle boşalarak zehirlenme veya yangına neden olması neticesinde üreticinin tabi olduğu sorumluluk, öğretide ürün sorumluluğu kapsamında değerlendirilmektedir<sup>62</sup>. Bununla birlikte TZSSGŞ'nin, genel bir ürün sorumluluğu düzenlemesi olan ve kendisinden tam otuz yıl sonra yürürlüğe giren ÜGTDK'daki hükümlerle ne derece uyum arz ettiğinin tespit

<sup>61</sup> Buna paralel olarak Ürün Sorumluluk Sigortası Genel Şartları'nda (ÜSSGŞ) da sigortacı, sözleşmede tanımlanan ürünlerin kusurundan kaynaklanan tazminat talepleri ve isteme ilişkin makul giderler için teminat sağlayacağı kabul edilmiştir (m. 1).

<sup>62</sup> Bu konuda bkz. Ayşe Özlenen Çiğ, *Ürün Sorumluluğu Sigortası Kapsamında Teminatın Kapsamı* (1. Bası, Andıç Danışmanlık ve Yayıncılık 2015) 58 vd.; Gülenay İlunt Türedi, 'Ürün Sorumluluk Sigortasının Seçilmiş Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'deki Uygulamaları' (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi 2007) 27-28; Canpolat (n 51) 377; Dinç (n 25) 161, dn. 19. Tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortasının ve tehlikeli maddeler ve tehlikeli atık zorunlu mali sorumluluk sigortasının, bazı tehlikeli maddeler için yaptırılması zorunlu tutulan ürün sorumluluk sigortaları olduğu yönünde bkz. Akıncı (n 6) 14.

edilmesinde yarar vardır. Dolayısıyla söz konusu düzenlemelerde yer alan ve konuyu ilgilendiren hükümler arasındaki uyum bir sonraki başlıkta ele alınacaktır.

## II. SORUMLULUĞA İLİŞKİN TZSSGŞ HÜKÜMLERİNİN YASAL DAYANAKLARI İLE UYUMU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

### A. Kusursuz Sorumluluğa Tâbi Olanlar ve Tüpgaz Zorunlu Sorumluluk Sigortası Yaptırması Gerekenler Açısından

Daha önce de değinildiği üzere, ÜGTDK m. 6 hükmü uyarınca ürün sorumluluğuna bağlı olarak sorumluluğu doğabilecek kişiler, ürünün imalatçısı ve ithalatçısıdır<sup>63</sup>. Aynı Kanun'da "imalatçı" kavramı, ürünü imal ederek veya ürünün imalatını başkasına yaptırarak kendi isim veya ticari markası ile piyasaya arz eden gerçek veya tüzel kişi olarak tanımlanmıştır (ÜGTDK m. 3/1(g)). "İthalatçı" ise, ürünü ithal ederek piyasaya arz eden gerçek veya tüzel kişiyi ifade eder (ÜGTDK m. 3/1(ğ)).

Burada kanaatimizce tespit edilmesi gereken ilk husus, ÜGTDK anlamındaki "imalatçı" kavramının TZSSGŞ'de karşılığının bulunup bulunmadığıdır. Bu anlamda TZSSGŞ'de ön plâna çıkan iki kavrama yer verilmiştir. Bunlardan biri, TZSSGŞ m. 1/1 hükmünde yer alan "*LPG tüpleyen firma*"<sup>64</sup>dır. Anılan kavram mevzuatta tanımlanmış değildir. Bakanlar Kurulu'nun hem mülga 91/2253 sayılı kararında (m. 2) hem de yürürlükteki 2010/190 sayılı kararında (m. 3/1) LPG tüpleyen firmalar için "dolum tesisleri" tabiri kullanılmıştır<sup>65</sup>. LPG Piyasası Kanunu'nda ise "tüplü LPG faaliyeti" kavramı, sıvılaştırılmış petrol gazının dolum tesislerinde tüplere doldurularak mutfak, sanayi ve ticari tüpleri vasıtasıyla piyasaya arz işlemi olarak tanımlanmıştır (m. 2 (k)). TZSSGŞ m. 1/1 hükmünde de LPG tüpleyen firmaların sorumluluğunun kaynağı belirlenirken, tüplerin bunlar tarafından doldurulması veya doldurtulmasından ve akabinde yetkili bayileri vasıtasıyla veya doğrudan tüketiciye intikal ettirilmesinden söz edilmiştir. Şu hâlde, LPG gazını tüpe doldurma ve devamında bunu piyasaya arz

<sup>63</sup> Bkz. yuk. I/E.

<sup>64</sup> Belirtmek gerekir ki, TZSSGŞ m. 1/1 hükmünde geçen "firma" terimi hem TTK'ya hem de SigK'ya yabancıdır. Bu nedenle, sözü edilen terimin TZSSGŞ'de kullanılması kanaatimizce isabetli değildir (LPG tüpleyen firma ifadesine dair öğretilerdeki bir eleştiri için bkz. Ünan, Şerh C. II (n 10) 502). Bu ifade yerine, hemen aşağıda izah edileceği üzere, "LPG dağıtım şirketi" ifadesinin kullanılması kanaatimizce daha isabetli olur.

<sup>65</sup> Tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortası sözleşmesinin "sigorta ettiren" tarafında dolum tesislerinin bulunacağına dair bkz. Ulaş ve Bektaş (n 4) 1297. Bununla birlikte, işletmenin fiziki ortamını ifade edebilecek bir kavram olan "tesis"in sözleşmenin tarafı olarak nitelendirilmesi kanaatimizce isabetli değildir.

etme faaliyetini gerçekleştiren kişilerin ÜGTDK'daki "imalatçı" sıfatını taşıdığı kabul edilebilir.

TZSSGŞ'de geçen ve sigorta yapma zorunluluğunun muhatabı bakımından değerlendirilmesi gereken ikinci kavram "*LPG dağıtım şirketi*"dir. Anılan kavramın hangi şirketlere işaret ettiği ve yukarıda değinilen "LPG tüpleyen firma" kavramından farklı olup olmadığı ilgili genel şartlarda düzenlenmemiştir.

LPG Piyasası Kanunu'nda "dağıtım" faaliyeti, LPG'nin, tüplü ve otogaz olarak kullanıcılara ve bayilere; dökme olarak kullanıcılara satışına ve ikmaline ilişkin faaliyetlerin tümü olarak tanımlanmıştır (m. 2 (m)). Aynı Kanun'a göre "dağıtıcı" kavramı ise, LPG dağıtım yetkisi olan ve lisanslarına işlenmesi halinde depolama, dolum, taşıma işlemleri yapabilen sermaye şirketini<sup>66</sup> ifade eder (m. 2 (i)).

LPG Piyasası Kanunu uyarınca, LPG tüpünün imalatı, dolumu, muayenesi, tamiri ve bakımı ile bu amaçla tesis kurulması ve işletilmesi için lisans<sup>67</sup> alınması gerekmektedir (m. 3/1). Alınan lisans kapsamındaki faaliyetler için ise sigorta yaptırılması zorunludur (m. 13/1). Peki, acaba LPG Piyasası Kanunu m. 3/1 hükmünde sözü edilen faaliyetlerden hangisi veya hangileri ile iştigal etmek "LPG dağıtım şirketi" sıfatının elde edilmesine neden olacak ve dolayısıyla da TZSSGŞ'de düzenlenen zorunlu sorumluluk sigortasının yaptırılması yükümlülüğünü ortaya çıkaracaktır?

Öncelikle belirtmek gerekir ki, LPG'yi üretme hakkı, 04.12.2003 tarihli ve 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu<sup>68</sup> kapsamında elde edilecek rafinerici lisansı çerçevesinde, rafinerilere aittir. Ancak üretilen LPG'yi piyasaya arz etme (dağıtma) yetkisi, yalnızca "LPG dağıtıcı lisansı" olanlara verilmiştir (LPG Piyasası Kanunu m. 5/1)<sup>69</sup>. Bu lisansa

<sup>66</sup> Hükümdeki "sermaye şirketi" kavramı, kanaatimizce TTK m. 124/2 hükmü anlamındaki sermaye şirketlerine işaret etmektedir. Dolayısıyla örneğin bir gerçek kişinin, adi ortaklığın, TTK'nın anılan hükmünde belirtilen şahıs şirketlerinin, kooperatiflerin ve sermaye şirketi niteliğine sahip olmayan TTK m. 195 anlamındaki bir hâkim teşebbüsün LPG Piyasası Kanunu anlamında dağıtıcı lisansı alması ve "LPG dağıtım şirketi" sıfatını taşıması hukuken mümkün görünmemektedir.

<sup>67</sup> LPG Piyasası Kanunu uyarınca "lisans", göre gerçek ve tüzel kişilere (tüplü LPG bayileri hariç) piyasada faaliyet gösterebilmeleri için Kurul tarafından izin verildiğini gösterir belgeyi ifade eder (m. 2(h)). Böylece lisans, sahibine lisans konusu faaliyetin yapılması ile bu konularda taahhütlere girilmesi haklarını verir (m. 4/1). Lisans sahibi olmayanlar LPG ticareti yapamaz (LPG Piyasası Kanunu m. 4/5, c. son). Ancak tüplü LPG bayileri lisans tabi değildir (LPG Piyasası Kanunu m. 8/1).

<sup>68</sup> Petrol Piyasası Kanunu, Kanun Numarası: 5015, Kabul Tarihi: 04.12.2003, RG 20.12.2003/25322.

<sup>69</sup> LPG piyasasında faaliyette bulunacak kişilere verilecek lisanslara ilişkin ayrıntılar LPG Piyasası Kanunu'nda ve LPG Piyasası Yönetmeliği'nde belirlenmiştir. Buna göre LPG piyasasında verilen lisanslar, LPG dağıtıcı lisansı, LPG taşıma lisansı, LPG depolama lisansı, LPG otogaz bayilik lisansı,

sahip olanlar, kendi mülkiyetlerindeki veya sözleşmelerle oluşturacakları bayilerinin istasyonlarına otogaz LPG dağıtımı, kullanıcılara dökme LPG satış ve ikmali, tüplü LPG dağıtım ve pazarlaması, taşıma, dolum ve depolama faaliyetlerinde bulunabilirler (LPG Piyasası Kanunu m. 5/2; Sıvılaştırılmış Petrol Gazları (LPG) Piyasası Lisans Yönetmeliği (LPG Piyasası Yönetmeliği)<sup>70</sup> m. 19/1 ve 2). İşte tüm lisans sahipleri gibi LPG dağıtıcı lisansına sahip şirketler de faaliyetlerinin üçüncü kişiler nezdinde oluşturabileceği bedeni ve maddi zarar veya ziyanlar nedeniyle doğacak mali sorumluluklarını teminat altına almak amacıyla zorunlu sigorta yaptırmakla yükümlüdür (LPG Piyasası Yönetmeliği m. 39/1). LPG dağıtıcı lisansı sahipleri açısından sözü edilen sigortalar, tehlikeli maddeler ve tehlikeli atık zorunlu mali sorumluluk sigortası ile tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortasıdır.

Şu hâlde, her ne kadar TZSSGŞ’de tüpgaz sorumluluk sigortasını yaptırma zorunluluğuna tabi tutulanlar bakımından iki farklı kavram kullanılmış olsa da bu kavramların aynı süjeye işaret ettiği kabul edilmeli; aynı düzenlemede aynı anlama gelecek iki kavrama yer verilmesi, düzenlemenin kaleme alınmasındaki özensizliğin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir<sup>71</sup>. Sonuç olarak kusursuz sorumlu olacak kişi bakımından ÜGTDK’daki “üretici”nin TZSSGŞ’deki karşılığını LPG dağıtım şirketleri oluşturmaktadır<sup>72</sup>.

Daha önce de değinildiği üzere, TZSSGŞ m. 1/1’de, tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortasını yaptırma yükümlülüğü açısından LPG dağıtım şirketinin tüpleri bizzat doldurması ile bir başka kişiye doldurtması veya kullanıcılara doğrudan ya da dolaylı olarak temin etmesi arasında fark gözetilmemiştir. “İmalatçı” kavramı açısından benzer bir yaklaşım ÜGTDK’da da benimsenmiştir. Nitekim anılan Kanun’da imalatçı, ürünün imalatını başkasına yaptırarak kendi isim veya ticari markası ile piyasaya arz eden kişileri de içerecek şekilde düzenlenmiştir (ÜGTDK m. 3/1(g)). Bu anlamda iki düzenlemenin uyumlu olduğu ifade edilebilir.

ÜGTDK hükümleri uyarınca, ürün sorumluluğuna yol açan ürün yurt dışından ithal edilmişse, tazminat talebi bu ürünü ithal ederek piyasaya arz eden kişiye (ithalatçıya) karşı ileri sürülebilecektir (m. 3/1(ğ), 6/1). LPG Piyasası Kanunu’nda ise LPG’nin yurt

---

LPG tüpü imal lisansı ve LPG tüpü muayenesi, tamiri ve bakımı lisansıdır (LPG Piyasası Kanunu m. 6/1).

<sup>70</sup> Sıvılaştırılmış Petrol Gazları (LPG) Piyasası Lisans Yönetmeliği, RG 16.09.2005/25938.

<sup>71</sup> Öğretide Ünan da LPG tüpleyen firma kavramının, LPG’yi depolayan, tüplere dolduran, nakleden, bayileri vasıtasıyla veya doğrudan doğruya tüketiciye satan LPG dağıtım şirketlerine işaret ettiğini ifade etmektedir, bkz. Ünan, Şerh C. II (n 10) 496-497.

<sup>72</sup> Enerji piyasasına dair mevzuatta daha fazla yer bulunduğu için, bu çalışmada iki kavramdan sadece “LPG dağıtım şirketleri” kavramı tercih edilecektir.

dışından rafineriler veya dağıtıcılar (LPG dağıtım şirketleri) tarafından ithal edilebileceği kabul edilmiş; ancak dağıtıcıların LPG'yi rafinerilerden veya ithalat yoluyla yurt dışından temin edebileceği hükme bağlanmıştır (m. 4/5). Bu durumda, LPG dağıtım şirketlerinin LPG'yi yurt dışından ithal etmesi ve tüplere doldurarak satması hâlinde de doğacak kusursuz sorumluluğun ÜGTDK'da karşılık bulunduğu ve bu tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortasının teminat sağlayacağı kabul edilmelidir.

ÜGTDK'da ürünün piyasaya tedarik edilmesinde görev alan "dağıtıcılar"ın ikinci dereceden sorumluluğu kabul edilmiştir. Nitekim bahsi geçen Kanun'da, üründen kaynaklanan tazminat sorumluluğuna ilişkin olarak üreticinin, onun yetkili temsilcisinin ve ithalatçının belirlenemediği hâllerde, zarara uğrayan kişiye bu iktisadi işletmecilerin<sup>73</sup> isim ve irtibat bilgilerini, bu bilgilere sahip değil ise tedarik zincirinde yer alan bir önceki iktisadi işletmecinin isim ve irtibat bilgilerini bu talebin kendisine tebliğ edildiği tarihten itibaren on iş günü içinde bildirmeyen *dağıtıcı* da imalatçı gibi tazminat sorumluluğuna tâbi tutulmuştur (m. 11/3). "Dağıtıcı" kavramı ise ÜGTDK'da, tedarik zincirinde yer alarak ürünü piyasada bulunduran imalatçı veya ithalatçı dışındaki (örneğin bayi, toptancı, perakendeci vb.) gerçek veya tüzel kişi olarak tanımlanmıştır (m. 3/1(ç))<sup>74</sup>. Dolayısıyla belirtilen ihtimalin gerçekleşmesi durumunda, anılan kişiler de ürün sorumluluğu çerçevesinde tazminat ödemekle yükümlü hâle gelebilirler. Oysa TZSSGŞ'de bu kişiler (düzenlemedeki ifadeyle "bayiler") açısından tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortası sözleşmesi akdetme zorunluluğu öngörülmemiştir. Ancak anılan kişiler, tehlikeli maddeler zorunlu mali sorumluluk sigortası yaptırmakla yükümlüdür<sup>75</sup>.

Bu başlık altında son olarak, LPG'nin doldurulduğu tüpleri imal edenlerin, tüpteki bir imalat hatasından kaynaklanan zararlardan dolayı kusursuz sorumluluğu ve TZSSGŞ uyarınca sigorta sözleşmesi akdetme yükümlülüğüne tabi olup olmadıkları da

<sup>73</sup> ÜGTDK anlamında "iktisadi işletmeci" kavramı, imalatçı, yetkili temsilci, ithalatçı, dağıtıcı veya ilgili teknik düzenleme kapsamında ürünlerin imalatına, piyasada bulundurulmasına veya hizmete sunulmasına ilişkin sorumluluğu olan diğer gerçek veya tüzel kişileri ifade eder (ÜGTDK m. 3/1(f)).

<sup>74</sup> Anılan kavram hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Akıncı (n 6) 40 vd. Oysa yukarıda da değinildiği üzere, LPG dağıtım şirketleri, enerji mevzuatı açısından "dağıtıcı" kavramıyla ifade edilebilir.

<sup>75</sup> Nitekim Bakanlar Kurulu'nun 2010/190 sayılı Kararı'nda "*Tabii veya sentetik, katı, sıvı veya gaz şeklinde bulunan her türlü yanıcı, parlayıcı, patlayıcı ve yakıcı maddelerin üretimi, depolanması, taşınması, satımı ve kullanımı faaliyetlerinde bulunan gerçek ve tüzel kişiler ile 9/8/1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu kapsamındaki tehlikeli atıkların toplanması, taşınması, geçici ve ara depolanması, geri kazanımı, yeniden kullanılması ve bertarafı faaliyetlerinde bulunan gerçek ve tüzel kişiler, söz konusu mesleki faaliyetlerinin icrasında meydana gelebilecek kazalar sonucu, kusurları olsun veya olmasın üçüncü kişilerin uğrayacakları maddi ve bedeni zararlara karşı, her faaliyeti için ilgisine göre tehlikeli maddeler ve tehlikeli atık mali sorumluluk sigortası yaptırmak zorundadır.*" hükmüne yer verilmiştir (m. 1/1).

irdelenmelidir. LPG tüpleri, hukuki nitelikleri itibarıyla ÜGTDK anlamında bir ara ürün veya hammadde değil, bağımsız bir sanayi ürünü ve taşıma ekipmanıdır. Bu nedenle LPG tüpü imalatçıları, kendi ürettikleri bu üründe var olan bir imalat hatasından dolayı ÜGTDK kapsamında doğrudan “imalatçı” sıfatıyla kusursuz sorumluluğa tâbidirler. Bununla birlikte LPG tüpü imal edebilmek için, “LPG tüpü imalatı lisansı” alınmalıdır (LPG Piyasası Kanunu m. 3; LPG Piyasası Yönetmeliği m. 27). Söz konusu lisans sahipleri, faaliyetlerinin üçüncü kişiler nezdinde oluşturabileceği bedeni ve maddi zarar veya ziyanları tazmin etmek için, mevzuat gereği sorumluluk sigortası yaptırmalıdır (LPG Piyasası Kanunu m. 13; LPG Piyasası Yönetmeliği m. 39/1) <sup>76</sup>. Ancak yukarıda da değinildiği üzere, TZSSGŞ uyarınca tüpgaz sorumluluk sigortası yaptırmakla yükümlü olanlar, LPG’yi depolayan, tüplere dolduran, nakleden, bayileri vasıtasıyla veya doğrudan doğruya tüketiciye satan LPG dağıtım şirketleridir. LPG tüpü imalatı lisansı sahipleri ise, yalnızca LPG’nin piyasaya arzı işleminde kullanılacak tüplerin imalâtını teknik düzenlemelere uygun olarak gerçekleştirirler (LPG Piyasası Yönetmeliği m. 28(a)). Söz konusu lisans, sahibine LPG tüplerini doldurma yetkisi vermemektedir. Bu nedenle, LPG’nin doldurulduğu tüpleri imal edenler TZSSGŞ kapsamında sigorta sözleşmesi akdetme yükümlülüğüne tâbi olmayıp, sorumluluk sigortası akdetme yükümlülüklerini ürün sorumluluk sigortası kapsamında ifa etmelidir.

## B. Üründe Uygunsuzluk (Hata) Bulunmasının Gerekmesi Açısından

ÜGTDK’da ürün sorumluluğu bağlamında üreticinin kusursuz sorumluluğu için, zarara sebebiyet veren ürün “uygunsuz” (hatalı) olmalıdır (ÜGTDK m. 6/2). Anılan Kanun’da uygunsuzluk kavramı, ürünün ilgili teknik düzenlemeye veya genel ürün güvenliği mevzuatına uygun olmaması şeklinde tanımlanmıştır (ÜGTDK m. 3/1(r)). Bu ölçütlerden “ilgili teknik düzenlemeye uygun olmama”, ürünün yetkili kuruluşlar tarafından ve ÜGTDK m. 4/3’teki usul ve esaslara göre hazırlanan, yürürlüğe konulan, uygulanan ve denetlenen teknik düzenlemelere uygun nitelikleri taşımasını ifade eder <sup>77</sup>. İkinci koşul olan “genel ürün güvenliği mevzuatına uygun olmama” ise, ÜGTDK ve Genel Ürün Güvenliği Yönetmeliği <sup>78</sup> (GÜGY) çerçevesinde değerlendirilir <sup>79</sup>.

Öğretide, ÜGTDK anlamındaki uygunsuzluk kavramının Kanun’da daha ziyade “ürün güvenliği” açısından kullanıldığı; oysa “ürün güvenliği” ile “ürün sorumluluğu”nun

<sup>76</sup> Kanişlı (n 33) 1429, 1449.

<sup>77</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. Akçura Karaman, ‘Uygunsuzluk ve Zarar’ (n 9) 86.

<sup>78</sup> Genel Ürün Güvenliği Yönetmeliği, RG 11.03.2021/31420.

<sup>79</sup> Akçura Karaman, ‘Uygunsuzluk ve Zarar’ (n 9) 87.

birbirinden ayrıldığı ve salt bir ürünün teknik düzenlemelere ve ürün güvenliği mevzuatına uygun şekilde üretilmesinin onun ürün sorumluluğu mevzuatı açısından “uygun” (hatasız) olduğu anlamına gelmeyebileceği ifade edilmiştir<sup>80</sup>. Bu doğrultuda kusursuz sorumluluğa bağlı tazminat taleplerinde “uygun” olma ölçütü açısından Kanun’daki tanım eleştirilmiştir. Dolayısıyla ÜGTDK anlamında ürün sorumluluğu yönünden belirleyici olarak “uygunsuzluk” kavramı yerine “hata” kavramının kullanılmasının daha isabetli olacağı; teknik düzenlemelerdeki ve ürün güvenliği mevzuatına dair asgari koşulları karşılama dahi, kullanıcıların haklı güvenlik beklentisini karşılamayan, objektif olarak zarar verme potansiyeli bulunan ve zarara sebebiyet veren bir ürünün hatalı olarak nitelendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir<sup>81</sup>. Bu anlamda örneğin, LPG tüpünün üretimi veya dolumu aşamasındaki bir eksiklik teknik standartlara aykırılık ve dolayısıyla da bir uygunsuzluk meydana getirmiyor olsa dahi, bu durumun kullanıcının haklı güvenlik beklentisinin ihlâl etmesi nedeniyle ürün güvenliği hukuku açısından hata olarak nitelendirilebilmesi mümkündür.

Şu hâlde, ÜGTDK’da belirlenen koşulları taşımayan veya haklı güvenlik beklentisini karşılamayan (diğer bir deyişle “hatalı” olarak nitelendirilecek) LPG tüpleri, kullanılmak üzere bulundukları yerde zarara sebebiyet verdiği takdirde, TZSSGŞ kapsamında teminat altına alınan kusursuz sorumluluk devreye girebilecektir. Özellikle teknik düzenlemelere, ÜGTDK ve GÜGY hükümlerine uygun olarak üretilen ve (TZSSGŞ’nin lafzına göre tüketicinin) kullanıma sunulan bir LPG tüpü, haklı güvenlik beklentisini karşılayacak niteliğe sahipse (örneğin son kullanıcıya gerekli tüm bilgilendirmeler ve uyarılar yapılmışsa ve yetkisi olmayan kişilerin tüplere yeniden doldurmak veya tüpe uygun olmayan eklentiler yapmak suretiyle ve benzeri müdahalelerde bulunmasını engellemek konusunda makul düzeyde önlemler alınmışsa)<sup>82</sup>, ilgili tüpün ÜGTDK anlamında hatasız olduğu kabul edilebilecektir.

<sup>80</sup> Kanışlı (n 33) 1435-1436; Çelt (n 60) 86-87; Akçura Karaman, ‘Uygunsuzluk ve Zarar’ (n 9) 88. 1/934 sayılı Tasarı hakkında benzer bir değerlendirme için bkz. Ünal ve Kalkan (n 20) 67.

<sup>81</sup> Atamer ve Kurtulan Güner (n 33) 556 dn. 76, 563; Kanışlı (n 33) 1438. Benzer bir değerlendirme için bkz. Keser (n 20) 63 ve 66. Hata kavramı, gerek 85/374 sayılı AB Yönergesi’nde (m. 6) gerek 2024/2853 sayılı AB Yönergesi’nde (m. 7/1), ürünün haklı güvenlik beklentisini karşılamaması bağlamında düzenlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Alican Çalışkan ve Kaan Can Yıldırım, ‘2024/2853 sayılı Ürün Sorumluluğu Direktifinin Getirdiği Yenilikler Karşısında Türk Hukukundaki Güncel Durum’ (2025) 83(3) İstanbul Hukuk Mecmuası 872 vd. Ürün sorumluluğu kapsamındaki hata kavramı ile ayıp kavramının karşılaştırılması için bkz. Kanışlı (n 33) 1436; Keser (n 20) 108 vd.; Akçura Karaman, ‘Uygunsuzluk ve Zarar’ (n 9) 85 vd.; Akıncı (n 6) 28 vd. Üreticinin sorumluluğu ile ayıba karşı tekeffül sorumluluğu arasındaki ayırım hakkında bkz. Demirci (n 54) 138 vd.

<sup>82</sup> Bu ölçüt, daha önce de ifade edildiği üzere, Yargıtay tarafından özen eksikliğine bağlı olağan sebep sorumluluğu kapsamında benimsenmiştir, bkz. yuk. dn. 39. Belirtmek gerekir ki, Yargıtay kararlarına konu edilen uyumsuzlukların önemli bir kısmı, LPG tüplerine takılan veya takılmaya çalışılan

Belirtilen hâlde artık TZSSGŞ anlamında kusursuz sorumluluk söz konusu olmayacağından, bu düzenlemedeki sorumluluk sigortası da devreye girmeyecektir. Yukarıda koşullar sağlanmasına rağmen ürünün yine de hatalı olduğu yönündeki bir iddia ise, bunu ileri süren tarafça ispat edilmelidir.

ÜGTDK hükümlerinin tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortası açısından yukarıda açıklanan şekilde uygulanabileceği değerlendirilmekle birlikte, bu sigorta kapsamında TZSSGŞ’de öngörülen çerçeveye, ÜGTDK’da öngörülen sistem ile tam olarak uyumlu değildir. Zira aşağıda inceleneceği üzere, TZSSGŞ m. 1/son hükmü uyarınca, zararın tüpteki imalat veya dolum hatasına dayanan bir uyumsuzluktan (hatadan) kaynaklanmasının yanında, bu nitelikte bir uygunsuzluk bulunmasa dahi sorumluluk doğabilmektedir<sup>83</sup>. Dolayısıyla TZSSGŞ’de ÜGTDK hükümlerine uygun olarak, kusursuz sorumluluğun yalnızca hatalı ürünün neden olduğu zararlardan doğan sorumlulukla sınırlı olduğunu ve tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortasının da bu hâllerde devreye gireceğini açıkça ortaya koyan ifadeler yer verilmesine ihtiyaç vardır.

### C. Zararlar Açısından

ÜGTDK’de, ürünün bir mala veya kişiye zarar vermesi halinde bu zararın giderilmesi gerektiği hükme bağlanmıştır (ÜGTDK m. 6/1). Hükümdeki “mal” ifadesi, hatalı ürün dışındaki mal veya malları kapsar. “Bir kişi” ifadesi ise, ölüm veya bedensel zararları kastetmek için kullanılmıştır<sup>84</sup>. TZSSGŞ’de de benzer bir yaklaşımla, tüketiciye intikal ettirilen LPG tüplerinin vereceği bedeni ve maddi zararlara karşı tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortası yaptırılması öngörülmektedir (TZSSGŞ m. 1/1). Yalnız söz konusu genel şartlarda, tüplerin hangi suretle zarara neden olabileceği konusunda ayırım yapılarak bir tür sınırlamaya gidilmiştir. Buna göre tüpgaz zorunlu sorumluluk

---

eklentilerin gereği gibi takılmaması, bunların (pürmüz gibi) açık bırakılması veya hasarlı olmasına bağlı olarak meydana gelen zararlardan kaynaklanmaktadır. Her ne kadar bu konuyu doğrudan düzenleyen bir hüküm 85/374 sayılı AB Yönergesi’nde ve ÜGTDK’da bulunmasa da 2024/2853 sayılı AB Yönergesi’nde, birbirine bağlananlar da dâhil olmak üzere, ürünle birlikte kullanılması beklenebilecek diğer ürünlerin söz konusu ürün üzerinde yaratacağı makul ölçüde öngörülebilir etkiler, haklı güvenlik beklentisini karşılanıp karşılanmadığının tespitinde dikkate alınacak ölçütler arasında sayılmıştır (2024/2853 sayılı AB Yönergesi m. 7/2(d)). Bu çerçevede, LPG dağıtım şirketinin, tüple birlikte kullanılması mümkün olan diğer ürünlerin kullanımının tüpte meydana getirebileceği etkileri ve sonuçlarını gözeterek üretimi sağlaması ve gerekli önlemleri alması, sorumluluktan kurtulması bakımından önem arz eder.

<sup>83</sup> Bahsi geçen hüküm, sorumluluk sigortası teminatının devreye gireceği hâllerin belirlenmesinden ziyade, nedensellik bağı ile ilgili sorunlara neden olacak niteliktedir. Konuya ilişkin açıklamalar için bkz. aşa. II/D.

<sup>84</sup> Keser (n 20) 177-178.

sigortası teminatı, yalnızca tüplerin kullanılmak üzere bulundurdıkları yerlerde infilakı (patlaması), gaz kaçırmaları ve yangın çıkarmaları hâllerinden biri gerçekleştiği takdirde devreye girecektir. Bahsi geçen ihtimallerin dışında kalan hâllerde tüplerin üçüncü kişilere verecekleri zararlar (örneğin tüpün kullanılmak üzere bulunduğu yerin dışındayken zarara sebebiyet vermesi veya aşırı ısınma nedeniyle kişinin elinin yanmasına neden olması) ÜGTDK kapsamında kusursuz sorumluluğa neden olabilirse de TZSSGŞ kapsamındaki sigorta bağlamında geçerli bir risk niteliği taşımayacaktır.

Hatalı ürünün diğer mallara zarar vermesi hâlinde, bu malların özel amaçlı mı yoksa ticari amaçlı mı kullanıldığı, hükümlerin uygulanması yönünden önem arz etmemektedir. Zira bu konuda ne ÜGTDK'de ne de TZSSGŞ'de bir ayırım yapılmıştır. Dolayısıyla, örneğin piyasaya arz edilen LPG tüpünün kullanımı esnasında patlama meydana gelmiş ve bunun neticesinde hem başka bir ticari işletmeye ait nakliye aracı hem de aynı esnada yoldan geçmekte olan ve özel kullanıma tahsis edilmiş bir araç zarar görmüşse, her iki aracın da uğradığı zararlar anılan düzenlemelerin kapsamına girebilir<sup>85</sup>.

ÜGTDK anlamında ürün sorumluluğuna tabi olmak için, hatalı ürünün neden olduğu maddi zararın belirli bir parasal eşiğin üzerinde veya altında olması önemli taşımaz. Benzer şekilde TZSSGŞ'de de sigorta teminatından yararlanılabilmesi bakımından zararın belirli bir asgari tutarı aşmasını arayan bir düzenlemeye yer verilmemiştir<sup>86</sup>. Ancak kuşkusuz ki sigorta sözleşmesinde kararlaştırılan sigorta bedeli, sigortacının ödemekle yükümlü olacağı sigorta tazminatı açısından üst sınır teşkil edebilecektir<sup>87</sup>.

Maddi zararların yanında manevi zararlar da ürün sorumluluğu bağlamında tazminata konu edilebilir. ÜGTDK m. 6/5 hükmü uyarınca, her iki tür zararın da miktarının tespitinde TBK hükümleri uygulama alanı bulur. Oysa manevi zararlara

<sup>85</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. Kanışlı (n 33) 1439-1441; Çelt (n 60) 94-97. Oysa 85/374 sayılı AB Yönergesi uyarınca ürün sorumluluğunun meydana gelmesi için, zarara uğrayan malın genel olarak özel kullanım veya tüketim amacıyla tasarlanması ve zarara uğrayan kişinin ürünü kendi özel kullanımı veya tüketimi için kullanması gerekir (m. 9/2(b)). Yönerge'deki bu yaklaşımın eleştirisi için bkz. Çelt (n 60) 95. Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. Akçura Karaman, 'Uygunsuzluk ve Zarar' (n 9) 85. 2024/2853 sayılı AB Yönergesi'nde ise bu yönde bir hüküm yer almamaktadır.

<sup>86</sup> 85/374 sayılı AB Yönergesi'nde ise, hatalı ürünün kendisi dışındaki herhangi bir malda meydana gelen zararın veya tahribatın alt eşiğinin 500 Euro olması koşulu aranmıştır (m. 9). 2024/2853 sayılı AB Yönergesi'nde ise eşyada meydana gelen zararlar açısından herhangi bir alt sınıra yer verilmemiştir.

<sup>87</sup> Tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortası güncel asgari teminat limitleri için bkz. Tehlikeli Maddeler İçin Yaptırılacak Zorunlu Sorumluluk Sigortalarına İlişkin Tarife ve Talimatta Değişiklik Yapılmasına Dair Tarife ve Talimat (RG 27.12.2024/32765).

ilişkin talepler, TZSSGŞ'nin "Sigorta Dışında Kalan Haller" <sup>88</sup> başlıklı 3'üncü maddesinde açıkça sigorta teminatı dışında bırakılmıştır (m. 3(b)) <sup>89</sup>. Dolayısıyla, örneğin bir tüpün patlaması nedeniyle ürün sorumluluğu kapsamında manevi zararlardan dolayı sorumluluk gündeme gelse bile, taraflarca ayrıca sigorta sözleşmesine dâhil edilmediği sürece<sup>90</sup>, bu tür zararlar tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortası teminatının kapsamına girmez.

Zararlar bağlamında değinilmesi gereken son bir husus, sorumluluk sigortalarında rizikonun gerçekleştiği anın belirlenmesine ilişkin kabul edilen teorilerden hangisinin tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortası teminatı açısından geçerli olduğudur. Şöyle ki, sorumluluk sigortalarında rizikonun gerçekleştiği anın tespit edilmesi hususunda birden fazla teori mevcuttur <sup>91</sup>. TTK m. 1473/1 hükmü uyarınca, aksi kararlaştırılmadığı sürece, bu teorilerden "sebeup olayı teorisi" benimsenmiş ve zarara ilişkin sonuçlar sonradan doğsa bile, zarara neden olan olayın sigorta teminatı mevcutken gerçekleşmesi sigorta tazminatının devreye girmesi için yeterli görülmüştür. Kanaatimizce TZSSGŞ'de söz konusu teorilerden herhangi biri açıkça

<sup>88</sup> Söz konusu başlık "Sigorta Teminatı Dışında Kalan Haller" olarak kaleme alınsaydı, kanaatimizce daha isabetli bir ifade tarzı benimsenmiş olurdu.

<sup>89</sup> Manevi tazminat talepleri ÜSSGŞ m. A.4.1(d) hükmünde, aksine sözleşme olmadığı takdirde, ürün sorumluluk sigortası açısından da teminat kapsamının dışında bırakılmıştır. Bu konudaki açıklamalar için bkz. Akıncı (n 6) 340-341.

<sup>90</sup> Sigorta sözleşmelerinin ana muhtevası, sigorta poliçesi genel şartlara uygun olarak düzenlenmelidir (SigK m. 11/1, c.1). Ancak bu kural, genel şartlardaki hükümlerin hiçbir surette aksinin kararlaştırılamayacağı anlamına gelmez. Nitekim sigorta genel şartları sözleşmesel nitelik taşırlar, Mehmet Bahtiyar, 'Sigorta Poliçesi Genel Şartları' (1997) 19(2) Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Dergisi 95-96 ve dn. 26'da zikredilen yazarlar. Dolayısıyla da emredici mevzuat hükümlerine aykırı olmamak koşuluyla, söz konusu genel şartlardan ayrılan hükümlere sigorta sözleşmesinde yer verilebilir, Samim Ünan, *Hayat Sigortası Sözleşmesi* (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 1998) 78; Evrim Akgün, 'Hayat Sigortası Genel Şartları'nın Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Uygunluğuna İlişkin Bir İnceleme' (2017) 75(2) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 559. Kaldı ki SigK m. 11/1, c. 2 hükmü uyarınca, sigorta sözleşmelerinde işin özelliğine uygun olarak özel şartlar tesis edilebileceği açıkça hükme bağlanmıştır. Şu hâlde, manevi tazminat taleplerinin sigorta teminatına dâhil edilmesini öngören bir hükmün (sigortalı lehine de olduğu dikkate alındığında) sigorta sözleşmesine konulmasında herhangi bir sakınca görmemek gerekir.

<sup>91</sup> Bu teoriler öğretilerde farklı şekillerde sınıflandırılmakta ve değişik adlarla anılabilmekteyse de temel olarak bunlar sebeup olayı teorisi, zarar teorisi, tazminat talebinin ileri sürülmesi teorisi ve talebin kesinleşmesi teorisi olarak ifade edilebilir. Konuya ilişkin teoriler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Şenocak, *Mesleki Sorumluluk Sigortası* (1. Bası, Turhan Kitabevi 2000) 78 vd.; Yunus Alhan, 'Türk Hukukunda Sorumluluk Sigortalarında Riziko ve Rizikonun Gerçekleşme Anının Tespiti' (2024) 29(50) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 435 vd.; Ulaş ve Bektaş (n 4) 846; Demirci (n 54) 166;

tercih edilmiş değildir<sup>92</sup>. TZSSGŞ m. 1’de LPG tüpünün infilakı, gaz kaırması veya yangın çıkarması şeklindeki zarar verici olayın gerçekleşmesi üzerine meydana gelecek maddi ve bedensel zararların temin edileceğı kabul edilmiştir. Ancak zamansal açıdan genel şartlarda zararın mutlaka sigorta sözleşmesi devam ederken meydana gelmesi gerektiğine dair bir ifade bulunmadığı gibi, diğer teorilerin tercih edildiğini ortaya koyan bir hükme de yer verilmemiştir<sup>93</sup>. Rizikonun gerçekleşmesi halinde sigorta ettirenin yükümlölüklerini düzenleyen m. 9 hükmünde de “bir olay vukuunda” yerine getirilmesi gereken hususlardan söz edilmiş; ancak bu maddede de zaman yönünden belirleme yapmaya imkân verecek bir ifade kullanılmamıştır. Açıklanan nedenlerle (aksi belirlenmediğı sürece) TZSSGŞ açısından sebep olayı teorisinin geçerli olduğı sonucuna varılmalıdır. Buna göre, örneğın hatalı LPG tüpünün zarar verici olaya sigorta teminatı devam ederken neden olması halinde, sigorta teminatı devreye girecektir. Bu olayın etkisiyle meydana gelen zarar, sigorta sözleşmesi sona erdikten sonra da gerçekleşebilir. Unutmamak gerekir ki, burada sebep olayı olarak esas alınması gereken husus, ÜGTDK anlamında uygunsuz olan ürünün sigorta sözleşmesinin yürürlükte bulunduğı dönemde üretilmesi veya piyasaya arz edilmesi değil, sigorta süresi içinde infilak, gaz kaçağı veya yangın şeklindeki zarar verici olaya neden olmasıdır.

## D. Nedensellik Bağı ve Sorumluluğun Ortadan Kalktığı veya Sınırlandığı Hâller Açısından

### 1. ÜGTDK’da Kabul Edilen Sistem

ÜGTDK m. 6/2 hükmünde, “İmalatçı veya ithalatçının sorumlu tutulabilmesi için, zarar gören tarafın uğradığı zararı ve uygunsuzluk ile zarar arasındaki nedensellik bağıını ispat etmesi zorunludur” hükmüne yer verilmiştir. Dolayısıyla burada sorumluluktan söz edebilmek için, imalatçı veya ithalatçının kusurlu davranışı aranmaksızın, zararın ürünündeki hatanın etkisiyle meydana gelmesi gerekli ve yeterlidir.

Genel ispat kuralına uygun olarak, ürün sorumluluğunda da nedensellik bağıını ispat etme yükü ÜGTDK m. 6/2 uyarınca zarar görenin<sup>94</sup> üzerindedir. Ancak LPG tüpleri

<sup>92</sup> Karş. Alhan (n 91) 465-466. Yazar, TZSSGŞ m. 1 ve 9 hükümleri dikkate alındığında, bu genel şartlar açısından zarar olayı teorisinin benimsendiğı görüşündedir.

<sup>93</sup> Karş. ÜSSGŞ m. A.1. Anılan hüküm hakkında bilgi için bkz. Akıncı (n 6) 431 vd.; Demirci (n 54) 168; Alhan (n 91) 455-456.

<sup>94</sup> ÜSSGŞ m. A.4.1(e) hükmünde, sigortalının ortak, danışman, çalışan ya da anne, baba, kardeş, eş ve çocuklarına karşı sorumluluğundan doğan tazminat talepleri teminat kapsamının dışında bırakılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akıncı (n 6) 344 vd.

özelinde ürünlerdeki hata ile meydana gelen zarar arasında bağın kurulması her zaman kolay olmayabilir. Nitekim ürün, henüz zararın nedeni kesin olarak tespit edilemeden, zarar verici olay neticesinde yok olabilir<sup>95</sup>. Hatalı LPG tüpünün patlayarak tamamen ortadan kalkması veya hatanın tespit edilmesine imkân vermeyecek şekilde zarar görmesi, bu duruma örnektir. Ayrıca teknik bilgiye ve üretim sürecine vakıf olan üreticinin nedensellik bağının kurulmasını kolaylaştıracak verilere erişmesi, zarar görene nazaran genellikle daha kolaydır<sup>96</sup>. Bu nedenle, belirtilen ispat zorluğunun aşılması için, zarar görenin ürünlerdeki hatayı ve zararı ispatlaması durumunda, zararın hatadan kaynaklanması hayatın olağan akışına uygunsa veya ürünün teknik düzenlemelere aykırı şekilde üretildiği tespit edilmişse, nedensellik bağının karine olarak kurulmuş sayıldığı kabul edilmelidir<sup>97</sup>.

ÜGTDK m. 6/2 hükmünde zarar ile hata arasındaki nedensellik bağını ispat etme yükü zarar görene yüklenmişse de ürünlerdeki hatanın varlığını kimin ispat etmesi gerektiği konusu açıklığa kavuşturulmamıştır<sup>98</sup>. Konu hakkında ileri sürülen bir görüşe göre, ÜGTDK anlamında zarar gören herhâlde ilgili ürünlerdeki uygunsuzluğu (hatayı) da ispat etmelidir<sup>99</sup>. Yukarıda da ifade edildiği üzere, bir ürünün teknik düzenlemelerdeki insan sağlığına ve güvenliğine dair hükümlere ve genel ürün güvenliği ile ilgili mevzuata uygun olduğu ispat edilebilirse ve ayrıca kullanıcıların haklı güvenlik beklentisini karşıladığı ortaya konulabilirse, üründe hatanın bulunmadığına dair karine oluşacaktır. Zarar gören tarafın bu hususları ve özellikle teknik yönü kapsamlı noktaları ispatlama imkânının düşük olduğu değerlendirilmektedir. Bu nedenle, olması gereken hukuk açısından, hatanın bulunmadığını ispat etme külfetinin üreticiye bırakılması daha isabetli olur.

Ürün sorumluluğuna bağlı kusursuz sorumlulukta, zarar görenin yahut üçüncü bir kişinin kusurundan dolayı nedensellik bağı kesilirse, meydana gelen zarardan dolayı

<sup>95</sup> Hans-Joachim Hess, *Produktheftpflichtgesetz (PrHG), Bundesgesetz über die Produktheftpflicht vom 18. Juni 1993* (3. Bası, Stämpfli Verlag 2016) Teil 2, Art. 1/D, N. 125.

<sup>96</sup> Nedensellik bağının ispat edilmesini kolaylaştıracak verilerin zarar görenler tarafından yeterince bilinmemesinin "sübjektif bilgi eksikliği" olarak adlandırılabilceği yönünde bkz. Aynur Yongalık, *Çevre Sorumluluk Sigortası* (1. Bası, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 1998) 99, dn. 188'de zikredilen eserler.

<sup>97</sup> Kanışlı (n 33) 1442 ve aynı sayfada dn. 88 ve 89.

<sup>98</sup> Oysa 1/934 sayılı Tasarı'da "İmalatçı veya ithalatçının sorumlu tutulabilmesi için, zarar gören tarafın ürünlerdeki uygunsuzluğu, uğradığı zararı ve uygunsuzluk ile zarar arasındaki nedensellik bağını ispat etmesi zorunludur" hükmüne yer verilerek, uygunsuzluğu ispat etme yükü açıkça zarar görene bırakılmıştı. Bu konuda bkz. Ünal ve Kalkan (n 20) 73.

<sup>99</sup> Akçura Karaman, 'Uygunsuzluk ve Zarar' (n 9) 81.

üretici sorumlu tutulamaz<sup>100</sup>. Belirtilen sonuçla uyumlu olarak ÜGTDK'da, zarar görenin yahut onun sorumluluğundaki bir kişinin kusurunun üründeki hataya eklenerek zarara sebep olduğu hâllerde, bu kişilerin kusuru oranında tazminattan indirimle gidilir (ÜGTDK m. 21/4). Meydana gelen zararda üründeki hatanın yanında üçüncü bir kişinin kusurunun etkili olması durumunda ise, tazminatın indirilip indirilmez. Ancak imalatçının veya ithalatçının söz konusu üçüncü kişiden tazminat talep etme hakkının saklıdır (ÜGTDK m. 21/3).

Ürün sorumluluğunun ortadan kalktığı hâllere ise ÜGTDK m. 21/2 hükmünde yer verilmiştir. Anılan hüküm uyarınca, imalatçı veya ithalatçı;

- Ürünü piyasaya kendisinin arz etmediğini<sup>101</sup>,
- Uygunsuzluğun dağıtıcının veya üçüncü bir tarafın ürüne müdahalesinden veya kullanıcıdan kaynaklandığını<sup>102</sup>,
- Üründeki uygunsuzluğun, teknik düzenlemelere veya diğer zorunlu teknik kurallara uygun olarak üretilmesinden kaynaklandığını<sup>103</sup>

<sup>100</sup> Kırca (n 21) 164; Aydos (n 22) 189; Akçura Karaman, 'Uygunsuzluk ve Zarar' (n 9) 82 ve 83; Çalışkan ve Yıldırım (n 81) 883 ve aynı sayfada dn. 92. Aynı sonuca üründeki hataya neden olma yönünden varan bir yaklaşım için bkz. Çelt (n 60) 103-10. Dikkat etmek gerekir ki, kusursuz sorumluluğun söz konusu olduğu her ihtimalde nedensellik bağıni kesen nedenleri ispat etmek, sorumluluğu ortadan kaldırmayabilir. Örneğin Karayolları Trafik Kanunu'nda bir tehlike sorumluluğu olarak düzenlenen araç işletenin sorumluluğunda, işleten konumundaki kişinin sorumluluktan kurtulması için nedensellik bağıni kesen sebeplerin varlığını kanıtlaması yeterli olmamakta; bunun için ayrıca zararda kendisinin kusurunun bulunmadığını ve araçta herhangi bir bozukluk olmadığını da kanıtlamak zorunda kalmaktadır (KTK m. 86); Kılıçoğlu (n 36) 516. Ancak daha önce de ifade edildiği üzere, kanaatimizce tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortasında öngörülen sorumluluk, hukuken TBK m. 71 anlamında tehlike sorumluluğu niteliği taşımamaktadır, bkz. yuk. I/C.

<sup>101</sup> "Piyasaya arz" kavramı, ÜGTDK'da "ürünün piyasada ilk kez bulundurulması" olarak tanımlanmıştır (m. 3/1(k)). İthalatçı açısından ürünün piyasaya arzı (sürülmesi) ise, malın Türkiye'ye ithal edilmesidir, Kırca (n 21) 168. Ürün, üreticinin hâkimiyet alanından onun rızası dışında çıkmış (örneğin henüz piyasaya sunulmadan önce çalınmış, gasp edilmiş veya üretim tesisleri arasında taşınırken kaybedilmiş) ve kendi iradesi olmaksızın piyasaya sunulmuş ise, bu kapsamda değerlendirilir, Hess (n 95) Teil 2, Art. 5, N. 4; Kırca (n 21) 167.

<sup>102</sup> Örneğin ürünün piyasaya arz edilmesinden sonra üçüncü kişiler tarafından özensiz şekilde taşınması, uygun koşullarda depolanmaması veya saklanmaması yahut kullanıcının ürünü dikkatsizce veya kötü şekilde kullanması, bu ihtimale girer. Üretici, ürünün kendi hâkimiyet alanından çıkmasından önce hatasız olduğunu ispatladığı takdirde, üründe sonradan meydana gelen bu gibi hatalardan kaynaklanan zararlardan dolayı sorumlu tutulmamalıdır, Kırca (n 21) 169-170.

<sup>103</sup> Daha önce de değinildiği üzere, ürünün teknik düzenlemelere uygun şekilde üretilmesinin onun mutlak bir biçimde hatasız bir ürün olduğunu kanıtlamaz; yalnızca bu yönde aksi ispat edilebilir bir karine teşkil eder.

ispatladığı takdirde, Kanun'dan kaynaklanan idari yaptırımlara tâbi tutulmaz ve tazminat sorumluluğu ortadan kalkar (ÜGTDK m. 21/3, c. 1)<sup>104</sup>. Bununla birlikte daha önce de değinildiği üzere, zarar üründeki uygunsuzluğun yanı sıra üçüncü bir kişinin fiilinden veya ihmalinden de kaynaklanmışsa, imalatçının veya ithalatçının tazminat sorumluluğunu azalmaz; ancak bu kişiler, bahsi geçen üçüncü kişiye rücu edebilir (ÜGTDK m. 21/3, c. 2 ve 3). Zarar, üründeki uygunsuzluğun yanı sıra zarar görenin veya zarar görenin sorumluluğundaki bir kişinin kusurundan kaynaklanmışsa, imalatçı veya ithalatçının söz konusu tazminat sorumluluğu, durum ve koşullara göre azaltılabilir ya da tamamen kaldırılabilir (ÜGTDK m. 21/4)<sup>105</sup>.

## 2. Konunun Tüpgaz Zorunlu Sorumluluk Sigortası Açısından Değerlendirilmesi

TZSSGŞ, yukarıda kısaca izah ettiğimiz ve nedensellik bağı hakkında ÜGTDK'de yer verilen sistemden önemli ölçüde ayrılmaktadır. Zira öncelikle TZSSGŞ m. 1/son hükmünde, tüketicilere temin edilen LPG tüplerinin üçüncü şahıslar nezdinde zarara neden olması hâlinde, sigorta ettirenin kusurlu olup olmadığına bakılmaksızın zarara uğrayan üçüncü şahıslara sigorta tazminatının ödenmesi gerektiği düzenlenmiştir. Anılan hüküm, ÜGTDK'deki ürün sorumluluğunun kusursuz sorumluluk öngören genel yapısıyla esasen uyumludur. Ancak hükmün devamında, zararın LPG tüpünün takılması sırasında servis hatasından, kullanıcının kullanma hatasından, tüpün imalat hatasından, dolum hatasından, hortum, kelepçe, dedantör, cihaz, musluk hatalarından meydana gelmesinin durumu değiştirmeyeceği kabul edilmiştir. TZSSGŞ'nin bu hükmü uyarınca, LPG tüpünde ürün sorumluluğu açısından bir hata bulunmamasına rağmen, örneğin kullanıcının veya bağımsız bir servisin fiillerinden veya bu kişilerin tüpe taktığı eklentilerdeki hatalardan kaynaklanan zararlar için de sigorta teminatı devreye girecektir.

TZSSGŞ'de benimsenen bu yaklaşımın etkisiyle, Yargıtay'ın bazı kararlarında, nedensellik bağının kurulamadığı hâllerde dahi tazminata hükmedilmiş ve kimi zaman sigortalının sorumluluğuna gidilememesine rağmen sigortacının sorumluluğuna karar verilmiştir. Örneğin Yüksek Mahkeme'nin 2018 tarihli bir kararına<sup>106</sup> konu edilen olayda, tüpten sızan gazın patlaması neticesinde zarar meydana gelmiştir. Yapılan incelemede, olaydaki patlamaya ve yangına LPG tüpünü

<sup>104</sup> Hükümde sadece idari yaptırımların uygulanmayacağından söz edilmişse de hükümde sayılan hallerin ürün sorumluluğundan kurtulmanın sebeplerini de teşkil ettiği yönünde bkz. Keser (n 20) 241.

<sup>105</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. Akçura Karaman, 'Uygunsuzluk ve Zarar' (n 9) 83.

<sup>106</sup> Yargıtay 11 HD, 7184/1247, 20.02.2018.

yakıcı cihazlara bağlayan boru tesisatındaki flanşların sağlam olmamasının ve sızdırma yapmasının neden olduğu, LPG tüpünün ise sağlam ve patlamamış hâlde bulunduğu tespit edilmiştir. Belirtilen gerekçelerle, meydana gelen zararda LPG dağıtım şirketinin sorumlu olmadığı sonucuna varılmıştır. Buna rağmen kararda, TZSSGŞ hükümlerine atıfta bulunulmuş ve zararın meydana gelmesinde flanşların sağlam olup olmadıklarının sonuca etki etmediği değerlendirilerek, davalı sigortacının sorumluluğuna hükmedilmiştir. Yargıtay'ın başka bir kararında da tüpe takılı hâldeki pürmüz kontrolsüz şekilde kendi haline bırakıldığı için sönmüş ve kapalı alanda biriken LPG, patlama limitlerine ulaştığında yanar hâldeki ocak ateşinden parlayarak infilak etmiştir. Kararda, LPG tüpü üreticisine izafe edilecek herhangi bir kusurun veya ayıplı imalatın bulunup bulunmamasının yahut zararın bağlantı hortumundan kaynaklanıp kaynaklanmasının sonuca etkili olmadığına işaret edilerek, davalı sigortacının dava konusu zarardan sorumlu tutulması gerektiği kabul edilmiştir<sup>107</sup>.

Öncelikle belirtilmelidir ki, TTK m. 1473/1 hükmü uyarınca, sorumluluk sigortalarında sigortalının sigorta sözleşmesinde belirlenen bir olaydan kaynaklanan *sorumluluğu nedeniyle* zarar görene ödeme yapılır. Dolayısıyla, TZSSGŞ m. 1/son hükmüne karşın, zararın doğumunda nedensellik bağının kesildiği hâllerde, LPG tüpü üretip piyasaya arz eden LPG dağıtım şirketinin zarar gören kişiye karşı sorumluluğundan söz etmek mümkün değildir<sup>108</sup>. Bu sonuçla bağlantılı olarak, tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortası sigortacısının sigorta tazminatı ödeme yükümlülüğü de doğmamalıdır<sup>109</sup>. Nitekim Yargıtay'ın konuya ilişkin bazı kararlarında, LPG dağıtım şirketinin sorumluluğu için nedensellik bağının kurulmaması durumunda sigortalının ve dolayısıyla da sigortacının sorumluluğunun doğmayacağı kanaatimizce de isabetli bir şekilde vurgulanmıştır<sup>110</sup>.

<sup>107</sup> Yargıtay 11 HD, 13384/5909, 26.03.2013.

<sup>108</sup> Fikri Tunç Keskin, *Uygulamada Sigorta Hukuku*, Cilt 1 (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 2017) 2036.

<sup>109</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. Ünan, Şerh C. II (n 10) 496-497. Ayrıca bkz. Ulaş ve Bektaş (n 4) 1311.

<sup>110</sup> "(Davalı [...])A.Ş.'nin imalatçısı olduğu tüpün standartlara uygun olduğu, olayın tüpten kaynaklanmadığı gerekçesiyle, anılan davalı yönünden davanın reddine karar verilmiş, diğer yandan ise tüpgaz zorunlu sorumluluk poliçesi yönünden davalı sigorta şirketinin sorumluluğuna hükmedilmiştir. Oysa ayrık bilirkişi görüşünde de belirtildiği üzere LPG tüpü ile ölüm arasındaki illiyet bağının kesilmiş olduğu kabul edildikten sonra, artık davalı sigorta şirketinin tüpgaz zorunlu sorumluluk poliçesinden dolayı sorumluluğu yoluna gidilmesi mümkün değildir." Yargıtay 11 HD, 15662/19640, 30.11.2012. "[...] ölümün karbonmonoksit zehirlenmesinden meydana geldiği belirlenmiş ise de, karbonmonoksit zehirlenmesine tüpgaz sızıntısının neden olup olmadığı hususunda herhangi bir araştırma yapılmamıştır. Bu durumda [...] rizikonun poliçe kapsamında olup olmadığı hususunda rapor alınarak hasıl olacak sonuca göre karar verilmesi gerekir[...]" Yargıtay 11 HD, 4775/7202, 20.11.2018. Benzer yöndeki bazı kararlar için bkz. Yargıtay 11 HD, 6196/9474,

Yukarıda ifade edildiği üzere, TZSSGŞ hükümleri uyarınca, zarara hatalı bir tüpün neden olmasının dışında, tamamen kullanıcının kusuruna dayanan zararlardan dolayı da sigortacı sorumlu tutulabilmektedir. Ancak bu konuda ÜGTDK m. 21/4 hükmü de dikkate alınmalıdır. Buna göre, zarar sadece kullanıcının veya onun sorumluluğundaki bir kişinin kusuru (kullanıcının kasıtlı veya ağır kusurlu bir fiili) nedeniyle meydana gelmiş ve bu nedenle LPG tüpündeki hata ile zarar arasındaki neden-sonuç ilişkisi kesilmişse, nedensellik bağının ortadan kalktığı kabul edilmelidir. Belirtilen ihtimalde sigorta teminatı da doğal olarak devreye girmez<sup>111</sup>. Buna karşın LPG tüpü kullanıcısının veya onun sorumluluğundaki kişinin kusuru neden-sonuç ilişkisini tamamen kesecek düzeyde değilse (örneğin üründe mevcut olan bir hataya bu kişilerin fiilleri eklenmiş ve zarar bu suretle meydana gelmişse), ÜGTDK m. 21/4 hükmüne uygun olarak, LPG dağıtım şirketi aleyhine hükmedilecek olan tazminatta indirimle gidilmelidir.

Bu tespitler, sigortacının sigorta tazminatını ödeyip ödemeyeceği ve eğer ödeyecekse bunun tutarının ne olacağı konularında belirleyicidir. Nitekim Yargıtay'ın konuya ilişkin bir kararında, baca bağlantısı düzgün olmayan yere şofben kurulumunu usulüne aykırı şekilde kendisi yapan kullanıcı, anılan durumdan kaynaklanan gaz zehirlenmesi nedeniyle vefat etmiştir. Yüksek Mahkeme, kusurun kullanıcıda olduğu ve zarara tüpün neden olduğuna dair herhangi bir delilin tespit edilemediği gerekçeleriyle, tüp üreticisinin ve onun sigortacısının sorumluluğuna gidilemeyeceğine hükmetmiştir<sup>112</sup>.

---

22.10.2002; Yargıtay 11 HD, 5829/2947, 17.04.2024; Yargıtay 11 HD, 494/2467, 26.03.2024; Yargıtay 11 HD, 1996/4413, 29.05.2024. Tüpteki bir hatadan değil, tüpe bağlı şofbenden veya şofbenin bağlı olduğu borudan sızan gazdan dolayı zehirlenmeye bağlı olarak meydana gelen ölüm olayında, zararın sigorta kapsamında değerlendirilmediği bazı kararlar için bkz. Yargıtay 11 HD, 9442/7512, 02.06.2015; Yargıtay 11 HD, 11202/3881, 17.04.2003; Yargıtay 11 HD, 6866/9721, 10.12.2001; Yargıtay 11 HD, 13669/3210, 20.02.2007; Yargıtay 11 HD, 653/1419, 23.01.2013; Yargıtay 11 HD, 7296/779, 14.02.2017; Yargıtay 11 HD, 14384/5330, 17.09.2018; Yargıtay 11 HD, 9442/7512, 02.06.2015.

<sup>111</sup> Ünan, Şerh C. II (n 10) 271. Yargıtay'ın bu yöndeki bir kararı için bkz. Yargıtay 11 HD, 1312/870, 04.02.2021. Kaldı ki TZSSGŞ m. 3/1(a) hükmünde, olaya kasten neden olan kişilerin zarar ve ziyan taleplerinin sigorta teminatı dışında kaldığı açıkça düzenlenmiştir. Esasen burada sigorta teminatı dışında kalmaktan ziyade, sigortalının sorumluluğunun doğmaması nedeniyle sigortacının tazminat yükümlülüğünün gündeme gelmemesi söz konusudur (Tehlikeli Maddeler ve Tehlikeli Atık Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası m. A.4/1(a) hükmünde yer alan aynı hükmün açıklanan nedenle "gereksiz" olduğu yönündeki görüş için bkz. Ünan, Şerh C. II (n 10) 418-419).

<sup>112</sup> Yargıtay 11 HD, 12532/7601, 04.12.2018.

Daha önce de değinildiği üzere, LPG tüplerinin tüketicilere teslimi, doğrudan LPG dağıtıcı lisansı sahibi tarafından veya onun bayileri aracılığıyla sağlanır<sup>113</sup>. Tüpteki hata ve buna bağlı olarak meydana gelen zarar LPG dağıtım şirketi bünyesindeki bir çalışanın veya yetkili bayinin fiili ile meydana gelmiş olabilir. Belirtilen durumda, dağıtım şirketinin duruma göre adam çalıştırmanın sorumluluğu (TBK m. 66) veya ifa yardımcısının fiiline bağlı sorumluluğu (TBK m. 116) gündeme gelebilir<sup>114</sup>. Bu sorumluluk nedeniyle ileri sürülebilecek tazminat talebi, ÜGTDK'ya dayanan sorumluluğa dayalı tazminat talebi ile yarışabilir. Zarardan LPG dağıtım şirketi hukuken sorumlu tutulabildiği ölçüde tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortası teminatı devreye girer (TZSSGŞ m. 1/1).

Üründeki hataya, servis hizmetini bağımsız olarak sunan kişilerin (örneğin özel servislerin) veya başka bir üçüncü bir kişinin kusuru neden olmuş ve zarar bundan kaynaklanmış olabilir. Bu durumda, her ne kadar TZSSGŞ m. 1/son hükmünde zararın LPG tüpünün takılması sırasında servis hatasından kaynaklanması hâlinde sigortacının tazminat ödemesi gerektiği öngörülmüşse de sigortalı konumundaki LPG dağıtım şirketinin sorumluluğu için nedensellik bağı kesilir ve sigortacının tazminat ödeme yükümlülüğü doğmaz<sup>115</sup>. Varılan sonucun hukuki dayanağı, yukarıda değindiğimiz TTK m. 1473/1 hükmüdür.

TZSSGŞ m. 4/1, c.1 hükmü uyarınca, *"Sigorta sözleşmesinden veya sigorta sözleşmesine ilişkin kanun hükümlerinden doğan ve tazminat yükümlülüğünün kaldırılması veya miktarının azaltılması sonucunu doğuran haller zarar görene karşı ileri sürülemez"*. 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu<sup>116</sup> (KTK) m. 95/1'de ve diğer bazı sorumluluk sigortalarına ait genel şartlarda<sup>117</sup> da yer alan bu hüküm, *"Sigortacı, sigortalıya karşı ifa borcundan tamamen veya kısmen kurtulmuş olsa da, zarar gören bakımından ifa borcu, zorunlu sigorta miktarına kadar devam eder"* şeklindeki TTK m. 1484/1 hükmüyle uyumludur<sup>118</sup>. Bununla birlikte TTK'da açıkça düzenlenmemiş olsa

<sup>113</sup> Bu konuda bkz. yuk. II/A.

<sup>114</sup> Ünan, Şerh C. II (n 10) 497. Adam çalıştırmanın sorumluluğuna bağlı olarak sorumlu tutulan kişinin kurtuluş kanıtı getirerek sorumluluktan kurtulabileceği, ancak ÜGTDK'da düzenlenen ürün sorumluluğu açısından böyle bir imkânın bulunmadığı ve üreticinin sorumluluktan kurtulma imkânlarının sınırlı olduğu yönünde bkz. Kanışlı (n 33) 1458- 1459.

<sup>115</sup> Ünan, Şerh C. II (n 10) 497.

<sup>116</sup> Karayolları Trafik Kanunu, Kanun Numarası: 2918, Kabul Tarihi: 13.10.1983, RG 18.10.1983/18195.

<sup>117</sup> Örnek olarak bkz. Tehlikeli Maddeler ve Tehlikeli Atık Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası Genel Şartları m. B.3., Motorlu Kara Taşıtları İhtiyari Mali Mesuliyet Sigortası Genel Şartları m. 4, Kıyı Tesisleri Deniz Kirliliği Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası Genel Şartları m. B.7.

<sup>118</sup> Bkz. TTK m. 1484 madde gerekçesi. TTK'nın ilgili hükmüne ilişkin değerlendirmeler için bkz. Sopacı Öztuna B, '6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 1484. Maddesine Göre Zorunlu Sorumluluk

da TZSSGŞ m. 4/1, c.2 hükmünde, ödemede bulunan sigortacının, sigorta sözleşmesine ve bu sözleşmeye ilişkin kanun hükümlerine göre, tazminatın kaldırılmasını veya azaltılmasını sağlayabileceği oranda sigorta ettirene rücu edebileceği kabul edilmiştir. Gerçi öğretide TTK'nın bu hususu hükme bağlamamış olmamasına rağmen sigortacının belirtilen imkâna sahip olduğunun kabul edilmesi gerektiği belirtilmektedir<sup>119</sup>. Ancak yine de TZSSGŞ'de bu hususa açıkça yer verilmesi kanaatimizce olumludur.

Sigortacının zarar gören üçüncü kişiye yaptığı ödeme dolayısıyla sigorta ettirene (içe) rücu edebileceği hâller, örnekseme yoluyla TZSSGŞ m. 4/2'de iki bent halinde sayılmıştır. Hükümde öncelikle, tazminatı gerektiren olayın, "sigorta ettirenin veya eylemlerinden sorumlu olduğu kişilerin" *kasıtlı fiiliyle* meydana gelmesi ihtimaline yer verilmiştir (TZSSGŞ m. 4/2(a))<sup>120</sup>. Bu hüküm, sigortalının, sorumluluk konusu olayı kasten gerçekleştirmesinden doğan zararlardan dolayı sigortacının sorumlu tutulamayacağını düzenleyen TTK m. 1477'ye nazaran özel hüküm niteliği taşıyan ve "zorunlu sorumluluk sigortalarında" sigortalıya karşı ifa borcundan kurtulan sigortacının ifa borcunun, zarar gören bakımından zorunlu sigorta miktarına kadar devam ettiğini düzenleyen TTK m. 1484/1 ile uyumludur<sup>121</sup>. Kasıtlı veya ağır kusur teşkil eden fiilin bizzat "zarar gören" tarafından gerçekleştirilmesi ihtimalinde ise, TZSSGŞ m. 1/son hükmünün farklı sonuca varmaya müsait lâfzına rağmen, sigorta ettirenin sorumluluğunun nedensellik bağının kesilmesi nedeniyle ortadan kalkacağı ve dolayısıyla da sigortacının sorumlu tutulamayacağı kabul edilmelidir<sup>122</sup>.

---

Sigortasında Sigortacının Zarar Görene Karşı İfa Yükümlülüğü' (2012) 18(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 704-705.

<sup>119</sup> Ünan, Şerh C. II (n 10) 420; Sopacı Öztuna (n 118) 714.

<sup>120</sup> Zorunlu sigorta niteliği taşımayan ürün sorumluluk sigortasına ilişkin ÜSSGŞ m. A.3.b. hükmünde, sigortalı tarafından zarara kasten sebep olunan haller, sigorta teminatının dışında bırakılmıştır. Bu konuda bkz. Akıncı (n 6) 309 vd. ÜSSGŞ'nin ilgili hükmünü TTK m. 1429 kapsamında geniş yorumlamanın hukuken daha isabetli olacağı yönünde bkz. Demirci (n 54) 154.

<sup>121</sup> Zorunlu sorumluluk sigortalarında sigorta ettirenin rizikoyu kasten gerçekleştirerek üçüncü kişiye zarar verdiği hâllerde, TTK m. 1477 hükmüne karşın sigortacının bu üçüncü kişiye ödeme yapmak zorunda kalacağına dair bizim de katıldığımız görüş için bkz. Ünan, Şerh C. II (n 10) 416; Ulaş ve Bektaş (n 4) 861. Aksi yöndeki görüş için bkz. Sopacı Öztuna (n 118) 707; Kemal Şenocak, 'Sorumluluk Konusu Olaya Kasten Sebep Olma (1477)' in Samim Ünan ve Emine Yazıcıoğlu (eds), Sigorta Hukuku Sempozyumları (On İki Levha Yayıncılık 2018) 179. "Olası kast" olarak değerlendirilebilecek hâllerin de ürün sorumluluk sigortası açısından kast olarak değerlendirilmesi gerektiği yönünde bkz. Akıncı (n 6) 314.

<sup>122</sup> Konuya ilişkin bir karar için bkz. Yargıtay 11 HD, 1312/870, 04.02.2021. Öğretide Ünan, TZSSGŞ m. 1 hükmünün hukuksal açıdan yanlışlar içerdiğini ifade etmekte ve kullanıcının kasıtlı veya ağır kusurlu fiili nedeniyle zarar görmesi halinde de sorumluluğun doğmasını eleştirmektedir, Ünan, Şerh C. II (n 10) 497-498.

TZSSGŞ m. 4/2(b) hükmü uyarınca, *"Tazminatı gerektiren olayın, bahsi geçen maddelerin<sup>123</sup> çalınması veya gasp edilmesi sonucunda meydana gelmesi halinde, çalınma veya gasp edilme olayında sigorta ettirenin kendisinin veya eylemlerinden sorumlu olduğu kişilerin kusurlu olduğu tespit edilirse"*, üçüncü kişiye ödeme yapan sigortacı, yaptığı bu ödeme için LPG dağıtım şirketine rücu edebilir.

Kanaatimizce TZSSGŞ m. 4/2(b) hükmü, LPG dağıtım şirketleri veya onların yetkili bayileri tarafından *son kullanıcıya henüz intikal ettirilmeden önce* çalınmak veya gasp edilmek suretiyle başkaları tarafından ele geçirilip piyasaya sürülen LPG tüplerinin verdiği zararları konu edinmektedir. Oysa anılan genel şartlara göre tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortası *"(LPG) tüpleyen firmaların (LPG dağıtım şirketlerinin) [...] yetkili bayileri vasıtasıyla veya doğrudan tüketiciye (son kullanıcıya) intikal ettirdiği LPG tüpler"* için sigorta teminatı öngörmektedir (TZSSGŞ m. 1). Dolayısıyla kanaatimizce TZSSGŞ m. 4/2(b), LPG tüplerinin son kullanıcıya LPG dağıtım şirketleri veya onların yetkili bayileri tarafından intikal ettirilmesi koşulunu aramayarak TZSSGŞ m. 1'de belirlenen sigortanın kapsamını *"zarar gören yönünden"* genişletmekte; tazminatı ödemekte sigortacı sigorta ettirene rücu edebilmektedir. Ancak bahsi geçen durumun LPG dağıtım şirketinin ürün sorumluluğunun doğmasına engel olacağı belirtilmelidir. Nitekim ÜGTDK m. 21/2(a) hükmü dolayısıyla, üreticinin hâkimiyet alanından çalınmak veya gasp edilmek suretiyle çıkarıldıktan sonra kullanıcıya ulaştırılan ürünler, ÜGTDK anlamında üretici tarafından piyasaya arz edilmiş olmaz<sup>124</sup>. Zira bir ürünün piyasaya arzı, ÜGTDK m. 3/1(k) hükmünde kısaca *"ürünün piyasada ilk kez bulundurulması"* şeklinde tanımlanmışsa da bir ürünün piyasaya arzının temel

<sup>123</sup> Hükümde yer alan *"bahsi geçen maddeler"* ifadesiyle hangi maddelerin kastedildiği açık değildir. Bilhassa TZSSGŞ m. 1/son hükmünde hortum, kelepçe, dedantör ve musluk gibi unsurlardan ve dahası *"cihaz"* gibi belirsiz bir kavramdan söz edilmesi nedeniyle, zararın bu *"maddelerin"* çalınmasından kaynaklanması halinde de TZSSGŞ m. 4/2(b) hükmünün uygulanıp uygulanmayacağı tereddüt yaratabilir. Belirtmek gerekir ki, bu son bahsedilen hükümle birebir aynı ifadeleri içeren bir hüküm, Tehlikeli Maddeler ve Tehlikeli Atık Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası Genel Şartları'nda da yer almaktadır (m. B.3/3(b)). Söz konusu genel şartlarda, tehlikeli maddeler sorumluluk sigortasının devreye girmesi için, hasara yol açan kazanın çıkış nedeninin yanıcı, yakıcı, parlayıcı, patlayıcı maddeler olması gerektiği düzenlenmiştir (m. A.2/4). Hem anılan genel şartların hem de TZSSGŞ'nin dayandığı Bakanlar Kurulu'nun hem mülga 91/225 sayılı Kararında (m. 4) hem de 2010/190 sayılı Kararında (m. 2) bu maddelerin nelerden ibaret olduğu belirlenmiştir. Anılan hükümlerde TZSSGŞ kapsamına giren tek *"madde"* sıvılaştırılmış petrol gazı; diğer bir deyişle LPG'dir. Şu hâlde tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortasında sigortalının sorumluluğunu doğurabilecek olan *"madde"* tüplü LPG olduğundan, hükümdeki ifadenin de buna işaret ettiği değerlendirilmektedir.

<sup>124</sup> ÜGTDK m. 21/2(a) hükmünde geçen *"ürünün piyasaya arz edilmesi"* kavramının, ürünün hedef kitlesi tarafından incelenebilir ve üzerinde hâkimiyet kurulabilir duruma gelmesi anlamını taşıdığı yönünde bkz. Keser (n 20) 242. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Keser (n 20) 167; Aydos (n 22) 193; Akıncı (n 6) 110 vd.

bir unsuru, arzın üreticinin (veya ithalatçının) iradesiyle gerçekleştirilmesidir<sup>125</sup>. Ürünü piyasaya kendisinin arz etmediğini kanıtlayan üretici veya ithalatçı, ÜGTDK m. 21/3 hükmü uyarınca sorumluluktan kurtulur<sup>126</sup>. Dolayısıyla LPG dağıtım şirketine ait bir tesiste doldurulan LPG tüpleri, söz konusu tesisteyken çalınmış veya gasp edilmiş ve akabinde son kullanıcıya ulaştırılmış ise, LPG dağıtım şirketinin sorumluluğunu doğurabilecek başka bir hukuki sebep bulunmadığı takdirde, söz konusu şirketin ürün sorumluluğuna bağlı kusursuz sorumluluğu doğmaz ve sorumluluk sigortası devreye girmez. Bununla birlikte, LPG tüplerinin çalınmasında veya gasp edilmesinde LPG dağıtım şirketinin yahut eylemlerinden sorumlu olduğu kişilerin kusuru varsa ve bu kusurlu davranış ile meydana gelen zarar arasında uygun nedensellik bağı kurulabiliyorsa, şirketin TBK m. 49 vd. hükümleri uyarınca haksız fiil sorumluluğu gündeme gelebilir ve bu hâlde TZSSGŞ m. 4/2(b) uygulama alanı bulabilir.

Bu noktada TZSSGŞ m. 4/2(b)'nin TTK m. 1473/2 hükmü karşısındaki durumu da ele alınmalıdır. TTK m. 1473/2 uyarınca, sigorta sözleşmesi sigortalının işletmesiyle ilgili sorumluluğu için yaptırılmışsa, sözleşmede aksine hüküm bulunmadıkça, sigortalının temsilcisi ile işletmenin veya işletmenin bir kısmının yönetiminde, denetiminde ve işletmede çalıştırılan kişilerin sorumluluğu da sigorta kapsamına girer ve sigorta bu kişiler lehine yapılmış sayılır. TTK m. 1473/2'de hükmün aksinin sözleşmeyle kararlaştırılabileceği belirtilmiş ve madde TTK m. 1486'daki emredici hükümler arasında sayılmamıştır. Dolayısıyla söz konusu hükmün emredici nitelik taşımadığı kabul edilmelidir. Bu nedenle TZSSGŞ m. 4/2(b) hükmü uyarınca çalınma veya gasp olayında sigorta ettirenin yahut eylemlerinden sorumlu olduğu kişilerin kusurlu olması hâlinde sigortacının sigorta ettirene rücu etmesi, TTK m. 1473/2'ye aykırılık teşkil etmez. Çalınma veya gasp olayında LPG dağıtım şirketinin çalışanın kusuru varsa, söz konusu şirket sigortacıya ödediği tazminat için, çalışana (onun bizzat sorumlu olduğu ölçüde) rücu hakkına sahiptir (TBK m. 66/3).

TZSSGŞ m. 4/2'te geçen "başlıca" ifadesi dolayısıyla, hükümde sayılanların dışında da sigortacının LPG dağıtım şirketine rücu edebileceği hâllerin bulunabileceği anlaşılmaktadır. Örneğin prim henüz yatırılmamış olmasına rağmen sigortacı poliçeyi düzenleyip teslim etmiş olabilir. Öğretide, TTK m. 1421 hükmünün yanı sıra ve TZSSGŞ m. 6'da yer alan "*Aksi kararlaştırılmadıkça, prim veya peşinat ödenmediği takdirde poliçe teslim edilmiş olsa dahi sigortacının sorumluluğu başlamaz [...]*" şeklindeki hükme rağmen, henüz primin yatırılmadığının zarar görenlere karşı ileri

<sup>125</sup> Kırca (n 21) 166-167; Kanişlı (n 33) 1444; Akıncı (n 6) 112.

<sup>126</sup> Oğuzman ve Öz (n 40) N. 252-253.

sürülemeyeceği ifade edilmektedir<sup>127</sup>. Keza TZSSGŞ m. 4/son hükmünde de düzenlendiği üzere, rizikonun meydana geldiği sigorta ettiren tarafından ihbar yükümlülüğü (TZSSGŞ m. 9) süresinde yerine getirilmemiş ve bu nedenle zararda artış meydana gelmiş ise, teminat limitleri dâhilinde sigorta tazminatını ödeyen sigortacı, artış miktarınca sigorta ettirene rücu edebilir<sup>128</sup>.

## E. Sigortacının Halefiyeti Açısından

LPG sorumluluk sigortasında sigortacının halefiyeti TZSSGŞ m. 10'da *"Sigortacı ödediği tazminat miktarınca hukuken sigorta ettiren yerine geçer"* hükmüyle düzenlenmiştir. Hüküm, TTK'nın sorumluluk sigortalarında halefiyete ilişkin 1481'inci maddesinin birinci cümlesinin benzer ifadelerle tekrarı niteliğindedir. Yalnızca TZSSGŞ m. 10'dan farklı olarak TTK m. 1481/1, c. 1 hükmünde, ödeme yapan sigortacının sigorta ettirenin değil, "sigortalının" yerine geçeceği belirtilmiştir. TTK m. 1485/1'in atfıyla sorumluluk sigortalarında da uygulama alanı bulan TTK m. 1454 hükmü dolayısıyla, tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortası sözleşmesinin başkası hesabına sigorta şeklinde akdedilmesi mümkündür<sup>129</sup>. Bu ihtimalde halefiyetin koşulları gerçekleştiği takdirde sigortacının halef olacağı kişi sigortalı olacaktır.

LPG tüpündeki hataya üçüncü bir kişinin fiili eklenmiş (diğer bir deyişle tüpteki hata ile zarar arasındaki nedensellik bağı tamamen kesilmemiş) ve bu şekilde meydana gelen zarar nedeniyle LPG dağıtım şirketinin ve üçüncü kişinin müteselsil sorumluluğu doğmuş olabilir. Belirtilen durum, zararın tamamının LPG dağıtım şirketinden talep edilmesine engel değildir. Nitekim daha önce değinilen ÜGTDK m. 21/3, c. 2 ve 3 hükümlerinde de zararın üründeki hatanın yanı sıra üçüncü bir kişinin fiili veya ihmalden kaynaklanmış olmasının imalatçının veya ithalatçının tazminat sorumluluğunu azaltmayacağı; ancak üçüncü kişiye rücu edilebileceği düzenlenmiştir. Bu itibarla, sigorta tazminatını TZSSGŞ kapsamında ödeyen sigortacı, LPG dağıtım şirketinin sorumluluğunu aşan ölçüde yaptığı ödeme bakımından,

<sup>127</sup> Ulaş ve Bektaş (n 4) 1289. Aynı ifadelere sahip bir hükmü içeren Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası Genel Şartları (m. C.1) açısından bu yöndeki bir değerlendirme için bkz. Ünan, Şerh C. II (n 10) 417.

<sup>128</sup> Bu konuda ayrıca bkz. Ulaş ve Bektaş (n 4) 1313.

<sup>129</sup> Öğretide, TTK m. 1481'de "sigortalı" ifadesinin tercih edilmesinin, sigortalının kendi hesabına sigorta yaptırdığı hâllerde bu kavramın sigorta ettireni, başkası hesabına sigorta yaptırdığı hâllerde ise lehine sigorta yapılan kişiyi ifade ettiği düşüncesinden kaynaklanmış olabileceği belirtilmekte; buna karşılık, hükümde sigorta ettireni de kapsayan bir düzenlemeye yer verilmemiş olması eleştirilmektedir, bkz. Ünan, Şerh C. II (n 10) 283. Sigortalının sorumluluğuna sigorta ettirenin neden olması durumunda, aksi sözleşmede öngörülmediği takdirde, ödeme yapan sigortacının sigorta ettirene karşı rücu hakkını kullanabileceği yönünde bkz. Ünan, Şerh C. II (n 10) 378; Ulaş ve Bektaş (n 4) 872-873.

zararın meydana gelmesinde payı bulunan diğer sorumlulara TTK m. 1481 hükmüne istinaden rücu edebilir.

Sigortacının halefiyeti bağlamında LPG dağıtım şirketi ile yetkili bayi arasındaki ilişki de değinmeye değerdir. Yetkili bayinin fiili nedeniyle meydana gelen zararlardan dolayı LPG dağıtım şirketinin sorumlu tutulabileceği ve bu hâlde tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortasının devreye girebileceği daha önce ifade edilmişti<sup>130</sup>. Kanaatimizce LPG dağıtım şirketinin anılan sorumluluğu nedeniyle sigorta tazminatını ödeyen sigortacı, zarardaki sorumluluğu nispetinde yetkili bayiye rücu edebilir. Bu konuda sigortalının işletmesi ile ilgili sorumluluğu için yaptırılan sigorta sözleşmesinin işletmenin bir kısmının yönetiminde, denetiminde ve işletmede çalıştırılan kişilerin sorumluluğunu da karşılayacağını düzenleyen TTK m. 1473/2 hükmü burada prensip itibarıyla devreye girmez. Zira LPG dağıtım şirketiyle aralarındaki bayilik sözleşmesine istinaden faaliyetini yürütse de tüplü LPG bayileri genellikle bağımsız olarak işletmeyi işletir. Bu anlamda kural olarak, yetkili bayi, anılan TTK hükmü anlamında dağıtım şirketinin işletmesinin yönetiminde, denetiminde veya işletmede çalışan statüsünde değildir.

## F. Zamanaşımı Açısından

### 1. ÜGTDK'da Kabul Edilen Sistem

ÜGTDK, ürün sorumluluğuna bağlı tazminat talepleri için iki adet zamanaşımı süresi öngörmüştür. Buna göre, tazminat talebi için zamanaşımı süresi, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren üç yıl ve her halde zararın doğduğu tarihten itibaren on yıldır (ÜGTDK m. 6/6). Bu süreler birlikte uygulanacak olup, üç yıllık süre zarar görenin kişinin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren başlar<sup>131</sup>. Bu anlamda, zarar görenin zararın varlığı, niteliği ve temel unsurları ile ilgili olarak, davayı açmaya veya takipte bulunmaya yetecek düzeyde

<sup>130</sup> Bkz. yuk. II/D/2.

<sup>131</sup> 85/374 sayılı AB Yönergesi'nde zamanaşımı süresinin başlaması için, zarar görenin zararın ve tazminat yükümlüsünün yanında hatanın da zarar gören tarafından öğrenilmiş olması veya makul olarak öğrenilmesi gerekmesi aranmıştır (m. 10). Hükümler arasındaki farkın, Türk hukuku yönünden zarar görenin lehine sonuç doğuracak nitelikte olduğu hususunda bkz. Kanışlı (n 33) 1450; Atamer ve Kurtulan Güner (n 33) 581. 2024/2853 sayılı AB Yönergesi'nde de üç yıllık süre ve bu sürenin başlangıç anı konusunda aynı kurallar benimsenmiştir (m. 16/1).

bilgi sahibi olması yeterlidir<sup>132</sup>. Hükümdeki on yıllık süre ise, zararı meydana getiren olay tarihinden itibaren başlar ve tavan süre niteliği taşır<sup>133</sup>.

## 2. TZSSGŞ Hükümlerinin TTK Karşısındaki Durumu ve Uygulanacak Hükümlerin Tespiti

TZSSGŞ m. 17'de "*Sigorta sözleşmesinden doğan ve uyuşmazlığa neden olan tüm hak ve menfaatler iki yılda zamanaşımına uğrar*" hükmü yer almaktadır. Tüm sigorta türleri için genel hüküm niteliği taşıyan TTK m. 1420'de ise, sigorta tazminatına ve sigorta bedeline ilişkin istemler ile sigorta sözleşmesinden doğan diğer istemler arasında ayırım yapılmıştır. Söz konusu hüküm uyarınca, sigorta sözleşmesinden doğan diğer istemler için genel olarak iki yıllık zamanaşımı süresi geçerli olup, "sigorta tazminatına ve sigorta bedeline ilişkin istemler" ise, TTK m. 1482'de yer alan hüküm saklı kalmak kaydıyla, her durumda rizikonun gerçekleşme tarihinden itibaren altı yıl geçmekle zamanaşımına uğrar. TTK m. 1420'de saklı tutulan TTK m. 1482 hükmünde, sorumluluk sigortalarında sigortacıya yöneltilecek tazminat istemleri için on yıllık zamanaşımı süresi öngörülmüştür. Şu hâlde, sorumluluk sigortalarında sigortacıya karşı ileri sürülecek tazminat istemlerinde<sup>134</sup>, iki yıllık kısa

<sup>132</sup> Kanışlı (n 33) 1450 ve aynı sayfada dn. 121'de zikredilen yazarlar. 85/374 sayılı AB Yönergesi uyarınca zararın, hatanın ve üreticinin kimliğinin kim olduğunun öğrenilmesi dışında "makul olarak öğrenebilecek durumda olması" da sürenin başlamasına neden olabilmektedir (m. 10/1). Oysa ÜGTDK'da sürenin başlaması için zarar görenin "öğrenebilecek durumda olması" hâlinde yer verilmemiştir. Anılan durumun da Türk hukuku yönünden zarar görenin lehine olduğu yönünde bkz. Kanışlı (n 33) 1450.

<sup>133</sup> On yıllık sürenin üreticinin sorumluluğu hakkında açılacak davalar açısından kısa olduğu yönünde bkz. Atamer ve Kurtulan Güner (n 33) 581 ve aynı sayfada dn. 192'de zikredilen yazarlar. 85/374 sayılı AB Yönergesi'nde on yıllık zamanaşımı süresinin başlangıcı, zarara neden olan ürünün üretici tarafından piyasaya sürüldüğü an olarak düzenlenmiştir (m. 10/2). On yıllık süre ve başlangıç anı, 2024/2853 sayılı AB Yönergesi için de kural olarak geçerlidir (m. 16). Ancak önemli ölçüde değişikliğe uğrayan ürünlerde bu süre, değişiklik sonrasında piyasaya ya da hizmete sunulma tarihinden itibaren başlar (m. 17/1(b)). Bununla birlikte 2024/2853 sayılı AB Yönergesi'nde on yıllık süreye istisna getirilmiş ve zarara uğrayan kişi bedensel zararının geç ortaya çıkması dolayısıyla bu on yıllık süre içinde dava açamamış ise, söz konusu dava açma süresinin yirmi beş yıla çıkması öngörülmüştür (m. 8/2).

<sup>134</sup> Sigorta tazminatının ödenmesine dair istem, sigorta ettirenden veya duruma göre sigortalıdan gelebileceği gibi, bu istemi doğrudan zarar gören üçüncü kişi de ileri sürebilir. Son ihtimalde, zamanaşımı süresi sigorta sözleşmesi için geçerli olan zamanaşımı süresine tâbi tutulduğundan (TTK m. 1478), iki ve on yıllık zamanaşımı süreleri burada da uygulama alanı bulacaktır, Emine Yazıcıoğlu ve Zehra Şeker Ögüz, *Sigorta Hukuku* (5. Bası, Filiz Kitabevi 2022) 178-179. TTK m. 1482 hükmünde yer alan on yıllık sürenin sadece zarar gören üçüncü kişilerin sigortacıya karşı yöneltecekleri tazminat istemleri için uygulama alanı bulabileceği; sigortacıdan bu yöndeki istemlerin sigorta ettiren tarafından talep edilmesi hâlinde ise on yıllık tavan sürenin dikkate alınmaması gerektiği yönünde bkz. Ünan, Şerh C. II (n 10) 356, 387 ve 397. Karş. Zehra Şeker Ögüz, 'Sorumluluk

zamanaşımı süresinin yanında, on yıllık uzun zamanaşımı süresi de hesaba katılmalıdır<sup>135</sup>. Bununla birlikte Yargıtay, tazminatın ceza kanunlarının daha uzun bir zamanaşımı öngördüğü cezayı gerektiren bir fiilden doğmuş olması halinde söz konusu ceza zamanaşımının uygulanacağına dair TBK m. 72/1, c. 2 hükmünün sigortacıya karşı ileri sürülecek taleplerde de uygulama alanı bulacağı görüşündedir<sup>136</sup>. Sorumluluk sigortası kapsamına girmekle beraber, sigorta tazminatı dışındaki istemler için ise, sadece iki yıllık zamanaşımı süresi uygulanacaktır<sup>137</sup>.

Görüldüğü üzere TZSSGŞ m. 17 hükmü, özellikle hükümde sigorta tazminatına ilişkin istemler ile sigorta sözleşmesinden doğan diğer istemler arasında zamanaşımı açısından herhangi bir ayırım yapmaması ve ayrıca on yıllık uzun zamanaşımı süresine yer vermemesi yönünden TTK'nın yukarıda değindiğimiz hükümleriyle çelişmektedir. Anılan uyumsuzluk, TZSSGŞ'nin kabul edildiği dönemde 6762 sayılı (eski) Türk Ticaret Kanunu'nun<sup>138</sup> (eTTK) yürürlükte olmasından kaynaklanmaktadır<sup>139</sup>. Nitekim eTTK m. 1268 hükmünde, sigorta sözleşmesinden doğan tüm istemlerin iki yılda zamanaşımına uğrayacağı kabul edilmiş, bu konuda ayrıca herhangi bir uzun zamanaşımı süresi belirlenmemiştir. Keza eTTK'da zamanaşımı süresini sorumluluk sigortaları özelinde düzenleyen bir hüküm de bulunmamaktaydı. Dolayısıyla TZSSGŞ m. 17 hükmü ile eTTK m. 1268 hükmü, öngördükleri zamanaşımı süreleri yönünden uyumluydu. Ancak, TTK'da yer verilen

---

Sigortalarında Zamanaşımı' in Samim Ünan ve Emine Yazıcıoğlu (eds), *Sigorta Hukuku Sempozyumları* (On İki Levha Yayıncılık 2018) 142. Yazar hem sigorta ettirenin hem de zarar gören üçüncü kişinin sigortacıya yönelteceği tazminat taleplerinin on yıllık zamanaşımı süresine tâbi olması gerektiği görüşündedir.

<sup>135</sup> Yazıcıoğlu ve Şeker Öğüz (n 134) 178. TTK m. 1482 hükmü tek başına ele alındığında, hükümdeki on yıllık zamanaşımı süresinin TTK m. 1420'deki iki yıllık süre ile birlikte uygulanıp uygulanmayacağı tereddüt yaratabilmektedir. Hükmün doğru şekilde yorumlanmasının ve söz konusu on yıllık sürenin iki yıllık süreye nazaran "uzun zamanaşımı süresi" olarak kabul edilmesinin, TTK m. 1482 hükmünün TTK m. 1420 ile birlikte yorumlanması suretiyle mümkün olduğu yönünde bkz. Mertol Can, *Türk Özel Sigorta Hukuku (Ders Kitabı)*, Cilt 1 (1. Bası, Adalet Yayınevi 2018) 160. Sorumluluk sigortalarında iki ve on yıllık zamanaşımı süreleri arasındaki ilişki hakkında bkz. Şeker Öğüz (n 134) 146.

<sup>136</sup> Bkz. Yargıtay 11 HD, 11632/9073, 03.10.2005; Yargıtay 11 HD, 738/4711, 05.06.2024; Yargıtay 11 HD, 2246/475, 22.01.2024; Yargıtay 11 HD, 3172/5584, 04.10.2023.

<sup>137</sup> Sigortacının sözleşmeden doğan prim alacağı veya sigorta ettirenin sigorta tazminatı dışındaki diğer istem hakları, bu konuda örnek olarak gösterilebilir, Yazıcıoğlu ve Şeker Öğüz (n 134) 178.

<sup>138</sup> Türk Ticaret Kanunu, Kanun Numarası: 6762, Kabul Tarihi: 29.06.1956, RG 09.07.1956/9353.

<sup>139</sup> Ulaş ve Bektaş (n 4) 1311.

ve yukarıda kısaca değinilen sistem dikkate alındığında, bugün için böyle bir uyumdan söz edilememektedir.

TZSSGŞ m. 17 hükmü bağlamında ele alınması gereken diğer bir husus, zamanaşımı süresinin başlangıç anıdır. Zira söz konusu hükümde bu an net olarak belirlenmemiştir. Hâlbuki TTK m. 1420’de iki yıllık kısa zamanaşımı süresinin başlangıç anı olarak “alacağın muaccel olduğu tarih” esas alınmış, TTK m. 1482’de on yıllık uzun zamanaşımı süresi için ise “sigorta konusu olay”ın meydana geldiği tarih kabul edilmiştir<sup>140</sup>.

Sonuç olarak, bugün için TZSSGŞ’nin 17’nci maddesi hükmünün TTK ile uyumlu olmadığı tespit edilmektedir. Uygulamada meydana gelebilecek karışıklıkların önüne geçilmesi amacıyla, TTK’da öngörülen sistemin TZSSGŞ’ye yansıtılması suretiyle belirtilen aykırılığın giderilmesinin uygun olacağı düşüncesindeyiz. Bununla birlikte, normlar hiyerarşisi dikkate alındığında, söz konusu değişiklik yapılanaya kadar, TZSSGŞ m. 17 hükmü ilgili Kanun hükmüne uygun olarak anlaşılmalı ve uygulanmalıdır<sup>141</sup>. Kaldı ki TTK’daki zamanaşımı sürelerini öngören TTK m. 1420 ve 1482 hükümleri emredici nitelik taşımaktadır (TTK m. 1452/2 ve m. 1486/2). Dolayısıyla, genel şartlardaki hükümlerin sözleşmesel nitelik taşıdığına dair bizim de katıldığımız görüş<sup>142</sup> ışığında, TTK hükümlerinin uygulama alanı bulması zorunludur.

### 3. ÜGTDK ile TTK Hükümlerinin Karşılaştırılması

Yukarıda da açıklandığı üzere, ÜGTDK’da üç yıllık kısa ve on yıllık uzun zamanaşımı süresi belirlenmişken, tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortalarında tazminat taleplerine uygulanacağını değerlendirdiğimiz TTK m. 1420 ve 1482’de ise iki ve on yıllık süreler kabul edilmiştir. Bu durumda, ürün sorumluluğuna tâbi kişiler hakkında üç yıllık dava açma süresi henüz dolmamışken, sigorta tazminatı için sigortacıya başvuru için kabul edilen iki yıllık süre tamamlanabilir.

ÜGTDK m. 6/6 hükmündeki üç yıllık sürenin başlangıç anı, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihtir. TTK m. 1420’de ise iki yıllık sürenin başlangıç anı “alacağın muaccel olduğu an” şeklinde düzenlenmiştir. TTK’daki sigorta

<sup>140</sup> Söz konusu süreler ve başlangıç anları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şeker Öğüz (n 134) 143 vd. TTK m. 1482 hükmünde geçen “sigorta konusu olay” kavramı ile esasen “sorumluluğu doğuran olay”ın kastedildiği ve bu anlamda sigorta konusu olay ile TTK m. 1420’de altı yıllık süre için öngörülen “riziko tarihi”nin (sigorta konusu olaya bağlı olarak tazminat talebinin ileri sürüldüğü tarihin) birbirinden farklı ayrıldığı yönünde bkz. Can (n 135) 160.

<sup>141</sup> Ulaş ve Bektaş (n 4) 1313.

<sup>142</sup> Bkz. yuk. dn. 90. Zamanaşımına ilişkin olarak TTK’daki emredici hükümlerin bu tür sigortalarda da uygulanması gerektiği yönünde bkz. Yargıtay 11 HD, 4566/4937, 13.09.2023.

tazminatına dair alacak hakkının muacceliyet anı, TTK m. 1427/2 hükmüne göre tespit edilir. Buna göre, rizikonun gerçekleşmesini ve rizikoyla ilgili belgelerin sigortacıya verilmesini takiben, sigortacının edimiyle ilgili araştırmalarını tamamladığında ve herhâlde TTK m. 1446'ye göre yapılacak ihbardan itibaren kırk beş günün geçmesiyle birlikte alacak muaccel olur. TTK m. 1446'da, sigorta ettirenin, rizikonun gerçekleştiğini öğrendiğinde, durumu gecikmeksizin sigortacıya bildirmesi gerektiği hükme bağlanmıştır. Ancak TTK m. 1475/1 hükmü uyarınca sigortalı, sorumluluğunu gerektirecek olayları (rizikonun gerçekleştiğini) on gün içinde sigortacıya bildirecektir<sup>143</sup>. Şu hâlde, TTK'daki sistem uyarınca muacceliyet anı, rizikonun gerçekleşmesi üzerine kendisine olayla ilgili bilgi ve belgeler (örneğin LPG tüpünün zarara neden olduğu olay yerine ait fotoğraflar, kolluk tutanakları, eksper raporu, bayilik veya lisans belgeleri, faturalar vd.) kendisine sunulan sigortacının, edimiyle ilgili araştırmalarını tamamladığı andır. Ancak bu sürenin belirsizliği nedeniyle kanun koyucunun öngördüğü tavan süre (yani rizikonun gerçekleştiğinin öğrenildiği tarihten itibaren on gün içinde bildirimin yapılması + bu bildirim anından itibaren işleyecek kırk beş gün) tamamladığında, sigortacı gerekli incelemeleri henüz neticelendirmemiş olsa dahi, sigorta tazminatı alacağı muaccel hâle gelir<sup>144</sup>. Görüldüğü üzere, ÜGTDK'daki ve TTK'daki zamanaşımına dair kısa sürelerin başlangıç anının birbiriyle uyumlu olduğu söylenemez.

ÜGTDK m. 6/6 hükmündeki on yıllık sürenin başlangıç anı, "zararın doğduğu tarih"tir. TTK m. 1420/1 hükmünün atfıyla sorumluluk sigortalarında uygulama alanı bulan TTK m. 1482'de ise, on yıllık sürenin sigorta konusu olaydan itibaren başlayacağı hüküm altına alınmıştır. "Sigorta konusu olay"ın gerçekleşme anının, yukarıda değindiğimiz alacağın muaccel olduğu andan farklı olduğu açıktır. Anılan kavram, TTK m. 1420/1 hükmünde düzenlenen rizikonun gerçekleşmesinden de farklı olup, bizim de katıldığımız görüşe göre, sorumluluğu doğuran olaya işaret eder<sup>145</sup>. Sorumluluğu doğuran olay, ÜGTDK m. 6/6 anlamındaki "zararın doğduğu tarih" ile aynı tarihe denk gelebilir. Örneğin hatalı bir LPG tüpünün patladığı ve yangına sebep

<sup>143</sup> TTK'da öngörülen sigorta tazminatının ve muacceliyetinin koşulları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Haydar Yıldırım, Sigorta Tazminatı ve Bedelinin Muacceliyeti (TTK 1427) (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 2020) 105 vd.

<sup>144</sup> Sigortacıya yüklenemeyen bir kusurdan dolayı inceleme gecikmiş ise, süre işlemez (TTK m. 1427/2, c. son). Ancak TTK m. 1423/3 hükmü dolayısıyla sigortacının avans ödeme yükümlülüğü gündeme gelir. Bu halde avans ödemesinin gerçekleştiği tarih itibarıyla zamanaşımı süresinin de kabul edilmesi gerektiği yönünde bkz. Yazıcıoğlu ve Şeker Öğüz (n 134) 181.

<sup>145</sup> Can (n 135) 160; Şeker Öğüz (n 134) 145. Öğretide *Ünan* da sigorta konusu olay kavramının, TBK m. 72/1'deki hükümle uyumlu olarak, "fiilin işlendiği (zararı doğuran eylemin gerçekleştiği) tarihe karşılık geldiğini değerlendirmekte ve bu konuda zararın, zehirli maddenin solunmasından çok sonra ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir, *Ünan*, Şerh C. II (n 10) 391.

olduğu bir ihtimalde, patlama olayı ile ürünlerin veya beden bütünlüğünün zarar görme anı kesişebilir. Ancak bu tarihlerin birbirinden ayrılması ihtimali de vardır. Nitekim hatalı tüpten sızan gazın solunmasının etkileri sonradan ortaya çıkmış ve bunu soluyan kişi belli bir gün sonra yaşamını yitirmişse, sigorta konusu olay ile zararın doğduğu tarih birbirinden ayrılmış olur. Dolayısıyla ÜGTDK ve TTK hükümlerinin bu anlamda uyumlu olmayabileceği vurgulanmalıdır.

## **SONUÇ**

Çalışma boyunca varılan sonuçlar ile tespit ve değerlendirmelerimizden ön plâna çıkanlar şu şekilde özetlenebilir:

- 1- Tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortası teminatı, LPG tüplerinin kullanılmak üzere bulunduruldukları yerlerde infilakı (patlaması), gaz kaırması ve yangın çıkarması hâllerinden herhangi biri gerçekleştiği takdirde devreye gireceğinden, sigortanın konusunu teşkil eden kusursuz sorumluluğun niteliği TBK m. 71 hükümdeki tehlike sorumluluğu olarak kabul edilemez. Bununla birlikte ÜGTDK'da belirlenen koşulları taşımayan veya haklı güvenlik beklentisini karşılamayan (hatalı) LPG tüpleri, kullanılmak üzere bulundukları yerde zarara sebebiyet verdiği takdirde, TZSSGŞ kapsamında teminat altına alınan kusursuz sorumluluk gündeme gelir. Bu çerçevede, öğretide yer alan ve TZSSGŞ'de belirtilen kusursuz sorumluluğun yasal dayanağının ÜGTDK olabileceğine dair görüşe katılmaktayız.
- 2- Tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortasını yaptırmak zorunda olanları belirleme konusunda TZSSGŞ'deki mevcut kavram kargaşası giderilmelidir. Bu çerçevede söz konusu sigortanın yalnızca LPG dağıtım şirketleri tarafından yaptırılmasının zorunlu olduğu açıkça ortaya konulmalıdır.
- 3- LPG dağıtım şirketleri dışında LPG tüpü üreticileri de ürün sorumluluğu kapsamında kusursuz olarak sorumlu tutulabilirler. Ancak bu kişiler TZSSGŞ açısından sorumluluk sigortası akdetme yükümlülüğüne tabi değildir.
- 4- TZSSGŞ'de rizikonun gerçekleştiği anın belirlenmesine ilişkin teorilerden sebep olayı teorisi geçerlidir. Buradaki sebep olayı, ÜGTDK anlamında uygunsuz olan ürünün sigorta sözleşmesinin yürürlükte bulunduğu dönemde üretilmesi veya piyasaya arz edilmesi değil, sigorta teminatının geçerli olduğu süre içinde LPG tüpünün infilak, gaz kaçağı veya yangın şeklindeki zarar verici bir olaya neden olmasıdır.

5- Tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortası açısından sigortalının ve sigortacının sorumluluğu hakkında TZSSGŞ'de öngörülen çerçeve, ÜGTDK'da öngörülen sistem ile tam olarak uyumlu değildir. Bu bağlamda, öğretide uzun süredir getirilen haklı olarak yöneltile eleştiriler dikkate alınarak gerekli düzeltmeler TZSSGŞ'de yapılmalı ve ÜGTDK m. 21/4 ile TTK m. 1473/1 hükümleri bağlamında nedensellik bağının varlığını gözetken ve kusursuz sorumluluğun yalnızca ÜGTDK hükümleri çerçevesinde hatalı ürünün neden olduğu zararlardan doğan sorumlulukla sınırlı olduğunu ortaya koyan hükümlere yer verilmelidir.

6- ÜGTDK m. 6/2 uyarınca ürün sorumluluğunda da meydana gelen zararda nedensellik bağını ispat etme yükü zarar görenin üzerinde olsa da LPG tüpleri açısından üründeki hata ile meydana gelen zarar arasında bağın kurulması her zaman kolay olmayabilir. Bu nedenle, zarar görenin üründeki hatayı ve zararı ispatlaması durumunda, zararın hatadan kaynaklanması hayatın olağan akışına uygunsa veya ürünün teknik düzenlemelere aykırı şekilde üretildiği tespit edilmişse, nedensellik bağı karine olarak kurulmuş sayılmalıdır. LPG tüpünde hata bulunmadığını ispat etme yükümlülüğünün ise LPG dağıtım şirketinin üzerinde olduğu kabul edilmelidir.

7- TTK'da açıkça düzenlenmemiş olmasına rağmen, zarar gören kişiye ödeme yapan sigortacının tazminattan indirebileceği tutarda sigorta ettirene rücu edebileceği hususunun TZSSGŞ'de açıkça hüküm altına alınmış olması yerindedir.

8- TZSSGŞ m. 17'de yer alan ve eTTK döneminin izlerini taşıyan iki yıllık zamanaşımı süresine karşılık, TTK'da sorumluluk sigortaları için muacceliyet anından itibaren iki ve rizikonun gerçekleşmesinden itibaren on yıllık süreler belirlenmiştir. Normlar hiyerarşisi gereği ve TTK hükümlerinin emredici niteliği dikkate alınarak, bu konuda TTK hükümlerinin uygulanacağını öğretide kabul edilen görüş kanaatimizce isabetlidir.

**Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı**

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

**Yazarların Makaleye Olan Katkıları**

Yazar 1'in makaleye katkısı %100'dür.

**Destek Beyanı**

Araştırmada herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

**Çıkar Beyanı**

Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

**Statement Regarding Research and Publication Ethics**

The study has been composed on the basis of the scientific research and the publication ethics rules.

**Authors' Contributions**

Author 1 has contributed %100 to the study.

**Statement Regarding Financial Support**

Author states no funding involved.

**Statement Regarding Conflict of Interest**

Author states no conflict of interest.

---

## KAYNAKÇA

Akçura Karaman T, '7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu'nun 6. Maddesi ile Düzenlenen Ürün Sorumluluğuna "Uygunsuzluk" ve "Zarar" Unsurları Açısından Eleştirel Bakış' (2023) 18(199) Terazi Hukuk Dergisi 78-97

—, *Üreticinin Ayıplı Ürünün Sebep Olduğu Zararlar Nedeniyle Üçüncü Kişilere Karşı Sorumluluğu* (1. Bası, Vedat Kitapçılık 2008)

Alhan Y, 'Türk Hukukunda Sorumluluk Sigortalarında Riziko ve Rizikonun Gerçekleşme Anının Tespiti' (2024) 29(50) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 421-473

Akgün E, 'Hayat Sigortası Genel Şartları'nın Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Uygunluğuna İlişkin Bir İnceleme' (2017) 75(2) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 557-586

Akıncı E, *Ürün Sorumluluk Sigortasında Teminatın Kapsamı – Türk, Alman, İngiliz ve Amerikan Hukuk Sistemleri Karşılaştırmalı Olarak* (1. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2022)

Alper G, 'İşletme Nedeniyle Tehlike Sorumluluğu (TBK m. 71)' (Doktora Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi 2018)

Arslan G, *Türk Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak Amerikan Haksız Fiiller Hukukunda Tehlike Sorumluluğu* (1. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2022)

Atamer Y ve Kurtulan Güner G, 'Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu ile İmalâtçının Sorumluluğu Konusu Türk Hukuku Açısından Çözülmüş Müdür?' (2021) 70(2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 543-588

Aydoğmuş H, *Ürün Sorumluluk Sigortasında Teminatın Kapsamı ve Riziko* (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 2020)

Aydos O S, *Ürün Sorumluluğu* (1. Bası, Adalet Yayınevi 2009)

Bahtiyar M, 'Sigorta Poliçesi Genel Şartları' (1997) 19(2) Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Dergisi 89-108

Can M, *Türk Özel Sigorta Hukuku (Ders Kitabı)*, Cilt 1 (1. Bası, Adalet Yayınevi 2018)

Canpolat Ö, 'Üretici ve Sorumluluğu' (2013) 2 Ankara Barosu Dergisi 369-398

Çalışkan A ve Yıldırım K C, '2024/2853 sayılı Ürün Sorumluluğu Direktifinin Getirdiği Yenilikler Karşısında Türk Hukukundaki Güncel Durum' (2025) 83(3) İstanbul Hukuk Mecmuası 866-891

Çekin M S, *Tehlike Sorumluluğu* (1. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2016)

Çelt D Ö, 'Ürün Sorumluluğunda Yaşanan Güncel Gelişme: 7223 Sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu' (2021) 7(1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 73-114

Demir M, 'İlaç Kullanımı Sonucunda Doğan Zararlardan İlaç Üreticisinin, Eczacının ve Hekimin Sorumluluğu' (2010) (89) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 96-128

Demirci S, 'Ürün Sorumluluk Sigortasına Sorumluluk Hukuku ve Genel Şartlar Çerçevesinde Güncel Bir Bakış' (2019) 77(3) Ankara Barosu Dergisi 119-180

Dinç İ D, *Ürün Sorumluluk Sigortasında Rizikonun Konusu ve Teminatın Kapsamı* (1. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2017)

Engin E M ve Büyüksağış E, 'İşverenin İş Kazaları ve Meslek Hastalıklarından Doğan Organizasyon Sorumluluğu (TBK m. 66 f. 3)' in Erdem Büyüksağış ve Eyüp Kul (eds), *Uygulama ve Öğretide İnşaat Hukuku - Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan* (On İki Levha Yayıncılık 2023) 237-284

Er B H, 'Türk Hukukunda Üreticinin ve İthalatçının Satım Sözleşmesinde Ayıptan Sorumluluğu' (2019) 11(38) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 267-294

Eren F, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (29. Bası, Yetkin Yayınları 2024)

Gürsoy K T, 'İşverenin Sorumluluğu (BK. 332, İş K. 73)' (1974) 31(1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 185-198

Havutçu A, *Türk Hukukunda Örtülü Bir Boşluk: Üreticinin Sorumluluğu* (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 2005)

Hess H-J, *Produktheftpflichtgesetz (PrHG), Bundesgesetz über die Produktheftpflicht vom 18. Juni 1993* (3. Bası, Stämpfli Verlag 2016)

İlunt Türedi G, 'Ürün Sorumluluk Sigortasının Seçilmiş Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'deki Uygulamaları' (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi 2007)

İnal T, *Tüketici Hukuku* (3. Bası, Seçkin Yayıncılık 2014)

Kanışlı E, 'Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu (ÜGTDK) Uyarınca Üreticinin Sorumluluğu' (2020) 78(3) İstanbul Hukuk Mecmuası 1413-1468

Karaman, T, 'Üreticinin Sorumluluğu', in Mustafa Fazıl Yıldırım ve E. Ethem Atay (eds), *Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu* (28-29 Mayıs 2009) (Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi 2009) 295-308.

Keser Y, *Ürün Sorumluluğu – 7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu'na Göre Hazırlanmıştır* (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 2021)

Keskin F T, *Uygulamada Sigorta Hukuku*, Cilt 1 (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 2017)

Kılıçoğlu A, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (29. Bası, Turhan Kitabevi 2025)

Kırca Ç, *Ürün Sorumluluğu* (1. Bası, Turhan Kitabevi 2007)

Lale M, *Uygulamada Tüpgaz Zorunlu Sorumluluk Sigortası ve İlgili Mevzuat* (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 2016)

Oğuzman M K ve Öz T, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Cilt 2 (20. Bası, Vedat Kitapçılık 2025)

Oktay Özdemir S, 'Sorumluluk Sigortalarında Ana Strateji Ne Olmalıdır?' in Temel Enderoğlu (ed), *Sorumluluk Sigortası Semineri* (İstanbul Barosu Yayınları 2006) 66-71

Omağ M K, 'Türk Hukukunda Mecburi Sigortalara ve Sorunlara Genel Bir Bakış' in *Özel Sigorta Hukukuna Hâkim İlke ve Kurumlar (1975-2016) Makaleler ve Tebliğler* (On İki Levha Yayıncılık 2019) 133-169

Öz T, 'Üreticinin Sorumluluğu' (2007) 6(2) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 7-18

Özel Ç, *Tüketicinin Korunması Hukuku* (8. Bası, Seçkin Yayıncılık 2023)

Özlenen Çığ A, *Ürün Sorumluluğu Sigortası Kapsamında Teminatın Kapsamı* (1. Bası, Andıç Danışmanlık ve Yayıncılık 2015)

Öztan B, *İmalatçının Sorumluluğu* (1. Bası, Turhan Kitabevi 1982)

Paksoy M S ve Arslan Demir G, 'Üreticinin TBK m. 71 Kapsamında Sorumlu Tutulması' (2013) 71(2) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 299-316

Saraç S, *Türk Borçlar Kanunu'nda Tehlike Sorumluluğu* (1. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2013)

Serozan R, 'Tüketiciyi Koruma Kanunu Değişikliğinin Artıları ve Eksileri' (2003) 61(1-2) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 339-356

Sopacı Öztuna B, '6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 1484. Maddesine Göre Zorunlu Sorumluluk Sigortasında Sigortacının Zarar Görene Karşı İfa Yükümlülüğü' (2012) 18(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 699-724

Şeker Öğüz Z, 'Sorumluluk Sigortalarında Zamanaşımı' in Samim Ünan ve Emine Yazıcıoğlu (eds), *Sigorta Hukuku Sempozyumları* (On İki Levha Yayıncılık 2018) 137-153

Şenocak K, *Mesleki Sorumluluk Sigortası* (1. Bası, Turhan Kitabevi 2000)

—, 'Sorumluluk Konusu Olaya Kasten Sebep Olma (1477)' in Samim Ünan ve Emine Yazıcıoğlu (eds), *Sigorta Hukuku Sempozyumları* (On İki Levha Yayıncılık 2018) 173-180

Şenocak Z, '6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'a Göre Ayıplı Mal Teslimi Halinde Tüketicinin Hakları' (2014) 9(Özel Sayı) Terazi Hukuk Dergisi 30-37

Tandoğan H, *Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku* (1. Bası, Turhan Kitabevi 1981)

Tarman Z D, 'Türk Hukukunda İmalatçının Sorumluluğuna Genel Bir Bakış' (2007) 65(2) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 299-326

Ulaş I ve Bektaş İ, *Ulaş Sigorta Hukuku*, Cilt 2 (9. Bası, Turhan Kitabevi 2024)

Ünal A ve Kalkan A, 'Türk Hukukunda Ürün Sorumluluğu Üzerine Olan ve Olması Gereken Hukuka Dair Genel Düşünceler' (2019) 11(39) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 45-82

Ünan S, *Hayat Sigortası Sözleşmesi* (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 1998)

—, 'Türk Hukuku Bakımından Sorumluluk Sigortalarının Değerlendirilmesi' in *Sorumluluk Sigortası Semineri* (İstanbul Barosu Yayınları 2006) 29-51

—, *Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Altıncı Kitap), Sigorta Hukuku, C. II ( Zarar Sigortaları)* (1. Bası, Vedat Kitapçılık 2016)

—, 'Yeni Zorunlu Sorumluluk Sigortaları Öngörülürken Dikkate Alınması Gerekli Olan Hukuk İlkeleri' in *Zorunlu Sigortalar Paneli* (Sigorta Hukuku Türk Derneği Yayınları 1993) 3-25

Yazıcıoğlu E ve Şeker Öğüz Z, *Sigorta Hukuku* (5. Bası, Filiz Kitabevi 2022)

Yeşilköy B S, 'Bir Örtülü Boşluk Doldurulması Örneği Olarak Üreticinin Kusursuz Sorumluluğu' in Başak Baysal (ed), *Sorumluluk Hukuku Seminerler 2018* (On İki Levha Yayıncılık 2019) 409-445

Yıldırım A H, *Sigorta Tazminatı ve Bedelinin Muacceliyeti (TTK 1427)* (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 2020)

Yongalık A, *Çevre Sorumluluk Sigortası* (1. Bası, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 1998)

Zevkliler A ve Aydoğdu M, *Tüketicinin Korunması Hukuku* (3. Bası, Seçkin Yayıncılık 2004)

Zevkliler A ve Özel Ç, *Tüketicinin Korunması Hukuku* (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 2016)



## GİZLİ SOSYAL MEDYA PROFİLİNE ERİŞİM SAĞLAYAN UYGULAMALARIN CEZA HUKUKU BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ (\*)

### *An Assessment of Applications Enabling Access to Private Social Media Profiles from the Perspective of Criminal Law*

Duygu TÜZÜN KARAKOÇAK (\*\*)

#### ÖZET

Sosyal medya profilleri, internet kullanıcılarının birbirleriyle çevrimiçi iletişim kurdukları, takipçileriyle içerik paylaşımında bulundukları ve ayrıca paylaşılan içeriklere ilişkin kişisel yorumlarını belirttikleri sanal ortamlardır. İçerikler kimi zaman salt kişinin dış görüntüsünü gösteren, onun diğer kişilerden ayırt edilmesini sağlayan

\* Araştırma makalesi.  
(Research Article).

Bu çalışma intihal programında kontrol edilmiş ve hakem denetiminden geçmiştir.  
(This article has been checked for plagiarism and peer reviewed).

Gönderim Tarihi (Submitted): 07.05.2026. Kabul Tarihi (Accepted): 22.07.2026.

\*\* Araştırma Görevlisi, İstanbul Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı. Bu çalışma, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi tarafından Şehit Cumhuriyet Savcısı Mehmet Selim Kiraz anısına düzenlenen 4. Makale Yarışması'nda yüksek lisans/doktora kategorisinde üçüncülük ödülüne layık görülen makalenin gözden geçirilmiş, güncellenmiş ve genişletilmiş biçimidir. Çalışmayı ödüle layık gören jüri üyeleri saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Mehmet Emin Alşahin, Doç. Dr. Hüseyin Aydın ve Doç. Dr. Kerim Çakır'a, bu kıymetli takdirleri dolayısıyla en içten saygı ve şükranlarımı arz ederim.

(This article is a revised, updated, and expanded version of the paper that was awarded third prize in the master's/doctoral category of the 4th Article Competition organized by Fatih Sultan Mehmet Vakıf University in memory of the martyred Public Prosecutor Mehmet Selim Kiraz. I would like to express my deepest respect and sincere gratitude to the distinguished members of the jury – Prof. Dr. Mehmet Emin Alşahin, Assoc. Prof. Dr. Hüseyin Aydın, and Assoc. Prof. Dr. Kerim Çakır- for honoring the paper with such a prestigious award).

0000-0003-1899-2223.

fotoğrafları olduğu kadar; kimi zaman da kişinin bulunduğu mekânı, beraberindeki kişileri, özel hayatına ilişkin bilgileri, siyasi görüşlerini içeren görseller olabilmektedir. İnternet kullanıcıları kendi rızalarıyla söz konusu içerikleri herkesle paylaşabildikleri gibi bazen de gizli profil hesapları oluşturarak sadece paylaşmak istedikleri kişileri belirleyerek paylaşımda bulunmaktadır. Günümüzde bazı internet siteleri ve mobil uygulamalar, gizli sosyal medya hesaplarının görüntülenebilir olmasını vadetmektedir. Bu uygulamalar, uygulamayı indiren kullanıcıların ve sosyal medya profili rızası dışında veyahut vermiş olduğu rızanın kapsamı dışında görüntülenen kişilerin, kişilik haklarını ihlal ettiği kadar, kişisel verilerin korunmasını ihlal ederek ceza hukuku bakımından da incelenmesi gereken bir konu haline gelmektedirler.

Bu çalışmada öncelikle sosyal medya profili kavramı açıklanarak açık ve gizli hesap ayrımı ortaya konulmuş, ardından sosyal medya hesaplarında paylaşılan verilerin kişisel veri niteliği ile bu verilerin ceza hukuku bakımından korunmasına ilişkin hukuki çerçeve değerlendirilmiştir. Devamında, gizli sosyal medya profillerine erişim sağlayan uygulamaların çalışma yöntemleri ile bu uygulamalar aracılığıyla gerçekleştirilen veri işleme faaliyetleri ceza hukuku bakımından incelenmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda, söz konusu uygulamaların teknik özellikleri dikkate alındığında her somut olayda Türk Ceza Kanunu'nun 243. maddesinde düzenlenen bilişim sistemine girme suçunun unsurlarının gerçekleştiğinin kabul edilemeyeceği; buna karşılık kullanıcıların rızası bulunmaksızın gizli profillerde yer alan kişisel verilere erişilmesi, bu verilerin elde edilmesi, kaydedilmesi veya üçüncü kişilerin erişimine sunulmasının ağırlıklı olarak Türk Ceza Kanunu'nun 135. maddesinde düzenlenen kişisel verilerin kaydedilmesi suçu ile 136. maddesinde düzenlenen verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme suçu kapsamında değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda çalışmada, hukuki değerlendirmenin bilişim sistemine yetkisiz erişim olgusundan ziyade, kişisel verilerin hukuka aykırı şekilde işlenmesi ve korunması ekseninde yapılmasının daha isabetli olduğu savunulmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Sosyal Medya Profili, Gizli Hesap, Gizli Hesabı Görüntüleme, Kişisel Veri, Verileri Hukuka Aykırı Olarak Verme veya Ele Geçirme.

## ABSTRACT

Social media profiles are virtual environments where internet users communicate online, share content with followers and express personal comments on shared content. Content may include photographs depicting a person's appearance

enabling identification, or images revealing location, accompanying persons, private life information or political views. Users may share content publicly with consent or create private profiles accessible only to selected individuals. Some websites and mobile applications currently promise to make private social media accounts viewable. These applications infringe the personality rights of downloaders and of persons whose profiles are viewed without or beyond the scope of consent, as well as personal data protection, and thus require examination under criminal law.

This study first explains the concept of social media profiles and distinguishes public and private accounts. It then evaluates the personal data nature of data shared on social media accounts and the criminal law framework for their protection. Subsequently, the operating methods of applications enabling access to private social media profiles and the data-processing activities performed through them are examined under criminal law. The evaluation concludes that, considering the technical characteristics of these applications, the elements of the offence of accessing an information system under Article 243 of the Turkish Criminal Code cannot be accepted as fulfilled in every concrete case. By contrast, accessing personal data in private profiles without users' consent, as well as obtaining, recording or making such data available to third parties, should primarily be assessed under Articles 135 and 136 of the Turkish Criminal Code regulating the recording of personal data and the unlawful giving or obtaining of data. Accordingly, the study argues that legal assessment is more appropriately conducted on the axis of unlawful processing and protection of personal data rather than unauthorised access to an information system.

**Keywords:** Social Media Profile, Private Account, Viewing Private Accounts, Personal Data, Unlawful Disclosure or Acquisition of Data.

## **GİRİş**

Dijitalleşmenin son on beş yılda hızla gelişmesiyle birlikte, kişilerin birbirlerinden haberdar olmalarını sağlayan sosyal medya uygulamalarının da sayılarında artış görölmüştür. Önceleri sosyal medya uygulamaları kendilerine özgü; fotoğraf, mekân paylaşımı, anlık durum, ileti gibi birbirinden farklı içerik paylaşımlarına olanak sağlamaktayken, artık tüm uygulamalar bu sayılan özelliklerin bir arada bulunduğu içerikler sunmaktadırlar. Bazı kullanıcılar profillerini herkese açık duruma getirerek paylaşımları üzerinde bir kısıtlama bulundurmazken, bazı kullanıcılar da sadece izin verdikleri takipçileriyle paylaşımda bulunmaktadır. Hatta son zamanlarda

takipçiler arasında dahi özel bir yakın arkadaş kitlesi oluşturup sadece onların görebileceği şekilde paylaşım yapma sınırlaması da getirilmiştir. Uygulamalarda bu tip sınırlamaların geliştirilmesindeki temel ihtiyaç, kişilerin özel hayatlarına ilişkin paylaşmış oldukları verileri korumayı istemelerinden doğmaktadır. Gizlilik ayarlarının yaygınlaşması, bu sınırlamaların teknik yollarla aşılmasına yönelik uygulamaları da beraberinde getirmiştir.

Bu durum gizli sosyal medya hesaplarına erişimi sağlayan internet siteleri ve mobil uygulamalarının geliştirilmesine neden olmuştur. Kişisel verilerin profil sahiplerinin rızaları dışında, hatta çoğu zaman haberleri dahi olmadan başkaca kimseler tarafından görüntülenebilmesi, kaydedilmesi ve paylaşılması, kişisel verilerin korunmasını ihlal etmektedir. Ayrıca söz konusu uygulamaların gizlilik politikaları ve işleyiş modelleri, uygulamayı indiren kullanıcıların kişisel verilerine de erişim sağlamak ve kullanıcı verilerinin üçüncü kişilerle paylaşılabilmesine işaret etmektedir.

Çalışmada, gizli sosyal medya profillerine erişim sağlayan uygulamaların ve bu uygulamaları kullanan kişilerin, kişisel verilerin korunmasını ihlal etmelerine ilişkin değerlendirmeler yapılırken öncelikle sosyal medya profilleri ve gizli sosyal medya profillerine erişimin ne şekilde sağlandığı hakkında bilgiler verilecektir. Daha sonra kişisel verilerin korunmasına ilişkin ceza hukukundaki düzenlemeler incelenecek ve ardından uygulanacak suçlardan söz edilecektir.

## I. SOSYAL MEDYA PROFİLİ TANIMI

Sosyal medya; internet kullanıcılarının sınırlı bir sistem içerisinde herkese açık ya da yarı açık olacak şekilde profil oluşturarak, diğer kullanıcılarla bağlantı kurabildikleri, arkadaş listesi oluşturabildikleri, içerik paylaşımı yapabildikleri, başkalarının paylaşımlarını görüntüleyebildikleri ve yorum yapabildikleri web tabanlı bir sistem olarak tanımlanmaktadır<sup>1</sup>.

Sosyal medya profilleri ise; kullanıcıların, ayırt edici özelliklerini ve kişisel bilgilerini içeren sanal kimlikleridir<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> Danah M Boyd ve Nicole B Ellison, 'Social Network Sites: Definition, History and Scholarship' (2007) 13(1) Journal of Computer-Mediated Communication 210, 211.

<sup>2</sup> Sinan Sami Akkurt, *Sosyal Medyada Gerçekleşen İhlaller Karşısında Kişilik Hakkının Korunması* (3. Bası, Seçkin 2023) 113-114.

Sosyal medya uygulamaları, kullanıcıların sisteme giriş sağlayabilmeleri için öncelikle üyelik oluşturmalarını talep etmektedir. Bu üyeliklerin oluşturulabilmesi için isim, soy isim, cep telefonu numarası veya e-posta adresi, doğum tarihi, kullanıcı adı ve şifre bilgileri gibi çeşitli bilgiler istenilmektedir.

Sosyal medya uygulamaları üyelik aşaması tamamlandıktan sonra genellikle yaş, cinsiyet, konum, ilgi alanları gibi konularda sorular yönelterek ve profil fotoğrafı yüklemeye teşvik ederek kişinin kendisi hakkında profil oluşturmasını sağlar<sup>3</sup>. Bu profillerin kimler tarafından görüntülenebileceği uygulamalara göre değişiklik göstermektedir. Söz gelimi Facebook'ta bir kimseye arkadaşlık talebi gönderilip talep karşı tarafça kabul edildiğinde çift taraflı olarak profillerin görüntülenmesi sağlanmaktadır. Ancak Instagram'da profil sahibi karşı tarafın arkadaşlık isteğini kabul ederek kendi profilini görüntülenebilir kılarken, karşı tarafın profilini görebilmesi için onun da arkadaşlık talebi göndermesi gerekmektedir meğerki profil herkese açık olsun.

## A. Herkese Açık Profil

Sosyal medya uygulamalarında varsayılan gizlilik ayarı, kişisel verilerin herkese açık olarak paylaşılmaması yönündedir<sup>4</sup>. Sosyal medya kullanıcıları, sosyal medya uygulamalarına üye oldukları anda gizlilik ayarları vasıtasıyla profillerinin kimler tarafından görüntülenebileceğine yön verebilirler. Kullanıcının isim, soy isim, doğum tarihi, coğrafi konumu, kişisel ilgi alanları, ilişki durumu, eğitimi, çalıştığı işyeri gibi kişisel bilgilerini barındıran profiller, aynı zamanda fotoğraf, video, anlık görüntü, duygu ve düşünceleri de içermektedirler.

Profillerin herkese açık olması bu bilgilerin herkes tarafından görüntülenebilmesine ve hatta bazı hallerde şirketlerin kullanıcı davranışları hakkında veri toplamalarına, bu verileri üçüncü taraf kuruluşlarla kullanıcıların izni olmadan paylaşmalarına sebep olmaktadır. Bu noktada kullanıcıların profillerinde paylaştıkları bilgiler kişisel veri midir ve hesaplarını herkese açık profil olarak kullanmaları, bu bilgilerin korunmasına engel midir soruları akla gelmektedir.

<sup>3</sup> Boyd ve Ellison (n 1) 211.

<sup>4</sup> Furkan Güven Taştan, *Türk Sözleşme Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması* (2. Bası, On İki Levha 2017) 21.

Kişisel verilerin korunması ilk olarak 2010 yılında, Anayasa'nın "Özel Hayatın Gizliliği" başlıklı 20. maddesine 5982 sayılı Kanunla<sup>5</sup> eklenen üçüncü fıkra ile düzenlenmiştir<sup>6</sup>. 2016 yılında özel kanun olan 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK)<sup>7</sup>, kişisel verilerin işlenmesinde başta özel hayatın gizliliği olmak üzere kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumak amacıyla yürürlüğe girmiştir.

KVKK'nın "Tanımlar" başlıklı 3/d maddesine göre kişisel veri, "kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgi"yi içermektedir. Kanun'un gerekçesine göre<sup>8</sup>; "sadece bireyin isim, soy isim, doğum tarihi ve doğum yeri gibi onun kesin teşhisini sağlayan bilgiler değil, aynı zamanda kişinin fiziki, ailevi, ekonomik, sosyal ve sair özelliklerine ilişkin bilgiler de kişisel veridir. Telefon numarası, özgeçmiş, resim, görüntü ve ses kayıtları gibi veriler dolaylı da olsa kişiyi belirlenebilir kılabilmek özellikleri nedeniyle kişisel verilerdir".

Kişisel verinin unsurları; bir veri bulunması, kimliği belirli veya belirlenebilir bir kişi olması ve bilginin kişiye ilişkin olmasıdır<sup>9</sup>.

Bu düzenlemeler ışığında; kullanıcıların sosyal medya profillerinde vermiş oldukları kişisel bilgiler, paylaştıkları fotoğraflar ve videolar kısacası tüm içerikler kişisel veri olarak adlandırılacaktır.

Kişisel veriler, KVKK'nın 5. maddesinin 1. fıkrasına göre; kişinin açık rızası olmaksızın işlenemez. Açık rıza Kanun'un 3/1- a bendinde; "Belirli bir konuya ilişkin, bilgilendirilmeye dayanan ve özgür iradeyle açıklanan rıza" olarak tanımlanmıştır.

<sup>5</sup> Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 5982, Kabul Tarihi: 07.05.2010, RG 13.05.2010/27580.

<sup>6</sup> Anayasa'nın "Özel hayatın gizliliği" 20. maddesinin 3. fıkrasına göre; "Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenir".

<sup>7</sup> Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, Kanun Numarası: 6698, Kabul Tarihi: 24.03.2016, RG 07.04.2016/29677.

<sup>8</sup> KVKK m. 3'ün gerekçesi için bkz. Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Tasarısı (1/541) ve Adalet Komisyonu Raporu, Yasama Dönemi: 26, Yasama Yılı: 1, Sıra Sayısı No: 117, <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D26/Y1/T1/DosyaKomisyonRaporunuVerdi/8eb0033b-4c71-4f30-a072-0b1786a46a66.pdf> Erişim Tarihi: 20.07.2026.

<sup>9</sup> Detaylı bilgi için bkz. İbrahim Korkmaz, *Kişisel Verilerin Ceza Hukuku Kapsamında Korunması* (2. Bası, Seçkin 2019) 30-49.

5. maddenin 2. fıkrasında açık rıza aranmaksızın işlenebilecek veriler sayılmış; d bendinde, verinin kişinin kendisi tarafından alenileştirilmiş olması halinde açık rıza aranmayacağı belirtilmiştir. Ancak bu düzenleme kişi tarafından alenileştirilen verilerin, alenileştirilme amacı dışında rahatlıkla kullanılacağı anlamına gelmemektedir<sup>10</sup>. Çünkü kişinin kendi kişisel verisini alenileştirmesi o bilginin kişisel veri niteliğini kaybetmesine neden olmayacaktır<sup>11</sup>.

KVKK'nın 6. maddesine göre; *"Kişilerin ırkı, etnik kökeni, siyasi düşüncesi, felsefi inancı, dini, mezhebi veya diğer inançları, kılık ve kıyafeti, dernek, vakıf ya da sendika üyeliği, sağlığı, cinsel hayatı, ceza mahkûmiyeti ve güvenlik tedbirleriyle ilgili verileri ile biyometrik ve genetik verileri özel nitelikli kişisel veridir. (2) Özel nitelikli kişisel verilerin, ilgilinin açık rızası olmaksızın işlenmesi yasaktır. (...)".* Kişiler sosyal medya profillerinde fotoğraf ve video gibi içerik paylaşımlarının yanı sıra sayılan hususlarda da paylaşım yapabilirler. Söz gelimi son zamanlarda sosyal medya uygulamalarında yaygın kullanımda olan yapay zekâ ile avatar oluşturma özelliği için 10 ila 20 fotoğraf arasında fotoğraf yüklemesi yapılarak sonuç alınmaktadır. Kişilerin yükledikleri fotoğraflar üzerinden alınan biyometrik verileri de bu sayede uygulamanın veri tabanına kaydolmaktadır. Uygulamayı kullanırken alınacak açık rızanın, bu bilgilendirmeye dayalı olması gerekmektedir.

Kişinin kendisine ait bir veriyi herkese açık hâle getirmesi, bu verinin serbestçe dolaşıma girmesi sonucunu doğurmamalıdır. Veri sahibi, söz konusu veri üzerinde tasarruf yetkisini korumaya devam etmeli ve verinin hangi amaçlarla kullanılacağı konusunda söz sahibi olmalıdır<sup>12</sup>. Nitekim kişinin sosyal medya profili oluştururken sisteme girdiği bilgileri paylaşmasının ve profilini herkese açık olarak kullanmasının amacı; ortak ilgi alanına sahip olduğu, birlikte çalıştığı veya aynı eğitim kurumunda bulunduğu kişilerle iletişim kurmaktır. Bu nedenle, örneğin herkese açık bir profilde paylaşılan fotoğrafların üçüncü kişiler tarafından farklı amaçlarla kullanılabilmesi için profil sahibinin ayrıca rızasının alınması gerekir<sup>13</sup>. Kişinin fotoğraflarını bir kez herkese açık şekilde paylaşmış olması, bu fotoğrafların ilgisiz kişi veya platformlar tarafından her türlü amaçla kullanılmasına izin verdiği şeklinde yorumlanamaz.

<sup>10</sup> Ece Taşçı Aydemir, *Kişisel Verilerin Kaydedilmesi Suçu* (1. Bası, Seçkin 2022) 88.

<sup>11</sup> Bahri Öztürk, Elif Altınok Çalışkan ve Serkan Seyhan, *Kişisel Verilerin Korunması Hukuku* (2. Bası, Seçkin 2022) 77.

<sup>12</sup> A Çiğdem Ayözger Öngün, *Kişisel Verilerin Korunması Hukuku: Elektronik Haberleşme Sektörüne İlişkin Özel Düzenlemeler Dahil* (2. Bası, Beta 2019) 18.

<sup>13</sup> Aksi görüş için bkz. Melik Kartal, 'Ceza Hukuku Perspektifinden Sosyal Medya Ortamında Kişisel Verilerin Korunması', *Kişisel Verilerin Korunması Alanında Yeni Gelişmeler Sempozyumu* (1. Bası, Adalet 2021) 132.

Her ne kadar Anayasa'da ve Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nda özel hayatın gizliliği vurgulanmış olsa da korunan menfaat bununla sınırlı kalmayıp kişinin herkes tarafından bilinen bilgisi de kişisel veri olarak kabul edilecektir<sup>14</sup>. Ancak aşağıda üzerinde ayrıntısıyla durulan kararlarında olduğu üzere Yargıtay'ın, herkese açık profillerdeki bilgilerin kişisel veri olarak değerlendirilemeyeceği yönünde kararları mevcuttur. Bu durum bazı hallerde tehlikeli durumlara yol açabilecektir. Söz gelimi rıza açıklamasının sonuçlarını öngöremeyecek yaştaki çocuklar, sosyal medyada kişisel verilerini paylaşmaları halinde, korunmaya muhtaçtırlar<sup>15</sup>. Sosyal medya kullanım yaşının 5 yaşa kadar indiği gözetildiğinde<sup>16</sup>, herkese açık profil- gizli profil ayrımının ne olduğunu bilmeyen çocukların, sırf herkese açık profili olması ve fotoğraflarına erişim kolaylığı bulunması yüzünden çeşitli suçlara açık konuma gelmeleri doğru olmayacaktır.

Yargıtay 12. Ceza Dairesi'nin 13.10.2014 tarih ve 4081/19490 sayılı kararında<sup>17</sup>; sosyal medya hesabındaki profil resminin, kişinin rızası olmadan alınarak başka bir kimsenin hesabında paylaşılması olayının, fotoğrafın her ne kadar kişisel veri olduğu kabul edilse de herkese açık olması sebebiyle, verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme suçu kapsamında değerlendirilemeyeceğine karar verilmiştir.

Yargıtay 12. Ceza Dairesi'nin 30.03.2016 tarih ve 4349/5349 sayılı bir başka kararında<sup>18</sup>; herkese açık profilden alınan fotoğrafların kolaylıkla erişilebilir olmaları

<sup>14</sup> 'Kişisel Veri Nedir?' (<https://www.kisiselverilerinkorunmasi.org/kisisel-veri-nedir-ne-demektir/>) Erişim Tarihi: 30 Nisan 2026.

<sup>15</sup> Mesut Serdar Çekin, *Avrupa Birliği Hukukuyla Mukayeseli Olarak 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu* (1. Bası, On İki Levha 2018) 62.

<sup>16</sup> 'Sosyal Medya Kullanım Yaşı 5'e Kadar İndi', <https://www.ntv.com.tr/teknoloji/sosyal-medya-kullanim-yasi-5e-kadar-indi,h7xFZnzzDkmAZu6vU1Y1Mg> Erişim Tarihi: 30 Nisan 2026.

<sup>17</sup> Kararda, sanığın katılana ait Facebook hesabındaki herkese açık profil fotoğrafını kopyalayarak kendi Facebook hesabında paylaşması şeklindeki eylem değerlendirilmiştir. Mahkemece, söz konusu profil fotoğrafının, katılanın başkaları tarafından görülmesini istemediği özel yaşam alanına ilişkin bir görüntü niteliğinde olmadığı, bu nedenle isnat edilen suçun yasal unsurlarının oluşmadığı belirtilmiştir. Ayrıca TCK m. 136 (Türk Ceza Kanunu, Kanun Numarası: 5237, Kabul Tarihi: 26.09.2004, RG 12.10.2004/25611) kapsamında yapılan incelemede, fotoğrafın kişisel veri olarak kabul edilebileceği ifade edilmekle birlikte; sanığın bu fotoğrafı katılanın herkese açık profilinden elde etmesi ve katılana ait başka herhangi bir kişisel bilgi paylaşmaması nedeniyle verilerin hukuka aykırı olarak ele geçirilmesi veya yayılması suçunun da oluşmadığı sonucuna varılmıştır. Bu sebeple sanığın beraati gerekirken mahkûmiyetine karar verilmesi hukuka aykırı bulunmuş ve hüküm oy birliğiyle bozulmuştur.

<sup>18</sup> Kararda, TCK'nın 135. maddesinde düzenlenen "kişisel verilerin kaydedilmesi" suçu ile 136. maddesinde düzenlenen "verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme" suçunun kapsamı ayrıntılı şekilde açıklanmış; kişisel veri kavramının, kişinin kimliğini belirleyen veya belirlenebilir kılan, herkes tarafından bilinmeyen ya da kolaylıkla ulaşılamayan her türlü bilgiyi kapsadığı belirtilmiştir.

nedeniyle ilgilinin isim ve soy ismi kullanılmadan, başka bir Facebook profilinde yayınlanması eyleminin suç olarak kabul edilemeyeceği, bu eylemlerin yalnızca özel hukuk yaptırımlarına konu olabileceği karara bağlanmıştır. Karşı oyda ise; daha önce hem Ceza Dairesi'nin<sup>19</sup> hem de Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun<sup>20</sup> vesikalık fotoğrafın internette yayınlanmasını TCK'nın 136/1 maddesine uyan kişisel verilerin yayılması suçu olarak kabul edildiğini ve fotoğrafın kişisel veri olduğunda tereddüt bulunmayacağını belirtmiştir.

## B. Gizli Profil

Özel hayatın gizliliği bakımından hayat alanları; kamuya açık alan, özel alan ve gizlilik alanı olarak üçe ayrılmaktadır<sup>21</sup>. Tıpkı buradaki ayırım gibi sosyal medya uygulamalarında da kişilerin; herkese açık paylaşım, sadece takipçilerle paylaşım ve hatta son zamanlarda yaygınlaşan takipçiler arasından seçilen yakın arkadaşlarla paylaşım şeklinde, profil içeriği görüntülenmesine sınırlama getirdikleri görülmektedir. Gizli profil; sosyal medya kullanıcılarının, sadece erişim izni verdikleri kişilerle içerik ve kişisel verilerini paylaştıkları sınırlı profillerdir.

Kişilik hakkı bakımından herkese açık profil kamuya açık alan iken, belirli kişilerin içerikleri görebildikleri gizli profil ise özel alan olarak değerlendirilebilecektir<sup>22</sup>.

---

Bununla birlikte, herkes tarafından bilinen veya kolaylıkla erişilebilen bilgilerin de kişisel veri sayılabileceği, ancak ceza normlarının uygulama alanının aşırı genişletilmemesi için somut olayın özelliklerine göre ayrıca değerlendirme yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Somut olayda sanığın, katılanın Facebook hesabındaki fotoğrafları alarak sahte bir Facebook profilinde paylaşması nedeniyle yargılandığı olayda; sanığın fotoğrafların herkese açık profilden alındığını savunması, katılanın da en az bir profil fotoğrafının herkese açık olduğunu belirtmesi dikkate alınmıştır. Mahkeme ve Yargıtay çoğunluğu, söz konusu fotoğrafların özel hayata ilişkin olmadığı, herkese açık hesaptan kolaylıkla elde edilebildiği ve isim-soy isim kullanılmaksızın başka bir profile paylaşılmasının suç olarak değerlendirilemeyeceği sonucuna ulaşmıştır. Bu nedenle, eylemin ceza hukuku kapsamında değil, ancak özel hukuk yaptırımları kapsamında değerlendirilebileceği belirtilerek beraat hükmü onanmıştır. Muhalefet şerhinde ise fotoğrafın kişisel veri niteliğinde olduğu, kişisel verilerin yayılması suçunda verinin nasıl elde edildiğinin değil, hukuka aykırı şekilde yayılmasının önemli olduğu vurgulanmıştır. Bu kapsamda, sanığın katılana ait fotoğrafı hukuka uygun bir neden olmaksızın yayımladığı, bu nedenle eylemin TCK m. 136 kapsamında "kişisel verileri hukuka aykırı olarak yayma" suçunu oluşturduğu ve sanığın cezalandırılması gerektiği ifade edilmiştir.

<sup>19</sup> Yargıtay 12 CD, 20072/12126, 15.05.2012.

<sup>20</sup> Yargıtay CGK, 12-1510/331, 17.06.2014.

<sup>21</sup> Onur Baskın, *Türk Hukuku Bakımından Kişilik Hakkı Kapsamında Kişisel Verilerin Korunması* (1. Bası, Seçkin 2021) 89.

<sup>22</sup> Akkurt (n 2) 123.

Kullanıcılar takipçileriyle özel alanlarına ilişkin paylaşımlarda bulunurlarken, takipçilerinin bu bilgileri kamuya açık alana taşımalarını istemezler<sup>23</sup>.

Sosyal medyanın gelişmesi ve değişmesiyle birlikte kişilerin bilgilerine erişimin kolaylaşması, kişisel verilerin yetkisiz ve kötü niyetli kişilerce ele geçirilmesine ve hatta özel hayata ilişkin kişisel verilerin hukuka aykırı olarak alenileşmeye başlamasına neden olmuştur<sup>24</sup>. Böylelikle gizlilik, mahremiyet ve veri koruma her geçen gün daha da büyük önem kazanır hale gelmiştir.

Sosyal medya uygulamalarının varsayılan gizlilik ayarları, kullanıcıların bilgilerinin üçüncü kişilerce paylaşılmasına izin verebilmektedir. Bu bakımdan varsayılan gizlilik ayarları kontrol edilerek, sosyal medya uygulamasının kişisel verileri izin dışında diğer kullanıcılarla paylaşması sınırlandırılabilir.

Sosyal medya uygulamaları da sadece profil sahibi tarafından izin verilen takipçilerin kişisel verilere erişim sağlaması, kişisel verilerin hukuka aykırı ya da izinsiz işlenmemesi ve kişisel verilerin işlenmesi için güvenlik ilkelerin geliştirilmesi hususlarında gereken önlemleri almak zorundadırlar<sup>25</sup>.

## II. GİZLİ SOSYAL MEDYA PROFİLİNE ERİŞİM SAĞLAMA

İnternet kullanıcıları tarafından sosyal medyada yapılan paylaşımlar günün sonunda kamuya mal olmakta ve çeşitli çıkar grupları tarafından kullanılabilir hale gelmektedir<sup>26</sup>. Bu durumdan korunabilmek için bazı kullanıcılar sosyal medya profillerini gizli hesap olarak kullanmayı tercih etmektedirler.

Sosyal medya profilini gizli hesap olarak kullanan kullanıcıların, paylaşmış oldukları fotoğraf, video, anlık görüntü ve iletilerin görüntülenmesini sağlayan birtakım uygulamalar geliştirilmiştir. Ücretli ve ücretsiz olarak indirilen bu uygulamaların bazıları günlük sınırlı görüntülenme sağlarken, bazıları ise sınırsız görüntüleme hizmeti sunmaktadır. Reklamsız kullanım, sınırsız hikâye görüntüleme, sınırsız profil görüntüleme ve hepsinin dahil olduğu çeşitli paketler ve farklı ücretlendirmeler barındıran bu uygulamalarla kullanıcı, profilini incelediği kimsenin bilgisi dahilinde olmadan, herhangi bir bildirim iletilmeden, o kimsenin profilini ve hikâyelerini

<sup>23</sup> Taştan (n 4) 63.

<sup>24</sup> Aydın Akgül, *Danıştay ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Kişisel Verilerin Korunması* (1. Bası, Beta 2014) 42.

<sup>25</sup> Metin Turan, *Karşılaştırmalı Hukukta Kişisel Verilerin Korunması* (6. Bası, Seçkin 2026) 259.

<sup>26</sup> Murat Volkan Dülger, *Bilişim Suçları ve İnternet İletişim Hukuku* (9. Bası, Seçkin 2022) 154.

görüntüleyebilmekte ve hatta takip ettiği kişileri ve onlarla yapmış olduğu yazışmaları dahi görebilmektedir.

## A. Gizli Profil Sahibi Bakımından Kişisel Veri İhlali

Gizli sosyal medya hesaplarına erişim sağlayan uygulamalarda, takip edilmeyen ve gizli olan bir hesap aratıldığında bazı profiller direkt açılabilirken, bazı profiller ise görüntülenememektedir. Tüm gizli sosyal medya hesabı kullanıcılarının hesaplarındaki içeriğe erişim sağlanamamasının nedeni; gizli profil sahibini takip eden hiç kimsenin bu uygulamayı henüz kullanmaya başlamamasıdır.

Söz gelimi A, profili gizli olan C'yi takip ediyor, B ise takip etmediği C'nin profiline erişim sağlamak istiyor ama gizli hesap olduğu için profili görüntüleyemiyor. A ve C söz konusu uygulamayı kullanıyorlar. Uygulamayı kullanmaya başladıkları andan itibaren, takip ettikleri herkesin profili bu uygulamaya doğrudan ekleniyor ve bu uygulama sayesinde artık C, B'nin profilini görüntüleyebiliyor.

Sosyal medya kullanıcısının hesabını takip eden herhangi bir arkadaşı bu uygulamayı kullanmaya başladığında kişinin profili, uygulamanın ön belleğine otomatik olarak yüklenmiş oluyor ve artık kişinin gizli olarak bildiği hesabı ve hesaptaki tüm kişisel verileri herkes tarafından görüntülenebilir hale geliyor. Profildeki içerikleri yayın kimselerin kötü niyetleri olmasa dahi, özel hayatın herhangi bir surette yayılmasını sağlamaları, mahremiyet hakkının ihlaline sebebiyet vermektedir<sup>27</sup>.

Sosyal medyanın bu denli yaygınlaşmadığı dönemlerde benzer bir durum, kişilerin telefon rehberlerine hangi isimle kaydedildiğini gösteren uygulamaların kullanılmasında da yaşanmıştır. Uygulamayı kullanan kişilerin telefon rehberlerindeki tüm numaralar ve isimler uygulamanın veri tabanına kaydedilerek kişisel veri ihlaline sebep olmuştur. Kişisel Verileri Koruma Kurulu'nun söz konusu uygulamalara yönelik 21/12/2017 tarih ve 2017/61 sayılı ilke kararında, rehberlik hizmeti veren uygulamalar hakkında, verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme suçundan hukuki işlem tesis edilmesi yönünde Cumhuriyet Başsavcılığı'na gerekli bildirimlerin yapılmasına karar verilmiştir<sup>28</sup>.

<sup>27</sup> Samuel D Warren ve Louis D Brandeis, 'Mahremiyet Hakkı', *Özel Yaşam, Medya ve Ceza Hukuku* (Gülay Arslan (tr), 1. Bası, Seçkin 2007) 41.

<sup>28</sup> "6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'na aykırı olarak, kişilerin açık rızaları olmaksızın isimlerinden telefon numaralarının veya telefon numaralarından isimlerin sorgulanmasına imkân sağlayan rehberlik hizmeti sunan internet siteleri ve uygulamalarına ilişkin olarak, Kişisel Verileri Koruma Kurumuna yapılan ihbar ve şikâyetler üzerine gerçekleştirilen incelemeler neticesinde; Kanun'un 3. maddesinin 1/e bendinde düzenlenen kişisel veri işleme faaliyetlerinden herhangi birinin

Sosyal medya profilini gizli olarak kullanan kişilerin, hesaplarında yapmış oldukları içerik paylaşımlarının alınarak herkesin görebileceği ortamda tutulması durumunda da kişisel verilerin hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme suçu bakımından değerlendirme yapılacaktır.

## B. Uygulamayı Kullanan Kişi Bakımından Kişisel Veri İhlali

Gizli sosyal medya hesaplarına erişim sağlayan uygulamalar, sadece gizli hesabı görüntülenen kimselerin değil aynı zamanda uygulamayı indirenlerin de kişisel verilerini ihlal etmektedir.

Uygulamaların gizlilik esasları incelendiğinde; sağlanan hizmetin belirli bir bölümü için, kişisel verilerin gönüllü olarak verilmesinin istenebileceği belirtilmektedir. Aslında söz konusu uygulamalar, zaten bu sistem üzerine kuruludurlar. Bu izni vermek için uygulamada hesap oluşturmak ve uygulamayı kullanmak yeterli görülmektedir. O andan itibaren; isim, e-posta adresi, sosyal medya hesabının kullanıcı adı ve parolası, profil bilgisi otomatik olarak toplanan veriler arasındadır. Ayrıca hizmetlerin kullanımına ilişkin veriler ve analizler, IP adresi, cihaz kimliği, reklam kimliği, Mac adresi ve IMEI verileri, cihazın adı, işletim sistemi, tarayıcı türü ve dili, çerezler, coğrafi konum bilgileri de toplanmaktadır. Üçüncü taraf kaynaklardan elde edilen veriler, profil fotoğrafı, yaş aralığı, cinsiyet, Facebook, Apple ve Google'a bağlanıldığında oradan alınacak veriler, ödeme-kredi kartı bilgileri de depolanmaktadır.

Uygulamaların gizliliğe ilişkin esasları incelenirken; sağlık, ırk, din, siyasi görüş, cinsel tercih veya yönelimlerle ilgili herhangi bir özel ve hassas veri talep etmiyor veya toplamayı planlamıyoruz şeklinde ibareler bulundurulduğu göze çarpmaktadır. Bu

---

*gerçekleştirilebilmesi için öncelikle Kanun'un 5 ve 6. maddelerinde sayılan veri işleme şartlarından en az birinin bulunması ve ayrıca Kanun'da öngörülen diğer yükümlülüklerin yerine getirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu kapsamda, ilgili internet siteleri ve mobil uygulamalar tarafından yürütülen veri işleme faaliyetlerinin, Kanun'un 15. maddesinin 7. fıkrası uyarınca derhâl durdurulması gerektiği; faaliyetlerin sona erdirilmemesi hâlinde söz konusu internet siteleri ve uygulamalara erişimin engellenmesi amacıyla yetkili kurumlara başvuruda bulunulacağı ifade edilmiştir. Ayrıca, kişisel verilerin hukuka aykırı şekilde elde edilmiş olabileceği hususu da dikkate alınarak, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun "Verileri Hukuka Aykırı Olarak Verme veya Ele Geçirme" başlıklı 136. maddesi kapsamında gerekli hukuki işlemlerin tesis edilmesi amacıyla, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 158. maddesi uyarınca ihbaren Cumhuriyet Başsavcılığına bildirimde bulunulacağı belirtilmiştir. Son olarak, söz konusu hususlarda kamuoyunun bilgilendirilmesine, Kanun'un 15. maddesinin 6. fıkrası uyarınca ilke kararının Resmî Gazete ile Kurumun internet sitesinde yayımlanmasına ve karara aykırı hareket edenler hakkında Kanun'un 18. maddesi kapsamında işlem tesis edilmesine oy birliğiyle karar verilmiştir".*

tür uygulamalarda, gizlilik politikasının herhangi bir zamanda değiştirme hakkını saklı tuttıkları ve kesin olmamakla birlikte bilgilendirme yapabilecekleri belirtilmektedir<sup>29</sup>. Söz gelimi gizlilik politikası değiştiğinde, o zamana kadar toplanan verilere ilişkin alınabilecek herhangi bir önlem bulunmamaktadır. Kişilerin bu uygulamayı indirdikleri andan itibaren depolanan tüm verileri, uygulama sahiplerinin üçüncü kişilerle yapmış oldukları iş ortaklıklarında kullanılmaktadır.

Uygulama sahipleri bakımından, kişisel verilerin kaydedilmesi ve verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme suçları bakımından değerlendirme yapılması gerekmektedir.

### III. BİLİŞİM ALANINDA SUÇLARA YÖNELİK CEZA HUKUKUNDAKİ DÜZENLEMELER BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sosyal medya profillerine erişim sağlanması, ilk olarak TCK'nın 243. maddesinde düzenlenen bilişim sistemine girme suçunu akla getirmektedir. Bu suçun oluşabilmesi için failin, hukuka aykırı olarak bir bilişim sisteminin tamamına veya bir kısmına girmesi ya da sistemde kalmaya devam etmesi gerekmektedir. Bu suç ile korunan hukuki değer hususunda doktrinde çeşitli farklı görüşler bulunmaktadır. Bireylerin dijital alanlarındaki özel alanlarının ihlal edilmesinin engellenmesi<sup>30</sup>, bilişim sisteminin güvenliğinin korunması<sup>31</sup> gibi farklı görüşler mevcuttur<sup>32</sup>. Nihayetinde bu suç ile korunan hukuki değer in karma nitelikte olduğu ve özel hayatın gizliliği, kişisel verilerin güvenliği, bilişim sistemlerinin güvenli işlemesi, iletişim özgürlüğü gibi değerleri koruduğu söylenecektir<sup>33</sup>. Bu suçun oluşabilmesi için, failin sisteme haksız ve kasten girmesi yeterli olup, başkaca herhangi bir saik aranmamaktadır. Suç tipinde sayılan hareketlerin gerçekleştirilmesi halinde netice aranmaksızın suç gerçekleşmektedir.

Bilgisayar sistemlerine hukuka aykırı biçimde girerek verilere erişim sağlamak hacking olarak tanımlanmaktadır<sup>34</sup>. Her ne kadar bilişim sistemlerine yapılan her türlü saldırı, sızma ve diğer faaliyetler hacking olarak algılansa da, bu kavram hukuka

<sup>29</sup> Armağan Ebru Bozkurt Yüksel, *Bulut Bilişimde Kişisel Verilerin Korunması* (1. Bası, Yetkin 2016) 47.

<sup>30</sup> Hakan Karakehya, 'Türk Ceza Kanunu'nda Bilişim Sistemine Girme Suçu' (2009) 81 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 1, 12.

<sup>31</sup> Dülger (n 26) 326.

<sup>32</sup> Detaylı bilgi için bkz. Cengiz Apaydın, *Bilişim Sistemine Girme, Engelleme ve Bozma Suçları* (1. Bası, Seçkin 2023) 50-55.

<sup>33</sup> ibid 54.

<sup>34</sup> Ulrich Sieber, 'Bilgisayar Suçluluğu', *İnternet Hukuku* (1.Bası, Seçkin 2013) 16.

uygun ya da aykırı iyi ya da kötü birçok faaliyeti de içermektedir<sup>35</sup>. Hukuka aykırı boyutuyla bakıldığında, TCK m. 243/1’de düzenlenen, bilişim sisteminin tamamına ve yahut bir kısmına girilmesi veya sistemde kalmaya devam edilmesi fiilleri, klasik anlamdaki hacking fiilinin Türk hukukundaki karşılığıdır.

Erişim izni olmayan kişilerin verilere erişim sağlaması hukuka aykırı bazı güvenlik açıklarından kaynaklanabildiği gibi çeşitli bilişim teknolojilerinin kullanımıyla da mümkündür<sup>36</sup>. Gizli sosyal medya profillerine erişim sağlayan uygulamaların çalışma biçimi incelendiğinde ise çoğu zaman bu uygulamaların sosyal medya platformunun güvenlik sistemini aşarak doğrudan ilgili hesaba girdiklerini söylemek mümkün değildir. Aksine bu uygulamalar, uygulamayı kullanan kişilerin erişim yetkileri kapsamında görüntüleyebildikleri içerikleri kendi veri tabanlarında depolamakta veya bu kullanıcıların oturum bilgileri üzerinden veri elde etmektedir. Başka bir ifadeyle uygulamanın faaliyetinin temelinde bilişim sistemine yetkisiz şekilde girilmesinden ziyade, yetkili kullanıcılar aracılığıyla verilere ulaşılması bulunmaktadır. Gizli sosyal medya profiline erişim sağlayan uygulamalarla, *hacking*’de olduğu gibi herhangi bir kimsenin profiline şifresini kırarak giriş yapmadan profil görüntülenmesi sağlanmaktadır.

Bu nedenle uygulamanın teknik işleyişi dikkate alındığında, her somut olayda TCK m. 243 kapsamında bilişim sistemine girme suçunun oluştuğunu kabul etmek isabetli değildir. Zira burada korunan hukuki değere yönelen tipik hareket olan “bilişim sistemine girme” fiili her zaman gerçekleşmemektedir. Uygulama, mevcut kullanıcı yetkilerinden yararlanarak veri elde ediyor ve bu verileri üçüncü kişilerin erişimine sunuyorsa, esas hukuki sorun bilişim sisteminin güvenliğinin ihlal edilmesinden ziyade kişisel verilerin hukuka aykırı olarak işlenmesi ve paylaşılmasıdır.

Olayın özelliklerine göre, TCK m. 243/4’te belirtildiği üzere, eğer bilişim sistemleri arasında gerçekleşen veri nakillerinin, sisteme girmeksizin teknik araçlarla hukuka aykırı olarak izlenmesi hali söz konusuysa bu fıkra kapsamda değerlendirilebilecektir.

<sup>35</sup> Alp Öztekin, *Bilişim Sistemine Girme Suçu (TCK m.243)* (1. Bası, Seçkin 2023) 61-62.

<sup>36</sup> Mine Kaya, ‘Sosyal Medya ve Sosyal Medyada Üçüncü Kişilerin Kişilik Haklarının İhlali’ (2015) 119 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 277, 303.

#### IV. KİŞİSEL VERİLERİN KORUNMASINA YÖNELİK CEZA HUKUKUNDAKİ DÜZENLEMELER BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kişisel verilerin korunmasına ilişkin hukuki çerçeve Anayasa ve 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu başta olmak üzere çeşitli özel kanunlarla oluşturulmuştur. Bununla birlikte, bu çalışmada gizli sosyal medya profillerine erişim sağlayan uygulamaların ceza hukuku bakımından doğurduğu sonuçlar incelendiğinden, değerlendirme Türk Ceza Kanunu'nda yer alan ilgili suç tipleriyle sınırlandırılmıştır.

Sosyal medyada sadece takipçiler tarafından görüntülenebilecek şekilde paylaşılan içeriklerin, kişinin rızası olmaksızın kullanılması ve görüntülenmesi kişilik hakkının ihlali olduğu kadar, özel hayatın gizliliğinin ve kişisel verilerin ihlali niteliği taşıyacağından, Türk Ceza Kanunu'ndaki hükümlere gidilmesi gerekecektir<sup>37</sup>. Nitekim KVKK'nın "Suçlar" başlıklı 17. maddesinde de "*Kişisel verilere ilişkin suçlar bakımından 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 135 ila 140 ıncı madde hükümleri uygulanır*" atfı bulunmaktadır.

Kişisel verilerin korunmasına ilişkin özel ceza normları ihdas edilmeden önce, bu alandaki hukuki koruma esas olarak özel hayatın gizliliğinin korunması çerçevesinde değerlendirildiğinden, öncelikle bu konuya ilişkin genel düzenlemelerin incelenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, TCK'nın özel hayatın gizliliğini ihlal suçunu düzenleyen 134. maddesi, kişilerin özel hayatına yönelik hukuka aykırı müdahaleleri yaptırma bağlamaktadır<sup>38</sup>.

Özel hayatın gizliliğini ihlal suçuyla, kişinin belirli kişilerle paylaştığı özel alanın korunması sağlanırken; veri mahremiyeti, veri ihlali ve verilerin geleceğini belirleme hakları göz önünde tutulduğunda kişisel verilerin korunmasına ilişkin ceza kanununda ayrı düzenlemelere yer verilmesi gerekliliği doğmuştur<sup>39</sup>.

TCK'nın "*Kişisel verilerin kaydedilmesi*" başlıklı 135. maddesine göre; "*(1) Hukuka aykırı olarak kişisel verileri kaydeden kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası*

<sup>37</sup> Akkurt (n 2) 287-289.

<sup>38</sup> TCK'nın "*Özel hayatın gizliliğini ihlal*" başlıklı 134. maddesine göre; "*(1) Kişilerin özel hayatının gizliliğini ihlal eden kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Gizliliğin görüntü veya seslerin kayda alınması suretiyle ihlal edilmesi halinde, verilecek ceza bir kat artırılır (2) Kişilerin özel hayatına ilişkin görüntü veya sesleri hukuka aykırı olarak ifşa eden kimse iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Ifşa edilen bu verilerin basın ve yayın yoluyla yayımlanması halinde de aynı cezaya hükmolunur*".

<sup>39</sup> Detaylı bilgi için bkz. Melike Köse Aysun, *Kişisel Verilerin Kaydedilmesi Suçu* (2. Bası, Seçkin 2021) 92-95.

verilir. (2) Kişisel verinin, kişilerin siyasi, felsefi veya dini görüşlerine, ırki kökenlerine; hukuka aykırı olarak ahlaki eğilimlerine, cinsel yaşamlarına, sağlık durumlarına veya sendikal bağlantılarına ilişkin olması durumunda birinci fıkra uyarınca verilecek ceza yarı oranında artırılır". Bilgisayar, mobil cihazlar veya sunucularda depolanan dijital bilgilerin yetkisiz kişilerce ele geçirilmesi veri hırsızlığı olarak nitelendirilecektir. Ele geçirilen kişisel verinin hangi araçla nereye kaydedileceğinin bir önemi bulunmamaktadır. Amaç kişisel bilgiyi saklayıp tekrar kullanabilmektir<sup>40</sup>.

Gizli sosyal medya profillerine erişim sağlayan uygulamaların çalışma mantığını, örnek uygulamalardan biri üzerinden şu şekilde izah edebiliriz: Uygulama indirildiği anda, kullanıcı sosyal medya hesabına ilgili uygulamanın arayüzü üzerinden giriş yapmaktadır. Bu andan itibaren artık ilgili hesap şifresi, işbu uygulamanın kendi veri tabanında kaydedilmiş olmaktadır. İlgili erişim sağlandıktan sonra da bahsi geçen veri tabanının paralel havuzlarına, hesabın görebildiği kilitli hesapların ilk görünüm erişimiyle edinilen ve önbellekte kaydedilen (küçük resim vb.) içerikler kaydedilmektedir. Bu içeriklerin detayı bir başka kullanıcı tarafından edinilmek istenildiğinde önce önbellekten edinilen ve uygulamanın veri tabanında tutulan içerikler sunulmaktadır. Kullanıcı söz gelimi büyük resim ya da yorumlar edinmek istediğinde, anlık olarak ilgili uygulama, erişim sağlayan hesaba, kullanıcı adı ve parolasıyla giriş yapmış seans üzerinden giriş yaparak içeriği kullanıcıya aktarmaktadır. Bu esnada ülke dışında yer alan sunucularda hem uygulamayı kullanan hesabın giriş bilgileri yer alır, hem de kilitli hesapların ilk görünüm, önbellekte tutulan bilgileri yer almaktadır. Hafıza tasarrufu yapılması maksadıyla da büyük içerikler sunucularda yer almamaktadır. Anlık olarak uygulamanın ilgili hesaba, uygulamayı kullanan hesaba erişim üzerinden veri edinilmektedir.

İlgili bir diğer düzenleme; "Verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme" başlıklı 136. maddedir. Maddeye göre; "(1) Kişisel verileri, hukuka aykırı olarak bir başkasına veren, yayan veya ele geçiren kişi, iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır". Her ne kadar maddenin başlığında sadece verilerin hukuka aykırı olarak verilmesi veya ele geçirilmesi seçimlik hareketleri sayılsa da madde metninde verilerin yayılması da suçun hareketleri arasında sayılmıştır.

Özel hayatın gizliliğini ihlal suçu ile verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme suçu arasındaki ayrım; kişinin günlük hayatı sırasında ve özel hayatına dair bir durumda fotoğraflanması halinde TCK m. 134'ün, bu fotoğrafların sosyal

<sup>40</sup> Veli Özer Özbek, Koray Doğan ve Pınar Bacaksız, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (20. Bası, Seçkin 2025) 604.

medyayla yayılması halinde ise TCK m. 136'nın uygulanacağı yönündedir<sup>41</sup>. Aynı fiilin, özel hayatın gizliliği ve kişisel veri koruması boyutlarını birlikte taşıdığı hallerde ise normlar arası görünüşte içtima tartışması yapılması gerekecektir. Her iki suç da özel hayatın gizliliği hakkını koruma altına aldığından aynı hukuki değeri korumaktadır. Özel-genel norm mukayesesi yapıldığında ise TCK m. 136 özel norm mahiyeti taşımaktadır. Özel normun uygulanmasının önceliği ilkesi neticesinde TCK m. 136 hükmü uygulanacaktır.

TCK'da suçun işlenişine ilişkin özel bir yöntem belirtilmediğinden kişisel verilerin erişim yetkisi olmayan kimselere verilmesi yeterli olup bu verilerin ne şekilde aktarıldığı önem taşımamaktadır<sup>42</sup>. Kişisel verinin içerik olarak öğrenilebilir durumda olması halinde bu suç işlenmiş olacaktır<sup>43</sup>. Gizli sosyal medya profiline erişim sağlayan uygulamalar, öncelikle uygulamayı kullanan kişilerin arkadaşlık listelerindeki herkesin kişisel verilerini hukuka aykırı olarak ele geçirmekte hem de elde ettikleri kişisel verileri, takip etmediği gizli profili görmek isteyen kişilere sunmaktadırlar. Uygulamayı kullanan kişilerin kişisel verileri de uygulama sahiplerinin anlaşma yaptıkları üçüncü kişilere verilmektedir.

Uygulamayı kullandığı için arkadaşlarının kişisel verilerini hukuka aykırı olarak veren kişiler bakımından da uygulamanın, kullanıcıları sayesinde içerik sağladığını bilip bilmemesi yönünden değerlendirme yapılması gerekmektedir. Zira bu suç kasten işlenebilen bir suçtur.

Kişisel verilerin kaydedilmesi ve verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme suçlarının gerçekleşmesi için; kaydetme, verme, yayma, ele geçirme hareketleri yeterli olup netice meydana gelmesi aranmaz. Bu bakımdan sırf hareket suçlarıdır. Ayrıca profil sahiplerinin zarar görmesi de gerekmediğinden soyut tehlike suçları olduğu söylenebilecektir<sup>44</sup>.

<sup>41</sup> Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem ve Murat Önok, *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku* (23. Bası, Seçkin 2025) 633.

<sup>42</sup> Türkay Henkoğlu, *Bilgi Güvenliği ve Kişisel Verilerin Korunması* (1. Bası, Yetkin 2015) 76.

<sup>43</sup> Şeyma Sert, *Kişisel Verilerin Türk Ceza Kanunu Kapsamında Korunması* (1. Bası, Seçkin 2019) 139.

<sup>44</sup> Mahmut Koca ve İlhan Üzülmüş, 'Kişisel Verilerin Kaydedilmesi Suçu' (2019) 21 (Özel Sayı-Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 69, 73.

Uygulamaların hem TCK m. 135 hem de TCK m. 136'daki suçu işledikleri gözetildiğinde; TCK m. 136'daki suçun oluşabilmesi için, geçit suç<sup>45</sup> olan m. 135'in de gerçekleşmesi gerektiğinde her iki suçtan ayrı ceza verilmeyecektir<sup>46</sup>.

Gizli sosyal medya profillerine erişim sağlayan uygulamalar aracılığıyla aynı anda birden fazla kişinin kişisel verisine hukuka aykırı şekilde ulaşılması hâlinde, suçların içtimai bakımından ayrıca değerlendirme yapılmalıdır. TCK m. 136 ile korunan hukuki değer, her bir bireyin kişisel verileri üzerindeki hâkimiyetidir. Bu nedenle uygulama vasıtasıyla farklı kişilere ait kişisel verilerin hukuka aykırı olarak ele geçirilmesi veya erişilebilir hâle getirilmesi, her mağdur bakımından ayrı bir hukuki ihlal meydana getirmektedir.

TCK m. 139 hükmü gereğince, kişisel verilerin kaydedilmesi, verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme ve verileri yok etmeme suçlarının soruşturulması ve kovuşturulması şikâyeteye bağlı değildir.

## SONUÇ

Sosyal medya kullanıcılarının hesaplarını gizli profil olarak kullanmaları söz konusu içeriklerin yalnızca belirli kişiler tarafından görüntülenmesine yönelik iradelerinin bir yansımasıdır. Bu nedenle gizli hesaplarda yer alan içeriklere hesap sahibinin bilgisi veya rızası dışında erişilmesi, yalnızca platform kurallarının ihlali olarak değil, aynı zamanda kişisel verilerin korunması ve özel hayatın gizliliği bakımından hukuki sonuçlar doğuran bir müdahale olarak değerlendirilmelidir.

Çalışmada incelenen uygulamaların, gizli sosyal medya profillerine erişim sağlama iddiasıyla faaliyet gösterdikleri ve bu faaliyetleri sırasında hem gizli profil sahiplerine hem de uygulamayı kullanan kişilere ait çok sayıda kişisel veriyi işledikleri görülmektedir. Bununla birlikte, söz konusu uygulamaların teknik işleyişi klasik anlamda bir "hacking" faaliyeti veya TCK m. 243/1'de düzenlenen bilişim sistemine hukuka aykırı giriş olarak nitelendirilmesi mümkün değildir. Uygulamaların erişim yöntemi, ilgili kişinin iradesi dışında kişisel verilerinin elde edilmesi, depolanması, aktarılması veya üçüncü kişilerin erişimine sunulması olarak ortaya çıkmaktadır.

<sup>45</sup> TCK m. 136'daki suçun oluşabilmesi için, TCK m. 135'in geçit niteliğinde olması hakkındaki Yargıtay Kararı için bkz. Yargıtay 12 CD, 5654/2911, 14.03.2018.

<sup>46</sup> Sinem Göçmen Uyarer, *Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve Türk Ceza Kanunu Kapsamında Kişisel Verilerin Korunması* (2. Bası, Seçkin 2020) 234.

Türk Ceza Kanunu'nun kişisel verilerin korunmasına ilişkin hükümleri incelendiğinde, gizli sosyal medya profillerine erişim sağlayan uygulamaların faaliyetlerinin özellikle TCK m. 135 ve m. 136 kapsamında değerlendirilmeye elverişli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Zira bu uygulamalar aracılığıyla kişisel verilerin sistematik biçimde toplanması ve depolanması, kişisel verilerin kaydedilmesi suçunu; elde edilen verilerin başkalarının erişimine açılması ise verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme suçunu gündeme getirebilecektir. Ayrıca somut olayın özelliklerine göre, TCK m. 243/4'te düzenlenen, sisteme girmeksizin teknik araçlarla hukuka aykırı olarak izleme fiilinin gerçekleşip gerçekleşmediği değerlendirilebilecektir.

Bununla birlikte, uygulamayı kullanan kişilerin ceza sorumluluğu bakımından tek tip bir değerlendirme yapılması isabetli olmayacaktır. Özellikle kişisel verilerin uygulama tarafından hangi yöntemle elde edildiğini ve üçüncü kişilere aktarıldığını bilmeyen kullanıcılar yönünden kast unsurunun ayrıca incelenmesi gerekmektedir. Buna karşılık uygulamanın işleyiş modelini bilen ve buna rağmen başkalarına ait gizli içeriklere erişmek amacıyla hareket eden kişiler bakımından ceza sorumluluğunun gündeme gelmesi mümkündür.

Sonuç olarak, sosyal medya kullanıcılarının gizlilik tercihlerini etkisiz kılarak kişisel verilere erişim sağlayan uygulamalar, yalnızca veri koruma hukukunun değil, ceza hukukunun da müdahale alanı içerisinde yer almaktadır. Kişisel verilerin bireyin bilgi üzerinde kendi kaderini belirleme hakkının bir görünümü olduğu dikkate alındığında, gizli sosyal medya profillerine yönelik bu tür müdahalelerin Türk Ceza Kanunu'nun kişisel verileri korumaya yönelik hükümleri çerçevesinde değerlendirilmesi ve somut olayın özelliklerine göre gerekli cezai yaptırımların uygulanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

**Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı**

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

**Yazarların Makaleye Olan Katkıları**

Yazar 1'in makaleye katkısı %100'dür.

**Destek Beyanı**

Araştırmada herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

**Çıkar Beyanı**

Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

**Statement Regarding Research and Publication Ethics**

The study has been composed on the basis of the scientific research and the publication ethics rules.

**Authors' Contributions**

Author 1 has contributed %100 to the study.

**Statement Regarding Financial Support**

Author states no funding involved.

**Statement Regarding Conflict of Interest**

Author states no conflict of interest.

**KAYNAKÇA**

Akgül A, *Danıştay ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Kişisel Verilerin Korunması* (1. Bası, Beta 2014)

Akkurt S S, *Sosyal Medyada Gerçekleşen İhlaller Karşısında Kişilik Hakkının Korunması* (3. Bası, Seçkin 2023)

Apaydın C, *Bilişim Sistemine Girme, Engelleme ve Bozma Suçları* (1. Bası, Seçkin 2023)

Ayözger Öngün A Ç, *Kişisel Verilerin Korunması Hukuku: Elektronik Haberleşme Sektörüne İlişkin Özel Düzenlemeler Dahil* (2. Bası, Beta 2019)

Baskın O, *Türk Hukuku Bakımından Kişilik Hakkı Kapsamında Kişisel Verilerin Korunması* (1. Bası, Seçkin 2021)

Boyd D M ve Ellison N B, 'Social Network Sites: Definition, History and Scholarship' (2007) 13(1) Journal of Computer-Mediated Communication 210-230.

Bozkurt Yüksel A E, *Bulut Bilişimde Kişisel Verilerin Korunması* (1. Bası, Yetkin 2016)

Çekin M S, *Avrupa Birliği Hukukuyla Mukayeseli Olarak 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu* (1. Bası, On İki Levha 2018)

- Dülger M V, *Bilişim Suçları ve İnternet İletişim Hukuku* (9. Bası, Seçkin 2022)
- Göçmen Uyarer S, *Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve Türk Ceza Kanunu Kapsamında Kişisel Verilerin Korunması* (2. Bası, Seçkin 2020)
- Henkoğlu T, *Bilgi Güvenliği ve Kişisel Verilerin Korunması* (1. Bası, Yetkin 2015)
- Karakehya H, 'Türk Ceza Kanunu'nda Bilişim Sistemine Girme Suçu' (2009) 81 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 1-24
- Kartal M, 'Ceza Hukuku Perspektifinden Sosyal Medya Ortamında Kişisel Verilerin Korunması' in *Kişisel Verilerin Korunması Alanında Yeni Gelişmeler Sempozyumu* (1. Bası, Adalet 2021)
- Kaya M, 'Sosyal Medya ve Sosyal Medyada Üçüncü Kişilerin Kişilik Haklarının İhlali' (2015) 119 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 277-306
- Koca M ve Üzülmaz İ, 'Kişisel Verilerin Kaydedilmesi Suçu' (2019) 21(Özel Sayı- Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 69-93
- Korkmaz İ, *Kişisel Verilerin Ceza Hukuku Kapsamında Korunması* (2. Bası, Seçkin 2019)
- Köse Aysun M, *Kişisel Verilerin Kaydedilmesi Suçu* (2. Bası, Seçkin 2021)
- Özbek V Ö, Doğan K ve Bacaksız P, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (20. Bası, Seçkin 2025)
- Öztekin A, *Bilişim Sistemine Girme Suçu (TCK m 243)* (1. Bası, Seçkin 2023)
- Öztürk B, Altınok Çalışkan E ve Seyhan S, *Kişisel Verilerin Korunması Hukuku* (2. Bası, Seçkin 2022)
- Sert Ş, *Kişisel Verilerin Türk Ceza Kanunu Kapsamında Korunması* (1. Bası, Seçkin 2019)
- Sieber U, 'Bilgisayar Suçluluğu' in *İnternet Hukuku* (1. Bası, Seçkin 2013)
- Taşçı Aydemir E, *Kişisel Verilerin Kaydedilmesi Suçu* (1. Bası, Seçkin 2022)
- Taştan F G, *Türk Sözleşme Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması* (2. Bası, On İki Levha 2017)

Tezcan D, Erdem M R ve Önok M, *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku* (23. Bası, Seçkin 2025)

Turan M, *Karşılaştırmalı Hukukta Kişisel Verilerin Korunması* (6. Bası, Seçkin 2026)

Warren S D ve Brandeis L D, 'Mahremiyet Hakkı', *Özel Yaşam, Medya ve Ceza Hukuku* (Gülay Arslan (tr), 1. Bası, Seçkin 2007)